

การดำเนินความยุติธรรม ตามรอยพระยุคลบาท

หนังสือที่ระลึกณดินพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

นายปัญญา ถนอมรอด
ประธานศาลฎีกา

สารประธานศาลฎีกา

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานแก่ข้าราชการศาลยุติธรรมในพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖ มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...ศาลเป็นสถาบันสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในบรรดาประเทศประชาธิปไตยทั้งหลาย ผู้พิพากษาทุกท่านคงจะได้ระลึกถึงความสำคัญในหน้าที่ที่จะให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนเป็นอย่างดีที่สุด...”

ในรอบปีที่ผ่านมาซึ่งเป็นปีอภิเษกสมรสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ นี้ ศาลยุติธรรมได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะในปีนี้ได้เน้นนโยบายความยุติธรรมนำสู่ความสามัคคีและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

คณะทำงานโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชนจึงได้จัดพิมพ์หนังสือ “การดำเนินความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท” เพื่อเป็นการเผยแพร่พระเกียรติคุณในพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาญาณทางกฎหมาย รวมทั้งพระราชกรณียกิจที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อศาลยุติธรรมและวงการกฎหมายไทย สำหรับมอบให้แก่ผู้บริหารศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม ห้องสมุดประจำศาล หน่วยงานในสังกัดสำนักงานศาลยุติธรรมทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรและบุคลากรของศาลยุติธรรมเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นสถาบันสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ให้สมดังพระราชประสงค์แห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่องในโอกาสที่ปี ๒๕๕๐ นี้ ตรงกับปีมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ศาลยุติธรรมได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นล้นพ้น จึงใคร่ขอเชิญชวนข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมและบุคลากรของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกท่านได้ดำเนินตามรอยเบื้องพระยุคลบาทแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยการดำรงตนอยู่ในกรอบแห่งคุณงามความดี มั่นคงในความซื่อสัตย์ สุจริตและขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตลอดจนพระบารมีแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดดลบันดาลอภิบาลให้ทุกท่านจงประสบความสุข ความเจริญ เปี่ยมล้นด้วยพลังแห่งสติปัญญาและคุณธรรม เพื่อสร้างสรรค์สังคมและประเทศชาติให้ลือเลื่องสถาพรตลอดไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

(นายปัญญา ถนอมรอด)

ประธานศาลฎีกา

สำนักงานศาลยุติธรรม

นายพินิจ สุเสารัง
เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

สารของเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

เนื่องในวันศุภมาสยามมงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงครองสิริราชสมบัติยั่งยืนนานครบ ๖๐ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๙

ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อศาลยุติธรรมและข้าราชการฝ่ายตุลาการเป็นอเนกอนันต์ ศาลยุติธรรมจึงได้จัดทำหนังสือ “การดำเนินความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท” ขึ้นเพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณในพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาญาณอันสูงส่งในทางกฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหนังสือประกอบด้วยภาพพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการศาลยุติธรรมตลอดจนบทความอันทรงคุณค่าทางวิชาการที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นปราชญ์ทางกฎหมายของพระองค์ท่าน นอกจากนี้ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสทางกฎหมายทุกองค์ล้วนแสดงให้เห็นแนวพระราชดำริอันต้องหลักนิติศาสตร์ที่หนักแน่น แน่วแน่ มีข้อความสำคัญ ลึกซึ้งแยบคาย อันเป็นดุจดั่งดวงประทีปส่องทางแก่ตุลาการศาลยุติธรรมให้ดำเนินความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาทในการพิจารณาพิพากษารรคดีภายใต้พระปรมาภิไธยแห่งองค์พระมหากษัตริย์ให้เป็นไปด้วยความยุติธรรมอย่างแท้จริงสืบไป

สำนักงานศาลยุติธรรมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “การดำเนินความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท” นี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงความจงรักภักดีของสถาบันศาลยุติธรรมที่มีต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างหาที่สุดมิได้

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า

(นายพินิจ สุเสารัจ)

เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
[www.library.coj.go.th]

มหาราชอาเศียรวาทราชสดุดี

น้อมเศียร - ศิโรราบ
เฉลิมวาทกรบ - ทกลีปยี
สุภฤกษ์ - ถันวมาส
แผ่บุญบา - รมิมน
ธ ก่อเกื้อ - กรุณา
เก็นเอ่ย - วจิตล
ธ ขจิต - สิ่งระทต
ทรงดับ - วิกฤติการณ
ด้วยเดชะ - พระบารมี
ผ่านยุค - ผ่านทุกข์เข็ญ
พระคุณ - ธ ทนุณเข็ญ
น้ำฝน - ชลประทาน
พระเกียรติ - ธ เกียรติทอง
พระยศแผ่ - แผ่ไพศาล
เฉลิมพระชน - มพรรษา
ประพันธ์พจน์ - พจิจาร
น้อมอัญเชิญ - ทวยเทพไท้
เกียรติขยาย - ขยายขจร

กราบพระบาท - นฤปดี
สถิตใน - ไศวรรรย์
มหาราช องค์ทรงธรรม
บริรักษ์ - เหล่าปวงชน
ทั้งเมตตา - มหาผล
ราชกิจสรรค - พันโครงการ
สิ่งสละ - ฤดีดาล
การเมืองลด - ทมตประเด้น
ไทยสุขศรี - แสนร่มเย็น
ดับร้อนเป็น - เย็นจิรกาล
ล้วนเป็นเรือง - บริบาล
อุทกภัยผ่าน - ด้วยทวงโย
สุดแซ่ซ้อง - ขจรไกล
คือสุรย์สอง - ทัศนานต์
ผองภริยา - ตูลาการ
อภิธาน - ถวายพระพร
ปกป้องกัน - ให้ภูธร
อมรจิรตติ - ติกาลเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า นางพัชรา ณอมรอต

ประธานชมรมภริยาตูลาการศาลยุติธรรม และคณะกรรมการบริหารชมรมฯ

ผู้ประพันธ์ (นางอภิญญา จันทะระ)

สารบัญ

	หน้า
พระบรมฉายาลักษณ์และภาพพระราชกรณียกิจ	๑๕
วัฒนธรรมทางการศาลไทย	๒๕
ศาสตราจารย์พิเศษ วิชา มหาคุณ	
รายงานการวิจัยเรื่อง แนวพระราชดำริทางกฎหมายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	๓๗
ศาสตราจารย์ ดร. วิษณุ เครืองาม	
กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญยังมีผลใช้บังคับอยู่หรือไม่	๑๖๗
ดร. ธรรมนูญ พิทยาภรณ์	
ศาลยุติธรรมกับสถาบันพระมหากษัตริย์ “บรรพตูลาการศาลฎีกาไกล้เบื่องพระยุคลบาท”	๑๗๗
นิกร ทัสโสโร	
การดำเนินความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท	๒๓๑
สุรพล สุขอั้งจะสกุล	
การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษทางอาญา	๒๔๗
ดร. สุรสิทธิ์ แสงวีโรจน์พัฒน์	
ปรัชญากฎหมายตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	๒๖๕
สมบัติ พฤตพิงศภัค	
ข้าราชการตุลาการกับการสนองตอบศัพิธราชธรรมตามรอยพระยุคลบาท	๒๗๗
นิติธร วงศ์ยืน	
สถาบันพระมหากษัตริย์กับศาลยุติธรรม	๓๐๑
จารุณี ฐานรตาภรณ์	
คำสั่งเกี่ยวกับการจัดทำหนังสือการดำเนินความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท	๓๐๕

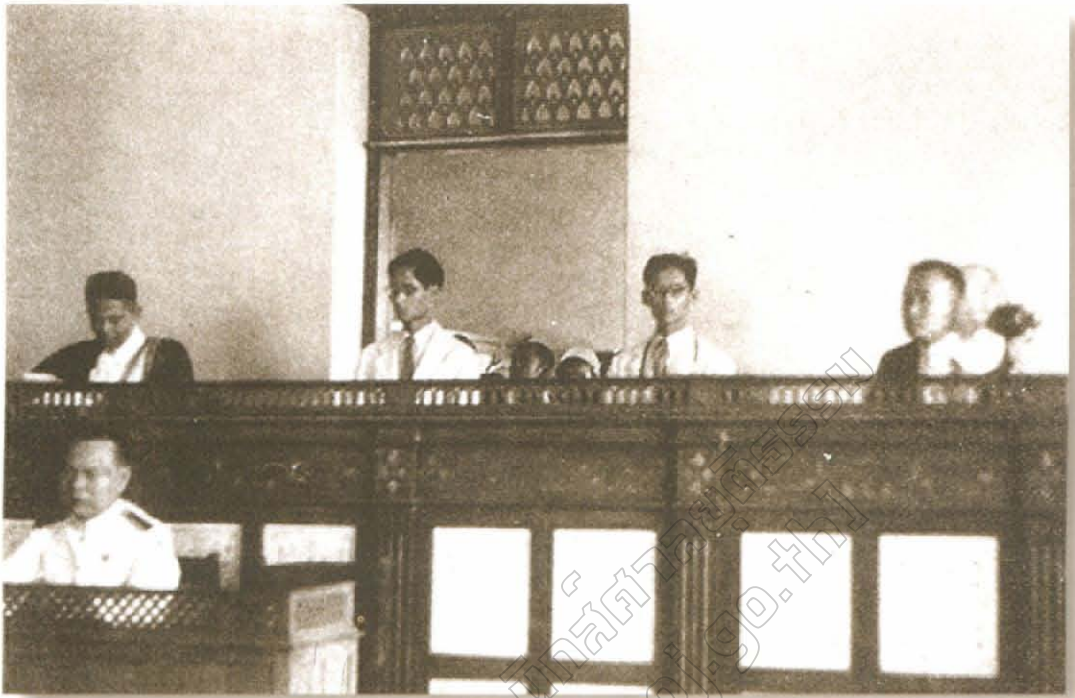

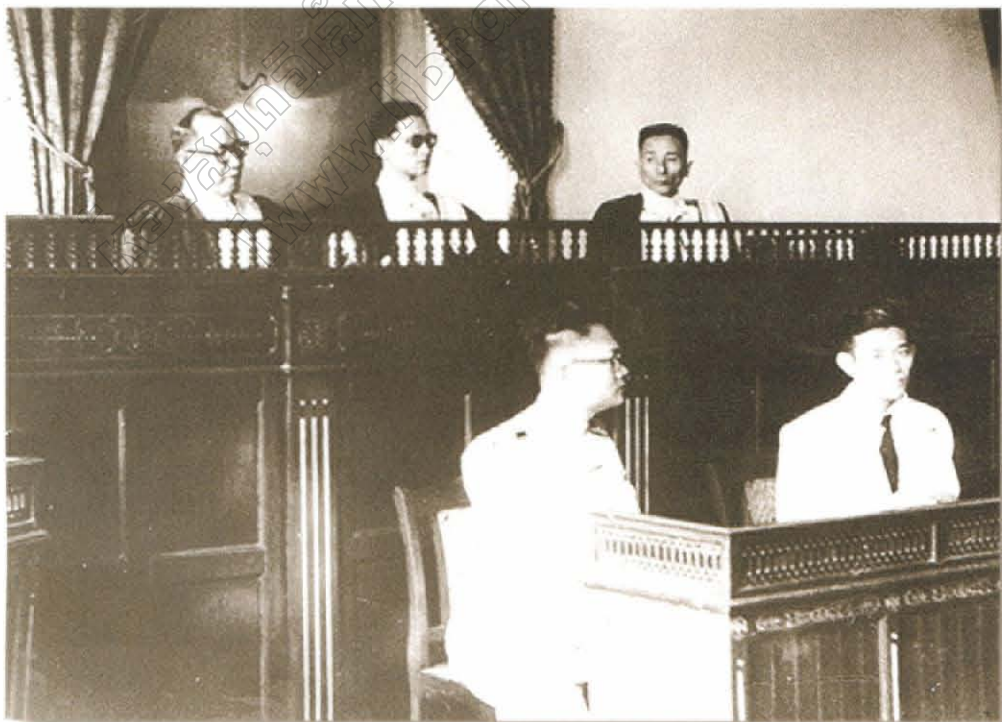

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

วัฒนธรรมทางการศาลไทย

วิชา มหาคณ*

ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” (CULTURE)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ว่า หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ

นอกจากนี้ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้อธิบายคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้ว่า หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

เมื่อพิจารณาที่คำว่า “CULTURE” ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “วัฒนธรรม” แล้วจะเห็นได้ว่า มีความหมายลึกซึ้งยิ่ง โดยเฉพาะเป็นคำซึ่งมีรากศัพท์มาจาก CULTURA ในภาษาละติน ซึ่งแปลว่า ความเจริญงอกงาม (GROWING) การเพาะปลูก การเพาะสติปัญญา การอบรม การศึกษา การฝึกฝน (CULTIVATION)

ตามพจนานุกรมภาษาอังกฤษ ฉบับ Reader's Digest Great Dictionary ได้อธิบาย คำว่า CULTURE ไว้หลาย

ความหมาย ได้แก่

๑. งานสร้างสรรค์ประเภทต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ดนตรี การละคร วรรณกรรม ฯลฯ
๒. การแสดงออกซึ่งความสำเร็จในทางปัญญาของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน
๓. ความเข้าใจ หรือความปิติปราโมทย์อย่างลึกซึ้งประณีตในงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ
๔. ขนบธรรมเนียมประเพณี สถาบัน และความสำเร็จของชาติใดชาติหนึ่ง หมู่ชนใด หมู่ชนหนึ่ง หรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ดังนั้น วัฒนธรรม (CULTURE) ในความหมายทางวิชาการจึงมิใช่เป็นเพียงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชนในชาติเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การสร้างสรรค์งานศิลปะในด้านต่าง ๆ การฝึกฝนอบรม การเรียนรู้ และการเข้าถึงงานอันประณีตลึกซึ้งเหล่านั้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นยังหมายถึง พฤติกรรม หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่กลุ่มคน สถาบัน หรือ ชาติใดชาติหนึ่งได้ผลิต หรือสร้างขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกัน

* ศาสตราจารย์พิเศษ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ความหมายของคำว่า “ศาลยุติธรรม”

ศาลยุติธรรม (COURT OF JUSTICE) เป็นสถาบันที่ใช้อำนาจตุลาการ อันเป็นหนึ่งในสามอำนาจอริปไตย ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๓ ที่ว่า “อำนาจอริปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาล” นอกจากนี้มาตรา ๒๓๓ ก็ระบุว่า “การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาลซึ่งต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์”

ส่วนเรื่องของศาลยุติธรรมโดยเฉพาะนั้น มาตรา ๒๗๖ บัญญัติว่า “ศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญนี้ หรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น

กล่าวโดยสรุป ศาลยุติธรรมตามความหมายที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงหมายถึงสถาบันทางสังคมและทางการเมืองแห่งรัฐ ที่เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจอริปไตยตามแนวทางของการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น ซึ่งต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธย

พระมหากษัตริย์

โดยเหตุที่อำนาจอริปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล เหตุนี้ศาลยุติธรรมจึงเป็นองค์กรของปวงชน ดำรงอยู่เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยใช้อำนาจที่ได้รับมอบหมายในการพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวงด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม และยุติธรรม ตามหลักแห่งรัฐธรรมนูญ หลักแห่งกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้สืบเนื่องแต่บรรพกาลที่มี **คัมภีร์พระธรรมศาสตร์** เป็นหลักในการวินิจฉัยชี้ขาดคดี โดยถือว่ากฎหมายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมะ ไม่อยู่ภายใต้เจตนาของมนุษย์ใด เหตุนี้ข้อบังคับที่มีอยู่ใน **คัมภีร์พระธรรมศาสตร์** จึงใช้บังคับได้ไม่แต่เฉพาะบุคคลซึ่งมีหน้าที่อำนวยความสะดวกเท่านั้น หากใช้ได้แก่กษัตริย์ผู้มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ซึ่งต้องคำนึงถึงหลักที่วางไว้ใน **คัมภีร์พระธรรมศาสตร์** ด้วย อย่างไรก็ตาม กษัตริย์ไทยในครั้งโบราณทรงมีความเป็นอิสระเต็มที่ในอันที่จะวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทและวางข้อกำหนดลงโทษบุคคลเพื่อให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อย เมื่อพระราชโองการหรือพระราชวินิจฉัยชี้ขาดนั้นถูกต้องตรงกับหลักใน **คัมภีร์พระธรรมศาสตร์** แล้ว พระราชโองการนั้นย่อมประกอบรวมอยู่ในพระธรรมศาสตร์และมีอำนาจเช่นเดียวกับพระธรรมศาสตร์ เรียกว่า

ราชศาสตร์ คือ วิชาว่าด้วยราชอำนาจที่กษัตริย์ทรงใช้ถูกต้องตามคลองธรรม ธรรมศาสตร์กับราชศาสตร์นี้ย่อมคอยประกอบทำความครบถ้วนบริบูรณ์ให้แก่กันและกัน^{*} จึงนับได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นต้นธารแห่งความยุติธรรม และเป็นต้นกำเนิดแห่งการศาลยุติธรรมอย่างแท้จริง

เมื่อตรวจสอบข้อมูลทางประวัติศาสตร์โลกก็พบว่าในบันทึกที่เก่าแก่ที่สุดของอารยธรรมโลกได้มีเอกสารอ่านได้ใจความว่า “ถ้ากษัตริย์ไม่เอาใจใส่ในกฎหมายของแผ่นดินแล้วไซ้ เทพเจ้าผู้ดลบันดาลโชคชะตาก็จักเปลี่ยนโชคชะตาของเขาเสีย แล้วขับไล่เขาออกไป” นอกจากนี้ในพระคัมภีร์เก่า (The Old Testament) ยังระบุข้อความตอนหนึ่งว่า :

“และข้าขอมอบภาระหน้าที่ให้ผู้พิพากษาของเจ้านับตั้งแต่บัดนี้ คือ ฟังความที่เกิดขึ้นระหว่างพี่น้องของเจ้า และพิพากษาคดีด้วยความเที่ยงธรรม ระหว่างบุคคลทุกคนกับพี่น้องของเขา และคนแปลกหน้าซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับเจ้าต้องไม่ยำเกรงบุคคลใดในการวินิจฉัยคดีจงฟังสิ่งเล็กน้อยเสมอด้วยสิ่งใหญ่ เจ้าจะไม่เกรงกลัวต่อใบหน้าของผู้ใดทั้งสิ้น”^ข

ปัจจุบันอำนาจตุลาการ (the judiciary) เป็นอำนาจทางสังคมและทางการเมืองที่มีความสำคัญยิ่ง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า :

“เราต้องการให้ศาลดำรงรักษาเสรีภาพของบุคคลไว้ให้ยั่งยืน, ยุติความตึงเครียดทางเชื้อชาติ, ประกาศให้สงครามเป็นสิ่งผิดกฎหมายและขจัดสิ่งโสโครกทั้งหลายในโลก เราขอให้ศาลปกป้องเราจากความผิดพลาดของมหาชน และกิลเลศยั่ววนใจของเอกชน ลงโทษเรา ปรับแต่งแก้ไขความแตกต่างของบุคคล ชูชีวิตใหม่ให้ธุรกิจที่ร่อแร่, และถ้าไม่ทำพิธีศพให้เรา อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ชัดเจนถึงค่าปลงศพ”^ค

เมื่อประมวลภารกิจของศาลยุติธรรมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า “ศาลยุติธรรม คือ สถาบันทางสังคมและทางการเมืองที่ทำหน้าที่แก้ไขความขัดแย้งของชนในชาติ รวมทั้งรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน”

ทั้งนี้ ท่านคาร์โดโซ ผู้พิพากษาศาลสูงสุดที่มีชื่อเสียงยิ่งผู้หนึ่งของสหรัฐอเมริกาได้กล่าวว่า :

“ผู้พิพากษามีหน้าที่ตัดสินคดีสืบทอดกันมาตามสัญญาตัญญาณ เพื่อรักษาขนบธรรมเนียม

* ร. แลงกาต์, ประวัติศาสตร์กฎหมาย, คำสอนปริญญโทมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๘, น. ๕๐.

ข วิชา มหาคุณ, ศิลปแห่งการเป็นผู้พิพากษา, ศาลยุติธรรมและการพิพากษาคดี (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๖) น. ๔๙ - ๕๐.

ค Carlo Guarnieri, Patrizia Pederzoli, The Power of Judges (Great Britain : Oxford, 2003) p.1.

ประเพณี การใช้อำนาจของศาลจึงต้องประกอบด้วยเหตุผล โดยอาศัยประสบการณ์ที่สั่งสมมา การชั่งน้ำหนักคำพยานและเหตุผลของศาล มิใช่เลือกสิ่งที่ดีที่สุด แต่เป็นการตัดสินที่เลวที่สุดออกไปตามลำดับจนเหลือคำตอบสุดท้าย”^๙

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและการศาลยุติธรรม

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความดีงาม ความประณีต และความเจริญทั้งหลายทั้งปวงแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า สังคมที่มีวัฒนธรรม คือ สังคมที่มีระเบียบวินัย เหตุนี้ชาติที่มีวัฒนธรรมย่อมต้องมีกฎหมาย เพราะถ้าปราศจากกฎหมายแล้ว สังคมนั้นย่อมยุ่งเหยิง ชาตินั้นย่อมแตกแยก และเต็มไปด้วยความวุ่นวาย เพราะกฎหมายก่อให้เกิดสันติสุข ทำให้สังคมสงบร่มเย็น มนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและละเอียดประณีตทั้งหลายทั้งปวงได้

ส่วนศาลยุติธรรมนั้น คือองค์กรผู้ดำรงรักษาไว้ซึ่งกฎหมาย และความเป็นธรรม ตลอดจนความยุติธรรมในสังคม ให้ประชาชนทุกคนอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข ไม่ประทุษร้ายหรือคดโกงกัน เหตุนี้ชาติที่มีวัฒนธรรมเท่านั้นที่จะมีการศาลยุติธรรมเป็นปึกแผ่นมั่นคง เป็นที่เชื่อถือศรัทธาของมหาชน ดังเช่น ชาติไทยที่มีวัฒนธรรมทางการศาลต่อเนื่อง

มาอย่างไม่ขาดสาย นับเนื่องแต่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของชาติ ที่พระราชทานความยุติธรรมแก่พสกนิกรชาวไทยตามคติราชประเพณี และหลักทศพิธราชธรรมสืบมาจนถึงตุลาการศาลยุติธรรมทั้งปวง ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้พิพากษาประจำสำนักงานศาลยุติธรรม ซึ่งเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณตนก่อนเข้ารับหน้าที่เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙ มีใจความตอนหนึ่งว่า :

“การยุติธรรมนี้คือการปฏิบัติอะไรที่ถูกต้องเป็นธรรม ความยุติธรรมถ้าฟังดูก็ยุติในธรรม ยุติในความดีความชอบ ท่านก็รักษาความยุติธรรม ท่านต้องรักษาความดีความชอบ ถ้าผู้พิพากษา โดยเฉพาะผู้พิพากษาที่มีความยุติธรรมสูงสุด จะต้องรักษาความยุติธรรมนี้ รักษาความยุติธรรมนี้ด้วยอะไร ก็ด้วยความดี ความถูกต้อง เวลาที่มีผู้ขึ้นมาในโรงศาล หรือมาอาศัยผู้พิพากษา ก็เป็นหน้าที่ของท่านที่จะรักษาความดี ความชอบ ความยุติธรรมนี้ทุกเมื่อ ฉะนั้น ถ้าท่านรักษาความยุติธรรมตามที่ท่านได้ปฏิญาณ ก็เชื่อว่าความสุข ความสงบก็จะเกิดขึ้น ถ้าผู้พิพากษาไม่รักษาความยุติธรรมเมื่อใด ประเทศชาติก็คงวุ่นวาย... ร่างวัลของท่านไม่มีอันอื่นอันใด ก็คือความยุติธรรม ถ้าท่านทำทุกสิ่งทุกอย่างตามหน้าที่ของความยุติธรรม ท่านก็จะได้รางวัล...”

^๙ Cardozo, The Nature of Judicial Process, (Virginia : Book Crafters, 1949) p.12.

ความหมายของวัฒนธรรมทางการศาล (JUDICAL CULTURE)

วัฒนธรรมทางการศาล หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ในวิถีชีวิตของตุลาการศาลยุติธรรมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่ศาลยุติธรรมสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และใช้เป็นแบบแผนอันดีงามในหมู่ตุลาการศาลยุติธรรมที่สืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

หลักสำคัญในวัฒนธรรมทางการศาล ได้แก่ การศึกษาอบรม เพื่อบ่มเพาะสติปัญญา และพัฒนานิสัยให้มีความเจริญรุ่งเรือง ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยการศึกษาจาก :

๑. ตัวบทกฎหมาย ตำรา หนังสือและบทความทางวิชาการต่าง ๆ
๒. คำพิพากษาศาลฎีกา ตลอดจนคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลอื่น ๆ
๓. การอบรม สั่งสอนของผู้พิพากษารุ่นอาวุโส และผู้รู้ทางวิชาการแขนงต่าง ๆ
๔. ประสบการณ์ที่ได้รับในการพิจารณาพิพากษารรรถคดี และความชัดเจนที่เพิ่มพูนขึ้นตลอดระยะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่

ยิ่งกว่านั้น ตุลาการศาลยุติธรรมยังมีวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมานานเข้าในการปฎิษาคติ ซึ่งเป็นการโต้เถียงกันด้วยเหตุผลในข้อเท็จจริง และข้อกฎหมายอย่างละเอียดรอบคอบทุกด้าน

โดยต่างยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน มิได้มีความโกรธเคือง หรือตั้งตัวเป็นศัตรูกันแต่อย่างใด รวมทั้งมีการเคารพผู้ที่เข้ามาในวงการตุลาการก่อนว่าเป็นผู้อาวุโส และยึดถือเป็น แบบอย่าง (ROLE MODEL) ในการดำรงชีวิต

สุดท้าย คือ ความกล้าหาญในวิชาชีพกล้าตัดสินใจในทางหนึ่งทางใดที่เห็นว่าเหมาะสมโดยไม่หวั่นไหวในอคติ ๔ อันได้แก่ ลำเอียงเพราะความรัก ลำเอียงเพราะความโกรธ ลำเอียงเพราะความหลง และลำเอียงเพราะความกลัว ดังคำกล่าวที่เป็นอมตะตอนหนึ่งในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ว่า :

“...ซึ่งว่าให้ตระลาการแลผู้พิพากษาปราศจากภยากตินั้น คือ ให้ผู้พิพากษาทระลาการกระทำจิตให้มั่นคง อย่าได้หวั่นไหว แต่ภัยความกลัวฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย อย่าสะดุ้งหวาดเสียวว่าผู้นี้เป็นอธิบดีมียศศักดิ์ แลเป็นราชตระกูลประยูรอันใหญ่ยิ่ง ถ้าอาตมาพิพากษาควรแพ้และแพ้ลงบัดนี้ ก็จะทำให้อาตมาถึงซึ่งความฉิบหายด้วยเหตุอันใดอันหนึ่งเป็นมั่นคง...”

วัฒนธรรมทางการศาล อยู่คู่กับอารยธรรมโลกนานนับพันปี เป็นที่รู้จักและนับถือกันอย่างแพร่หลาย ชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่ มีอารยธรรมอันสูงส่งเป็นของตนเอง มีรากฐานแห่งความยุติธรรมที่มั่นคง สืบเนื่องจากพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นต้นธาร และทรงมอบภาระอันยิ่งใหญ่นี้ให้แก่ศาลยุติธรรม เพื่อช่วยกันดำรงรักษาไว้ให้

มันคงจบจนถึงลูกหลานในอนาคตอันยาวไกล
ภารกิจนี้จะประสบความสำเร็จ ก็ต่อเมื่อผู้พิพากษา
ศาลยุติธรรมทุกคนร่วมกันตั้งมั่นในความซื่อสัตย์
สุจริต อารงไว้ซึ่งความเป็นธรรม และตั้งปณิธาน
ว่าจะรักษาความยุติธรรมในพระปรมาภิไธย

พระมหากษัตริย์จนกว่าชีวิตจะหาไม่ ทั้งจักไม่ใช้
อำนาจนั้นในทางที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน
เสียหายแก่สังคมส่วนรวม ก็เชื่อมั่นว่า วัฒนธรรม
การศาลอันรุ่งเรืองของไทย จักสถิตสถาพรต่อไป
ตราบชั่วนิรันดร์

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

รายงานการวิจัยเรื่อง
แนวพระราชดำริทางกฎหมายใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.sru.ac.th

รายงานการวิจัยเรื่อง แนวพระราชดำริทางกฎหมายใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ศาสตราจารย์ ดร. วิษณุ เครืองาม *

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

ในทางนิติศาสตร์นั้น ถือว่าการศึกษา
นิติปรัชญาหรือปรัชญากฎหมาย (philosophy of
law) เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ นักศึกษาวิชากฎหมาย
เข้าใจถึงความเป็นนักกฎหมายที่แท้จริง ตระหนักถึง
บทบาทของตนในสังคม ตระหนักถึงคุณค่าต่างๆ
ในทางจิตใจ เช่น ความดี ความยุติธรรม คุณธรรม
ศีลธรรม มโนธรรมว่ามีความหมายอย่างไร
ต่อการใช้กฎหมายในบ้านเมือง และตระหนักถึง
ความคิดพื้นฐานในทางกฎหมายซึ่งนักกฎหมาย
ควรรู้ ควรเข้าใจ ควรซาบซึ้ง แต่โดยมากผู้ศึกษา
วิชากฎหมายมักพิจารณาแต่เฉพาะเนื้อหาของ

กฎหมายลึกซึ้งเกินไปจนมองข้ามปัญหาพื้นฐาน
ที่สุดในทางกฎหมาย โดยนึกว่าเป็นสามัญสำนึก
ที่รู้หรือเข้าใจกันอยู่แล้ว ทั้งที่พอชักโครกไล่เสียด
เอาจริงๆ ก็ไม่รู้ว่าคืออะไร มีผู้เสนอคำตอบปัญหา
ในทางปรัชญาเหล่านี้มานานมาแล้วต่างวาระกัน
เมื่อตอบมากๆ เข้า คำตอบดังกล่าวก็แตกต่างกัน
ออกไปตามความคิดความเข้าใจของแต่ละบุคคล
ผู้ใดที่ให้คำตอบกระจ่างชัดเจนก็มีผู้ยกย่องนับถือ
ว่าเป็นปราชญ์ หรือเมธี ความคิดเหล่านั้นเรียกว่า
“ปรัชญา” เมื่อมีผู้นำปรัชญามาศึกษาอธิบาย
ขยายความแพร่ออกไปมากขึ้นก็มีผู้เลื่อมใสกลายเป็น
กลุ่มหรือคณะเดียวกัน เรียกว่าสำนักความคิด

* น.บ. (เกียรตินิยมดีมาก), น.บ.ท., LL.M., J.S.D. (University of California, Berkeley).

บทความนี้ปรับปรุงจากงานวิจัยซึ่งทำเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ต่อมาได้รับพระราชทานทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ และรางวัลงานวิจัยดีเด่นแห่งชาติ จากสภาวิจัยแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยนำมาปรับปรุงเพิ่มเติมบางส่วนใน พ.ศ. ๒๕๔๙.

(school of thought) แต่ขนาดสำนักความคิดหลักๆ ก็ยังกระจายออกเป็นหลายสำนักและต่างเสนอคำตอบปัญหาเดียวกันบนรากฐานความเข้าใจและแนวทางตอบปัญหาที่ต่างกัน บางสำนักความคิดมีข้อขัดแย้งกันมากอย่างเห็นได้ชัดเจนจนเป็นปฏิปักษ์กันและผลัดกันมีอิทธิพลครอบงำคนละยุคคนละสมัยด้วยซ้ำ

ในประเทศทางเอเชียซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเจริญหรืออารยธรรมเก่าแก่ยาวนาน เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย ต่างก็มีรากฐานความเข้าใจและแนวทางตอบปัญหาพื้นฐานในทางกฎหมายเฉพาะของตน อย่างว่าแต่การมองปัญหาในทางนิติปรัชญาเลย แม้ปัญหาการดำรงชีวิตหรือปรัชญาแห่งชีวิตโดยทั่วไปว่ามนุษย์เกิดมาจากไหน เกิดมาทำไม ความสุขของชีวิตอยู่ที่ไหน ตายแล้วไปไหน ก็ยังมีปรัชญาเมธีในประเทศเหล่านั้นที่พยายามพินิจพิเคราะห์และค้นหาคำตอบจนเสนอออกมาในรูปของศาสนา ลัทธิ และสำนักความคิดต่างๆ กันมาแล้ว ปรัชญาทางกฎหมายในเอเชียหรือปรัชญากฎหมายฝ่ายตะวันออกไม่สู้จะแพร่หลายและมีอิทธิพลมากเท่ากับปรัชญากฎหมายยุโรปหรือปรัชญากฎหมายฝ่ายตะวันตก ทั้งนี้ อาจเป็นผลมาจากความลึกซึ้งในการมองปัญหาความเป็นระเบียบหรือระบบในการตอบปัญหาและกระบวนการขบคิดปัญหาที่แตกต่างกัน การนำปรัชญาไปตีแผ่เผยแพร่ก็กว้างขวางแพร่หลายแตกต่างกัน ฝ่ายตะวันตกหรือยุโรปนั้น

มีภาษาที่เข้าใจกันได้ตลอดเป็นสื่อความเข้าใจ และมีความเพียรพยายามเผยแพร่ ตีแผ่ศึกษากันอย่างลึกซึ้งไม่ปิดบังอำพราง แม้ของเก่าแก่ที่สูญหายหรือเสื่อมไปแล้วก็ยังรื้อฟื้นนำมาศึกษากันดังเช่น การศึกษากฎหมายเก่าของโรมัน (Corpus Juris Civilis) ในยุโรปสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ จนเป็นเหตุให้โลกมีระบบกฎหมายโรมานอยุโรป (Romano-Germanic legal system) ใช้ต่อมาจนทุกวันนี้ การทำสงครามขยายอาณาเขตและลัทธิล่าเมืองขึ้นของยุโรปก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้อะไรก็ตามที่เป็นของ “ฝรั่ง” พลอยแพร่หลายตามไปด้วย เช่น ศาสนา ลัทธิ ประเพณี การปกครอง กฎหมาย ภาษาและแม้แต่ปรัชญาด้วยเหตุนี้เมื่อกล่าวถึงปรัชญากฎหมายแล้วชาวโลกย่อมรู้จักโสกราตีส (Socrates) เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) อควินัส (Thomas Aquinas) คานท์ (Immanuel Kant) ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ออสติน (John Austin) หรือพาวนด์ (Roscoe Pound) และรู้จักงานนิพนธ์สำคัญของตะวันตก เช่น เจตนารมณ์ของกฎหมาย (Spirit of Law) สังเขปเทววิทยา (Summa Theologica) สัญญาประชาคม (Social Contract) ดีกว่างานนิพนธ์สำคัญทางฝ่ายตะวันออก

ในประเทศไทย การเสนอแนวความคิดทางกฎหมายที่เป็นระบบ (systematic) คือต่อเนื่องอย่างมีระเบียบ นำคำตอบมาตั้งเป็นหลัก

ใช้อธิบายปัญหาต่างๆ เชื่อมโยงสอดคล้องกันไปในนั้น ยังไม่ปรากฏชัดเจนนัก ยิ่งจะให้โดดเด่นเป็นเอกเทศ เป็นความคิดริเริ่มเฉพาะของตนและมีสานุศิษย์ รับช่วงงาน อธิบายขยายความกันเป็นทอดๆ อย่างฝ่ายตะวันตกจนจัดว่าเป็นสำนักความคิด ทางกฎหมายหนึ่งนั้นยังไม่ปรากฏ แต่ทั้งนี้มิได้ หมายความว่าปรัชญาหรือแนวความคิดทาง กฎหมายของฝ่ายไทยจะไม่มีเสียเลย ผู้ที่อ่าน วรรณกรรมเก่า เช่น ขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ พระอภัยมณี ก็จะได้พบคำตอบปัญหาพื้นฐาน ในทางกฎหมายกระจัดกระจายกันอยู่ในที่ต่างๆ กัน งานนิพนธ์ทางกฎหมายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร หรือแม้แต่ของพระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ แพร่พรายด้วยปรัชญาที่น่าพิศวง จุดอ่อนที่เกิดขึ้น ในวงการกฎหมายไทยจึงเป็นเรื่องระบียบในการ เสนอความคิด และความยากในการระบุตัว ปรัชญาแม่ธีเจ้าของความคิด เช่น เมื่อพบแนว ความคิดทางกฎหมายจากตัวพระราชกำหนด บทพระอัยการ คำพิพากษาศาลฎีกา หรือในงาน วรรณคดีก็ยากที่จะระบุว่าเป็นการคิดค้นและ เสนอขึ้นใหม่หรือเป็นผลสะท้อนมาจากความ เชื่อและความคิดที่ปรากฏอยู่ก่อนแล้วในสังคม ขณะนั้น หรือแม้แต่ว่าเป็นของไทยหรือได้รับ อิทธิพลมาจากต่างประเทศ เช่น ขอม อินเดีย หรือยุโรปกันแน่

แม้กระนั้นการศึกษาเพื่อค้นหาหรือ

รวบรวมปรัชญากฎหมายฝ่ายไทยหรือศึกษา แนวความคิดทางกฎหมายเท่าที่ปรากฏและมี อิทธิพลอยู่ในประเทศไทยก็เป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งถ้า แนวความคิดนั้นมีอิทธิพลมากในสังคมไทย จนรู้สึกว่าเป็นตัวของตัวเอง และก่อให้เกิดความ ตื่นตัวหรือความเปลี่ยนแปลงในวงการกฎหมาย ไทย รู้ตัวผู้เสนอความคิด มีการอ้างอิงความคิด ในแนวนั้นบ่อยครั้งและเริ่มจะเป็นระบบเข้าทุกที แนวความคิดนั้นก็เริ่มมีความสำคัญขึ้นและมีค่าควรแก่การพิจารณาเป็นพิเศษ ความคิดใน แนวดังกล่าวไม่ว่าจะได้รับอิทธิพลโดยตรงจาก ปรัชญาแม่ธีต่างประเทศที่ระบุตัวได้แน่ชัดหรือ เป็นการรับอิทธิพลสะสมจากหลายคนหลายฝ่าย มาประยุกต์ใช้หรือประยุกต์เสนอก็นับว่ามีความ สำคัญ ในท่ามกลางการหาแนวความคิด ที่เป็นแก่นสารได้ยากเช่นนี้ หากกระแสนับสนุน แรงกล้าขึ้น การยอมรับมีมากขึ้นก็อาจเป็น แนวความคิดหลัก (leading concept) ของประเทศก็ได้ ดังที่นักกฎหมายรุ่นเก่าของไทย บางคนในอดีตได้เคยประสบความสำเร็จในการ เสนอแนวความคิดในทางปรัชญากฎหมาย เฉพาะปัญหาบางประเด็นมาแล้ว เช่น พระเจ้า บรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ เป็นต้น เมื่อมาถึงสมัยปัจจุบันนี้ ซึ่งสังคมไทยเริ่มมีปัญหาทางความคิดและ จริยธรรมก็เริ่มมีความพยายามที่จะอบรม

แนะนำ ชี้ปัญหาและเตือนให้นักกฎหมายรู้ถึงบทบาทและภารกิจของตนอันควรกระทำต่อสังคมในอีกรูปแบบหรือแนวทางหนึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับการแก้ปัญหาของชาติในบรรดาบุคคลที่ได้พยายามกระทำดังกล่าวอย่างต่อเนื่องโดยเสนอความคิดจนเกิดผลมีการขานรับหรือสนองตอบแพร่หลายนั้นผู้ที่อยู่ในลำดับต้นเหนือบุคคลและแนวความคิดร่วมสมัยอย่างทีบุคคลนอกวงการอาจคาดไม่ถึงคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน

สมมุติฐานที่ใช้ในการวิจัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถในทางนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ยิ่งนัก โดยพระราชสถานะ และพระราชอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญได้ทรงดำรงยึดมั่นอยู่ในพระราชยุติธรรมจรรยาวัตรแห่งพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณีทุกประการ และด้วยพระราชบุคลิภาพและพระราชประสงค์ทั้งในส่วน of ความรู้ การศึกษาและการทอดพระเนตรมาก ทรงสดับมาก เสด็จพระราชดำเนินไปยังที่ต่างๆ มาก ทรงใกล้ชิดประชาชนมาก ในภาวการณ์บ้านเมืองที่ผันผวนเปลี่ยนแปลง จึงมีแนวพระราชดำริกระจำงและครอบคลุมกว้างขวางเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของประเทศ ในหลายเรื่องหลายทางแนวพระราชดำริได้แปรเป็นรูปธรรมแล้ว จากจุดที่เป็นเพียงพระราชดำริก็ขยายออกไปเป็นโครงการ

ต่างๆ โดยเฉพาะโครงการเกษตรและส่งเสริมอาชีพ และมีหน่วยงานหลายหน่วยเข้ามารองรับ ในหลายเรื่องหลายทางเป็นแนวพระราชดำริพระราชทานเฉพาะบุคคล ในแต่ละโอกาส หรือเหตุการณ์ เช่น เมื่อเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทบ้าง รับเสด็จพระราชดำเนินบ้าง ร่วมโต๊ะเสวยบ้างเป็นคราวๆ ไป และบุคคลนั้นๆ ย่อมโน้มรับพระราชดำริใส่เกล้าใส่กระหม่อมนำไปปฏิบัติโดยไม่เปิดเผยที่มา แต่ก็บังเกิดผลดีต่อการแก้ไขปัญหาของประเทศ ส่วนพระราชดำริทางกฎหมายนั้นไม่ใช่เรื่องของโครงการใดๆ เพราะเกี่ยวกับคุณค่าทางจิตใจมากกว่าอย่างอื่น

แนวพระราชดำริทางกฎหมายในรัชกาลปัจจุบันแสดงออกชัดทางพระราชดำรัสในโอกาสต่างๆ พระราชดำรินี้มีลักษณะพิเศษเป็นพิเศษเฉพาะพระองค์และค่อนข้างแปลกใหม่สำหรับวงการกฎหมายไทย แต่เป็นที่รู้จักและยอมรับกันอยู่ในหมู่ปราชญ์เมธีทางกฎหมายฝ่ายตะวันตก บางสำนัก แนวพระราชดำริทางกฎหมายปรากฏต่อเนื่องกันมาอย่างแน่วแน่เป็นแนวทางเดียวกันและมีสาระเพ่งเล็ง การร่างหรือการจัดทำกฎหมาย การบังคับใช้หรือการบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย และการตีความหรือการปรับใช้กฎหมาย แก่ข้อเท็จจริงให้ “ยุติธรรม” ซึ่งก็มีพระราชดำริเกี่ยวกับความหมายของคำนี้ในแนวหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริในแนวทางนี้แก่นักกฎหมายมาโดยตลอด นับว่า

มีค่าต่อการศึกษาวិชาการด้านนิติปรัชญาในยุคที่ถูกครอบงำด้วยรูปแบบ ความคิดและตัวบุคคล ผู้เป็นเมธีฝ่ายตะวันตกและกำลังอยู่ระหว่างการระบุนหรือแสวงหาปรัชญากฎหมายที่เป็นแบบฉบับของไทย เพื่อนำมาเป็นแนวทางการแก้ปัญหาของประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในทางกฎหมายและความใฝ่พระราชหฤทัยในการพิทักษ์ความยุติธรรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเฉลิมพระเกียรติในวงการนิติศาสตร์

๒. เพื่อศึกษาพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสองค์ต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นแนวพระราชดำริอันชอบด้วยหลักนิติศาสตร์ที่หนักแน่น แน่วแน่ และเป็นธรรม

๓. เพื่ออัญเชิญแนวพระราชดำริทางกฎหมายมาเผยแพร่ให้ปรากฏเพื่อวงการนิติศาสตร์จักได้รับพระราชทานใส่เกล้าใส่กระหม่อม น้อมนำไปปฏิบัติสนองพระราชดำริในฐานะที่เป็นอุดมการณ์หรือปรัชญากฎหมายฝ่ายไทยในยุคนี้

ความหมายของคำที่ใช้

คำว่า “แนวพระราชดำริทางกฎหมาย” หมายถึงแนวความคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องของเนื้อหาสาระแห่งตัวกฎหมาย

(legal contents) และสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย เช่น ความยุติธรรม (justice) การใช้กฎหมาย (application of law) การบังคับใช้กฎหมาย (enforcement of law) การตีความกฎหมาย (interpretation of law) กระบวนการยุติธรรม (judicial process) การเผยแพร่และให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (legal aid) เป็นต้น

คำว่า “แนวความคิด” (thought) เป็นคำกลางๆ สำหรับใช้เรียกความคิดเห็น หรือความรู้สึกนึกคิดในเรื่องเดียวกันหลายๆ ความคิดที่แสดงออกมาเป็นระยะ ๆ หลายครั้งต่อเนื่อง เชื่อมโยงเป็นแนวทางเดียวกันหรืออยู่ในแบบแผน กระบวนการความคิดเดียวกัน การที่บุคคลหนึ่งจะมีความคิดเห็นในเรื่องหนึ่งต่อเนื่องเชื่อมโยงกันตลอดเวลาอันยาวนานแสดงว่ามีเอกภาพทางความคิดไม่ไขว่จนตนาการเฉพาะครั้งเฉพาะคราวตามเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ที่ผ่านเข้ามา

ในที่นี้จะขอใช้คำว่า “แนวความคิด” ซึ่งเป็นคำกลางที่สุด แนวความคิดบางเรื่องหรือแนวพระราชดำริบางองค์ที่กล่าวถึงอาจเป็นเพียงพระราชทัศนะทั่วไป แต่บางองค์ลึกซึ้งต้องแท้จริงกับที่เรียกกันว่าแนวความคิดรวบยอดหรืออาจสุขุมลุ่มลึกตรงกับที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นปรัชญากฎหมายชั้นสูงก็ได้

วิธีศึกษาแนวพระราชดำริทางกฎหมาย

ในการศึกษาปรัชญา มีคำเตือนกันอยู่

เสมอว่าการกล่าวถึงแนวความคิดของนักคิดหรือนักปรัชญาคนใดมีข้อต้องระวังว่าแน่ใจได้จริงว่าสิ่งนั้นคือแนวความคิดของบุคคลผู้นั้นเพราะการพูดถึงความคิดหรือแนวความคิดก็คือ การพูดถึงสิ่งที่อยู่ในใจซึ่งบุคคลอื่นยังทราบ เดาหรือคาดคิดเอาว่าเป็นอย่างไรได้ยากดังที่กล่าวกันว่า “จิตมนุษย์นี้ไซ้ไร ยากแท้ หยั่งถึง” จนในที่สุดแม้จะรู้ “เนื้อหาแห่งความคิด” หรือทักษะแล้วก็ยังตีความหมายได้ยาก ดังเห็นได้จากการที่บรรดาศิษย์ของนักคิด นักปรัชญาทั้งหลายมักแตกแยกความเห็นออกเป็นคณะลัทธิ นิกายหรือสำนักต่างๆ ในเวลาต่อมาหลังยุคสมัยของศาสนา เจ้าลัทธิหรือนักปรัชญาเจ้าตำรับอยู่เนืองๆ

อย่างไรก็ตาม หนทางที่นักวิชาการทั้งหลายใช้ในการทราบถึงความคิดของนักปรัชญาก็มีอยู่ซึ่งก็เป็นวิธีเดียวกับที่ผู้เลื่อมใสศรัทธาเจ้าลัทธิทั้งหลายใช้อยู่นั่นเอง กล่าวคือ พิจารณาจากคำสั่งสอน และข้อเขียนที่ปรากฏสืบต่อมาโดยอาศัยระยะเวลาอันยาวนานพอสมควร ในทางพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึง “สัตตสัสสนี” หรือคำสั่งสอนข้อนี้ถ้าเทียบกับปัจจุบันก็คือคำพูดและข้อเขียนนั่นเอง ยิ่งซ้ำแล้วซ้ำเล่าหลายหนแน่ทางโดยกาลเวลาก็ยังแน่วแน่นคงอย่างเดียวกันหรือมีแต่จะแตกฉาน กว้างขวาง ลึกซึ้งในเนื้อหาเดิม

ไมโลเล กลับไปกลับมาก็ยังสะท้อนให้เห็นแนวความคิดชัดเจนขึ้นบางครั้งเมื่อหาคำพูดหรือข้อเขียนอันเป็นหลักฐานชั้นต้นของบุคคลนั้นไม่พบการที่บุคคลอื่นมีความทรงจำแม่นยำได้พูดถึงเขียนถึง เล่าถึง อ้างอิงถึงในทำนองที่กฎหมายเรียกว่า “พยานบอกเล่า” ก็ยังรับฟังได้อยู่นั่นเอง ดังที่เราเชื่อว่า โสกราตีส นักปราชญ์กรีกก่อนคริสตกาลคิดอย่างนั้นอย่างนี้ มิใช่เพราะเราศึกษาได้จากงานของโสกราตีส แต่เพราะเรารู้เรื่องจากงานเขียนของเพลโต ซึ่งเป็นศิษย์ของโสกราตีสในหนังสือเรื่องอโพลีโย ไครโต ยูโทโฟร เป็นต้น จนมีผู้กล่าวว่า “คำสอนส่วนมากปรากฏในหนังสือที่เพลโตแต่ง แต่เพลโตก็ใช้โสกราตีสเป็นตัวละครในเรื่องมากเสียจนกระทั่งเกิดความสงสัยกันว่า ข้อความใดเป็นความคิดของโสกราตีสจริงๆ ข้อความใดเป็นคำพูดที่เพลโตจับใส่ปากโสกราตีส”^๙

การศึกษาแนวความคิดของนักคิดหรือนักปรัชญาในอดีตจะได้ความใกล้เคียงกับความคิดจริงๆ ของผู้นั้นมากยิ่งขึ้น เมื่อมีโอกาสพิจารณาจากการกระทำ ความประพฤติ จริยวัตร ประวัติดังหรือสิ่งที่ทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ปฏิปทา” ประกอบอีกด้วย แต่โอกาสที่จะศึกษาการกระทำหรือความประพฤติของนักคิดคนใดในอดีตกาลนานปีนั้นทำได้ยากเพราะบุคคลนั้นมีใช้บุคคล

^๙ ปรีชา ช่างขวัญอิน, “ความยุติธรรม”, ปรัชญาการเมือง, เอกสารการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, พ.ศ. ๒๕๑๗, น. ๗๑๐.

ร่วมสมัยจึงหาพยานหลักฐานยาก หลักฐานที่มีอยู่ก็ไม่ใช่เจ็ดชัดเจนนอกจากทราบว่าเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นในบางช่วงแห่งชีวิตของบุคคลนั้นๆ ถ้าผลจากการศึกษาประวัติ การกระทำและความประพฤติของบุคคลนั้นได้ความว่าการประพฤติปฏิบัติตนเป็นอย่างเดียวกับคำพูดหรือข้อเขียนก็จะได้แสดงให้เห็นแนวความคิดได้ชัดเจนขึ้นดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ยถา วาที ตถา การี ตถาคต พุตฺตํ อยํ ไร ตถาคต กิํ ปฏิบัติ อยํ นั้น”

การศึกษาหรือค้นหาแนวพระราชดำริทางกฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็น่าจะทำได้ในทางวิชาการโดยนัยเดียวกันคือ การศึกษาจากพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในวโรกาสต่างๆ กันประกอบกับการศึกษาจากพระราชกรณียกิจ และพระราชจรรยาวัตรอันเป็นพยานหลักฐานว่าพระองค์ทรงพระราชดำริอย่างไร พระองค์ตรัสอย่างนั้น พระองค์ตรัสอย่างไร พระองค์ทรงปฏิบัติอย่างนั้น และพระองค์ทรงปฏิบัติอย่างไร พระองค์ทรงชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามอย่างนั้น

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสหลายองค์มีข้อความหรือหลักการในแนวเดียวกัน แม้พระราชทานแก่บุคคลต่างหมู่ ต่างคณะ ต่างกรรม ต่างวาระแต่ก็ทรงย้ำ ทรงเตือนสติ ทรงยกหลักเกณฑ์และทรงแนะนำสิ่งเดียวกัน หรือสิ่งที่ใกล้เคียงกันอย่างสม่ำเสมอ พระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสทำนองนี้มีมากมายหลายองค์ต่างก็ไพเราะลึกซึ้งกินใจหรือแทงใจดำ เพราะทรงยกตัวอย่างจากพระราชประสบการณ์ประกอบทั้งทรงชี้ปัญหาและทรงแนะแนวทางการแก้ปัญหาไว้ด้วย”

ในแต่ละปีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะมีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสแก่คณะบุคคลต่าง ๆ หลายวโรกาส พระราชดำรัสหรือพระบรมราโชวาทแต่ละองค์ย่อมมีความสำคัญต่อผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในขณะนั้นๆ แต่เมื่อเสร็จสิ้นไปวโรกาสหนึ่งคณะบุคคลอื่นต่างวงการ ต่างสถาบัน ต่างอาชีพก็ผลัดเปลี่ยนกันเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้รับพระราชทานพระบรมราโชวาทและพระพระราชทานซึ่งเป็นของใหม่ต่อคณะนั้น การณ์เป็นอยู่ดังนี้หลายครั้ง

^๓ การอัญเชิญพระราชหัตถเลขา พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท พระราชวินิจฉัย และพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์รัชกาลต่างๆ มาคัดเลือกเอาแต่เฉพาะประเด็นที่สำคัญและจัดหมวดหมู่หัวข้อเพื่อแสดง “แนวพระราชดำริ” นั้น กระทรวงศึกษาธิการเคยจัดทำในลักษณะรวมๆ กันไปไม่เฉพาะเจาะจงหัวข้อเรื่องมาแล้ว ดูแนวพระราชดำริเกียรติกาล (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๗).

ในแต่ละปี และทุกปีตลอดรัชกาล จึงเป็นที่น่าเสียดายถ้าหากจะถือว่าพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเป็นเรื่องจบแล้วก็แล้วกัน เพราะพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสแต่ละองค์มิได้ร่างขึ้นตามแบบแผนทั่วไป แต่เป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริให้ฝ่ายราชเลขาธิการร่างถวาย และทรงตรวจแก้งจนเป็นที่พอพระราชหฤทัยว่าถ้อยคำและหลักการต้องด้วยพระราชดำริแล้ว นอกจากนั้น ยังมีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสอีกมากมายหลายองค์ที่ได้พระราชทาน “สดๆ ร้อนๆ” โดยมิได้ทรงอ่านจากเอกสารใดที่ทรงร่างเตรียมมาก่อน นับว่ามาจากความในพระราชหฤทัยในขณะนั้นๆ โดยแท้ ทางราชการต้องบันทึกพระสุรเสียงไว้และนำไปถอดความเรียบเรียงขึ้น พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสทำนองนี้มีมากมายหลายเรื่อง เช่น การปกครอง การพัฒนาชนบท วิทยาศาสตร์ การพัฒนาคุณภาพชีวิต พุทธศาสนา กฎหมาย ซึ่งถ้าหากจะถือว่าเสร็จไปคราวหนึ่งก็จบพระราชดำรัสไปองค์หนึ่งที่พระราชทานแก่คณะบุคคลหนึ่ง ก็จะเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย เพราะหากจะอัญเชิญพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสทุกองค์โดยเลือกเฟ้นเอาแต่เฉพาะประเด็นร่วมกัน เช่น การปกครอง การพัฒนาชนบท วิทยาศาสตร์ การพัฒนาคุณภาพชีวิต พุทธศาสนา หรือกฎหมายที่พระราชทานทุกปีและแก่ทุกหมู่คณะมาสานต่อ

ประกอบกันก็จะได้หลักการใหญ่แห่งเรื่องนั้นๆ และสะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริแห่งเรื่องนั้นๆ อย่างละเอียดพิสดารซึ่งกลายเป็นว่ามิได้มีความสำคัญเฉพาะต่อผู้เข้าเฝ้าฯ เท่านั้น แต่เป็นหลักการใหญ่ที่วงการนั้นๆ พึงสดับตรับฟังร่วมกัน

ในส่วนของพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสทางกฎหมายนั้น ในรัชกาลนี้โอกาสที่จะทรงแสดงแนวพระราชดำริได้อย่างเหมาะสม คือการพระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชทานพระราชดำรัสแก่นักกฎหมายที่เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาทในโอกาสต่างๆ กัน เช่น การเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล การเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานประกาศนียบัตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ซึ่งมีประจำทุกปี (บางปีก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์เสด็จพระราชดำเนินแทน) ในระยะหลังเมื่อกฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษาใหม่เข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ในครั้งแรกก็เป็นโอกาสให้ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในเชิงกฎหมายอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการอัญเชิญพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสแต่ละองค์มาศึกษานั้น มีข้อที่มักมีคำเตือนอยู่เสมอให้พึงระมัดระวัง กล่าวคือ ประการแรกพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสแต่ละองค์เป็นการตอบคำกราบบังคมทูลพระกรุณาหรือคำกราบบังคมทูลถวายรายงานและสนองตามที่มีผู้ขอพระราชทาน

พระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสต่างๆ จึงมีความสัมพันธ์กับคำกราบบังคมทูล สัมพันธ์กับเหตุการณ์ในขณะนั้นๆ เช่น ถวายเงินซึ่งเป็นรายได้มาจากกิจกรรมอะไร กิจกรรมนั้นมีวัตถุประสงค์อย่างไร ใครเป็นผู้จัดและสัมพันธ์กับคณะผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทว่า เป็นใคร เรียนอะไร อยู่ในวงการใด ประการที่สอง การอัญเชิญพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพึงกระทำแต่เฉพาะที่ทรงมีแก่หมู่คณะอันมิใช่เป็นพระราชปฏิสันถารส่วนพระองค์ ประการที่สาม คือพระราชดำรัสต่างๆ ที่อัญเชิญมา ควรเคยพิมพ์ หรือได้เผยแพร่เป็นเอกสารหนังสือปรากฏในที่สาธารณะแล้ว

สำหรับการศึกษาพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ณ ที่นี้ก็ได้ตระหนักในหลักการดังกล่าวอย่างระมัดระวัง พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่อัญเชิญมา ณ ที่นี้ได้เห็นเอาแต่เฉพาะส่วนที่สัมพันธ์กับหมวดหมู่หรือประเด็นที่ต้องการโดยคำนึงถึงบริบท (context) ได้แก่ความนำหรือความที่ตามมา ว่าไม่เป็นการดูพระราชดำรัส หนังสือที่ใช้เป็นหลักในที่นี้คือประมวล

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสฉบับที่สำนักนายกรัฐมนตรีและฉบับที่สำนักราชเลขาธิการพิมพ์ขึ้นในแต่ละปี โดยจะละเว้นไม่วิเคราะห์เนื้อหาแห่งพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสด้วยเกรงว่าเป็นการละลาบละล้งดูพระราชดำรัสหรือความในพระราชหฤทัยอันเป็นการมิบังควร นอกจากจะกระทำเพียงจัดหมวดหมู่ว่าควรจัดอยู่ในเรื่องใด เรื่องนั้นๆ มีความหมายตามหลักวิชาอย่างไรและพระราชดำรัสต่างๆ ก่อให้เกิดผลดีต่อชาติบ้านเมืองในเวลาต่อมาอย่างไร ซึ่งลำพังโดยการประมวลและอธิบายดังนี้ก็จะเป็นที่ประจักษ์ได้โดยปราศจากข้อสงสัยแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถในทางกฎหมายและมีแนวพระราชดำรัสทางกฎหมายที่ลึกซึ้งแยบคายเป็นคุณแก่วงการนิติศาสตร์ยิ่งนัก นอกเหนือไปจากลำพังเพียงพระราชสถานะที่ทรงดำรงอยู่ตามกฎหมายเฉกเช่นพระประมุขทั่วไปแต่ทรงดำรงสิริราชสมบัติเป็นเวลายาวนานกว่าพระประมุขในนานาประเทศอย่างน่าอัศจรรย์แล้ว

บทที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับกฎหมาย

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยกับกฎหมาย

เมื่อพูดถึงบุคคลที่มีชื่อเสียงในวงการกฎหมายเราก็ต้องยอมรับว่าบุคคลนั้นเป็น “นักกฎหมาย” ไม่ว่าโดยการศึกษาฝึกฝนหรือโดยอาชีพอย่างไม่ต้องมีข้อสงสัย ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับเมื่อกล่าวถึงนักปราชญ์ฝรั่งอย่างจอห์น ออสติน (John Austin) แฮนส์ เคลเสน (Hans Kelsen) โรสโก พาวนด์ (Roscoe pound) หรือ มงเตสกีเอ (Montesquieu) แต่เรื่องของกฎหมายนั้นก็ก็เป็นเช่นเดียวกับเรื่องการเมือง การปกครอง กล่าวคือเกี่ยวข้องกับคนทั้งประเทศ จึงเป็นส่วนได้เสียของคนทั้งประเทศ การเสนอแนวความคิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามที่จะตอบปัญหาพื้นฐานในทางปรัชญากฎหมายว่า กฎหมายคืออะไร มาจากไหน กฎหมายอย่างไร ที่มนุษย์ปรารถนา ความยุติธรรมคืออะไร ทำอย่างไรจะให้กฎหมายยุติธรรม ถ้ากฎหมายไม่ยุติธรรมควรแก้ไขอย่างไร จึงอยู่ในขอบเขตความสนใจของนักคิดทั่วไป นักปรัชญากฎหมายยุโรป จึงมีคนอย่างซีเซโร (Cicero) ซึ่งเป็นนักปกครอง ไร้มัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ซึ่งเป็นนักคิดทางการเมือง นักบุญคีนัส (Thomas Aquinas) ซึ่งเป็นบาทหลวง แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)

ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยา และคนอื่นๆ อีกหลายคน ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ นักการทหาร นักจิตวิทยา เป็นต้น

ผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์ของแต่ละประเทศนั้นย่อมเป็น “นัก” หลายแขนงในพระองค์เอง เพราะไม่ว่าโดยการศึกษา การฝึกฝนหรือโดยพระราชสถานะที่ต้องทรงปกครอง ต้องทรงข้องเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ อยู่แล้ว แต่พระปรีชาสามารถหรือพระอัจฉริยภาพจะโดดเด่นในทางใดเป็นพิเศษย่อมขึ้นอยู่กับพระราชบุคลิกภาพเฉพาะพระองค์ประกอบกับโอกาสที่จะทรงแสดงพระปรีชาสามารถให้ปรากฏเป็นคราวๆ ไป เช่น เป็นโอกาสที่บ้านเมืองมีสันติหรือเป็นโอกาสที่มีแต่สงครามเข้าศึกยกมาประชิดติดพันพระนคร เมื่อกล่าวถึงพระเจ้าจัสติเนียนของโรมัน เราก็นึกถึงภาพประมุขกฎหมายโรมันอันยิ่งใหญ่และมีอิทธิพลต่อโลก เช่นเดียวกับเมื่อกล่าวถึงพระเจ้าฮัมมูราบี แห่งบาบิโลน พระเจ้าฌ็องโปเลียนแห่งฝรั่งเศส พระเจ้าเฟรเดอริกแห่งอาณาจักรปรัสเซีย กษัตริย์ราชเหล่านี้ล้วนบันดาลให้เกิดประมวลกฎหมายลายลักษณ์อักษรสำคัญของโลกด้วยทั้งสิ้น นับว่าเป็นพระปรีชาสามารถและความสนพระราชหฤทัยเกินไปกว่าการเป็นนักปกครองธรรมดา อย่างไร

ก็ตามการเนรมิตรังสรรค์งานทางกฎหมายที่เป็นวัตถุ เช่น การสร้างศาล การจัดทำกฎหมาย การส่งเสริมวิชาชีพทางกฎหมาย หรือการตั้งโรงเรียนกฎหมายเป็นเรื่องหนึ่ง แต่ที่นับว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันคือการเสนองานทางกฎหมายที่เป็นเรื่องของปรัชญา วิทยาการ หรือคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งแม้จะไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดได้ว่าสิ่งนี้มีขึ้นเป็นขึ้นในรัชกาลใด แต่ก็มีค่าในฐานะที่เป็นแนวความคิดหรือปรัชญาซึ่งช่วยเสริมให้วิชาการด้านนิติศาสตร์สมบูรณ์และมีผลแทรกซึมเข้าไปในจิตใจของผู้ที่เชื่อถือให้นำไปปฏิบัตินำไปใช้เป็นแนวทางในการเนรมิตรังสรรค์งานทางกฎหมายต่อไป เราเคยพูดกันมานานแล้วว่า อาณาจักรที่เจริญย่อมมีประมวลกฎหมายที่ทันสมัย มีศาลว่าการศาลยุติธรรมที่โอ้อ่า มีผู้พิพากษาที่คงแก่เรียน แต่จะมีประโยชน์อันใดถ้านักกฎหมาย เช่น ผู้พิพากษาศาลการ หรืออัยการทุจริตคดโกง บิดเบือนกฎหมาย หรือบรรดากลไกกระบวนการยุติธรรม เช่น ตำรวจ ทนายความต่างใช้กฎหมายแบบเอาวัดเอาเปรียบผู้อื่นดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยทรงพระราชนิพนธ์ในบทละครเรื่องหนึ่งว่า “กำหนดคือยุติธรรมจงจำไว้ ใครหมัดใหญ่ได้เปรียบเปรียบเทียวกล่อ” คุณค่าทางจิตใจและความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในทางปรัชญากฎหมายว่าสิทธิคืออะไร เสรีภาพคืออะไร ความยุติธรรมคืออะไรต่างหากที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองไว้ได้ บางที่

ความรู้ว่าชายหญิงอายุเท่าไรจึงทำการสมรสได้ ถ้าหย่าร้างกันจะแบ่งทรัพย์สินระหว่างสมรสอย่างไร การทำผิดฐานฆ่าคนมีองค์ประกอบอย่างไร การกู้ยืมเงินมีอายุความเท่าใด การเจตนาทำร้ายเพื่อสังเอนแต่หนักมือไปหน่อยผู้ถูกทำร้ายจึงถึงตายจะมีความผิดฐานใด การรับจ้างทำเครื่องเรือนจะเข้าข่ายเสียภาษีเงินได้ชนิดใด ซึ่งเป็นหัวข้อถกเถียงในชั้นเรียนและในศาลคุณจะมี ความสำคัญในระดับต่ำกว่าคุณค่าทางจิตใจ และความเข้าใจความรู้พื้นฐาน (ซึ่งอาจต้องการความลึกซึ้งมากเป็นพิเศษจึงมีผู้เรียกว่า ความคิดรวบยอด) ทางนิติศาสตร์ เพราะคุณค่าและความเข้าใจเช่นนี้ต่างหากที่จะควบคุมผู้ใช้กฎหมายให้อยู่ในร่องรอยที่ถูกต้องและชอบธรรม ดังที่มีผู้เปรียบว่าเป็นพนักงานสารถีคุมรถม้า ถ้าคุมไม่ดีทั้งรถทั้งม้าก็เตลิดเหียบผู้คนข้าวของเสียหายได้ ถ้าคุมเก่งก็บังคับม้าให้ย่างก้าว หรือควบไปสู่จุดหมายได้อย่างถูกต้องจังหวะและราบรื่น

ถ้าจะว่ากันเฉพาะในส่วนของพระมหากษัตริย์ไทยแล้ว การรักษาความยุติธรรมและพระราชทานความยุติธรรมแก่ประชาชนจะเป็นพระคุณสมบัติและพระคุณธรรมสำคัญมาโดยตลอดจนปรากฏเป็นหัวข้อธรรมหนึ่งในทศพิธราชธรรม ในส่วนของพระบรมราชจักรีวงศ์ พระคุณสมบัติและพระคุณธรรมข้อนี้ปรากฏเป็นแนวทางในการตราพระราชกำหนดกฎหมาย การมีพระบรมราชวินิจฉัยอรรถคดีที่มีผู้ถวายฎีกา

และการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานาประการ ในทางกฎหมายและการยุติธรรมของประเทศ แต่ที่จะเป็นแนวพระราชดำริปรากฏชัดอย่างมีระบบนั้นยังศึกษายากด้วยมีข้อจำกัดในด้านการบันทึกประวัติศาสตร์ บางครั้งด้วยพระราชอำนาจ อันล้นพ้นเมื่อมีพระราชดำริแล้วก็จะไม่ปรากฏเป็นนามธรรมอยู่อย่างนั้น แต่บรรดาข้าราชการน้อยใหญ่ย่อมรับใส่เกล้าใส่กระหม่อมนำไปประดิษฐ์คิดทำเป็นรูปธรรมเช่นกลายเป็นตัวบทกฎหมาย เป็นอาคารสถานที่ เป็นคำพิพากษา โดยไม่ปรากฏที่มาหรือเบื้องหลัง

โดยพระราชสถานะและพระราชอำนาจ แล้ว พระมหากษัตริย์ไม่ว่าของประเทศใดในโลก ย่อมเกี่ยวพันกับกฎหมายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ยิ่งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์มีพระราชสถานะสูงอยู่เหนือกฎหมาย ความเกี่ยวพันนี้เรียกได้ว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือ “แยกกันไม่ออก” เลยทีเดียว ในเบื้องต้นก็ทรงเป็นที่มาของกฎหมาย “อยู่ในพระองค์เอง” พระราชดำรัสตรัสสั่งที่มีพระราชประสงค์จะให้กฎหมายก็จะมีผลเป็นกฎหมายโดยไม่ต้องอาศัยแบบพิธีหรือกระบวนการนิติบัญญัติใดๆ ทรงสามารถตั้งและยกเลิกกฎหมายได้โดยง่าย แม้ในประเทศไทยเมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง “พระบรมราชา

นุภาพของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ได้มีปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใด ด้วยเหตุถือว่าเป็นที่ล้นที่พ้น ไม่มีข้อสิ่งอันใดหรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้” เมื่อประกอบกับการที่พระมหากษัตริย์หลายพระองค์เคยทรงศึกษาอบรมในทางนิติศาสตร์ ราชประเพณีอันเป็นหนึ่งในศิลปศาสตร์สำหรับผู้เป็นหน่อเนื้อกษัตริย์บรมขัตติยราชสกุลแล้ว โอกาสที่พระมหากษัตริย์จะทรงเกี่ยวพันกับกฎหมายด้วยการแสดงพระปรีชาสามารถส่วนพระองค์และความสนพระราชหฤทัยในเชิงกฎหมายเพื่อประโยชน์แก่การปกครองรักษาบ้านเมืองก็มีมากจนเป็นเรื่องปกติธรรมดา ต่อเมื่อพระองค์ใดทรงใฝ่พระราชหฤทัยมากถึงขนาดเป็นพระราชจริยวัตรอัธยาศัยและทรงพระปรีชาสามารถลึกล้ำในกระบวนการนิติศาสตร์นอกเหนือไปจากโบราณราชนิติประเพณี จึงจะถือได้เป็นกรณีพิเศษว่าทรงเป็นยิ่งกว่า นักรัฐศาสตร์ หรือนักปกครอง กล่าวคือทรงเป็นนักนิติศาสตร์อีกด้วยซึ่งคงต้องพิจารณาเฉพาะพระองค์ๆ เช่น

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ นั้น ปรากฏ พระราชจริยวัตรอัธยาศัยว่า “ทรงเป็นผู้รักระเบียบ เคยทรงปกครองในหน้าที่สำคัญที่ต้องใช้กฎหมาย เช่น ยกกระบัตรและสมุหนายก ฉะนั้นจึงเอาพระราชหฤทัยใส่ที่จะ

* เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน, โรงพิมพ์สรรพสามิต จัดพิมพ์, พ.ศ. ๒๔๑๐, หน้า ๑๐๖.

ให้ประมวลพระราชกำหนดกฎหมายได้เป็นหลักปฏิบัติราชการ”^๓ ผลงานสำคัญซึ่งยิ่งใหญ่เกินกว่าสถานะความเป็นนักปกครองหรือผู้นำประเทศตามปกติธรรมดา คือ กรณีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับคำกราบบังคมทูลฎีการ้องทุกข์ของนายบุญศรีช่างเหล็กหลวงที่กล่าวโทษผู้พิพากษาว่าตัดสินไม่เป็นธรรม ครั้นเมื่อทรงตรวจสอบพระราชกำหนดกฎหมายแล้ว ได้ความว่าเป็นการตัดสินถูกต้องตรงตามกฎหมาย แต่ที่วิปริตผิดเพี้ยน “หาเป็นยุติธรรมไม่” ก็คือพระราชกำหนดบทพระอัยการ “ด้วยคนอันโลภหลงหาความละอายบาปมิได้ ดัดแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิพากษาพาให้เสียยุติธรรมสำหรับแผ่นดิน”^๔ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีกรรมการชำระกฎหมายดูเป็นการชำระพระไตรปิฎกซึ่งอาจมีข้อวิปริตผิดเพี้ยนได้ นับเป็นเหตุการณ์ที่เลื่องลือนับถือในหมู่นักกฎหมายมาจนบัดนี้ว่า ทรงพระปรีชาสามารถทอดพระเนตรการณ์ไกลและทรงตระหนักชัดเจนในปรัชญากฎหมายที่ถือกันมาแต่โบราณโดยเฉพาะในประเทศฝ่ายตะวันตกที่ขึ้นชื่อว่ากฎหมายแล้วไม่จำเป็นว่า จะต้องยุติธรรมบริสุทธิ์บริบูรณ์เสมอไป ดังนั้นจึง

สามารถปรับปรุงแก้ไขได้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ก็ปรากฏว่าได้ทรงตรากฎหมายมากมายเกือบห้าร้อยฉบับ บางส่วนอยู่ในรูปของประกาศดังที่เรียกว่าประกาศรัชกาลที่ ๔ จนถึงกับมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าทรงเป็นนักนิติศาสตร์พระองค์หนึ่ง เมื่อไม่โปรดอย่างไร หรือมีพระราชประสงค์จะให้ประชาชนปฏิบัติตามอย่างใดก็จะทรงออกเป็นประกาศบอกกล่าวเสียก่อนประหนึ่งเป็นกระบวนการนิติบัญญัติพิเศษในรัชกาลนี้ ทั้งเมื่อพิจารณาจากแนวพระราชดำริแล้วจะเห็นว่า มีลักษณะส่งเสริมเสรีภาพอยู่มาก เช่น ประกาศฉบับหนึ่งว่าด้วยความยินยอมให้สตรีฝ่ายในที่ถวายตัวเป็นบาทบริจาริกาแล้วกราบถวายบังคมลาออกไปมีสามีได้อันเป็นการยกเว้นโบราณประเพณีเดิมที่ว่าสตรีที่ถวายตัวเป็นนางในแล้วไม่มีทางลาออกไปมีสามีได้อีก ประกาศอีกฉบับหนึ่งว่าด้วยการให้ลงบัตรเขียนชื่อเลือกตั้งผู้ควรดำรงตำแหน่งแทนพระมหाराชครูซึ่งว่างลง อันเป็นการยกเว้นจากโบราณราชประเพณีเดิมที่ว่าพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจแต่งตั้งข้าราชการสำคัญสองตำแหน่งนี้ได้ตามพระราชอัธยาศัย เป็นต้น^๕

^๓ พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. อ้างถึงในรายงานผลการวิจัยวิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบ ๒๐๐ ปี ภาคทั่วไป. ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บทนำ.

^๔ ดูบานแผ่นก กฎหมายตราสามดวง.

^๕ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, “ประชาธิปไตยในกฎหมายรัชกาลที่ ๔”, บทบันทึกถ้อย ฉบับพิเศษ, พ.ศ. ๒๔๙๕, หน้า (๓) และดู ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประชุมปาฐกถาและคำอภิปรายของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดรวมสาส์น, ๒๕๐๙).

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ นั้น ยังต้องยอมรับว่าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อวงการกฎหมายไทยอย่างล้นเหลือ ทรงสนับสนุนพระราชโอรส คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ให้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจ นานาประการจนเสด็จในกรมฯ พระองค์นั้น ทรงได้สมญาว่า “บิดาแห่งกฎหมายไทย” ในรัชกาลนี้ ได้ทรงตราพระราชกำหนดกฎหมายหลายฉบับ โดยทรงมีส่วนร่วมพระราชทานพระราชดำริโดยตรงหลายหน ที่สำคัญยิ่งคือทรงตรา กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) อันนับว่าเป็นประมวลกฎหมายสมัยใหม่ฉบับแรกของไทย ดร. โตกิจ มาษาโอะ นักกฎหมายผู้ป็นผู้หนึ่งซึ่งเข้ามารับราชการอยู่ในเมืองไทยจนได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระยามหิธรถึงกับสรรเสริญว่า การตรากฎหมายฉบับนี้เป็นพระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่เปรียบได้กับที่พระเจ้าจัสติเนียนทรงบำเพ็ญแก่กรุงโรมและพระเจ้านโปเลียนทรงบำเพ็ญแก่ฝรั่งเศส^๖ นอกจากนั้นยังทรงวินิจฉัยฎีกา และพระราชทานพระราชดำริในทางกฎหมายจน

กลายเป็นการวางหลักกฎหมายเป็นบรรทัดฐานสืบมาหลายเรื่อง ทรงพระปรีชาสามารถตีชมร่างกฎหมายได้อย่างถูกต้องตรงตามหลักนิติศาสตร์ เช่นทรงอ้าง “อินเตอร์แนเชแนล ลอ ซึ่งใช้อยู่ทั่วไป”^๗ ทรงวางหลักการร่างกฎหมาย (legal drafting) ว่าให้ “แต่งกฎหมายไว้โดยถ้อยคำอันชัดเจน และแน่นอนว่าสิ่งใดชอบด้วยกฎหมายสิ่งใดผิด เพื่อว่าจะได้มีทางที่สงไสยฤาทุ้งเถียงกันด้วยถ้อยคำที่แปลความประสงค์ของกฎหมายนั้นอย่างน้อยที่สุดที่จะมีได้”^๘ ทรงอ้างหลักกฎหมายเปรียบเทียบ (comparative law) ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมว่าในการร่างกฎหมายจะต้อง “ค้นหาเทียบเคียงกฎหมายต่างๆ ที่ใช้อยู่ในเมืองต่างประเทศ และหัวเมืองของเมืองต่างประเทศทั้งหลาย”^๙ นับว่าเป็นพระราชอัจฉริยภาพส่วนพระองค์โดยแท้ ลำพังเพียงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดินซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ ก็นับว่าเป็นผลงานที่สมัยนี้ต้องเรียกว่า “ตำรา” หรือ “งานวิจัย” ทางประวัติศาสตร์กฎหมายปกครองที่วิจิตรพิสดารเหลือคณานับ

^๖ Tokichi Masao, “The New Penal Code of Siam”, Yale Law Journal, vol. 18, 1909, p. 85.

^๗ ลำเนาพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงเจ้าพระยามหาเสนาฯ (ปิ่น สุขุม) กับประวัติเจ้าพระยามหาเสนาฯ (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงธรรม, ๒๔๘๒), น. ๒๑๓.

^๘ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และพระมวงกุฎเกล้าฯ (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๕๔), น. ๔๕.

^๙ เรื่องเดียวกัน, น. ๔๘.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เอง ก็ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในทางกฎหมายมากเคยทรงศึกษาวิชากฎหมายจากสำนัก ไครสต์เชิช มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศ อังกฤษ และทรงปรารถนาปรารถนาไปถึงกับออก พระโอษฐ์ว่า “ในตัวหม่อมฉันเองเป็นผู้ได้เรียน กฎหมายตามทางอังกฤษ แต่รู้สึกว่าการเมืองเราได้ ตกลงว่าจะใช้กฎหมายอย่างแบบประมวลธรรม เพราะฉะนั้นสมควรที่จะคิดจัดการศึกษาให้เป็น ประโยชน์มากที่สุดทางนั้น”^๙ ได้ทรงพระราช นิพนธ์บทความทางกฎหมายทะเลหลายเรื่อง รวมพิมพ์เป็นเล่มเรียกว่า “กฎหมายทะเลจาก สมุทसार” และ “หัวข้อกฎหมายนานาประเทศ” มีพระราชประสงค์ว่า “ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้ ผู้ศึกษาวิชากฎหมายได้รับความสะดวกในทาง ค้นหาเรื่องต่างๆ ที่จะต้องประกอบการศึกษา”^{๑๐} ทรง แนะนำนักศึกษากฎหมายว่า “พระภิกษุถึงแม้ว่า จะท่องพระปาฏิโมกข์ให้ขึ้นใจสวดปากเปล่าได้แล้ว แต่ถ้าไม่เข้าใจรรถาธิบายก็จะนับว่าเป็นผู้รู้ พระวินัยบัญญัติแท้จริงไม่ได้ฉันใด นักเรียน กฎหมายที่รู้แต่หลักกฎหมายไม่รู้รรถาธิบายด้วย ก็จะเป็นผู้รู้กฎหมายแท้จริงไม่ได้ฉันนั้น”^{๑๑}

บทพระราชนิพนธ์หลายเรื่องถ้ามีเนื้อหาทาง กฎหมายก็จะทรงใช้พระนามแฝงว่า “รามจิตติ เนติบัณฑิตสยาม” ในส่วนของพระราชกรณียกิจ ในรัชกาลนี้ก็ได้มีการตรากฎหมายสำคัญหลายฉบับ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ และ ๒ มีการตั้งกรมร่างกฎหมาย และตั้งเนติบัณฑิตยสภา แม้ความพยายามต่อสู้ เพื่อเรียกร้องเอกราชทางการศาลกลับคืนมาก็เริ่ม ประสบความสำเร็จอย่างดีในรัชกาลนี้

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๘ นั้นนับว่าทรงเป็น “นักกฎหมาย” โดยแท้เพราะได้ทรงศึกษาวิชากฎหมายใน มหาวิทยาลัยโลซานจนถึงขั้นปริญญาเอก และ ทรงทำวิทยานิพนธ์ทางกฎหมายด้วย แต่เป็นที่น่า สลดอย่างยิ่งที่เสด็จสวรรคตเสียตั้งแต่ยังมิได้ ทรงสำเร็จการศึกษา

นี่ว่ากันถึงพระปรีชาสามารถ พระราช นิสัยและความใฝ่พระราชหฤทัยซึ่งแสดงออก ชัดเจนในหลายรัชกาลว่าถึงขนาดหรือถึงขั้นเหนือ กว่าปกติธรรมดาที่พึงทรงปฏิบัติตามพระราช สถานะ หากจะพิจารณาถึงพระราชอัธยาศัยและ พระราชธรรมจรรยาด้วยแล้วก็จะยิ่งเห็นน้ำพระราช

^๙ พระราชหัตถเลขาเลขที่ ๓๕/๗๕๓ ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ อ้างถึงในพิพัฒน์ จักรางกูร, “กฎหมายและการศาล สมัยพระมหากษัตริย์เจ้า”, **บทบัญญัติ**, เล่มที่ ๒๙, ตอนที่ ๑, ๒๕๑๕, น. ๑ - ๑๔.

^{๑๐} พระราชนิพนธ์คำนำ ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ใน **กฎหมายทะเล** (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, น. ก - ข).

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เหตุที่ยิ่งชี้ชัดตรงและเที่ยงธรรมดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ว่า “เมื่อว่าตามความที่เป็นจริงแล้วพระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกการอันใดก็ต้องเป็นไปตามทางที่สมควรและที่เป็นยุติธรรม”^{๖๒} อันนับว่าเป็นคุณธรรมสำคัญทั้งสำหรับนักปกครองและนักกฎหมาย

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว ในทางนิติบัญญัติก็ยังคงถือว่าพระมหากษัตริย์มีพระราชสถานะสำคัญและสูงยิ่งในระบบกฎหมายและการยุติธรรมของประเทศอยู่นั่นเอง ในเบื้องต้นถ้าถือตามคตินิยมแบบเดิมดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ ของไทยก็ต้องกล่าวว่า ทรงใช้อำนาจอธิปไตยบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ ซึ่งแม้ตามรัฐธรรมนูญ ฉบับปัจจุบันจะไม่ได้เรียกอำนาจทั้งสามดังกล่าวอย่างชัดแจ้งอีกต่อไป คงเรียกแต่เพียงรวมๆ ว่าอำนาจอธิปไตยและมาตรา ๓ บัญญัติเพียงว่า “พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” อันแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของทฤษฎีการแบ่งแยกองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตย หรือทฤษฎีการแบ่งแยกหน้าที่มากกว่าทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยเป็นสามอำนาสดังที่เคยถือกันมาแต่เดิม แต่ก็ยังเป็นที่น่าสนใจสืบเนื่องต่อมาว่าในการ

ที่จะทรงใช้อำนาจอธิปไตยทางรัฐสภานั้นต้องทรงเกี่ยวข้องกับกฎหมายและการยุติธรรม ด้วยเหตุที่ต้องทรงตราพระราชบัญญัติ ในการที่จะทรงใช้อำนาจอธิปไตยทางคณะรัฐมนตรีนั้นต้องทรงเกี่ยวข้องกับกฎหมายและการยุติธรรมด้วยเหตุที่ต้องทรงตามพระราชกำหนดและพระราชกฤษฎีกา ทรงทำหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ ทรงประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการศึก ทรงมีประกาศพระบรมราชโองการต่างๆ อันอาจเป็นการวางหลักการหรือกระทบต่อสถานะของบุคคลซึ่งเกิดผลในทางกฎหมาย และในการที่จะทรงใช้อำนาจอธิปไตยทางศาลนั้น ต้องทรงเกี่ยวข้องกับกฎหมายและการยุติธรรม ด้วยเหตุที่ต้องทรงแต่งตั้งและให้ผู้พิพากษาศาลาการในศาลต่างๆ คือ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหารและศาลรัฐธรรมนูญ ดำรงตำแหน่งและพ้นจากตำแหน่ง แม้การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีก็ต้องทำในพระปรมาภิไธยของพระองค์ นอกเหนือจากนี้ในพระราชสถานะประมุขของประเทศ ซึ่งไม่เกี่ยวกับการใช้อำนาจอธิปไตยใดๆ พระองค์ยัง “ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ” อย่างประมุขทั่วไปในอันที่จะพระราชทานอภัยโทษตามพระราชอำนาจอันมีอยู่โดยแจ้งชัดในรัฐธรรมนูญ ตลอดจนยัง “ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจ” (royal prerogatives) อื่นๆ ซึ่งแม้จะไม่ปรากฏแจ้งชัดในรัฐธรรมนูญ แต่ก็มิอยู่

^{๖๒} เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลฯ, น. ๑๐๖.

โดยโบราณนิตราษประเพณีและธรรมเนียมใน
นานาประเทศที่มีพระมหากษัตริย์ เช่น อังกฤษ
เป็นอาทิ ในอันที่จะพระราชทานคำแนะนำ
ตักเตือนบุคคลในรัฐบาล หรือทรงสนับสนุน
รัฐบาลในเรื่องที่เกี่ยวกับความถูกต้อง ขอบธรรม
เป็นธรรม

พระราชสถานะในทางนิตินัยดังกล่าวเป็น
ไปตามแบบพิธีของนานาประเทศที่ปกครองด้วย
ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็น
ประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional
Monarchy) การเปลี่ยนแปลงการปกครองและ
การมีการปกครองตามรัฐธรรมนูญ ย่อมทำให้
พระราชอำนาจที่เคยมีมาแต่เดิมและถือกันว่า
ล้นพ้นหาที่สุดมิได้ถูกจำกัดลง การที่จะทรงใช้
อำนาจอธิปไตย ทรงแสดงความสนพระราชมหุทัย
หรือพระปรีชาสามารถในทางกฎหมายก็พลอย
ถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบ “ตามบทบัญญัติแห่ง
รัฐธรรมนูญนี้” เพราะโอกาสที่จะทรงแสดงกิต
หน้าที่ที่จะต้องทรงปฏิบัติที่ดีและภาระความ
รับผิดชอบที่ต้องทรงมีต่อบ้านเมืองก็ดีย่อมอยู่
ในอันที่จำกัดตามระบอบการปกครองแบบ
ประชาธิปไตยและบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ
ความเป็นศูนย์รวมทั้งหมดแห่งระบบกฎหมายและ
การยุติธรรมของประเทศที่เคยมีมาแต่เดิมก็ลดลง
เป็นเพียงความเป็นส่วนหนึ่งของระบบดังกล่าว
จะมีพระบรมราชโองการ พระบรมราชวินิจฉัย
พระราชหัตถเลขา หรือพระมหากฤษฎาธิคุณในทาง

กฎหมายและความยุติธรรมตามพระปรีชา
สามารถหรือความสนพระราชมหุทัยโดยเนื้อแท้
แห่งพระราชอัธยาศัยอย่างกว้างขวางดังในกาล
ก่อนมิได้ เพราะไหนจะมีขอบเขตแห่งพระราช
อำนาจว่าการอันใดเป็นส่วนของพระมหากษัตริย์
การอันใดเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรอื่น ไหนจะ
มีกระบวนการตามลำดับแห่งขั้นตอนก่อนหลัง
ที่จะทรงเกี่ยวข้องกับ ไหนจะต้องมีผู้ลงนามรับ
สนองพระบรมราชโองการ กระนั้นก็ตามภายใต้
ขอบเขตดังกล่าว พระปรีชาสามารถและความ
สนพระราชมหุทัยอันมีอยู่โดยเนื้อแท้แห่งพระราช
อัธยาศัยและพระราชธรรมจรรยานั้นเป็นสิ่งอัน
มิอาจบดบังหรือมองข้ามไปเสียได้ หากแต่กลับ
แสดงให้เห็นประจักษ์ได้ตามวิสัยของผู้มีพระราช
บุคลิภาพและพระราชอัธยาศัยน้อมนำไปในทาง
นั้นๆ โดยสอดคล้องกับโบราณราชนิติประเพณี
และไม่ขัดแย้งกับวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ทั้งเมื่อ
แสดงออกแล้วกลับอำนวยประโยชน์ให้บังเกิดแก่
ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นการ
เกื้อกูลกัน ความสามารถเหล่านี้ถ้าเป็นคน
ธรรมดาสามัญทั่วไปก็คงเปรียบเทียบได้ว่า เพชร
มณีอยู่ที่ไหนก็ต้องเปล่งรัศมี ผู้ที่มีแนวความคิด
ทางกฎหมายหรือที่เรียกกันในหมู่นักกฎหมายว่ามี
“ห้วงกฎหมาย” (legal mind) อยู่ที่ไหนก็จะแสดง
ความปราดเปรื่องด้วยการกระทำ การใช้คำพูด
และวิธีคิดอย่างนักกฎหมายให้ปรากฏอยู่นั่นเอง
สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในระบอบ

ประชาธิปไตยของไทยนั้นแม้ในบัดนี้จะไม่อาจทรงตราพระราชกำหนดบทพระอัยการเองหรือทรงตัดสินความเองอย่างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๗ ได้อีกต่อไป แต่ความสนพระราชหฤทัยและพระปรีชาสามารถอันแสดงถึงพระราชอัจฉริยภาพในเชิงกฎหมาย ถ้าหากจะพึงมีอยู่ย่อมเปรียบได้ดังเพชรเม็ดคือย่อมแสดงให้เห็นปรากฏได้จากพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญในแต่ละวันๆ แห่งรัชกาลหรือพระบรมราโชวาทหรือกระแสพระราชดำรัสแต่ละองค์ที่พระราชทานในวโรกาสต่างๆ กัน อันล้วนแต่สะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริได้อย่างดี รวมความแล้วคือไม่ว่าด้วยกายวาจาหรือใจในทุกสถานและในกาลทุกเมื่อ ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของบรรดานักนิติศาสตร์ทั่วไป ตลอดจนผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง หรือได้มีโอกาสศึกษาแนวพระราชดำริเหล่านั้น

พระราชประวัติและพระราชประสพการณ์อันเป็นที่มาแห่งแนวพระราชดำริทางกฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน

ในทางวิชาการได้มีผู้เสนอทฤษฎีน่าสนใจว่าความรู้สึกนึกคิด ความสำนึกและการตัดสินใจของมนุษย์มีที่มาหรือส่วนสัมพันธ์กับโครงสร้างหรือองค์ประกอบหลายประการ เช่น โครงสร้าง

ทางจิตวิทยาอันประกอบด้วยกรรมพันธุ์ ภูมิปัญญา และโครงสร้างทางสังคมวิทยาอันประกอบด้วยสภาพแวดล้อม ครอบครัว การศึกษาอบรม ความผูกพันกับศาสนา ประสบการณ์” ซึ่งตำราบางเล่มเรียกรวมกันอย่างกว้างๆ ว่า “พื้นเพภูมิหลัง” (background) หากจะจำแนกอย่างกว้างๆ อีกที่ส่วนหนึ่งก็คงจะได้แก่ประวัติ นับตั้งแต่ครอบครัว ความเชื่อทางศาสนาและประเพณีตลอดจนการศึกษาอบรม และอีกส่วนหนึ่งคงจะได้แก่ประสบการณ์ นับแต่ประสบการณ์การเรียนรู้ ชีวิตในวัยต่างๆ การทำงาน ตลอดจนการได้เห็นได้ยิน ได้ฟังได้อ่านได้พบเห็น และเรียนรู้จากผู้คนทั้งฝ่ายที่มีปัญหาและฝ่ายที่แก้ปัญหา การเรียนรู้จากความสำเร็จและความล้มเหลวทั้งของบุคคลอื่นและของตน สภาพเหล่านี้ยิ่งผ่านพ้นไป ยิ่งมีมากขึ้นตามกาลเวลา เมื่อพิจารณาตามหลักนี้น่าจะกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ และพระเจ้าจักรพรรดิเมจิของญี่ปุ่นทรงประสบความสำเร็จในรัชกาลของพระองค์อย่างน่าชื่นชมและมีพระราชดำริอย่างถูกต้องเป็นประโยชน์ในทางการเมืองการปกครอง การเศรษฐกิจและการแก้ปัญหาเพื่อความอยู่รอดของประเทศ ทั้งนี้ ก็ด้วยสิ่งที่เราอาจเรียกกันแบบไทยๆ ว่า “เดชะพระบารมี” แต่ในทางหลักวิชา

^{๓๓} ดูกริตติ บุญเจือ, **ชุดวิชาพื้นฐานปรัชญา จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน** (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), น. ๑๔ - ๒๔.

แล้วบารมีดังกล่าวก็คือการมีพระราชประวัติอัน
หมั่นจด งดงามทางฝ่ายพระราชตระกูล ความ
ศรัทธาในพระศาสนาอย่างแน่วแน่ การทรงไว้
ซึ่งวัตรปฏิบัติตามโบราณขัตติยราชประเพณี
การศึกษาอบรมที่ทันสมัย และพระราชประสงค์
อันยาวนานผ่านเหตุการณ์ทั้งยามสันติและสงคราม
ยามสุขและยามทุกข์ ผ่านรัฐบาลเสนาบดีมนตรี
น้อยใหญ่หลายสมัยหลายวาระ ผ่านผู้คนมากหน้า
หลายตาหลายอาชีพหลายวงการ ทำให้ทรง
พบเห็นปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหา มาก จน
เมื่อเกิดเหตุการณ์ทำนองนั้นอีกก็สามารถ
พระราชทานแนวพระราชดำริที่ถูกต้อง เที่ยงตรง
เป็นธรรมและบังเกิดประโยชน์ได้อย่างเที่ยงแท้
แน่นอน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล
ปัจจุบันของไทยเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรก
ที่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ และกระทำพิธี
บรมราชาภิเษกตามโบราณขัตติยราชประเพณีภายใต้

ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย
ข้อความที่ว่า “เป็นพระองค์แรก” นั้น เพราะมีได้
นับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่๗
ซึ่งแม้เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วจะยังคงครอง
ราชสมบัติต่อมาอีกสองปีแต่ก็ทรงกระทำพิธีบรม
ราชาภิเษกมาก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว
ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
รัชกาลที่๘ นั้น แม้สภามุแทนราษฎรจะลงมติอัญเชิญ
ให้ขึ้นทรงราชย์เถลิงถวัลยราชสมบัติต่อจาก
สมเด็จพระปิตุลาธิราชพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ แต่ก็สวรรคต
เสียก่อนจะทรงกระทำพิธีบรมราชาภิเษกเป็น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเต็มพระราชอิสริยยศ
ตามโบราณราชประเพณี^{๑๔} พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันจึงเป็นพระมหากษัตริย์
พระองค์แรกที่ทรงรับสืบทอดราชสมบัติ ต่อจากสมเด็จพระ
บรมเชษฐาธิราชใน พ.ศ. ๒๕๔๙ และได้ทรง
กระทำพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณขัตติยราช

^{๑๔} ตามโบราณราชประเพณี การเป็นพระมหากษัตริย์นั้นเป็นได้ทันทีสืบต่อจากรัชกาลก่อน ตามหลักที่ว่าราชบัลลังก์จะไม่ว่างเปล่าลง
กรณีนี้เรียกว่าเป็นการเถลิงถวัลยราชสมบัติ เสวยราชสมบัติ ครองสิริราชสมบัติ ครองราชย์ ฯลฯ โดยเฉลิมพระนามว่า “สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว” ไม่ใช่คำว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” เวลากราบบังคมทูลก็จะไม่ลงท้ายว่า “ขอเดชะ” ต่อเมื่อได้เวลา
เหมาะสมเช่น ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศแล้ว หรือทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว เป็นต้น
ก็จะกระทำพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระปรมาภิไธย เป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีการสงฆ์น้ำมูรธาภิเษก ประทับบน
พระราชบัลลังก์และมีพระราชพิธีไฉ่นพปฎลเศวตฉัตรหรือฉัตรขาว ๙ ชั้น ตลอดจนทอดเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์และ
ราชูปโภคถวายอย่างพระมหากษัตริย์ได้เต็มตามพระราชอิสริยยศทุกประการ เวลากราบบังคมทูลต้องลงท้ายว่า “ขอเดชะ” สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ นั้น สวรรคตลงก่อนมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้มี
พระบรมราชโองการในเวลาต่อมาให้เฉลิมพระปรมาภิไธยเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๘ เพื่อถวายพระเกียรติยศ
โดยเฉพาะในงานพระบรมศพ เช่น กางกั้นนพปฎลเศวตฉัตรถวายเหนือพระบรมโกศได้เต็มพระราชอิสริยยศอย่างพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเข้าพิธีบรมราชาภิเษกแล้วทุกประการ และต่อมายังได้ทรงเฉลิมพระปรมาภิไธยถวายอีกด้วย.

ประเพณีเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเต็ม พระราชอิสริยยศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ขณะอยู่ ระหว่างการใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่ง ได้รับคำยกย่องว่าเป็นรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ที่ให้เสรีภาพแก่ประชาชนกว้างขวางยิ่งฉบับหนึ่งของไทย เมื่อทรงราชย์ตามคำอัญเชิญของสภา ผู้แทนราษฎรนั้นมีพระชนมพรรษา ๑๘ พรรษาเศษ และขณะทรงกระทำพิธีบรมราชาภิเษกนั้นมี พระชนมพรรษา ๒๒ พรรษา หลังจากที่ทรงรับ ราชสมบัติแล้วได้เสด็จพระราชดำเนินกลับไปทรง ศึกษาวิชากฎหมายและรัฐศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัย โลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ดังที่เคยประทับ และทรงศึกษามาตั้งแต่ทรงพระเยาว์^๙ เมื่อทรง สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรอันสมควรแก่ พระมหากษัตริย์แล้วได้เสด็จพระราชดำเนิน นิวัติประเทศไทย ทรงอภิเษกสมรสและประกอบ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ต่อมาก็ได้ทรงผนวช และเริ่มพระราชกรณียกิจอันนำมาซึ่งประโยชน์ แก่มหาชนชาวสยาม สมดังพระปฐมบรมราช โองการที่ทรงมีในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์ สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ทุกประการนับแต่

บัดนั้นมา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใกล้ชิด เป็นอันมากกับประชาชนทุกวงการอาชีพ ทุกระดับความรู้และทุกระดับฐานะ ทั้งยังทรง ปฏิบัติดังนี้ต่อเนื่องกันมานานปี จึงทำให้ทรง พระปรีชาสามารถมีพระราชวิจารณ์ญาณและ พระราชดำริที่สุขุมลุ่มลึกกว้างขวางตรงปัญหา ตรงประเด็นแต่ก็มีได้อยู่ในลักษณะ “ความคิดจาก หอคอยงาช้าง” หรือ “เท้าไม่ติดดิน” อย่างที่มักมี ผู้เปรียบเปรยนักคิดบางประเภทที่เอาแต่เสนอ ความคิดแต่ปฏิบัติจริงไม่ได้ ความสามารถเหล่านี้ วิเคราะห์ได้ตามหลักที่ว่า การศึกษาอบรมใน ครอบครัวก็ดี การศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนก็ดี ความมีหูตากว้างขวางรอบรู้ประสบการณ์มาก เช่น อ่านมาก ฟังมาก เห็นมากาก็ดี เมื่อรวมเข้ากับ ความตั้งใจแน่วแน่ที่จะทำการใดแล้วย่อมเป็น พื้นฐานให้คิดเห็นในแนวนั้นๆ และสามารถทำการ งานได้สำเร็จและได้ผลดีในทางพุทธศาสนาก็กล่าว ถึง “พหูสูต” คือการรอบรู้ได้ยินได้ฟังมามาก และ “รัตตัญญู” คือความเป็นผู้รู้ราตรีซึ่งหมายถึงผ่าน กาลเวลามาก มีประสบการณ์มาก เมื่อรวมเข้า กับ “อจลัตถา” คือความตั้งใจแน่วแน่ไม่หวั่นไหว แล้วย่อมบันดาลให้เกิด “อุชุปุญฺญ” และมี “สัมมา

^๙ เดิมได้ทรงศึกษาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยโลซานน์ ก่อนหน้านั้นได้ทรงศึกษาวิชาอักษรศาสตร์และทรงได้รับ ประกาศนียบัตรจาก ยิมแนส กลาสซิก กังโดนาส แห่งเมืองโลซานน์ เมื่อทรงรับราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช จึงได้ทรงเปลี่ยนไปศึกษาวิชากฎหมายและรัฐศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยโลซานน์แทน ได้เคยทรงเล่าพระราชทานว่าในระหว่าง ที่ทรงศึกษาวิชากฎหมายอยู่นั้น ทรงศึกษาวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาญา และอาชญาวิทยาด้วย.

ทฤษฎี” คือการปฏิบัติและคิดเห็นเที่ยงตรง ถูกต้อง เป็นธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นแม้จะ ประสูติในราชตระกูล แต่ก็มิได้ทรงพระราช สมภพและเตรียมพระองค์มาแต่แรกว่าจะเป็น พระมหากษัตริย์ เพราะเมื่อประสูติในสมัยรัชกาล ที่ ๗ นั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ผู้เป็นสมเด็จพระปิตุลาธิราช(อา) มีพระราชลัทธิตามกฎหมายจะระบุเจ้านาย พระองค์ใดเป็นรัชทายาทสืบต่อก็ได้ ทั้งยังอาจจะ มีพระราชโอรสเอง ซึ่งถ้าไม่มีพระราชโอรสเอง ความคาดคะเนของคนในขณะนั้นก็คิดเห็นกันว่า อาจจะทรงระบุเจ้านายผู้ใหญ่ขึ้นพระราชโอรส พระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่มีพระชนม์อยู่หลาย พระองค์เป็นรัชทายาทก็ได้ ในส่วนพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เมื่อประสูติ ก็ดำรงพระยศเป็นเพียงพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ถือว่าเป็นชั้นพระเจ้าหลานเธอของพระมหากษัตริย์ มีพระชนกและพระเชษฐา แม้เมื่อเกิดเหตุการณ์ เปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ยังไม่มี ผู้คาดหมายมากนักว่าสมาชิกในราชสกุลมหิดล จะเป็นพระมหากษัตริย์ไทย บางกระแสถึงกับ ประจักษ์ว่าจะมีพระมหากษัตริย์สืบรัชกาลต่อไปอีก หรือไม่ก็ยังเป็นที่ยังสงสัยด้วยซ้ำ

อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงที่รู้กันอยู่ประการ หนึ่งมาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชสมภพ มาในราชตระกูลซึ่งนิยมประชาธิปไตยและต้น ราชสกุลเป็นที่เคารพรักของประชาชน ข้อนี้นับได้ ว่าเป็นเหตุทางครอบครัวประการหนึ่งที่เพาะหรือ ปลุกฝังพระคุณสมบัติและพระคุณธรรมอันเป็น พื้นฐานแห่งพระราชจริยวัตรและพระปรีชาสามารถ ในเวลาต่อมา สมเด็จพระบรมราชชนกนั้นเมื่อ ดำรงพระชนม์อยู่ก็เป็นที่ยู่งานว่าทรงเป็นเจ้าฟ้า นายแพทย์ที่เสียสละมีอุดมการณ์สูง พระทัยกว้าง รักเสรีภาพ ใฝ่พระทัยในการศึกษา และทรง เห็นใจผู้ยากไร้ด้อยโอกาส ความที่ทรงเป็นแพทย์ ต้องคลุกคลีอยู่กับคนไข้และความที่พระสุขภาพ ไม่สู้ดีอยู่แล้ว ทำให้ประชวรหลายครั้ง พระสุขภาพทรุดโทรม จนทิววงคตลง เหตุทางฝ่ายสมเด็จพระบรมราชชนกนี้ทำให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติ ัญญเชิญพระราชโอรสองค์ใหญ่เป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๘ ต่อมาอย่างเต็มใจยิ่ง ทางฝ่าย สมเด็จพระบรมราชชนนีก็ดำรงพระองค์ดั่งาม ถวายพระอภิบาลและทรงอบรมพระราช โอรสธิดา อย่างดี จนเจ้านายบางพระองค์ออกพระโอษฐ์ ชมพระราชโอรสธิดาว่ามีจริยวัตรตรงดงาม เหตุเป็นดังนี้เพราะพระชนนีดี

ในส่วนของการศึกษาเล่าเรียน ก็ได้เคย ทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนสำหรับพระราชกุมาร เมื่อประทับอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์นั้น ประทับอยู่กับ ครอบครัวและข้าราชการบริพารที่ทางการส่งไป ประจำพระองค์ไม่กี่คน พระตำหนักก็มีได้ใหญ่โต

โอ้อาอย่างปราสาทฝรั่ง บางครั้งทรงจักรยานไปโรงเรียนและต้องทรงพระดำเนินเองไปในที่ต่างๆ ทรงศึกษาร่วมชั้นกับเด็กชาวสวิสทั่วไป ทรงวิสาสะคุ้นเคยกับผู้คนมากหน้าหลายตา ตั้งแต่ในโรงเรียนจนถึงชั้นมหาวิทยาลัย เมื่อชาวพื้นเมืองทุกข์ยากก็ทรงถูกกระทบด้วยโดยไม่มีอภิสิทธิ์อันใด ทรงวางพระองค์อย่างสามัญชน ผู้ที่เคยเข้าเฝ้าฯ ก็ล้วนชื่นชมพระราชอัธยาศัยในทุกพระองค์ว่าดำรงพระเกียรติยศได้พอเหมาะพองาม และมีพระจริยวัตรเป็นที่น่าเลื่อมใสแม้จะทรงพระเยาว์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เคยตรัสเล่าว่า

“ตั้งแต่อยู่เมืองไทยและไปอยู่ต่างประเทศ แม้ก็ได้เลี้ยงเราให้เป็นเด็กที่ดี เป็นเด็กที่มีมารยาทดี เมื่อเปลี่ยนแล้วก็เป็นคนเดิมคือต้องเป็นคนที่มีมารยาทดี นอบน้อมกับผู้ใหญ่หรือแสดงตัวให้เรียบร้อยกับคนอื่น... เราไม่ได้ใช้ยศเวลาไปโรงเรียนหรือไปที่แห่งใดก็ตาม จะใช้เป็นชื่อเท่านั้น คือมีสเตอร์หรือมิส ไม่ได้ใช้ปริญหรือปริญเซสอะไร”^{๖๖}

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เกิดภาวะลำบากขาดแคลนไปทั่ว ในสวิตเซอร์แลนด์ ต้องถึงขนาดแจกบัตรปันส่วนอาหารแก่ราษฎร

ครอบครัวมหิดลซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่สวิตเซอร์แลนด์ก็ถูกกระทบกระเทือนโดยไม่เว้นดังที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ตรัสเล่าว่า

“แต่บัตรนั้นไม่ได้ทำตอนต้นสงคราม จะทำตอนกลางๆ จนถึงระยะที่สงครามเล็กลงๆ ก็ยังต้องใช้บัตรอยู่อีกนานพอให้ ทุกคนคิดว่าสงครามเสร็จก็จะสบาย แต่ที่จริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น จะมีการใช้บัตรกันสำหรับหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น เนื้อสัตว์... ใช้นั้นได้น้อยมากคือเดือนละเพียง ๓ ฟองเท่านั้น เนย นม ก็ได้น้อยมาก... นอกจากนั้นก็ยังขาดแคลนในเรื่องน้ำมันจะมีตัวสำหรับน้ำมันรถยนต์ รถยนต์ของเราก็เลยใช้เมื่อจำเป็นเท่านั้นคือไปเที่ยวเดียว ไปส่งเด็กที่โรงเรียน และนอกนั้นเราก็มีรถจักรยานกันคนละคัน ก็ได้ใช้รถจักรยานกันบ่อยครั้งด้วย”^{๖๗} การที่ได้เจริญพระชนมายุในวัยศึกษาและทรงรับการศึกษาอบรมแบบประชาธิปไตยในประเทศเสรีประชาธิปไตย เช่น สวิตเซอร์แลนด์ และการที่ได้ทรงพบปะผู้คนมากหน้าหลายตาหลายความคิดในระหว่างช่วงเวลาผันผวนที่วิกฤติที่สุดช่วงเวลาหนึ่งของโลก ย่อมเป็นรากฐานส่วนหนึ่งในการที่เจริญพระชนมายุบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นพระมหากษัตริย์ที่รักของประชาชนต่อไป ทั้งการที่ได้มีพระราช

^{๖๖} สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีกับการพัฒนาคุณภาพประชากร, ถอดเทปจากพระราชดำรัสในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา, จัดพิมพ์โดยสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, พ.ศ. ๒๕๒๘, น. ๓๔ - ๓๕.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, น. ๓๒ - ๓๓.

ประสบการณ์ได้ทรงพบปะข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้น้อยตลอดจนประชาชนทั่วไปภายหลัง กระทำพิธีบรมราชาภิเษกและเสด็จนิวัติ ประเทศไทยแล้วก็ได้ การที่ทรงรับฎีการ้องทุกข์ ขอพระราขทานพระบรมราชานุญาตให้ขจัด ปิดเป่าความทุกข์เวทนาต่างๆ ตั้งแต่ป่วยเจ็บ จนถึงขอพระราชทานยืมเงินยืมยืมที่ทำกิน ขอน้ำ ขอนกขี้ติ เหตุเหล่านี้ทำให้มีพระราชวิจารณ์ญาณ กว้างไกลเข้าพระทัยปัญหาของราษฎร พูดอย่าง ภาษาทั่วไปก็คือทรงเข้าถึงความทุกข์ยากของ ประชาชน ทั้งนี้เพราะมิได้ทรงทำงานแบบ ใช้คนต่างพระเนตรพระกรรณแต่อย่างเดียว หากทรงปฏิบัติเอง เสด็จพระราชดำเนินไปถึงชุมชน ทุกหมู่เหล่าเอง บางแห่งแม้แต่ถนนหนทาง ก็ยังไม่มีความเจริญก็ยังไม่ไปถึง บ่อยครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมข้าแล้วข้าเล่า เพื่อทรงตรวจสอบปัญหาจนแนพระทัยว่า เป็นอย่างไร เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าดำเนินการ สนองพระราชดำริแล้วก็ยังเอาพระราชหฤทัยใส่ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโครงการเหล่านั้น พระราชทานกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานและพระราชทาน พระราชดำริเพิ่มเติม เคยมีผู้ตั้งข้อสังเกต ในเรื่องนี้อย่างแยบคาย ซึ่งใช้ได้กับรัชกาลปัจจุบัน เป็นอย่างดีว่า

“ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ข้าราชการออกไปตรวจราชการหัวเมือง ต่าง พระเนตรพระกรรณ มีอะไรก็นำมากราบบังคมทูล พระเจ้าอยู่หัว ส่วนในระบอบประชาธิปไตยนั้น พระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกหัวเมืองเอง มีอะไรก็นำมา แจ้งให้ข้าราชการรับทราบ”^{๔๔}

มีภาคีประชาธิปไตยแบบอังกฤษบทหนึ่ง ที่ว่า “ในระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ได้ แต่ปกครองไม่ได้” (In democracy, the King reigns but does not rule) ข้อนี้ถ้า จะว่าไปแล้วอาจไม่เป็นความจริงเสียทีเดียวนัก ในสังคมไทย เพราะในส่วนที่ปกเกล้า้นั้นทรงเป็น สัญลักษณ์ของความสามัคคี ทรงเป็นที่มาของ เกียรติยศ ทรงรับทูตานุทูต พระราชทานอภัยโทษ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ สถาปนา พระราชวงศ์ อันเป็นเรื่องของแบบพิธีทั้งหลาย เป็นต้น แต่ในส่วนที่ทรงปกครองนั้น แม้ตาม กฎหมายรัฐธรรมนูญจะได้ทรงบริหารราชการ แผ่นดินโดยพระองค์เอง แต่ก็ทรงมีส่วนช่วยเหลือ รัฐในการปกครอง ทรงนำความทุกข์ยากของ ประชาชนมาแจ้งแก่รัฐบาล ข้อใดที่ทรงบำบัด แก้ไขได้เองก็ทรงกระทำหรือพระราชทานดำริ ให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม คำว่า “โดยเสด็จพระราชกุศล” “รับสนองพระราชดำริใส่เกล้าฯ” “เจริญรอย

^{๔๔} ถ้อยคำของ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ อ้างถึงในบุญนำเพ็ญ. หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๗), น. ๑๒๗.

พระยุคลบาท” หรือ “สนองพระราชนิมิต” ก็เกิดขึ้น และมีผลอำนวยประโยชน์สุขทางการปกครองแก่ประชาชน เพราะเหตุนี้เอง แม้คำว่า “เป็นศิระเพราะพระบริบาล” ก็ได้เป็นเพราะเพียงทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นพระมหากษัตริย์ปกเกล้าปกกระหม่อม ประทับ หรือเสด็จพระราชดำเนินตามแบบพิธีหรือเป็นสัญลักษณ์อย่างประมุขนาประเทศเท่านั้น หากแต่เย็นอยู่ได้เพราะพระองค์ทรงบริบาลจริงๆ ด้วยการ “เสด็จพระราชดำเนินมาถึงที่ต้นเหตุ” “มีพระราชปฏิสันถารไต่ถามทุกข์สุข บางครั้งก็ที่ได้ดูบ้าน บางครั้งก็ดูพระชนุลงกลางดิน” “ทรงอนุเคราะห์” “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน” “ทรงนำแพทย์หลวงข้าวของเครื่องใช้มาช่วยเหลือ” “ทรงตรวจสอบปัญหาและอีกไม่กี่วันต่อมาเจ้าหน้าที่ของรัฐก็กลับมาพร้อมด้วยทางแก้” ฯลฯ

ครั้งหนึ่งหลายปีมาแล้วเคยมีผู้สื่อข่าวต่างประเทศกราบบังคมทูลถามเป็นภาษาอังกฤษ

ว่าเหตุใดจึงทรงต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ได้รับคำตอบอย่างทันทีทันใดว่าพระองค์มิได้ทรงต่อสู้กับคอมมิวนิสต์หรือใครทั้งสิ้น สิ่งที่ทรงต่อสู้อยู่อย่างมากในขณะนี้และต่อไปก็คือ “ความยากจน” (poverty) ของประชาชนต่างหาก อีกครั้งหนึ่งเมื่อมีผู้กราบบังคมทูลถามถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในสังคมปัจจุบันของไทย ก็ได้รับคำตอบว่า “เคยมีผู้กล่าวไว้ว่าราชอาณาจักรนั้นเปรียบเสมือนปิรามิด มีพระมหากษัตริย์อยู่บนยอดและมีประชาชนอยู่ข้างล่าง แต่สำหรับประเทศไทยแล้ว ดูเหมือนทุกอย่างจะตรงกันข้าม นั่นเป็นสาเหตุที่ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกปวดคอ และบริเวณไหล่อยู่เสมอ”^{๙๙}

ด้วยความที่ทรงเข้าพระราชหฤทัยเช่นนี้เองจึงเป็นที่มาแห่งพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสสำคัญในทางกฎหมายหลายองค์ในโอกาสต่างๆ กัน ซึ่งจะได้ัญเชิญมาศึกษาต่อไป

^{๙๙} “Thailand’s Working Royalty,” National Geographic, 162 (October 1982) p.490.

บทที่ ๓

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส อันเป็นที่มาแห่งแนวพระราชดำริทางกฎหมาย

ลักษณะเด่นของพระบรมราโชวาท
และพระราชดำรัสอันเป็นที่มาแห่งแนว
พระราชดำริทางกฎหมาย

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่จะ
ได้อัญเชิญมาศึกษาในฐานะที่มาแห่งแนวพระราช
ดำริทางกฎหมายมีหลายองค์* ส่วนใหญ่จะ
พระราชทานในตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นต้นมา
ที่เป็นเช่นนี้เพราะก่อนช่วงเวลาดังกล่าวเช่นตั้งแต่
เมื่อครองราชย์ ใน พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมา
ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาต่อ ณ
ต่างประเทศ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับ
มาแล้วก็ทรงปฏิบัติพระราชกิจต่างๆ เช่น
เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในต่างจังหวัด
พระราชกรณียกิจหนักไปในทางการ “ทอดพระเนตร”
เพื่อเตรียมพระองค์มากกว่าอย่างอื่น และแม้จะมี
พระบรมราโชวาทหรือพระราชดำรัสทางกฎหมาย

ในบางโอกาส แต่ก็ยังมิได้มีการพิมพ์แพร่หลาย
จึงมีอาจอ้างอิงได้

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสทาง
กฎหมายที่ได้อัญเชิญมาศึกษา ณ ที่นี้ มีลักษณะ
สำคัญที่น่าสังเกตดังนี้

๑. พระราชทานแก่คณะบุคคลได้อย่าง
แบบคาย ถูกกับสภาพของบุคคลคณะนั้นๆ
๒. ทันสมัย ตรงต่อเหตุการณ์ ทรงยกข้อ
ที่เป็นปัญหาในขณะนั้นมาอธิบายและประยุกต์
ได้อย่างเหมาะสม บางครั้งก็ทรงยกพระประสพการณ์
มาอ้างอิงเป็นตัวอย่างประกอบ
๓. ทรงเน้นการนำความรู้ทางกฎหมาย
ไปแก้ปัญหาให้เกิดความเป็นธรรมอย่างแท้จริง
มิใช่ยึดแต่ตำรา

รายละเอียดนี้จะได้อธิบายดังต่อไปนี้

* พระบรมราโชวาท หมายถึงคำพูดในเชิงสอน (โอวาท) ส่วนใหญ่จะทรงแสดงในงานพิธีเช่นพระราชทานปริญญาบัตรหรือประกาศนียบัตร
พระบรมราโชวาทหลายองค์มักจะทรงอ่านจากเอกสารที่ทรงเตรียมมาก่อน ปกติแล้วจะมีพระบรมราโชวาทตามที่มีผู้กราบบังคมทูล
ขอพระราชทาน ส่วนพระราชดำรัสหมายถึง สุนทรพจน์หรือคำพูดทั่วไป เช่น ทรงขอบใจ ทรงอวยพร ทรงเล่าเรื่องพระราชทาน
โดยมากแล้วจะมีพระราชดำรัส “พระโอษฐ์เปล่า” คือสดๆ ร้อนๆ โดยมีได้ทรงอ่านจากต้นฉบับเอกสาร เจ้าหน้าที่จะบันทึกพระสุรเสียง
ไว้และถอดข้อความเผยแพร่ในภายหลัง.

๑. ทรงเลือกประเด็นได้เหมาะแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถเลือกเฟ้นหลักวิชาและหลักธรรมมาพระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาทได้อย่างแยบคายถูกอัธยาศัยหรือสภาพของบุคคลเหล่านั้นแต่ละคน แต่ละหมู่คณะ ทำให้ผู้นั้นเห็นทางที่ตนจะปฏิบัติสนองพระบรมราโชวาทได้โดยไม่ทอดอ้อยว่าเกินกำลังความสามารถของตนเช่น

๑.๑ นิสิตนักศึกษาในวัยกำลังเริ่มศึกษากฎหมาย

“ก็ขอให้ทุกคนได้นึกว่าเมื่อเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะเข้ามาเรียนในด้านกฎหมายก็มีหน้าที่อันใหญ่ที่จะต้องทำตั้งแต่บัดนี้ มิใช่ว่าสำเร็จการศึกษาไปแล้วจึงจะไปทำ โดยที่อาชีพการงานของท่านต่อไปจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายซึ่งในบัดนี้ได้เล่าเรียนมาพอสมควรแล้ว ก็ควรจะได้เริ่มทำประโยชน์ได้ต่อส่วนรวมบ้าง ถ้าทำดังนี้ก็นับว่าแต่ละคนได้ทำประโยชน์ตามฐานะของตัวเองและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างยิ่ง ที่จะได้ป้องกันบ้านเมืองมิให้เกิดความยุ่งยากวุ่นวายที่มีความยุ่งยากวุ่นวายก็มีมากพอแล้ว เราต้องพยายามที่จะระงับไป”^๖

๑.๒ นักเรียนนายร้อยตำรวจที่สำเร็จการศึกษา

“การรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเองและประชาชน อันเป็นหน้าที่สำคัญโดยตรงของตำรวจนั้นเห็นกันอยู่ว่ามีปัญหายุ่งยากมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องด้วยบ้านเมืองของเราถูกกระทบกระเทือนจากความผันผวนและเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์หลายๆ อย่างทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและอื่นๆ เป็นเหตุทำให้คนบางคนกลายเป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์และความพอใจของตนจนไม่คำนึงถึงความถูกต้องเป็นธรรมและประโยชน์ของผู้อื่น จึงพากันละเลยจริยธรรมและระเบียบแบบแผนอันดีงาม ก่ออาชญากรรม ความไม่สงบ รวมทั้งการละเมิดและเบียดบังกันด้วยวิธีการต่างๆ ถึงอย่างไรก็ตาม การระงับปราบปรามเรื่องเหล่านี้ก็เป็นหน้าที่โดยตรงของตำรวจไม่มีเหตุหรือข้ออ้างใดๆ ที่จะทำให้หลีกเลี่ยงได้”

๑.๓ ผู้พิพากษารุ่นใหม่ที่กำลังจะเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก

“การที่ผู้พิพากษาที่จะออกไปปฏิบัติงานในแง่ที่ต้องกล่าววาทจันนี้ก็นับว่ามีประโยชน์เพราะว่าท่านทั้งหลายได้รับการศึกษาทั้งได้รับการอบรม

^๖ เรียบเรียงตามที่ได้บันทึกพระสุรัสวดีไว้ในโอกาสที่นิสิตแผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้าเฝ้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓.

^๗ พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นักเรียนนายร้อยตำรวจที่สำเร็จการศึกษา ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๔.

มาด้วยดี นับว่ามีความสามารถ ความรู้ทั้งในด้านวิชาการ ทั้งในด้านปฏิบัติมาพอสมควรแล้ว ก็พร้อมที่จะออกปฏิบัติงานที่สำคัญของผู้พิพากษา การที่มีความรู้ดีมีความชำนาญแล้วพอสมควร ก็จะต้องมีการจัดจัดให้ดี”^๔

๑.๔ ผู้พิพากษาผู้ใหญ่

“อยากจะให้ผู้ที่มีหน้าที่สำคัญๆ ต่อไปจะสามารถระลึกในทางนี้เพื่อที่จะเข้าไปพร้อมกับด้านอื่นด้วย เพราะว่าพูดกันว่าส่วนตุลาการก็ตุลาการ ไม่เห็นใจฝ่ายอื่น ๆ ส่วนปกครองก็ไม่เห็นใจทางอื่นๆ ด้วย ฝ่ายทหารเขาก็จะให้ทหารเป็นใหญ่ ฝ่ายการเมืองเขาก็อยากให้พรรคเป็นใหญ่... ก็เคยพูดคุยอยู่กับท่านผู้ใหญ่ทางตุลาการเมื่อหลายปีมาแล้วว่า ถ้างานบางอย่างไม่เรียบร้อยแม้จะในทางตุลาการ ในทางผู้พิพากษาคงที่จะพูดคุยกันในฐานะผู้มีความรู้ ท่านผู้ใหญ่บอกว่าไม่ได้ แก่กฎหมายไม่ได้ เป็นเรื่องของนิติบัญญัติ ท่านเป็นตุลาการท่านจะยุ่งกับนิติบัญญัติไม่ได้ พูดอย่างนี้ก็ต้องขอร้องต่อท่านว่าท่านผู้ใหญ่ผู้นั้นท่านเป็นคนดีมาก แต่ว่าท่านเห็นแต่เพียงหน้าที่ในทางตุลาการของท่าน เลยบอกท่านว่าขอให้พิจารณาในฐานะคน

มีความรู้ดี เป็นผู้เชี่ยวชาญในทางกฎหมาย พบเพื่อนฝูงที่เป็นผู้พิพากษาร่วมกันหรือนักกฎหมายชั้นสูงด้วยกันก็คุยกันว่าวิธีพิจารณาคดีในศาลจะอย่างไรให้เรียบร้อย เราน่าจะเปลี่ยนกฎหมาย หรือน่าจะเปลี่ยนกฎเกณฑ์วิธีการดำเนินการอย่างไรบ้าง แล้วก็ในฐานะที่เป็นคน ไม่ใช่ผู้แทน หรือเป็นผู้อยู่ในสถานิติบัญญัติ แต่ในฐานะที่เป็นผู้มีความรู้เป็นพลเมืองดี อาจมาพูดหรือเรียกว่า ปาฐกถาให้คนอื่นฟังว่ากฎหมายจะแก้ไขได้”^๕

๑.๕ นักกฎหมายทั่วไป

“ท่านทั้งหลายส่วนมากคงจะได้ทำหน้าที่ในศาลสถิตยุติธรรม หรือไม่ก็คงจะประกอบการทำงานทางด้านกฎหมาย การที่อยู่กับกฎหมายและใช้กฎหมายมากๆ นั้น อาจทำให้ติดในตวับทกฎหมายมากไป และทำให้เห็นว่าลำพังตวับทกฎหมาย จะให้ความยุติธรรมได้โดยสมบูรณ์”^๖

๑.๖ นักกฎหมายและนักปกครอง

“นักกฎหมายทั้งหลายรวมทั้งนักกฎหมายในอนาคตด้วย จะต้องทราบกฎหมายนั้นมิใช่สำหรับให้มีช่องโหว่ในทางปฏิบัติ....ในด้านอื่นๆ นั้น ผู้ศึกษาในทางนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ก็จะมีหน้าที่ต่างๆ ต่อไป ในด้านการศาลและในทางการ

^๔ พระราชดำรัสแก่ผู้พิพากษารุ่นใหม่ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔.

^๕ พระราชดำรัสแก่ผู้แทนเนติบัณฑิตที่เข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^๖ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑.

ปกครอง หมายความว่า ถ้าไม่นับผู้ที่ไปทำ อาชีพอิสระ นับเฉพาะผู้ที่ทำราชการก็จะมี หน้าที่ราชการที่จะต้องปฏิบัติเกี่ยวข้องกับประชาชน ในด้านตุลาการและด้านปกครอง ในด้านการ ปกครองนั้นก็สำคัญที่จะใช้หลักกฎหมาย”

๑.๗ บางครั้งก็มีพระราชดำรัสฝากถึง คณะบุคคลอื่นที่มีได้เข้าเฝ้าฯ ด้วย

“ขอทุกท่านรวมทั้งสมาชิกรุ่นทั้งหลาย ตลอดจนเพื่อนฝูงทั้งหลายในรุ่นอื่นด้วยอย่าท้อใจ ทำงานด้วยความเข้มแข็ง เพื่อให้อุดมคติของ ความยุติธรรมสำเร็จผลเป็นกำลังของบ้านเมืองเพื่อ รักษาความมั่นคงและความผาสุกของประชาชน ทั่วไป เพราะงานนี้ก็สำคัญมากและจะทำให้บ้าน เมืองมีความก้าวหน้าความเจริญโดยตลอดได้ ขอทุกท่านจงมีพลังกายพลังใจเข้มแข็งเพื่อปฏิบัติ ตามหน้าที่ ขอทุกท่านจงประสบความสำเร็จ รุ่งเรือง”

๑.๘ ผู้สำเร็จการศึกษาทางกฎหมาย

“ขอให้ทุกคนเรียนให้สำเร็จแล้วมาพิจารณา ว่าต่อไปควรจะทำอะไร อย่างไร แต่หลักใหญ่ที่ ได้ทำกันมาแล้วจนถึงวันนี้ก็คือรวมกลุ่มกัน ขึ้นมา แล้วจัดให้มีงานโดยมีอาจารย์ที่หวังดี

ที่เข้าใจกันมาช่วยจัดงานสร้างศูนย์กลางที่ช่วยให้ ประชาชนได้รับความสะดวกที่ดี...เมื่อมีโอกาส ช่วยได้ดังนี้ก็ขอให้ทำต่อไป ขอให้รักษาอุดมคติ รักษาความตั้งใจไว้ให้ตลอด”

๑.๙ ผู้ที่จะต้องสอนกฎหมายแก่เด็กเล็ก

“เขียนไว้สำหรับเด็กเรื่องกฎหมาย ศาล ยุติธรรมขึ้นต้นบอกว่า ผู้ที่กระทำผิดถือว่าไม่ผิด จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าผิด ก็เป็นหลักในศาลยุติธรรม ก็ถูกต้อง แต่ว่าเขียนไว้สำหรับเด็กอย่างนี้แล้ว มันทำให้เสื่อมทำให้เสียหมดเลย หมายความว่า เด็กทุกคนอ่านแล้วจะต้องอ้างกฎหมายทั้งนั้น พ่อแม่จับได้ว่าขโมยของหรือทำอะไรผิดก็จะบอก ว่าต้องพิสูจน์ก่อน เดียวนี้บริสุทธิ เอ้อ เล่นแบบ กฎหมายอย่างนี้ ลงท้ายก็ปกครองไม่ถูก ถ้าเป็น คนที่เรียกว่าโบราณ เห็นๆ รู้ๆ ว่าทำผิดแล้ว ก็ตีเสียก่อน ตีมันเสียก่อนอย่าเพิ่งขึ้นศาล ตีมัน บางทีตีฟรีก็มีเหมือนกันแต่ก็ตีมันเสียก่อน ให้รู้ว่า พ่อแม่นี้ก็ตีได้ แล้วก็ถ้าเป็นพ่อแม่ที่ยุติธรรม เมื่อตีฟรีแล้ว ถ้าทราบแน่ชัดไม่ใช่ความผิดของเขา ก็อาจให้ขอมหรืออะไรให้ทำขวัญไป ผลสุดท้าย เด็กนั้นไม่เสีย แต่ว่าถ้าเขียนชัดเจนบอกว่า ผู้ที่กระทำผิดถ้ายังพิสูจน์ไม่ได้ว่ากระทำผิดเป็นคน

^๗ พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการนิสิต แผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^๘ พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการเนติบัณฑิตยสภา รุ่นที่ ๒๑ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔.

^๙ พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

บริสุทธิ์ ฉันบอกได้ว่าเสียง จะทำให้ยุ่ง บ้านเมือง
เราปั่นป่วนอยู่แล้วจะยุ่งใหญ่”^{๙๐}

๒. ทรงหันสมัย ตรงต่อเหตุการณ์

เมื่อมีผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
ขอรับพระราชทานพระบรมราโชวาทหรือพระ
ราชดำรัสใดในทางกฎหมายก็จะมีพระบรม
ราโชวาทหรือพระราชดำรัสที่ตรงกับเหตุการณ์
หรือปัญหาในขณะนั้นๆ เช่น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ -
๒๕๑๔ มีการกล่าวถึงปัญหาอาชญากรรมมาก
จนถึงขั้นมีผู้วิจารณ์ว่า ศาลหรือนักกฎหมายเป็น
ตัวการทำให้อาชญากรรมแพร่หลาย เพราะมีการ
ลดหย่อนผ่อนโทษแก่ผู้กระทำผิดเสมออย่างที่ผู้
เขียนภาพการ์ตูนและบทความในขณะนั้นเขียนกัน
ว่า “กฎหมายขราภาพ” “รับสารภาพ ลดครึ่งราคา”
บางทีก็วาดเป็นรูปผู้พิพากษา หนวดถึงเข่าเครา
ถึงนม สวมครุย นั่งทอดตัวบนทกฎหมายบนหลัง
เต่าหรือไดโนเสาร์ เมื่อคณะผู้แทนเนติบัณฑิต
เข้าเฝ้าฯ ใน พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีพระราชดำรัสถึง
เรื่องนี้ว่า

“ขอขอบใจที่เนติบัณฑิตรุ่นที่ ๒๐ ได้นำ
เงินเพื่อการกุศลมาให้ และได้มาให้พรในวันนี้
ขอนำเอาความคิดซึ่งในปัจจุบันนี้กำลังเป็นปัญหา
และเป็นเรื่องของผู้ที่สนใจในทางกฎหมาย และ

มีอาชีพในทางกฎหมายขึ้นมาว่า คืออาชญากรรม
ในปัจจุบันนี้มีมาก และก็มีผู้เสนอให้แก้กฎหมาย
ในด้านการปราบปรามในชั้นศาล ซึ่งก็เข้าใจว่า
มีผู้ที่ไม่เห็นด้วยในการปรับปรุงมากมาย โดยเฉพาะ
เกี่ยวข้องกับการลดโทษเมื่อผู้ต้องหาสารภาพ
ข้อนี้ทางตุลาการก็คงแก้ไขได้โดยใช้ดุลยพินิจที่มี
อยู่ตามกฎหมาย เพราะการรับสารภาพนั้นก็เป็
นประโยชน์แก่การพิจารณาคดีอย่างมาก ถ้าจะลด
ถ้าจะตัดการลดโทษเพราะสารภาพ ก็จะทำให้การ
ดำเนินคดีต่างๆ ยุ่งยากและการปราบปราม
อาชญากรรมก็อาจลำบากเพราะจะทำให้ยึดเยื้อ
หรือจะทำให้ให้ผู้ต้องหาที่เป็นผู้ทำผิดไม่ได้ อาจได้
ผลตรงข้ามกับผู้เสนอให้ตัดหรือลบล้มมาตราที่จะ
ทำให้มีการลดหย่อนในกรณีสารภาพ แต่ว่าสำคัญ
ที่สุดก็อยู่ที่การปฏิบัติ ถ้าในด้านศาลก็ต้องมีใช้
ดุลยพินิจว่าสารภาพนั้นทำเมื่อไร เพราะเหตุใด
แล้วก็มาพิจารณา เพราะว่ากฎหมายให้ไว้ว่าให้
ลดโทษได้ถึงกึ่ง แต่ว่าไม่ได้บอกว่าลดโทษน้อยกว่า
กึ่งหนึ่งไม่ได้ นั่นก็ต้องให้การลดโทษนี้อาจลดโทษ
ส่วนหนึ่ง แต่ว่าไม่ถึงครึ่งก็ยังได้ ข้อนี้จะปฏิบัติ
และทำให้เกิดผลดีได้โดยไม่ต้องแก้กฎหมาย
ที่มีกฎหมายก็มีอยู่ส่วนดีแล้ว แต่ว่าอาจไม่ได้
ปฏิบัติตามที่กฎหมายให้ไว้ จึงทำให้คนเข้าใจผิด
ว่าการรับสารภาพจะให้ลดโทษไปกึ่งหนึ่งเป็น

^{๙๐} พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะกรรมการโลออนส์สากล ภาค ๓๑๐ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒.

อัตโนมติ จนกระทั่งทำให้ดูเหมือนว่าศาลเข้าข้างผู้ที่กระทำผิด ซึ่งก็เป็นที่แน่นอนว่าศาลไม่ได้เข้าข้างผู้กระทำผิด แต่ว่าปรารถนาที่จะให้ผู้กระทำผิดได้ถูกลงโทษเพื่อให้เป็นผลดีแก่สังคม คือทำให้เห็นว่าผู้ที่กระทำผิดนั้นจะต้องถูกลงโทษ ข้อสำคัญก็จะต้องใช้กฎหมายให้ถูกต้องและมีความรับผิดชอบ ฉะนั้นการที่มีการติเตียนผู้ปฏิบัติทางกฎหมาย ก็อาจทำให้เกิดความลำบากใจ แต่ทุกคนก็ต้องพยายามหาทางแก้ไข”^{๙๙}

พระราชดำรัสเช่นนี้ย่อม “น่าฟัง” น่าสนใจเพราะทันสมัยตรงต่อเหตุการณ์ เมื่อเสียงวิพากษ์วิจารณ์วงการกฎหมายมีมากขึ้น ใน พ.ศ. ๒๕๑๖ ก็ได้มีพระราชดำรัสเตือนอีกว่า “ต้องรักษาอุดมคติ จรรยา ความสุจริต และ มโนธรรมของนักกฎหมายไว้โดยรอบคอบเคร่งครัด เสมอด้วยรักษาศีลธรรมของตนเอง กฎหมายไทย จึงจะทรงคุณค่าอันสมบูรณ์เป็นที่เชื่อถือ ยกย่องอยู่โดยตลอดไป ไม่ต้องกลายเป็นกฎหมาย โบราณล้าสมัย ดังที่มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์เกิดขึ้น

ในบางครั้งบางคราว”^{๑๐๐} ในบางกรณีที่เป็น ต้องอ้างพระราชประสงค์การณีก็นำพระราชประสงค์มาเล่าประกอบ เพื่อให้ นักกฎหมายได้เห็นสภาพที่เป็นจริง เช่น “อย่างทาง แดงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เมื่อปีสองปีมานี้ มีเจ้าหน้าที่เข้าไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง.....”^{๑๐๑} หรือเช่น “มีข้อกฎหมายเฉพาะอย่างหนึ่งที่ได้เคยประสบ อันนี้ก็เป็นกรณีเฉพาะ แต่ก็ขอมาเล่าให้ฟัง และถือว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาอย่างยิ่ง ก็เกี่ยวข้องกับที่ดินอีกและเกี่ยวข้องกับผู้ที่อยู่ ห่างไกลเช่นในป่าสงวน”^{๑๐๒}

๓. ทรงเน้นการนำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ แก้ปัญหาบ้านเมือง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เคยรับสั่ง ว่า “แม้แต่มาตุเพียงทางทฤษฎีของกฎหมายก็จะ ไม่เกิดประโยชน์ได้”^{๑๐๓} “กฎหมายกับความเป็นอยู่ ที่เป็นจริงอาจขัดกัน”^{๑๐๔} เพราะฉะนั้นจึงทรงเน้น อยู่เสมอว่า “ขอทุกท่านจงหมั่นตรวจตราสอดส่อง

^{๙๙} พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการเนติบัญญัติ วันที่ ๒๑ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔.

^{๑๐๐} พระราชดำรัสแก่เนติบัญญัติใหม่ ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐.

^{๑๐๑} พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^{๑๐๒} พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันรพี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖.

^{๑๐๓} พระราชดำรัสองค์เดียวกัน.

^{๑๐๔} พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

ในการบริหารงานด้านกฎหมาย ให้มีผลใช้บังคับตรงตามสภาพชีวิตที่แท้จริงของพลเมืองและประเทศชาติอย่างแท้จริง”^{๙๗}

แนวพระราชดำริแรกในทางกฎหมาย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์ ดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธออยู่นั้น เป็นที่ทราบในหมู่ผู้ใกล้ชิดว่าทรงสนพระทัยในวิชาการด้านกฎหมายอยู่ไม่น้อยแต่ขณะเดียวกันก็โปรดงานช่าง เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช รัฐสภาได้ลงมติอัญเชิญให้ขึ้นทรงราชย์ตามรัฐธรรมนูญและกฎมณเฑียรบาล เป็นเหตุให้ต้องทรงศึกษานิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ อันเป็นวิชาการสำคัญสำหรับพระมหากษัตริย์มากขึ้น ข้อนี้น่าจะเป็นทำนองเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๘ ดังที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาทรงเล่าว่า

“อยากจะเรียนอะไร ท่านไม่เคยบังคับ... แม่ปล่อยให้เราเลือกเองทั้งนั้นเลยไม่เคยคิดบังคับอะไร แต่รัชกาลที่ ๘ ท่านอาจจะแนะนำหนึ่งเพราะเป็นคนที่พูดเก่ง คนเห็นเจียบๆ แต่ตรงข้าม เมื่อถึงเวลาที่จะต้องพูดมีเหตุผล...เป็นคนี่พูดเก่ง แต่บทเวลาเจียบก็เจียบมาก ท่านก็เห็นว่าเหมาะดี

สำหรับจะเรียนกฎหมาย ท่านก็อาจจะพูดเช่นนั้นเท่านั้น คงไม่มีการบังคับกัน แต่โดยบังเอิญเมื่อเสวยราชย์แล้วก็ก็เป็นสิ่งที่เหมาะที่จะทรงเรียนกฎหมายและก็โปรดด้วยเลยเรียนทางนี้”^{๙๘}

ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยพระราชทานสัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวต่างประเทศว่า “ฉันคิดว่าพระเจ้าแผ่นดินที่ทันสมัยนั้นจะต้องมีความรู้ความกว้างขวางตั้งแต่วิทยาศาสตร์การเมือง นิติศาสตร์ วรรณคดีและศิลปศาสตร์”^{๙๙}

ในตอนต้นรัชกาลนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องทรงศึกษาอยู่ ณ มหาวิทยาลัยไลฮานัน ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ โอกาสที่จะทรงแสดงความสนพระราชหฤทัยและพระปรีชาสามารถในเชิงกฎหมายให้พสกนิกรประจักษ์มีไม่มากนัก จนกระทั่งเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากสวีตเซอร์แลนด์นิวัติพระนครคราวหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๙๕ อันเป็นระยะเวลาเพียงประมาณปีเศษ หลังจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหรืออีกนัยหนึ่งประมาณ ๕ ปีเศษ หลังจากทรงรับราชสมบัติ กล่าวคือ ในวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมกระทรวงยุติธรรมและศาลแพ่ง ศาลอาญาเป็นครั้งแรกในรัชกาล ดังที่เรียกการเสด็จพระราชดำเนิน

^{๙๗} พระบรมราชโองการแต่งตั้งขึ้นใหม่ วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

^{๙๘} สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีกับการพัฒนาคุณภาพประชากร, น. ๔๔.

^{๙๙} บุญรักษ์ บุญยะเขตมลา, “พระราชกรณียกิจใน ๒๕ ปี”, พระมหากษัตริย์คุณต่อประชากรและพระราชกรณียกิจ ใน ๒๕ ปี (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), น. ๑๒๘.

ครั้งนั้นว่า “เสด็จเหยียบกระทรวงและศาลยุติธรรม”
ในวโรกาสนั้นได้ทรงรับเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์
แห่งเนติบัณฑิตยสภาและมีพระราชหัตถเลขา
ในสมุดทะเบียนประวัติสมาชิกว่า

นามเดิม ภูมิพลอดุลยเดช พร.

นามสกุล พระราชวงศ์จักรี

ยศ, บรรดาศักดิ์ พระมหากษัตริย์

เป็นเนติบัณฑิต กิตติมศักดิ์

โดยเหตุนี้จึงทรงมีศักดิ์ และสิทธิเป็น
เนติบัณฑิตกิตติมศักดิ์เช่นเดียวกับพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงมีสิทธิสนอง
พระองค์ครุณเติบัณฑิตในตอนคำวันเดียวกันยังได้
ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปในงาน
สโมสรมณีนีบาตของเนติบัณฑิตยสภาอีกด้วย ทาง
เนติบัณฑิตยสภาอันเป็นสภาวิชาชีพสูงสุดทาง
กฎหมายได้จารึกเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า “นับเป็น
เหตุการณ์ครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของระบอบ
ประชาธิปไตยที่องค์พระมหากษัตริย์เสด็จ
พระราชดำเนินมาในการเหล่านี้ตามราชประเพณี
ที่ได้เคยมีมาแต่กาลก่อน”^{๓๐}

ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงเหยียบ
ศาลอาญาได้ประทับบัลลังก์ทรงฟังการพิจารณา
พิพากษาคดีอาญา เรื่องลักทรัพย์หรือรับของโจร
ณ ห้องพิจารณา บัลลังก์ที่ ๑๒ ระหว่างพนักงาน
อัยการ (อธิบดีกรมอัยการ) โจทก์ นายแสวง

แดงคล้าย จำเลย ผู้พิพากษาที่ออกนั่งบัลลังก์ร่วม
ที่ประทับ คือ หลวงกำจรนิติสาร หลวงการุณย์
นราทรและนายวิจิตร อ.ไกรฤกษ์ ต่อจากนั้นได้
เสด็จพระราชดำเนินทรงเหยียบศาลแพ่ง ได้
ประทับบัลลังก์ทรงฟังการพิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง
เรื่องละเมิด ณ ห้องพิจารณาคดีบัลลังก์ที่ ๔ ระหว่าง
นาวาเอก พลิตธิ ศุภพงษ์ กับพวก โจทก์ นาวา
อากาศเอก หม่อมหลวงประวาศ ชุมสาย กับพวก
จำเลย ผู้พิพากษาที่ออกนั่งบัลลังก์ร่วมที่ประทับ
คืออธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง และหลวงพิชัยบัณฑิต
ในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้น
พระดุลยพາณย์สุมนต์ ปลัดกระทรวงยุติธรรม
ผู้เป็นนายกกรรมการเนติบัณฑิตยสภาได้กราบ
บังคมทูลพระกรุณาตอนหนึ่งว่า

“ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทราบดีว่า
ซึ่งพระคุณสมบัติแห่งได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ผู้ทรงไว้ซึ่งความรอบรู้ในธรรมศาสตร์และรัฐศาสตร์
อย่างประเสริฐ”

ได้มีพระราชดำรัสตอบตอนหนึ่งว่า

“การศาลยุติธรรมนั้น มีความสำคัญยิ่ง
ประการหนึ่ง เพราะเป็นหลักประกันความปลอดภัย
และความเที่ยงธรรมของคนทั้งประเทศ
และเป็นอำนาจอธิปไตยส่วนหนึ่งตามรัฐธรรมนูญ
ประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าไปได้ก็ต่อเมื่อ
มีความยุติธรรมสม่ำเสมอเป็นหลักอันคนทั้งปวง

^{๓๐} บทบัญญัติ, ฉบับพิเศษ, ๒๖ มกราคม ๒๕๔๕, น. ๗๑.

พึงยึดถือเป็นที่พึงได้เนื่องด้วย

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งที่จะได้ช่วยเหลือส่งเสริมให้การประกาศความยุติธรรมเจริญรุ่งเรืองสมควรแก่กาลสมัย”^{๓๐}

ข้อที่มีพระราชดำรัสต่อบรรดาผู้พิพากษาศาลาการชั้นสูงสุดของประเทศว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งที่จะได้ช่วยเหลือส่งเสริมให้การประกาศความยุติธรรมเจริญรุ่งเรืองสมควรแก่กาลสมัย” นั้นน่าจะมีความหมายเกินกว่าจะเป็นเพียงพระราชดำรัสธรรมดาที่ทรงตอบคำกราบบังคมทูลในโอกาสงานพิธี เพราะข้อสำคัญที่จะลืมมิได้คือเป็นพระราชดำรัสองค์แรก ที่เกี่ยวกับกฎหมายและการยุติธรรม อย่างเป็นทางการตั้งแต่เริ่มรัชกาลมา ได้รับส่งต่อไปอีกด้วยว่า “ส่วนเนติบัณฑิตยสถานนั้นแล้ว หากข้าพเจ้าจะกล่าวว่า เป็นแหล่งหนึ่งของผู้ดูแลรักษาอารยธรรมก็จะไม่เป็นการกล่าวเกินความเป็นจริง....และต่อแต่นี้ไป การงานได้อันเป็นของสภานี้ ข้าพเจ้าก็ย่อมถือว่ามีส่วนร่วมด้วย”^{๓๑} จึงน่าจะถือได้ว่า การพิทักษ์รักษาและส่งเสริมความยุติธรรมของประเทศตามนัยแห่งพระราชดำรัสเป็นพระบรมราชปณิธานสำคัญประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการอธิบาย

รายละเอียดพระปฐมบรมราชโองการทั่ว ๆ ไปในคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อเกือบสองปีก่อนหน้านั้นที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” เพราะคำว่า “โดยธรรม” นั้น ย่อมครอบคลุมธรรมะนานาประการอันเป็นพระราชคุณธรรมจรรยาทั่วไปของผู้ทรงราชย์ มีทศพิธราชธรรมเป็น อาทิ ในส่วนของทศพิธราชธรรมเองนั้นแล้ว ธรรมะข้อที่ ๑๐ คือ อวิโรธนัง ก็รวมถึง “ความไม่ประพฤติผิดประเพณีและความตั้งมั่นอยู่ในยุติธรรม” อยู่ด้วย ดังที่มีบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เรื่อง พระนลคำหลวง ขยายความธรรมข้อนี้ว่า

“หนึ่งคงธำรงนิติประวัติ วรยุกติธรรมมา
ทรงจำพิภพดิลกผา สุกะมั่นมณูเดิม”

แปลความได้ว่า ธรรมอีกประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ คือการ “ทรงตั้งมั่นอยู่ในขัตติยประเพณีไม่ทรงประพฤติผิดจากจรรยาวัตรทั้งทางนิติศาสตร์ ราชศาสตร์อีกทั้งทรงธำรงรักษาความยุติธรรมอย่างเคร่งครัด”^{๓๒}

ความยุติธรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรักษาอย่างเคร่งครัดไม่ล่วงพระราชธรรมจรรยาก็คือ ความยุติธรรมตามที่ทรงเข้าพระราชหฤทัยและมีแนวพระราชดำริว่า ควรมี

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, น. ๙๕.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๓๒} “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นมหาราชองค์ที่ ๖ , หลักไท. ปีที่ ๖, ฉบับที่ ๒๗๒, ๓๐ เมษายน ๒๕๓๐, น. ๗.

ความหมาย และขอบเขตไปในทางนั้นๆ ซึ่งได้มีโอกาเป็นเหตุให้ได้ทรงแสดง ทรงอธิบาย ขยายความและพระราชทานคำแนะนำในรูปของพระราชกระแส พระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทในวโรกาสต่างๆ กัน พระราชดำรัสใน พ.ศ. ๒๔๙๕ จึงเป็นพระบรมราชปณิธานสัจวาจา เป็นพระปฐมราชดำริทางกฎหมายเท่าที่มีหลักฐานค้นพบและเป็นที่มาแห่งแนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจทางกฎหมายและความยุติธรรมนานาประการสืบมา ข้อนี้ไม่เพียงแต่ประจักษ์ได้จากการที่ทรงพระอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินยังเนติบัณฑิตยสภาอีกหลายหน เสด็จงานสโมสรสันนิบาตเนติบัณฑิตยสภาอีกหลายครั้ง เสด็จทรงเปิดที่ทำการศาลอีกหลายแห่ง อันแสดงว่าทรง “รู้สึกเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่ง” และ “ถือว่ามีส่วนร่วมด้วย” เท่านั้น แต่ระยะเวลาในรัชกาลที่ยังยาวนานก็ยิ่งแสดงพระปรีชาสามารถมีแนวพระราชดำริในทางกฎหมายครั้งแล้วครั้งเล่า อย่างเป็นระบบสืบเนื่องต่อมาอย่างน่าสนใจนับจากพระปฐมราชดำริใน พ.ศ. ๒๔๙๕ นั้น จนประมวลได้ว่าเป็น “ปรัชญากฎหมายข้างฝ่ายไทย” ที่หาผู้แสดงแนวความคิดชัดเจนและต่อเนื่องเป็นเอกภาพเช่นนี้ได้ยาก แม้ในหมู่นักนิติศาสตร์ไทยด้วยกัน แนวพระราชดำรินี้มิใช่ว่าจะเลื่อนลอยหรือปราศจากฐานรับรองในทางตำราข้างฝ่ายนานาประเทศเสียเลย จนเป็นของโดดเดี่ยวในโลก หากแต่เป็นที่ยอมรับและสอดคล้องกันกับแนวความคิดของนักปราชญ์

หลายคนในวงการปรัชญากฎหมายจนมีสำนักความคิด (school of thought) รับรองผลในแต่ละประเด็น แต่ละเรื่องอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามข้อที่ควรสังเกตเมื่อกล่าวถึงแนวพระราชดำริทางกฎหมายอันเป็นปรัชญากฎหมายข้างฝ่ายไทยนี้ก็คือ

ประการแรก พระราชดำริในแนวนี้เป็นของแปลกใหม่และค่อนข้างท้าทายในบรรยากาศวงการกฎหมายไทยโดยเฉพาะเมื่อคำนึงถึงกาลสมัยเมื่อแรกพระราชทานแนวพระราชดำริเมื่อหลายปีมาแล้วในสมัยที่ยังไม่มีการศึกษานิติปรัชญา วงการกฎหมายเองก็ยังยึดมั่นอยู่ในกรอบตามนิติประเพณีแต่เดิมซึ่งมีมาช้านาน พระราชดำรินี้แนวนี้เท่ากับปลุกให้นักกฎหมายไทยตื่นขึ้นจากการกอดตัวบทกฎหมายและตำรากฎหมายหันไปดูปัจจัยอื่นๆ แม้แต่ความหมายของคำว่า “ความยุติธรรม” และบทบาทของนักกฎหมายในสังคมปัจจุบันก็พระราชทานพระราชดำรินี้ใหม่ให้ตรึกตรองพิจารณาจนค่อยๆ เป็นที่ยอมรับและบังเกิดผล มีความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ตามมาในวงการกฎหมายไทย

ประการที่สอง พระราชดำริในแนวนี้จะเป็นของสากลหรือยอมรับในวงการกฎหมายต่างประเทศมาก่อนหรือไม่ก็ตาม แต่ได้ทรงใช้เวลาศึกษา ทรงพินิจพิเคราะห์ ทรงสังเกต ทรงทดลอง และทรงพิสูจน์ด้วยพระประสบการณ์อันนานปี จนแนพระราชหฤทัยว่าเป็นทางแก้ปัญหาทางหนึ่ง

ของบ้านเมืองได้ จึงพระราชทานให้น้อมนำไปศึกษาพิจารณาและปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชนกษัตริย์ไม่ว่ารุ่นเยาว์หรือระดับชั้นสมเด็จของประเทศแทบทุกโอกาสที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ได้ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสต่างๆ ที่จะอัญเชิญมาดังต่อไปนี้ อันเป็นพยานหลักฐานแห่งความอาทรในพระราชหฤทัยสมดังพระบรมราชปณิธานที่ว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งที่จะได้ช่วยเหลือส่งเสริมให้การประสพความยุติธรรมเจริญรุ่งเรืองสมควรแก่กาลสมัย” และตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในรัชกาลได้เป็นที่ประจักษ์แจ้งแสดงชัดแล้วว่าทรงช่วยเหลือส่งเสริมให้การประสพความยุติธรรมเจริญรุ่งเรืองสมควรแก่การสมัยและสภาพปัญหาของบ้านเมืองทุกประการ

พระราชปราชญ์และพระบรมราชวิจารณ์ว่าด้วยกฎหมายไทย

ในประเทศไทย นอกจากจะมีรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายต่างๆ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักของประเทศแล้ว ยังมีพระราชบัญญัติและพระราชกฤษฎีกาอีกมากมายหลายฉบับครอบคลุมกิจการต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของประชาชน ซึ่งบรรดาพระราชบัญญัติและพระราชกฤษฎีกาเหล่านี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตราขึ้นตามคำแนะนำและยินยอมของ

รัฐสภาหรือคณะรัฐมนตรีทั้งสิ้น จะมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้ตราในพระปรมาภิไธยบ้างก็เป็นส่วนน้อย ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงตรากฎหมายดังกล่าว คณะองคมนตรีจะเป็นผู้พิจารณาและกราบบังคมทูลถวายความเห็นแทบทุกครั้ง ทั้งเป็นที่ทราบกันอยู่ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเองก็จะทรงพระราชวิจารณ์โดยถี่ถ้วนรอบคอบด้วยพระองค์เองก่อนจะทรงลงพระปรมาภิไธยเสมอ

ตามขั้นตอนในการปฏิบัติ เวลาจะทรงตราพระราชบัญญัตินั้น เมื่อคณะรัฐมนตรีเสนอร่างพระราชบัญญัติใดต่อรัฐสภา สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมักจะส่งสำเนาร่างพระราชบัญญัติไปยังสำนักกราชเลขาธิการ โดยถือว่า “เรียนมาเพื่อทราบ” ไว้ขั้นหนึ่งก่อน แต่ถ้าเป็นร่างพระราชบัญญัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะไม่มีการส่งสำเนาร่างพระราชบัญญัติไปยังสำนักกราชเลขาธิการเมื่อสำนักกราชเลขาธิการได้รับสำเนาร่างพระราชบัญญัติแล้วจะส่งสำเนากราบบังคมทูลองคมนตรี ครั้นเมื่อร่างพระราชบัญญัติผ่านการพิจารณาของรัฐสภาเรียบร้อยแล้ว นายกรัฐมนตรีจะนำร่างพระราชบัญญัติขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในกรณีนี้สำนักกราชเลขาธิการจะส่งสำเนาร่างพระราชบัญญัติกราบบังคมทูลองคมนตรีเพื่อประชุมปรึกษาพิจารณาต่อไป โดยประธานองคมนตรีอาจมีบัญชาให้องคมนตรีผู้หนึ่งผู้ใดรับร่างพระราชบัญญัติไปศึกษา

เป็นพิเศษ แล้วทำบันทึกประกอบการพิจารณาในที่ประชุมคณะองคมนตรีก็ได้ เมื่อคณะองคมนตรีได้ประชุมปรึกษาแล้วก็จะทำความเห็นหรือข้อสังเกตกราบบังคมทูลพระกรุณาต่อไป^{๙๔}

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยประการใดในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระปรีชาสามารถเข้าพระราชหฤทัยความเป็นไปต่างๆ ในการออกกฎหมายแต่ละฉบับ และอาจมีพระบรมราชวิจารณ์ร่างกฎหมายต่างๆ ได้อย่างดี แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า การที่ทรงตราพระราชบัญญัติ พระราชกำหนด หรือพระราชกฤษฎีกาใดจะเป็นการผูกมัดว่า มีพระราชดำริเห็นพ้องต้องด้วยหลักการ เหตุผลและถ้อยคำแห่งกฎหมายนั้นๆ ในเบื้องต้นต้องเข้าใจว่าตามหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญแล้ว การที่ทรงตรากฎหมายต่างๆ ก็เป็นไปตามที่องค์การผู้มีอำนาจ เช่น รัฐสภาหรือคณะรัฐมนตรีแล้วแต่กรณีเป็นผู้ถวายคำแนะนำในฐานะที่ทรงเป็นพระประมุขก็ต้องทรงตรากฎหมายนั้น ไม่ว่าจะทรงเห็นพ้องต้องด้วยหรือไม่ก็ตาม ถ้ามีพระราชดำริว่าไม่ทรงเห็นพ้องด้วยและเป็นข้อเล็กน้อยก็อาจผ่านไปโดยไม่ทรงทักท้วง ถ้าเป็นข้อสาระสำคัญก็อาจมีพระราชกระแส แนะนำหรือมีพระราชปรารภแก่ผู้เกี่ยวข้อง เช่น นายกรัฐมนตรี

เพื่อรับพระราชดำริใส่เกล้าใส่กระหม่อมนำไปปรึกษาหารือหาทางแก้ไขหรือดำเนินการอื่นต่อไป ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้ย่อมไม่ปรากฏรับรู้แก่สาธารณชนเพราะสิ่งที่ปรากฏคือ ได้ทรงตรากฎหมายนั้นแล้ว แต่เรื่องทำนองนี้จะปรากฏอยู่เรื่อยๆ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่รัฐสภาสมาชิกมาจากการแต่งตั้งทั้งหมดในกรณีที่มีพระราชดำริไม่ต้องด้วยร่างกฎหมายนั้นและเป็นข้อสาระสำคัญมากขึ้น ก็อาจมีพระราชกระแสทักท้วงและทรงแนะนำในทางหนึ่งทางใดให้เป็นที่เปิดเผยแก่สาธารณชน เช่น คราวที่มีบันทึกพระราชกระแส “ไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง” ในหลักการบางข้อแห่งร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๐๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้น^{๙๕} ต่อเมื่อมีพระราชดำริไม่เห็นพ้องด้วยในสาระของร่างกฎหมายนั้นอย่างรุนแรง จนทรงรู้สึกว่าจะไม่อาจลงพระปรมาภิไธยได้ก็จะทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้งตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งกรณีนี้ยังไม่เคยปรากฏในรัชกาลปัจจุบัน^{๙๖} อย่างไรก็ตามเมื่อพ.ศ. ๒๕๔๖ มีการที่รัฐสภาให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัติบางฉบับที่มีข้อความ “ผิดพลาดคลาดเคลื่อน” อันมิใช่ในเรื่องสารัตถะ แต่เป็นการใช้ถ้อยคำและการตราขึ้นด้วยความผิด

^{๙๔} ธงทอง จันทรางศุ, พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๙, น. ๑๔๔ - ๑๔๕.

^{๙๕} “บันทึกพระราชกระแสเรื่องร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗”, สยามรัฐ, ๗ ตุลาคม ๒๕๑๗ น. ๑.

^{๙๖} เคยปรากฏในสมัยรัชกาลที่ ๗.

หลง จึงได้พระราชทานกลับคืนไปยังรัฐสภา ซึ่งก็ได้มีมติเอกฉันท์ให้ตกไป แล้วจัดทำขึ้นถวายใหม่ได้แก่ร่างพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ....และร่างพระราชบัญญัติเหรียญเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ พ.ศ....

ในการที่ทรงมีพระราชสถานะเกี่ยวข้อง และทรงพระปรีชาสามารถดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยมีพระบรมราชวินิจฉัยกฎหมายไทยเป็นการรวมๆ โดยมีได้ทรงชี้หรือมุ่งหมายถึงเฉพาะฉบับใดฉบับหนึ่งว่า “สำหรับกฎหมายไทย ได้ชื่อว่าเป็นกฎหมายที่ดีทีเดียว มีความเป็นธรรมมากที่สุด และมีช่องโหว่น้อยที่สุด”^{๙๗} ได้รับสั่งว่า “กฎหมายไทยนั้นได้รับความเชื่อถือยกย่องทั่วไปในนานาประเทศว่าเป็นกฎหมายที่มีมาตรฐานสูง อำนวยความยุติธรรมและความเที่ยงตรงถูกต้องได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ข้อนี้นักกฎหมายไทยย่อมทราบและภาคภูมิใจอยู่ด้วยกันแล้ว”^{๙๘} อย่างไรก็ตาม เคยมีพระราชดำริว่า “บางที่

เราตั้งกฎหมายขึ้นมาได้ด้วยวิชาการซึ่งได้มาจากต่างประเทศ เพราะว่าวิชาการกฎหมายนี้ก็เป็นวิชาที่กว้างขวาง จึงต้องมีหลักอะไรอย่างหนึ่งแต่วิชาการนั้นอาจไม่เหมาะสม กับสถานการณ์หรือท้องที่ของเรา”^{๙๙} อีกครั้งหนึ่งได้เคยมีพระราชดำรัสว่า “งานของกฎหมายในประเทศอย่างประเทศไทยนี้มีปัญหาอยู่มาก เพราะว่าหลักวิชานิติศาสตร์ของเราเป็นหลักวิชาที่เราได้ศึกษามาจากต่างประเทศเป็นส่วนมาก การนำมาปฏิบัติในการในประเทศของเรา น่าจะได้พิจารณาให้เห็นความเป็นอยู่ของบ้านเมืองมาประกอบด้วย แต่ก็เป็นการยากลำบากที่จะเอาหลักวิชาการโดยแท้โดยตรงมาประกอบมาปฏิบัติในประเทศของเรา เพราะว่าสถานการณ์ไม่เหมือนกับต่างประเทศ โดยเฉพาะทางประวัติศาสตร์และทางการปกครองที่มีมา”^{๑๐๐}

พระราชดำริและพระบรมราชวินิจฉัยนี้มีความสำคัญ เพราะทรงปรารถนาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกฎหมายไทย และได้มีพระราชหฤทัยใส่มีพระราชปรารภห่วงใย ทรงหาหรือและพระราชทานพระราช

^{๙๗} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔.

^{๙๘} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐.

^{๙๙} พระบรมราโชวาท พระราชทานคณะกรรมการจัดงานวันพี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖.

^{๑๐๐} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานนิติศาสตร์รำลึก ครั้งที่ ๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๓.

ดำริแก้ไขแก่ผู้เกี่ยวข้องมาโดยตลอด เช่น เคยรับสั่งว่า “หลักใหญ่ที่ได้เคยปรารภมาหลายปีแล้วกับผู้เชี่ยวชาญในด้านกฎหมายเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติทางกฎหมายที่มีอยู่ว่า นักกฎหมายจะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางเอาไว้ แต่ว่าการปกครองบางที่ไม่ได้ปกครองตามกฎหมายเพราะเหตุการณ์ไม่อำนวย เหตุการณ์ที่ไม่อำนวยนี้ ไม่ใช่จะพูดถึงภัยคอมมิวนิสต์ หรือพูดถึงการปฏิวัติ แต่ว่าพูดถึงการปกครอง”^{๓๙}

ในสมัยที่พูดกันมากเรื่อง กฎหมายเป็นหมันในความหมายว่าใช้บังคับไม่ได้จริง ใช้ประโยชน์ไม่ได้สมความมุ่งหมาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เคยมีพระบรมราโชวาทเดือนสธินักกฎหมายถึงเหตุแห่งคำวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๔ ว่า

“วิชานิติศาสตร์ ซึ่งนับว่าเป็นวิชาที่เป็นหลักของทางบ้านเมือง ถ้าทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านเมืองไม่มีความเรียบร้อย มีกฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้งานการส่วนมากไม่ก้าวหน้าได้ ถ้าได้ตั้งกฎหมายและเป็นกฎหมายที่ปฏิบัติได้ บ้านเมืองก็จะมีย่างที่เรียกว่ามีชื่อมีแป แต่การที่จะตั้งกฎหมายและปฏิบัติตามกฎหมายก็เป็นปัญหาใหญ่ ซึ่งผู้ที่เรียนทางกฎหมายมาแล้ว

ก็คงจะได้ประสบว่า ตั้งกฎหมายไว้ดีแล้วแต่การปฏิบัติบางทีก็ทำไม่ได้จะหาความผิดอยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ เพราะว่ากฎหมายมีแล้วทำไมปฏิบัติไม่ได้ ก็ต้องพิจารณาที่สถานการณ์และความเป็นอยู่ของประชาชน วิธีการปกครองก็ดี บุคคลที่ปกครองก็ดี ผู้ที่อยู่ในท้องที่ก็ดีที่เกี่ยวข้องเหมือนกัน ถ้าทุกคนพยายามที่จะช่วยกันพิจารณาว่ากฎหมายเหมาะสมกับสภาพของประชาชนและของผู้ที่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือไม่ก็อาจได้พบสิ่งที่ควรแก้ไขบ้าง ก็ขอให้ช่วยกันคิดพิจารณาว่ากฎหมายที่ตั้งเอาไว้เหมาะสมกับสภาพและความเป็นอยู่ของประชาชนหรือยัง และถ้าอย่างไรรก็อาจแก้ไขได้บ้างหรือแก้ไขในวิธีการปัจจุบัน

ความคิดอันนี้ก็ขอฝากไว้กับท่านทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้ที่มีวิชาในทางนิติศาสตร์ทั้งนั้น ถ้าได้ปฏิบัติมาโดยใช้หลักวิชาที่ได้เรียนมา ได้ใช้ความคิดพิจารณาที่รอบคอบที่เหมาะสมกับสภาพและสถานการณ์ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับความเป็นอยู่ของบ้านเมือง ซึ่งเราทุกคนก็ย่อมต้องรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเรียบร้อย มีชื่อมีแป และให้กลไกของกฎหมายสามารถเป็นประโยชน์ใช้ได้ ไม่ใช่เป็นหมัน”^{๔๐}

^{๓๙} พระราชดำรัสองค์เดียวกัน.

^{๔๐} พระราชดำรัสแก่ นายวิจิตร ลุลิตานนท์ คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในโอกาสที่นำคณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ เข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๔.

บทที่ ๔

แนวพระราชดำริว่าด้วยกฎหมายกับสังคม บทบาทของนักกฎหมายและกฎหมายในสังคมไทย

แนวพระราชดำริว่าด้วยกฎหมายกับสังคม

แนวพระราชดำริแรกที่ควรศึกษาคือ แนวพระราชดำริว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับสังคม นักกฎหมายทั้งหลายย่อมตระหนักดีว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองและจัดระเบียบสังคมให้เรียบร้อย แต่ตามความเป็นจริงแล้วบางครั้งกฎหมายก็ไม่สามารถจัดระเบียบสังคมให้เรียบร้อยได้เสมอไป

ปัญหาสำคัญที่สุดประการหนึ่งในการจัดระเบียบสังคมก็คือ ปัญหาเรื่องความไม่เป็นธรรมในสังคม ซึ่งครอบคลุมถึงการเอารัดเอาเปรียบระหว่างเอกชนผู้มีโอกาสกับเอกชนผู้ด้อยโอกาส หรืออ่อนแอกว่า โง่เขลาเบาปัญญากว่า ยากจนกว่าและครอบคลุมถึงการกดขี่ข่มเหงรังแกที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำต่อราษฎรตลอดจนความไม่เสมอภาคในโอกาสและในการกระจายรายได้ของราษฎร เมื่อรวมความแล้วก็คือความยากจน การขาดแคลนที่ทำกิน การถูกเบียดเบียนรังแกข่มเหง ตลอดจนความเสื่อมโทรมทางจิตใจและร่างกาย นักวิชาการทางสังคมวิทยาเชื่อว่า

ปัญหาเรื่องความไม่เป็นธรรมในสังคมเป็นที่มาหรือปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมา เช่น ปัญหาอาชญากรรมหรือแม้แต่ปัญหาการเมือง การปกครอง เป็นต้น*

ส่วนข้อที่ว่าความไม่เป็นธรรมในสังคมเกิดจากอะไรนั้น นักกฎหมายเองยอมรับกันว่า ความไม่เป็นธรรมในสังคมเกิดขึ้นได้เพราะกฎหมายประการหนึ่ง เนื่องจากว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง ความไม่เป็นธรรมส่วนหนึ่งจึงเกิดการไม่มีกฎหมายออกมาใช้บังคับในเรื่องนั้น ๆ หรือเกิดกรณีช่องว่างของกฎหมายขึ้น หรือมีกฎหมายใช้บังคับแล้ว แต่เป็นกฎหมายไม่ดี กดขี่ข่มเหงราษฎร ซึ่งเป็นเรื่องที่ฝ่ายนิติบัญญัติต้องรับผิดชอบประการหนึ่ง และเกิดจากการที่รัฐไม่บังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย ปลอ่ยปละเลเลยให้บ้านเมืองอยู่ในสภาพไม่มีชื่อไม่มีแปหรือใช้กฎหมายอย่างเลือกที่รักมักที่ชัง ซึ่งเป็นเรื่องที่ฝ่ายบริหารต้องรับผิดชอบประการหนึ่ง นอกจากปัญหาของตัวบทกฎหมายแล้ว ยังอาจ

* David Miller, *Social Justice* (Oxford : Clarendon Press, 1976), pp 17 - 51.

เกิดจากการที่ศาลตีความกฎหมายขัดต่อสภาพการณ์ในสังคม เช่น เครื่องครัดเกินไปบ้าง ย่อหย่อนเกินไปบ้าง แนววินิจฉัยกว้างไกวจนปฏิบัติตามไม่ถูกต้อง รวมทั้งปัญหาเรื่องผู้พิพากษาวินิจฉัยคดีโดยลำเอียงไม่เที่ยงธรรม เพราะเห็นแก่สินบนหรือพรรคพวกบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้กฎหมายที่ฝ่ายตุลาการต้องรับผิดชอบอีกประการหนึ่ง รวมความก็คือมีกรณีที่ฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการต้องร่วมกันรับผิดชอบนั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เคยพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทมีใจความทำนองนี้ในครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ว่า

“บ้านเมืองจะมีความเรียบร้อย ความมั่นคง ก็ต่อเมื่อประชาชนสามารถที่จะปฏิบัติตามปฏิบัติตนถูกต้องตามระเบียบของบ้านเมืองตามกฎหมาย แต่กฎหมายนี้ก็ยากที่จะปฏิบัติตาม เพราะจะต้องมีความรู้ และต้องสามารถที่จะทำให้ถูกต้องซึ่งจำเป็นต้องได้รับคำแนะนำเพื่อให้กฎหมายคุ้มครองได้ เท่าที่ได้ทราบแล้ว กฎหมายอาจจะไม่เป็นสิ่งที่คุ้มครองบุคคลได้ ตรงกันข้าม อาจเป็น

เครื่องมือที่จะกดขี่บุคคล ฉะนั้นการจะทำบุญในทางนี้ ซึ่งจัดเป็นบุญแท้ๆ ก็สมควรแล้ว ขอให้ท่านทุกคนและสมาคมได้ปฏิบัติการให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อส่วนตัวและต่อส่วนรวม จะได้เป็นการช่วยบ้านเมืองให้มีระเบียบเรียบร้อยและเจริญ ถ้าบ้านเมืองมีความเจริญ มีความมั่นคง มีความเป็นระเบียบ มีชื่อมีแป ก็จะทำให้บุคคลอยู่ได้”^๓

ทฤษฎีในทางปรัชญากฎหมาย หรือที่เรียกว่า “นิติปรัชญา” มีสาระสำคัญอยู่ตรงนี้เอง คือทำอย่างไรจึงจะใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือสร้างและรักษาความเป็นธรรมให้เกิดในสังคมได้มากที่สุด^๔ คำว่า “กฎหมาย” นั้น มีนักปรัชญาบางฝ่ายอธิบายว่าตัวของมันเองมีความหมายเป็นกลาง ความดีหรือความไม่ดี ความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมเป็นคุณภาพของกฎหมาย^๕ ถ้ากฎหมายนั้นดี ความเป็นธรรมก็มีทางที่จะเกิดขึ้น ถ้ากฎหมายนั้นไม่ดีเสียแล้ว ความเป็นธรรมก็เกิดขึ้นได้ยาก นี่เป็นจุดเริ่มต้นส่วนที่ว่าอาจตีความกฎหมายไม่ดีให้กลับเป็นดี หรือตีความกฎหมายที่ดีอยู่แล้วให้เลวร้ายออกนอกกลุ่มนอกทางไปได้อย่างไร เป็นเรื่องของการใช้กฎหมายซึ่งเป็นขั้นตอนต่อมาอีก

^๓ เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรัสวดีไว้ในโอกาสที่ คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ กรรมการที่ปรึกษาของสมาคมบัณฑิตสภาทางกฎหมายแห่งประเทศไทย พร้อมด้วยคณะกรรมการของสมาคมฯ เข้าเฝ้าทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศลช่วยเหลือทหารและตำรวจชายแดน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๔.

^๔ ดุรองพล เจริญพันธ์, **นิติปรัชญา** (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๐), ปกหลัง.

^๕ อย่างไรก็ตาม มีนักปรัชญาบางสำนักความคิดที่เห็นว่า ความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมไม่ใช่คุณภาพของกฎหมาย แต่เป็นองค์ประกอบของกฎหมายเลยทีเดียว กฎใดไม่ยุติธรรม กฎนั้นมิใช่กฎหมาย แต่ความคิดนี้ยังมีผู้โต้แย้งคัดค้านอยู่บ้างในทางปฏิบัติจึงเป็นเพียงปรัชญาที่มีอิทธิพลและมีน้ำหนักเรียกร้องให้มีการปรับปรุงคุณภาพของกฎหมายให้ยุติธรรมมากขึ้นเท่านั้น.

ชั้นหนึ่งอันมีความสำคัญเช่นกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระราชหฤทัยปรัชญากฎหมายข้อนี้เป็นอย่างดี เห็นได้จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ กันตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มีการตื่นตัวและเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคมไทยมากที่สุด ทั้งนี้ เนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อีกรูปแบบหนึ่งตั้งแต่หลังสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา และเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาวะการเมืองโดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา ข้อที่น่าสังเกตคือพระบรมราโชวาทต่างกรรมต่างวาระเหล่านี้สะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริทางกฎหมายซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดมา แสดงถึงความเป็นเอกภาพทางพระราชดำริเกี่ยวกับกฎหมายและความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งควรประมวลไว้เป็นปรัชญากฎหมายส่วนพระองค์ และควรที่นักวิชาการนิติศาสตร์ทั้งหลายควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ พระบรมราโชวาทบางเรื่องบางองค์ คือสิ่งที่นักศึกษานิติศาสตร์เข้าอกเข้าใจ หรือฝังใจยึดมั่นกันมานานแล้ว เพราะสิ่งนั้นเป็นทั้งตัวร่างกายของกฎหมาย (corpus juris) และชีวิตจิตใจหรือวิญญาณของกฎหมาย (spirit of law) พุดง่าย ๆ คือประมวลเอาความเป็นกฎหมายไว้ในตัวเอง พระบรมราโชวาททางกฎหมายดังกล่าวกลั่นกรองออกมาจากพระราชประสงค์และพระราช

สถานะที่ทรงดำรงอยู่ไม่ว่าในทางนิติบัญญัติหรือพฤตินัย พระราชประสงค์จากที่ทรงเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายและการยุติธรรม พระราชประสงค์จากการที่ทรงได้รับการศึกษาอบรมแต่ยังทรงพระเยาว์และพระราชประสงค์จากที่ทรงใกล้ชิดประชาชน นับแต่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นต้นมา

พระบรมราโชวาทหรือพระราชดำรัสส่วนใหญ่มีพระราชประสงค์อยู่ที่ความเป็นอยู่ของประชาชน ความผาสุก ความอยู่ดีกินดี ความสงบสุข ซึ่งรวมความแล้วก็คือ สภาพความเป็นธรรมในสังคมไทยนั่นเอง การจะถ่ายทอดให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างนักกฎหมายและตัวบทกฎหมาย ซึ่งโดยมากมักเข้าใจว่าเป็นอีกอาณาจักรหนึ่งหรือโลกหนึ่ง กับการสร้างหรือการรักษาความเป็นธรรมในสังคมนั้นไม่ใช่เรื่องที่ง่าย เว้นแต่บุคคลผู้จะถ่ายทอดให้เห็นความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาสภาพความเป็นธรรมในสังคมและเล็งเห็นวิธีการที่จะช่วยแก้ปัญหาเช่นนั้น และในขณะเดียวกันก็มีความรู้ความเข้าใจทางกฎหมายดีพอว่ามีช่องทางที่จะนำมาปรับใช้ให้เกิดความสงบสุข ความผาสุก ความอยู่ดีกินดี หรือสภาพความเป็นธรรมในสังคมได้อย่างไร

แนวพระราชดำริว่าด้วยบทบาทของนักกฎหมายในสังคมไทย

นักกฎหมายชั้นนำของโลกต่างยอมรับกัน

โดยทั่วไปว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะช่วยอำนวยความสะดวกเป็นธรรมตามกฎหมายให้เกิดขึ้นในสังคมได้คือ “ตัวบุคคล” ผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายประการหนึ่ง และ “ตัวบทกฎหมาย” อันเป็นเครื่องมือในการรักษาความเป็นธรรมในสังคมอีกประการหนึ่ง

นักปรัชญากฎหมายฝ่ายสังคมวิทยาทางกฎหมาย (sociological school of jurisprudence) ได้พูดกันมานานแล้วว่า กฎหมายคือ เครื่องมือรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมอย่างที่ดีตคนบดีคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ผู้มีชื่อเสียงคือ ศาสตราจารย์รอสโก พาวนด์ (Roscoe Pound) กล่าวถึงไว้ในทฤษฎีที่ว่าด้วยวิศวกรรมสังคม (theory of social engineering) และกล่าวว่านักกฎหมาย คือ วิศวกรสังคม (social engineer) ที่จะใช้กฎหมายแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ แต่การมองกฎหมายและนักกฎหมายในแง่นี้ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์เหมือนกัน โดยมีผู้กล่าวหาว่าเป็นการมองกฎหมายในแง่หน้าที่ (function) มากเกินไป อย่างไรก็ตาม เดียวนี้ดูเหมือนจะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้ว กฎหมายมีบทบาทในฐานะ “เครื่องมือ” หรือ “จักรกล” รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมเมื่อกฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือเท่านั้นกฎหมายก็เปลี่ยนแปลงได้ตามสังคม

ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงตัวบทกฎหมายนั่นเอง หรือเปลี่ยนแปลงโดยการตีความให้เข้ากับกาลสมัย ซึ่งนักกฎหมายจะต้องทันสังคม ทันโลก และใช้กฎหมาย เพื่อแก้ปัญหาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลอร์ดเดนนิ่ง (Lord Denning) นักกฎหมายชาวอังกฤษชั้นบรมครูคนหนึ่งได้เคยกล่าวไว้อีกนัยหนึ่งแต่สะท้อนให้เห็นแนวความคิดใกล้เคียงกันว่า

“ในการที่ท่านจะทำงานก้าวหน้าทางกฎหมายต่อไปนั้น จงอย่ายึดมั่นในเนื้อความตามตัวบทกฎหมายจนเกินไปนัก คืออย่ายึดถือแต่เพียงที่เป็นวิธีการกำหนดบทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น หากแต่พึงแสวงหาอยู่เสมอในสิ่งที่ถูกต้องแท้จริง ซึ่งนั่นคือทางดำเนินไปสู่ความยุติธรรม ในการเดินไปตามทางที่วุ่นนี้ พึงระลึกไว้ว่ามีจุดหมายปลายทางอยู่สองประการ อันท่านจะต้องทำให้สำเร็จ นั่นคือ การคอยดูแลจัดให้กฎหมายยุติธรรมประการหนึ่ง และการใช้กฎหมายให้ยุติธรรมอีกประการหนึ่ง ทั้งสองประการนี้สำคัญยิ่งนัก ข้อที่ว่าใช้กฎหมายให้ยุติธรรมนั้นสำคัญมากกว่าอย่างอื่น เพราะจะมีประโยชน์อะไรถ้าหากว่ามีกฎหมายที่ยุติธรรม แต่ผู้ใช้กฎหมายเป็นผู้พิพากษาที่เลวหรือเป็นทนายความที่ไม่สุจริต”^๕

โปรดพิจารณาพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

^๕ Lord Denning, *The Road to Justice* (London : Stevens & Sons, 1955), p 6.

เมื่อกฎหมายของเราได้อยู่แล้ว จุดใหญ่
ที่สำคัญที่สุดในการดำรงรักษาความยุติธรรม
ในบ้านเมืองจึงได้แก่การสร้างนักกฎหมายที่ดี
ที่จะสามารถวิเคราะห์และใช้กฎหมายได้ตรงตาม
จุดประสงค์ ข้าพเจ้าจึงปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้
ทุกคนสร้างตนให้เป็นนักกฎหมายที่ดี ที่แท้โดยฝึก
ตนให้มีความกล้าในอาชีพของนักกฎหมายคือ
กล้าที่จะปฏิบัติการไปตามความถูกต้องเที่ยงตรง
ทั้งตามกฎหมายและศีลธรรม ไม่ปล่อยให้ภัยาคติ
คือความเอนเอียงไปด้วยความหวาดกลัวใน
อิทธิพลต่างๆ เข้าครอบงำ สำหรับเป็นกำลังส่ง
ให้ทำงานได้ด้วยความมองอาจ มั่นใจ และมานะ

น่าสังเกตว่าพระบรมราโชวาทดำรัส
หลายองค์จะเน้นความข้อนี้คือ การที่ผู้มีอำนาจ
หน้าที่เกี่ยวกับการใช้กฎหมายไม่ว่าจะเป็นเจ้า
หน้าที่ตำรวจ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ
ทนายความ หรือผู้พิพากษาจะต้องเป็นผู้มีความรู้
มีคุณธรรมคือ มีความสุจริต รักความยุติธรรม
และรู้จัก “สภาพชีวิตที่แท้จริงของพลเมืองและ
ประเทศชาติอย่างแท้จริง” อันเป็นสภาพชีวิตจริง
ที่พระองค์ได้ทรงประสบพบแล้ว หากแต่นักกฎหมาย
หรือผู้ใช้กฎหมายหลายคนอาจยังไม่ได้เคย
พบเห็น หรือพบเห็นแล้ว แต่ยังไม่ตระหนักใน
ความสำคัญ

ਅੰ

ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเหยียบ
กระทรวงยุติธรรมและศาลยุติธรรม เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๙๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มี
พระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลตอนหนึ่งว่า

“ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านทั้งหลายจะได้ช่วย
กันพิทักษ์รักษาอารยธรรม ความยุติธรรม และ
ความผาสุก ของประเทศชาติสืบไป ไม่ว่าท่าน
จะมีหน้าที่เป็นผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ
หรืออาชีพอื่นใด ขอให้ช่วยกันทำประโยชน์ยิ่งๆ
ให้แก่ประเทศชาติอันเป็นที่รักของเรา”^๙

นับแต่บัดนั้นมา พระบรมราโชวาทที่ทรง
แสดงต่อนักกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็น ผู้พิพากษา อัยการ
ทนายความหรืออาชีพอื่นใด จะแฝงคุณธรรม
สำคัญอันสะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริได้อย่าง
แจ่มแจ้ง เป็นพระบรมราโชวาทเตือนใจมาโดย
ตลอด อาทิเช่น

๑. นักกฎหมายพึงสังวรว่าตัวบุคคลผู้ใช้กฎหมาย มีบทบาทสำคัญไม่แพ้ตัวบทกฎหมาย

“การอำนวยความยุติธรรมจึงต้องอาศัย
ตัวผู้ใช้กฎหมาย คือท่านทั้งหลายเป็นปัจจัยสำคัญ
ด้วยเท่าๆ กันกับตัวบทกฎหมาย ในการที่ท่านจะ

ได้ทำหน้าที่ที่สามารถอำนวยคุณ อำนวยโทษให้
แก่ประชาชนได้ต่อไปจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง
ทำตัวให้เป็นผู้ยุติธรรมก่อนเป็นเบื้องต้น ด้วยการ
ตั้งใจให้มั่นคงที่จะรักษาความเป็นกลาง และ
รักษาวัตถุประสงค์ของกฎหมายแต่ละฉบับไว้โดย
เคร่งครัดแน่วแน่ พร้อมกับรักษาความสุจริตจรรยา
และมโนธรรมของนักกฎหมายไว้เสมอกับชีวิต
ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตรอบคอบ ประกอบ
ด้วยอุเบกขาและปัญญาอันกระจ่างแจ่มใส ท่าน
จึงจะมีคุณสมบัติที่เที่ยงแท้ถูกต้องและสามารถ
เป็นที่พึ่งอาศัยของประชาชน ผู้อยู่ภายใต้บังคับ
แห่งกฎหมายบ้านเมืองได้แท้จริง”^{๑๐}

๒. นักกฎหมายพึงมีความสุจริตถูกต้องเที่ยงตรง

“ข้าพเจ้าใคร่ถือโอกาสอันพิเศษนี้ แสดง
ความคิดเห็นฝากไว้แก่ท่านทั้งหลายซึ่งส่วนใหญ่
จะได้มีตำแหน่งและหน้าที่ที่ต้องใช้กฎหมาย
เพื่อธำรงความยุติธรรมในบ้านเมืองว่ากฎหมาย
ทั้งปวงนั้นเราบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เป็นปัจจัยสำหรับ
รักษาความยุติธรรม กล่าวโดยสรุปคือใช้เป็น
แบบแผนแห่งความประพฤตินั้นๆ ให้เป็นไปโดย
ถูกต้องเที่ยงตรงอีกสถานหนึ่ง”^{๑๑}

^๙ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ
เนติบัณฑิตยสภา ในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

^{๑๐} พระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานศาลฎีกา นำผู้พิพากษาเข้าเฝ้า ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก
ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ เปรียบเรียงตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้.

^{๑๑} พระราชดำรัสตอบเนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเหยียบกระทรวงยุติธรรม วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕, บ.บัณฑิตย,
ฉบับพิเศษ, พ.ศ. ๒๔๙๕ น. ๙๕- ๙๖.

๓. นักกฎหมายพึงปราศจากอคติ

“การที่ผู้พิพากษาที่จะออกไปปฏิบัติงานในแง่นี้ ต้องกล่าววาทะนี้ก็นับว่ามีประโยชน์... การที่มีความรู้ดีมีความชำนาญแล้วพอสมควร ก็จะต้องมีการตั้งใจให้ดี และที่ได้ปฏิญาณตนมีคำสำคัญขึ้นมาในคำปฏิญาณนี้สองครั้ง คือคำว่า “บริสุทธิ์ใจ” หมายความว่าทำทุกอย่างเต็มความสามารถโดยที่คำนี้อยู่ในคำปฏิญาณเหมือนกัน “โดยไม่มีอคติ” ก็หมายความว่าจะต้องทำให้ถูกต้องตามหลักวิชาและถูกต้องตามศีลธรรมตามสิ่งที่ดีที่งาม...

งานของผู้พิพากษานี้ก็เป็นการทำหรือเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนที่มีข้อพิพาทต่างๆ มีเบียดเบียนต่างๆ ด้วยการให้ปรองดองกันบ้าง ปรามกันบ้าง หน้าที่ปราบปรามเป็นหน้าที่ของตำรวจ แต่หน้าที่จะให้ความยุติธรรมเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษา หน้าที่นี้ยากเพราะว่าความเดือดร้อนความยุ่งยากที่เกิดขึ้นมาก็เกิดจากความอคติของผู้ผู้นั้นเอง ฉะนั้น ที่ผู้พิพากษาจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริงและความปราศจากอคตินั้น ก็เพราะว่าเราจะต้องมีหน้าที่ไปดับอคติดับความไม่บริสุทธิ์นั้นเอง ถ้าเราไม่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ใจ ไม่ตั้งอยู่ในความปราศจากอคตินั้น

ก็จะดับไม่ได้ ไม่มีทาง”^{๙๐}

๔. นักกฎหมายพึงใช้กฎหมายให้ตรงตามสภาพชีวิตที่แท้จริงของพลเมืองและประเทศชาติ

“ขอให้ทุกท่านเตรียมกายเตรียมใจพร้อมทั้งสติและปัญญาไว้ให้มั่นคงเพื่อปฏิบัติงานอันสำคัญของแผ่นดิน ร่วมกันปกป้องรักษาปวงชนให้ได้รับความเที่ยงธรรมและอยู่ได้โดยปกติสุขระมัดระวังป้องกันอย่าให้ช่องโหว่ของกฎหมายกลายเป็นเครื่องมือที่จะนำมาใช้เพื่อเบียดเบียนกันและกัน ขอทุกท่านจงหมั่นตรวจตราสอดส่องในการบริหารงานด้านกฎหมาย ให้มีผลใช้บังคับตรงตามสภาพชีวิตที่แท้จริงของพลเมืองและประเทศชาติอย่างแท้จริง”^{๙๑}

๕. นักกฎหมายพึงสนใจปัญหาที่แท้จริงให้มากกว่าทฤษฎี

“ถ้านักกฎหมายที่ศึกษาในทางกฎหมายโดยแท้ ไม่ได้สนใจในปัญหาที่แท้จริง มัวแต่มาดูเพียงทางทฤษฎีของกฎหมายก็จะไม่เกิดประโยชน์ได้ แต่ถ้านักกฎหมายหรือที่สนใจกฎหมายได้ไปดูข้อเท็จจริงต่างๆ กฎหมายก็จะให้บ้านเมืองมีความ

^{๙๐} พระบรมราชาธิราชในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑.

^{๙๑} พระบรมราชาธิราชในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

เรียบร้อย ก็จะทำให้ช่วยทางสถานิติบัญญัติ
ชี้ทางให้สถานิติบัญญัติว่าควรจะปรับปรุงกฎหมาย
ที่ตรงไหน”^{๑๒}

๖. นักกฎหมายพึงรู้จักใช้กฎหมายอย่างยืดหยุ่น ในทางที่ดี

“ในด้านอื่นๆ ผู้ศึกษาในทางนิติศาสตร์
และรัฐศาสตร์ก็จะมีหน้าที่ต่างๆต่อไปในด้าน
การศาลและในทางการปกครอง หมายความว่า
ถ้าไม่นับผู้ที่ไปทำอาชีพอิสระนับเฉพาะผู้ที่
จะทำราชการ ก็จะมีหน้าที่ราชการที่จะต้องปฏิบัติ
เกี่ยวข้องกับประชาชนในด้านตุลาการและด้าน
ปกครอง ในด้านการปกครองนั้นก็สำคัญที่จะใช้
หลักกฎหมาย ข้อนี้จะต้องใช้คำที่ไม่ค่อยดี
คือความยืดหยุ่น แม้ว่าจะสุจริตเท่าไรๆ ทุกสิ่ง
ทุกอย่างก็ทั้งหมด จึงต้องมีความยืดหยุ่น คือ
ยืดหยุ่นในทางที่ดี เพราะว่าความยืดหยุ่นนี้ถ้าใช้
ในทางดีก็ดี แต่ถ้าใช้ในทางยืดหยุ่นตามใจตัวก็อาจ
กลายเป็นทุจริต จึงลำบากยิ่งนัก ยิ่งตัวมีความ
กตัญญูต่างๆ อยู่ก็จะเป็นความทุจริตไปได้ง่ายๆ”^{๑๓}

๗. นักกฎหมายพึงรักษาความยุติธรรมและ ปฏิบัติตนให้ยุติธรรม

“ในการที่ท่านจะได้กระทำหน้าที่ที่
สามารถอำนวยคุณ อำนวยโทษให้แก่ประชาชน
ได้ต่อไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำตัวให้
เป็นผู้ยุติธรรมก่อนเป็นเบื้องต้น”^{๑๔}

๘. นักกฎหมายพึงตระหนักในหน้าที่ของความ เป็นนักกฎหมาย

“หน้าที่ของผู้ที่รักษากฎหมายและผู้
ปฏิบัติตามกฎหมายก็มีหลายด้าน ด้านแรกก็คือ
ที่จะให้บุคคลต่างๆ สามารถที่จะปฏิบัติตาม
กฎหมาย และถ้ามีเหตุใดที่ทำให้ปฏิบัติการในทาง
กฎหมายเป็นไปโดยยุติธรรมไม่ทำให้ผู้ใดเสียเปรียบ
กันมากเกินไป ในด้านนี้ก็ต้องให้ประชาชน
ทั้งหลายมีความรู้ในข้อกฎหมายต่างๆ ซึ่งท่านได้
ทำบริการชี้แจงเรื่องกฎหมายแก่ประชาชนอยู่แล้ว
นอกจากนี้ จะต้องศึกษากฎหมายให้สามารถ
ที่จะบริการประชาชนได้ดีที่สุด”^{๑๕}

^{๑๒} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรัสวดีไว้ในโอกาสที่นิสิตคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน
เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

^{๑๓} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรัสวดีไว้ในโอกาสที่คณะกรรมการนิสิต แผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

^{๑๔} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
ณ อาคารใหม่สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑.

^{๑๕} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรัสวดีไว้ในโอกาสที่คณะกรรมการจัดงานวันรพี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

๙. นักกฎหมายพึงตระหนักในหน้าที่ของ พลเมืองอันพึงมีต่อสังคม นอกจากความ เป็นนักกฎหมายอีกด้วย

“อยากจะให้ผู้ที่มีหน้าที่สำคัญๆต่อไป
ได้สามารถระลึกในทางนี้เพื่อที่จะเข้าไปพร้อมกับ
ด้านอื่นด้วยเพราะว่าพูดกันว่าส่วนตุลาการก็
ตุลาการ ไม่เห็นใจฝ่ายอื่นๆ ส่วนปกครองก็
ไม่เห็นใจทางอื่นๆ ด้วย ฝ่ายทหารเขาก็จะให้ทหาร
เป็นใหญ่ ฝ่ายการเมืองเขาก็อยากให้พรรคเป็นใหญ่
ฝ่ายค้านว่าในทางวิทยาศาสตร์เขาก็บอกว่า
ต้องการห้องทดลอง ทำไมเราเองประมาณไปให้
ทางโน้นทางนี้ยุ่งกันใหญ่ ซึ่งเป็นของธรรมดา
แต่ถ้าเราสามารถที่จะคิดให้ออก เราอาจไปมีเพื่อน
ที่มีวิชาในสาขาอื่นๆ ไปพูดกับเขาในฐานะบุคคล
แล้ว ก็อาจจะทำให้ส่วนรวมมีความสงบเรียบร้อย
ดีกว่าที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ แล้วก็ดีกว่าที่จะเป็นอยู่ต่อไป
ก็เคยพูดอยู่กับท่านผู้ใหญ่ทางตุลาการเมื่อหลายปี
มาแล้วว่า ถ้างานบางอย่างไม่เรียบร้อยแม้จะใน
ทางตุลาการ ในทางผู้พิพากษา ควรที่จะพูดคุยกัน
ในฐานะผู้มีความรู้ ท่านผู้ใหญ่บอกว่าไม่ได้
แก้กฎหมายไม่ได้ เป็นเรื่องของนิติบัญญัติท่าน
เป็นตุลาการ ท่านจะยุ่งกับนิติบัญญัติไม่ได้
พูดอย่างนี้ก็ต้องขอยกย่องท่านว่า ท่านผู้ใหญ่
ผู้นั้นท่านเป็นคนดีมาก แต่ว่าท่านเห็นแต่เพียง

หน้าที่ในทางตุลาการของท่าน เลียบบอกว่าขอ
ให้พิจารณาในฐานะคนมีความรู้ดี เป็นผู้เชี่ยวชาญ
ในทางกฎหมาย พบเพื่อนฝูงที่เป็นผู้พิพากษา
ด้วยกัน หรือนักกฎหมายชั้นสูงด้วยกัน ก็คุยกันว่า
พิจารณาคดีในศาลก็จะทำอะไรสำหรับให้
เรียบร้อยเราน่าจะเปลี่ยนกฎหมายหรือน่าจะเปลี่ยน
กฎเกณฑ์วิธีการดำเนินการอย่างไรบ้าง แล้ว
ก็ในฐานะที่เป็นคนไม่ใช่ผู้แทนหรือเป็นผู้อยู่
ในสถานิติบัญญัติ แต่ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีความรู้
เป็นพลเมืองดี ผู้มีความรู้สูง อาจเสนอให้
ประชาชนทราบ ให้ทางผู้ใหญ่ทราบ ให้ทาง
นิติบัญญัติหรือทางกรมกฤษฎีกา ท่านก็อาจรับ
เอาไว้พิจารณาเข้าสู่สถานิติบัญญัติ แล้วก็ดัดแปลง
กฎเกณฑ์ในกฎหมายได้เป็นผลสำเร็จจะทำให้
การดำเนินคดีเรียบร้อยขึ้น มีความยุติธรรม
มากขึ้นนี่ยกเป็นตัวอย่างให้คิดว่า ตัวเป็นผู้มี
ความรู้ในทางกฎหมายส่วนหนึ่ง มีหน้าที่ในทางนี้
ส่วนหนึ่ง แต่ว่าการมีหน้าที่ในทางเป็นพลเมือง
ซึ่งเป็นส่วนใหญ่มากกว่าด้วย อันนี้ก็ขอให้ไปพิจารณา
แล้วก็อาจเกิดประโยชน์ต่อสังคม ต่อส่วนรวม”^{๙๙}

แนวพระราชดำริว่าด้วยบทบาทของกฎหมาย ในสังคมไทย

นอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

^{๙๙} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้ ในโอกาสที่นายประภาศน์ อวยชัย ได้นำเนติบัณฑิตเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน
เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

จะทรงเน้นบทบาทของ “ตัวบุคคล” คือบรรดา
ผู้ใช้กฎหมายแล้วยังทรงตระหนักในความสำคัญ
ของ “ตัวบทกฎหมาย” อันเป็นเครื่องมือในการ
ช่วยแก้ปัญหาของบ้านเมืองและสร้างความสงบ
สุขในบ้านเมืองอีกด้วย พระบรมราโชวาทและ
พระราชดำรัสหลายองค์ จึงเน้นไปที่ตัวบทกฎหมาย
เพื่อนักกฎหมายทั้งหลายพึงเข้าใจวัตถุประสงค์
และบทบาทของกฎหมาย อาทิ เช่น

๑. กฎหมายเป็นเครื่องมือในการรักษาความ ยุติธรรม

“ข้าพเจ้าใคร่ถือโอกาสอันพิเศษนี้ แสดง
ความคิดเห็นฝากไว้แก่ท่านทั้งหลายซึ่งส่วนใหญ่
จะได้มีตำแหน่งและหน้าที่ ที่ต้องใช้กฎหมาย
เพื่อธำรงความยุติธรรมในบ้านเมืองว่ากฎหมาย
ทั้งปวงนั้นเราบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เป็นปัจจัยสำหรับ
รักษาความยุติธรรม กล่าวโดยสรุปคือ ใช้เป็น
แบบแผนแห่งความประพฤติปฏิบัติของมหาชน
สถานหนึ่ง กับใช้เป็นแม่บทในการพิจารณา
ตัดสินความประพฤตินั้น ให้เป็นไปโดยถูกต้อง
เที่ยงตรงอีกสถานหนึ่ง”^{๙๙}

๒. กฎหมายเป็นเครื่องมือในการรักษาความ สงบสุขในบ้านเมืองมิใช่เพื่อบังคับประชาชน

“อันกฎหมายนี้ก็สิ่งที่สำคัญมาก
สำหรับบ้านเมือง เพราะว่าเป็นหลักของการเป็น
อยู่ร่วมกันในชาติบ้านเมือง เพื่อให้การเป็นอยู่มี
ระเบียบเรียบร้อยและให้ทุกคนที่อยู่ในชาติได้
สามารถที่จะมีชีวิตที่รุ่งเรืองโดยไม่เบียดเบียนกัน...
เราจะต้องพิจารณา ในหลักว่ากฎหมายมีไว้
สำหรับให้มีความสงบสุขในบ้านเมือง มิใช่ว่า
กฎหมายมีไว้สำหรับบังคับประชาชน ถ้ามุ่งหมาย
ที่จะบังคับประชาชนก็กลายเป็นเผด็จการกลายเป็น
สิ่งที่บุคคลหมู่น้อยจะต้องบังคับบุคคลหมู่
มาก ในทางตรงข้ามกฎหมายมีไว้สำหรับให้บุคคล
ส่วนมากมีเสรีภาพและอยู่ได้ด้วยความสะดวก”^{๑๐๐}

“ระเบียบการนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง
ระเบียบการนี้ก็หมายถึงมีวินัย มีวินัยที่จะปฏิบัติ
มีระเบียบการมีกฎเกณฑ์ ซึ่งกฎเกณฑ์นี้ คำว่า
กฎเกณฑ์ กฎนี้เขียนอย่างหนึ่ง แต่ก่อดอย่างกตหัว
กตขี้ เขียนอีกอย่างหนึ่งแต่ว่าโดยมากเวลาพูดถึง
กฎเกณฑ์หรือกฎหมาย กฎบังคับมักไม่ค่อยชอบ
เพราะนึกว่ากตหัว แต่ต้องมี ต้องมีกฎหมาย
กฎเกณฑ์ กฎบังคับ แต่ไม่ต้องกตหัวกัน”^{๑๐๑}

^{๙๙} พระบรมราโชวาทในงานพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ เนติบัณฑิตยสภา
เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

^{๑๐๐} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้ ในโอกาสที่คณะกรรมการจัดงานวันพี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ได้นำเนติบัณฑิตเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๕ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

^{๑๐๑} พระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้นำลูกเสือชาวบ้าน กรุงเทพมหานคร ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๑.

๓. กฎหมายมิใช่เครื่องจักรกล จึงต้องใช้ อย่างยืดหยุ่นและรอบคอบ

“ถ้ากฎหมายร้อยเปอร์เซ็นต์ปฏิบัติได้ เหมือนกดปุ่มเครื่องจักร เราก็ไม่ต้องมีศาลฎีกา ไม่ต้องถวญฎีกา เพราะว่าทุกสิ่งเรียบร้อยและ ยุติธรรม...ทุกคนจะต้องคิดพิจารณาและต้อง สำนึกว่ากฎหมายไม่ใช่เครื่องจักรแท้ ที่เรียกว่า กลไกของกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่กลไก แต่เป็น สิ่งที่ต้องใช้สมองคิด และสมองนี้ออกจะยืดหยุ่น ได้มากจึงต้องพิจารณาให้รอบคอบ และพยายาม ถ่ายทอดการพิจารณาอันรอบคอบนั้นให้เป็น หลักวิชาที่เป็นที่เข้าใจแก่ประชาชนและแก่ตนเอง ในด้านกฎหมายก็ขอฝากความคิดนี้ไว้”^{๓๐}

๔. กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่เป็นจริงอาจขัดกัน

“กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่เป็นจริงอาจ ขัดกันและในกฎหมายก็มีช่องโหว่มีไข่น้อย เพราะ

เราปรับปรุงกฎหมายและการปกครองอย่างโดย อาศัยหลักการของต่างประเทศ โดยมีได้คำนึงถึง ความเป็นอยู่ของประชาชนว่าในที่ได้เป็นอย่างไร”^{๓๑}

“บางที่เราตั้งกฎหมายขึ้นมาก็ด้วยวิชาการ ซึ่งได้มาจากต่างประเทศ เพราะว่าวิชากฎหมายนี้ ก็เป็นวิชาที่กว้างขวาง จึงต้องมีหลักอะไรอย่างหนึ่ง แต่วิชานั้นอาจไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ หรือท้องที่ของเราอย่างที่เคยยกตัวอย่างมา เกี่ยวข้องกับที่ดิน เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ของประชาชนที่อยู่ห่างไกล ซึ่งเราเอากฎหมายไป บังคับประชาชนเหล่านั้นก็ไม่ได้ เพราะว่า เป็น ความผิดของเราเอง เพราะการปกครองไม่ถึง ประชาชนที่อยู่ในที่ห่างไกล จึงไม่สามารถที่จะ ทราบถึงกฎหมาย ความบกพร่องก็อยู่ทางฝ่ายที่ บังคับกฎหมายมากกว่าฝ่ายที่จะถูกบังคับ ข้อนี้ ควรจะถือเป็นหลักเหมือนกัน ฉะนั้นต้องหาวิธีที่จะ ปฏิบัติกฎหมายให้ถูกต้องตามหลักธรรมชาติ”^{๓๒}

^{๓๐} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้ในโอกาสที่คณะกรรมการนิสิต แผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

^{๓๑} พระบรมราโชวาทองค์เดียวกัน.

^{๓๒} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้ในโอกาสที่นายอุกฤษ มงคลนาวิน คณบดีคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำคณะกรรมการจัดงานวันรพี เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

บทที่ ๕

แนวพระราชดำริว่าด้วยประชาชนกับความรู้กฎหมาย

ความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัวกับความ เป็นจริงในสังคม

มีสุภาษิตกฎหมายอยู่บทหนึ่ง ซึ่งครูบาอาจารย์ทางกฎหมายสอนกันตั้งแต่แรกเริ่มเรียนกฎหมาย คือ “ความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัว” ข้อนี้เป็นหลักสากล ดังที่สุภาษิตโรมันกล่าวว่า ignorantia juris non excusat อันแปลได้ความอย่างเดียวกัน แม้ในประมวลกฎหมายอาญาของเราก็รับรองไว้ในมาตรา ๖๔

เหตุผลที่ห้ามอ้างความไม่รู้กฎหมายเป็นข้อแก้ตัว ก็เพราะถ้าปล่อยให้คนอ้างได้ตามใจชอบ ในที่สุดก็จะมีคนอ้างอยู่เรื่อยไปว่าทำไปเพราะไม่รู้กฎหมาย ซึ่งจะรู้จริงหรือไม่ก็ไม่มีใครทราบ กฎหมายจึงปิดปากเอาเสียก่อนว่าถ้ามีกฎหมายว่าอย่างนี้แล้ว ใครจะอ้างว่าไม่รู้กฎหมายไม่ได้เป็นอันขาด อันที่จริงก็น่าเห็นใจอยู่ เพราะกฎหมายในบ้านเมืองเราก็มีมากมายหลายฉบับถ้าจะเกณฑ์ให้รู้หมดก็คงจะลำบาก เพราะแม้จะนั่งอ่านวันละฉบับเรื่อยไปทุกวัน ก็คงจะเหลือกฎหมายที่ยังอ่านไม่หมดอยู่นั่นเอง ข้อนี้ยังมีได้ว่าเลยไปถึงกรณีรู้กฎหมายว่าอย่างไร คือจำขึ้นใจแม่นยำดีแต่ไม่ทราบความหมายหรือการตีความ เพราะแม้ศาลเองก็ยังเห็นไม่ลงรอยเดียวกัน

ดังที่ปรากฏอยู่เนืองๆ ว่าศาลชั้นต้นตีความไปอย่างหนึ่ง ศาลอุทธรณ์กลับเห็นเป็นอย่างอื่น และในที่สุดศาลฎีกากลับเห็นเป็นอีกอย่างหนึ่งไปยิ่งไปกว่านั้น ยังมีกรณีศาลฎีกาด้วยกันแต่ต่างสมัยกันกลับวินิจฉัยไปเสียอีกทางหนึ่งดังนี้ก็เคยมีเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ความรู้กฎหมายเฉพาะตัวบทกฎหมายก็ยังไม่พออนุรักษ์เอง อย่างไรก็ตาม ความสำคัญมิได้อยู่ตรงที่ว่าต้องรู้กฎหมาย เพราะกฎหมายมิได้ใช้บังคับให้คนรู้กฎหมาย หากว่ากฎหมายบังคับจริง ใครไม่รู้กฎหมายก็จะมีคามผิดในตัวเอง ตามความเป็นจริงแล้วความผิดฐานไม่รู้กฎหมาย ไม่มีอยู่ในโลกเพียงแต่ถ้าพลาดพลั้งไปทำผิดเข้า จะอ้างว่าเพราะตนไม่รู้ดังนี้ไม่ได้ ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ว่าอย่าพลาดเข้าก็แล้วกัน แต่ที่ว่าอย่าพลาดนั้นสำคัญนัก เพราะคนเราแม้จะประพฤติปฏิบัติตนดีงาม โอกาสที่จะพลาดก็มีอยู่ได้ทุกฝีก้าว เนื่องจากว่ากฎหมายมิได้เป็นเรื่องที่ตรงกับศีลธรรมเสมอไป หรือบัญญัติถึงเรื่องที่ใครๆ ก็เข้าใจว่าเป็นความผิดในตัวเอง (mala in se) เสมอไป เช่น ความผิดฐานฆ่าคน ความผิดฐานลักทรัพย์ หากแต่ครอบคลุมเลยไปถึงความผิดที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษ (mala prohibita) เพื่อความสะดวกในการบริหาร

ราชการแผ่นดินอีกด้วย เช่น ความผิดฐานไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ความผิดฐานไม่แจ้งเกิดแจ้งตาย แจ้งย้ายที่อยู่ไม่ทันกำหนด ความผิดฐานละเมิดกฎจราจร เป็นต้น ความผิดเหล่านี้แม้ศีลประเพณี วัฒนธรรม หรือระเบียบอันใดก็ครอบคลุมไม่ถึงความจำเป็นต้องรู้กฎหมายจึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงมิได้อยู่แน่นอน

แม้กระนั้นก็ตาม ปัญหาข้อนี้ก็เป็นอุกฤษฏ์ทางวาทกลับไปที่เดิมว่า คนเราอาจไม่รู้กฎหมายจริงๆ ก็ได้หรือรู้แต่ไม่เข้าใจจึงตีความไปเองโดยสำคัญผิดก็ได้ หรือแม้อยากจะรู้กฎหมายแต่ไม่รู้จะไปขวนขวายหากฎหมายจากที่ไหนมาอ่าน สมาชิกรัฐสภาซึ่งออกกฎหมายเองก็ไม่แน่ใจว่าจะรู้กฎหมายไปเสียหมด เพราะอย่างน้อยก็ยังมีกรณีที่รัฐสภาออกกฎหมายซึ่งขัดรัฐธรรมนูญ ราชกิจจานุเบกษาซึ่งเป็นหนังสือราชการที่ลงพิมพ์กฎหมายทั้งหลายนั้นบางคนก็ยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าจะไปหาอ่านได้จากไหน ขำร่ายกว่านั้น คือบางคนอ่านหนังสือธรรมดายังไม่เข้าใจ จะเอาความรู้ตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับไปอ่านกฎหมายในราชกิจจานุเบกษาได้อย่างไร เหล่านี้คือกรณีที่เกิดขึ้นได้ทั้งสิ้น แต่กฎหมายก็ห้ามมิให้แก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมาย

ความไม่รู้กฎหมายกับความเป็นธรรมในสังคม

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรมากได้ทรงรับฎีการ้องทุกข์ขอพระราชทานพระบรม

ราชานุญาตเคราะห์มาก ได้ทอดพระเนตรและทรงสดับปัญหาต่างๆ มาก ความจึงทราบแน่ชัดแก่พระราชหฤทัยว่าประชาชนชาวไทยมิได้รู้กฎหมายไปเสียหมด และความไม่รู้กฎหมายนี้เองก่อให้เกิดความไม่เข้าใจและความร้าวฉานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับราษฎร จนกลายเป็นการรังแกเบียดเบียนกันซึ่งถ้าจะให้ได้ประโยชน์ในแง่การปกครองและความเป็นธรรมในสังคมแล้วจะต้องแก้ไขตรงจุดนี้ให้ได้ แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมโดยอาศัยนักกฎหมายตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเริ่มจากจุดนี้เอง และทรงใช้เวลาไม่น้อยอย่างต่อเนื่องกันมานานปี เพื่อปลูกฝังแนวพระราชดำริข้อนี้ให้นักกฎหมายน้อยใหญ่ทุกวงการได้เข้าใจ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสแก่นิสิตทางนิติศาสตร์ซึ่งเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทมีความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ตอนหนึ่งว่า “ในเมืองไทยนี้ ความรู้ในด้านกฎหมายของประชาชนทั่วไปยังมีน้อยไป หลักของต่างประเทศที่ว่าประชาชนทุกคนย่อมทราบกฎหมายนั้น เรารับมาเป็นหลักปฏิบัติในการปกครองของบ้านเมือง แต่ถ้าจะถือหลักนี้โดยอาศัยความรู้ของประชาชนก็เป็นไปไม่ได้

กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่เป็นจริงอาจขัดกัน และในกฎหมายก็มีช่องโหว่มิใช่น้อย เพราะเราปรับปรุงกฎหมายและการปกครอง

อย่างโดยอาศัยหลักการของต่างประเทศ โดยมิได้คำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนว่าในที่ใดเป็นอย่างไร ร้ายกว่านั้นก็มิได้คำนึงถึงการปกครองของทางราชการบางที่ไปไม่ถึงประชาชนด้วยซ้ำ จึงทำให้ประชาชนต้องตั้งกฎหมายของตนเอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเลวเป็นแต่มีบางสิ่งบางอย่างขัดกับกฎหมายของบ้านเมือง เช่น อย่างทางแถวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เมื่อปีสองปีที่ผ่านมา มีเจ้าหน้าที่ไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ที่อพยพย้ายมาจากจังหวัดนครราชสีมา มาตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้ขอบป่าสงวนคือเรียกว่าล้าเข้าไปในป่าสงวนบ้าง คนเหล่านั้นเข้ามาทำมาหากินและอยู่กันด้วยความเรียบร้อย หมายความว่าได้มีการปกครองหมู่บ้านของตนเองไม่มีโจรไม่มีผู้ร้าย มีการทำมาหากินที่เรียบร้อย ขาดแต่อย่างเดียวคือนายอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ที่จะเป็นอธิบดี ซึ่งแท้จริงเขาเป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าที่จะเอานายอำเภอมาปกครองเขาเสียอีก แต่ว่าเมื่อนายอำเภอหรือเจ้าหน้าที่เขาก็เลยไม่เป็นประชาธิปไตย และปรากฏว่าเขากลายเป็นผู้ร้ายจวนๆ จะเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

เราไม่ได้ปรารถนาเลยที่จะให้มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย แต่เราก็สร้างขึ้นเองโดยไปชี้หน้าชาวบ้านที่เขาปกครองตัวเองดีแล้ว เรียบร้อยแล้ว เป็นประชาธิปไตยอย่างดื้ออย่างชอบแล้ว ว่าบุกรุกเข้ามาอยู่ในป่าสงวน

และขับไล่ให้เขาย้ายออก คนเหล่านั้นเขาทำงานดีตลอดเวลาหลายปีมาแล้วจากนครศรีธรรมราชไม่เคยทำลายป่า แต่บังเอิญกฎหมายบอกว่าป่าสงวนนั้น ใครบุกรุกไม่ได้ เขาจึงเดือดร้อนป่าสงวนนั้นเราขีดเส้นบนแผนที่ เจ้าหน้าที่จะไปถึงได้หรือไม่ได้ก็ช่าง และส่วนมากก็ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้ไป ดังนั้น ราษฎรจะทราบได้อย่างไรว่าที่เขาเข้ามาอาศัยอยู่เป็นป่าสงวน และเมื่อเราถือว่าเป็นชาวบ้าน ก็ไปกดหัวเขาว่าเขาต้องทราบกฎหมาย แต่กฎหมายอย่างนี้เป็นแต่เพียงขีดเส้นทับเขาไม่ใช่กฎหมายแท้ ที่เป็นกฎหมายก็เพราะพระราชบัญญัติป่าสงวนเป็นกฎหมาย ซึ่งจะให้เขาทราบเองไปไม่ได้ เพราะทางฝ่ายปกครองไม่ได้นำเอากฎหมายนั้นไปแจ้งแก่เขา สมัยโบราณจะให้ทราบเรื่องอันใดเขาต้องตีกลองมาสมัยผู้ใหญ่ลีก็ตีกลอง แต่ตอนนี้ไม่มีผู้ใหญ่ลีจะตีกลอง ประกาศด้วยปากหน่อเดียว ประชาชนย่อมทราบ แต่ว่าการปกครองไม่ดี และโดยประการนี้จึงทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่กฎหมาย เพราะต่างคนต่างมีผิดมีถูกด้วยกันอยู่ ทางกฎหมายก็ว่ามีกฎหมายแล้วก็มีอำนาจหน้าที่ ทางประชาชนก็ว่าการเข้ามาทำกินเป็นกฎหมาย ที่นี้เมื่อขัดกันก็เกิดความเดือดร้อนทั้งสองฝ่าย จึงเป็นหน้าที่ของผู้รู้กฎหมายที่จะต้องไปทำความเข้าใจคือไม่ใช่กดขี่ให้ใช้กฎหมายโดยเข้มงวดแต่ไปทำให้ฝ่ายเข้าใจว่าเราอยู่ร่วมประเทศเดียวกัน

ต้องอยู่ด้วยกันด้วยอะลุ่มอล่วยไม่ใช่กดขี่ซึ่งกันและกัน”^๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงปฏิเสธหลักดังกล่าวเสียทีเดียวเพราะสุภาชิตกฎหมายดังกล่าว อย่างน้อยที่สุดก็มีกฎหมายไทยคือประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๖๔ รับรองว่า

“บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบในทางอาญาไม่ได้...”^๒ ที่สำคัญคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เคยรับสั่งด้วยซ้ำว่า

“ความจริงตามหลักใหญ่ของความยุติธรรมของกฎหมายนั้นมีหลักไว้ว่า ประชาชนทุกคนทราบถึงกฎหมาย ใครที่จะอ้างทำผิดเพราะไม่รู้กฎหมายนั้นไม่รับรู้ หลักนี้ก็ถูกต้องเหมือนกัน เพราะเราก็ต้องถือว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่ตั้งเป็นหลักเกณฑ์ของการปฏิบัติของประชาชนทั่วไป ก็ต้องอาศัยหลักธรรมที่ถูกต้อง การทำดีก็ดี การทำไม่ดีก็เป็นสิ่งที่ต้องปราบปราม”^๓

พระราชดำรัสองค์ต่างๆ ที่พระราชทานในเรื่องนี้น่าจะมุ่งชี้ให้เห็นสภาพความเป็นจริงที่ว่าคนอาจไม่รู้กฎหมายได้แต่จะเคร่งครัดขนาด

“จะถือหลักนี้โดยอาศัยความรู้ของประชาชนก็เป็นไปไม่ได้” ทั้งนี้เพราะ “ทางฝ่ายปกครองไม่นำเอากฎหมายนั้นไปแจ้งแก่เขา” ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องการพิมพ์การโฆษณา หรือการเผยแพร่กฎหมายให้ประชาชนทราบนั่นเอง เท่ากับทรงยอมรับหลักเกณฑ์ดังกล่าว และมีได้มีพระราชดำริว่าการไม่รู้กฎหมายให้ยกเป็นข้อแก้ตัวได้ แต่ทรงขอให้เน้นหรือเร่งการโฆษณาเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนโดยเฉพาะกฎหมายที่ไปกระทบประโยชน์ของใครเข้าโดยที่เขาอาจไม่รู้ตัว เพื่อว่าเขาจะได้รู้ได้เข้าใจกฎหมายซึ่งจะเป็นการลดปัญหาอาชญากรรมและง่ายต่อการปกครองเมื่อสื่อสารทำความเข้าใจกันได้แล้วต่อไปรัฐยอมอ้างได้เต็มปากว่า เพราะว่าได้บอกหรืออธิบายให้รู้แล้ว ความไม่รู้กฎหมายจึงไม่เป็นข้อแก้ตัว แม้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ “เสด็จในกรมฯ บิดาของวงการกฎหมาย” ก็ได้ทรงคิดถึงความข้อนี้โดยเคยรับสั่งว่า

“เป็นสุภาชิตตามกฎหมายว่าคนทั้งหลายรู้กฎหมายหมด จะมาร้องแก้ตัวว่าไม่รู้บ้างคับ

^๑ อนึ่ง ควรสังเกตว่ามีใช้ว่าประมวลกฎหมายอาญาจะห้ามการกล่าวอ้างความไม่รู้กฎหมายเสียเลยโดยเด็ดขาดเพราะมาตรา ๖๔ นั้นเองยังบัญญัติต่อไปว่า “แต่ถ้าศาลเห็นว่า ตามสภาพและพฤติการณ์ ผู้กระทำความผิดอาจจะไม่รู้กฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด ศาลอาจอนุญาตให้แสดงพยานหลักฐานต่อศาล และถ้าศาลเชื่อผู้กระทำไม่รู้ว่ากฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้” ซึ่งหมายความว่าในกฎหมายอาญา ความไม่รู้กฎหมายอาจจะเป็นกรณีลดหย่อนโทษได้ แต่ไม่ถึงขนาดยกเว้นโทษหรือยกเว้นความรับผิดชอบเสียเลยทีเดียว.

^๒ พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการเนติบัณฑิตยสภา รุ่นที่ ๒๑ ในโอกาสที่ประกาศนียบัตร เลขาธิการสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา นำคณะกรรมการเนติบัณฑิตเข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔.

นั้นไม่ได้ แต่เมื่อจะไม่ให้สุภาชิตนี้เป็นอยู่ดีธรรม
อย่างที่สุด ต้องให้เขามีโอกาสตามกฎหมายนั้นได้บ้าง”

แนวพระราชดำริว่าด้วยการให้ความรู้ทาง กฎหมายแก่ประชาชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
เข้าพระทัยความข้อนี้เป็นอย่างดี จึงได้ทรง
สนับสนุนการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่
ประชาชนตลอดมา เช่น ได้มีพระราชดำรัสแก่
คณะกรรมการนิสิต แผนกวิชานิติศาสตร์ คณะ
รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.
๒๕๑๒ ตอนหนึ่งว่า

“ขอให้ทุกคนเรียนให้สำเร็จแล้วมา
พิจารณาว่าต่อไปควรจะทำอะไรอย่างไร
แต่หลักใหญ่ที่ได้ทำกันมาแล้วจนถึงวันนี้ก็คือ
รวมกลุ่มกันขึ้นมา แล้วจัดให้มีงานโดยมีอาจารย์
ที่หวังดีที่เข้าใจกันมาช่วยจัดงานสร้างศูนย์กลาง
ที่ช่วยให้ประชาชนได้รับความสะดวกที่ดี
ในการติดต่อกับประชาชนก็ขอให้เป็นการช่วย
ส่วนตัว และเมื่อพูดถึงหน้าที่ของตนก็ไม่ใช่ว่า
รับหน้าที่ราชการ เพราะหน้าที่ราชการจะต้องไป
สังกัดโน้นสังกัดนี้มีผู้บังคับบัญชา มีผู้อยู่เหนือ

แล้วต่อไปก็มีผู้ที่อยู่ใต้ตัว ขอให้พูดในฐานะที่เป็น
นักศึกษาในฐานะที่ตัวเป็นคนไทยที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว
ช่วยกันให้ความรู้แก่ผู้ที่มีความรู้น้อยกว่า ให้ความ
สะดวกเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขกันได้ ซึ่งจะเป็นการ
ดีมาก และต่อไปก็ต้องใช้สิ่งนี้รักษาสິงนี้ไว้
เท่าที่จะทำได้ เพื่อที่บ้านเมืองของเราอยู่ด้วยการ
ปกครองประชาธิปไตยโดยแท้ตามจุดประสงค์
ตามหัวใจของประชาชนทั่วไปไม่ใช่ตามตัวหนังสือ

เมื่อมีโอกาสช่วยได้ดังนี้ก็ขอให้ทำต่อไป
ขอให้รักษาอุดมคติ รักษาความตั้งใจให้ตลอด
ขอขอบใจที่ได้มีเจตนาที่ดีในการทำงานนี้ แล้วก็
เป็นที่น่าพอใจอีกอย่างหนึ่งที่ร่วมแรงร่วมใจกัน
เพื่อประโยชน์ในฐานะพลเมืองดีและในฐานะที่เป็น
พลเมืองที่แสวงหาความรู้เพื่อความเจริญของ
ตนเองและของประเทศชาติ ก็ขอให้สำเร็จกิจ
ให้มีน้ำใจบริสุทธิ์ ดัดสนปัญหาชีวิตถูก รักษา
ตัวเองไว้ตลอดไปในชีวิตด้วยความดี”

นอกจากจะมีพระราชดำรัสกับนิสิตแล้ว
ในปีเดียวกันนั้นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้มีพระบรมราโชวาทแก่คณะกรรมการสมาคม
ทนายความแห่งประเทศไทย ตอนหนึ่งยืนยัน
แนวพระราชดำริเดิมว่า

^๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, “กฎหมายที่ดิน” หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ. วิมวาทิตย์ รัตพัฒน (พระนคร : โรงพิมพ์จันทร์หา, ๒๕๐๒), น. ๒๔.

^๒ เรียบเรียงขึ้นตามบันทึกพระสุรเสียงไว้ในโอกาสที่พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

“ถ้าประชาชนคือบุคคลที่ประกอบเป็นชาตินี้ มีความรู้พอในกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ได้วางเอาไว้ดี ก็จะทำให้การปกครองเป็นไปโดยเรียบร้อย มีความสงบตามด้วยกฎหมาย ความรู้นี้ได้แบ่งเอาไว้ในหลักการว่าบุคคลทุกบุคคลย่อมทราบในกฎหมาย แต่ว่าก็เป็นที่ยอมรับกันว่า ประชาชนทั่วไป ถ้าไม่ได้เรียนรู้ทางกฎหมายก็ย่อมไม่ทราบกฎหมาย จึงเป็นหน้าที่ของผู้ที่มีความรู้ที่จะต้องพยายามหาทางช่วยให้ทุกคนได้มีความรู้ในสิทธิและหน้าที่ของแต่ละบุคคล เพื่อให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข มีระเบียบเรียบร้อยและมีชื่อเสียง ฉะนั้น งานที่แต่ละคนได้พยายามทำให้ประชาชนมีความรู้ในด้านกฎหมายนี้ จึงเป็นงานที่สำคัญที่สุด เพราะว่าแต่ละคนก็มีหน้าที่งานการของตัวเองตามอาชีพของตัวเอง แต่งานนอกเหนือนี้เป็นงานที่สำคัญที่สุด เพราะว่าแต่ละคนก็เป็นคนไทยด้วยกัน เราก็จะต้องปรารถนาให้บ้านเมืองอยู่เย็นมีความสงบ ทางกฎหมายนี้เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้บ้านเมืองมีความเรียบร้อยได้ จึงขอให้ปฏิบัติงานตามอาชีพของท่านด้วยความเข้มแข็ง เพื่อให้งานนั้นลุล่วงไปโดยเรียบร้อย และงานอีกด้านหนึ่งที่พูดได้ว่าเป็นงานนอกเหนือจากอาชีพของตัวเอง หมายถึงงานจะแพร่ความรู้ในทางกฎหมายก็ขอให้

ทำอยู่ด้วย เพราะว่าจะเป็นประโยชน์ งานนี้ทำให้ฐานะเป็นคนไทยคนหนึ่งในฐานะที่เป็นสมาชิกของชาติไทยและเป็นผู้มีความรู้ ผู้มีพลังที่จะปฏิบัติในด้านนี้ และขอให้ทำต่อไป”

พระราชดำรัสองค์ต่างๆ ที่อัญเชิญมาข้างต้นปรากฏในปีเดียวกัน คือ พ.ศ. ๒๕๐๒ ทั้งสิ้น ซึ่งอาจถือได้ว่าสะท้อนความในพระราชหฤทัยที่ได้ทรงประสบพบเห็นความเดือดร้อนของประชาชนในระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้น

ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการจัดงานนิทรรศการรำลึก ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ก็ได้มีพระราชดำรัสในแนวทางเดียวกันอีกครั้งว่า “ผู้ที่มีอาชีพทางกฎหมายนับว่าเป็นหลักของบ้านเมือง ทำให้บ้านเมืองได้มีการปกครองที่เรียบร้อยและทำให้การปกครองของบ้านเมืองเป็นไปตามหลักของยุติธรรม ทุกคนก็ได้เรียนมาในวิชานี้ และได้เข้าทำงานเกี่ยวข้องกับงานแขนงนี้โดยตรง งานของกฎหมายในประเทศอย่างประเทศไทยนี้มีปัญหาอยู่มาก เพราะว่าหลักวิชานิติศาสตร์ของเราเป็นหลักวิชาที่เราได้ศึกษาจากต่างประเทศเป็นส่วนมาก การนำมาปฏิบัติ การในประเทศของเรา น่าจะได้พิจารณาให้เห็นความเป็นอยู่ของบ้านเมืองมาประกอบด้วย

^๙ เรียบเรียงขึ้นตามที่ยบันทึกพระสุรเสียงไว้ในโอกาสที่พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นายมารุต บุณนาค นายกมลมาศทนายความแห่งประเทศไทยนำคณะกรรมการลามาฯ เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงิน เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

แต่ก็เป็นกรยากลำบากที่จะเอาหลักวิชาโดยแท้ โดยตรงมาประกอบมาปฏิบัติในประเทศของเรา เพราะว่าสถานการณ์ไม่เหมือนกับต่างประเทศ โดยเฉพาะทางประวัติศาสตร์ทางการปกครอง ที่มีมา หลักใหญ่ที่ได้เคยปรารภนามาหลายปีแล้ว กับทางผู้เชี่ยวชาญในด้านกฎหมายเกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติทางกฎหมายก็มีอยู่ว่า นักกฎหมาย จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางเอาไว้ แต่ว่า การปกครองบางที่ไม่ได้ปกครองตามกฎหมาย เพราะว่าเหตุการณ์ไม่อำนวยนี้ ไม่ใช่จะพูดถึงภัย คอมมิวนิสต์หรือพูดถึงการปฏิวัติ แต่ว่าพูดถึงการ ปกครอง ในเมืองไทยนี้ ถ้าสังเกตดูวิธีการปกครอง ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไปถึงจังหวัด ถึงอำเภอ ถึงตำบลต่าง ๆ จริง แต่ว่าบางทีบาง หมู่บ้านที่อยู่ในที่ลึก ในป่า ในภูเขาเจ้าหน้าที่ ปกครองไม่ได้ไปถึงชาวบ้านพวกนั้นเขาก็อยู่ของเขาโดยดี มีกฎเกณฑ์ของเขาเอง แต่ว่าไม่ใช่ กฎหมายบ้านเมืองอย่างที่เรียกว่าเป็นกฎเกณฑ์ ที่ในการปกครองของส่วนกลาง ถ้ามีการผิดหรือ มีการทำอะไรผิดหลักของกฎหมายเขาก็ไม่ทราบ ใน ที่เช่นนั้นหลักใหญ่ของกฎหมายที่ว่า ประชาชนทุกๆ คนจะต้องทราบถึงกฎหมายนั้น จะมาใชการไม่ได้ เพราะว่าประชาชนในที่บางส่วนนั้นไม่ทราบว่า ถึงกฎหมาย ด้วยเหตุที่เจ้าหน้าที่หรือฝ่ายปกครอง ไม่ได้มีโอกาสไปชี้แจง และประชาชนเหล่านั้นก็ ไม่มีโอกาสที่จะทราบว่าเราวางหลักเกณฑ์ไว้อย่างไร อันนี้ก็เป็นปัญหาใหญ่ที่จะให้ปกครองหรือ

ความเรียบร้อยเกิดขึ้นได้ก็ต้องนำความรู้ไปถึง ประชาชน และเมื่อประชาชนยังไม่มีความรู้ จะไป บอกว่าเขาไม่รู้ไม่ได้ ความจริงประชาชนที่อยู่ใน ป่าหรืออยู่ในที่ที่การปกครองไม่ได้เข้าไปถึง เขาก็ มีกฎเกณฑ์ของเขาเขาอยู่อย่างมีความสุขของเขา มาเป็นเวลาหลายสิบหลายร้อยปี ทุกคนที่มีหน้าที่ และมีการงานเกี่ยวข้องกับทางกฎหมายก็น่าจะ นึกถึงข้อนี้เหมือนกัน เพื่อที่จะได้ช่วยกันคิดว่า ควรทำอะไรที่จะเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์บางอย่าง เพื่อที่จะให้การปกครองโดยกฎหมายสำเร็จตาม จุดประสงค์

ที่พูดเรื่องนี้ก็เพราะนึกถึงปัญหาเรื่อง กรรมสิทธิ์ที่ดินว่า กฎเกณฑ์ใดจะทำให้ผู้ใด จะมีกรรมสิทธิ์แล้วก็ไม่ได้เบียดเบียนกัน และ กฎหมายจะเข้าไปตัดสินอย่างไรว่าใครมีสิทธิ์ ก็ตามหลักนั้นว่า ผู้ที่มีใบสำคัญจึงจะเป็นเจ้าของ ที่ดินได้ แต่ตามความจริงเดี๋ยวนี้คนที่ทำงานใน ที่ดินเป็นเวลาเป็นสิบๆ ปี ได้ทำให้ดินนั้นเป็น ประโยชน์ขึ้นมาโดยไม่ได้เบียดเบียนคนอื่น เป็นคนไม่มีสิทธิ์ถ้าไม่มีใบอะไรอย่างหนึ่งที่แสดง กรรมสิทธิ์ ส่วนผู้ที่ไปอำเภอแล้วไปขอใบสำคัญ ในเรื่องที่ดิน แล้วนายอำเภอบอกว่าที่ดินว่างเปล่า จองได้ เป็นผู้ได้กรรมสิทธิ์หรือถ้ายังจองไม่ได้ เพราะว่า เป็นป่าสงวน เมื่อป่าสงวนยกเลิกไปผู้นั้น ก็มีสิทธิ์ก่อน ไม่ได้นึกถึงคนที่อยู่ข้างในเพราะไม่เคยเห็น อย่างนี้ใครจะเป็นผู้คุ้มครองประชาชน ที่ทำงาน ที่เชื่อได้ว่าเป็นคนที่มีคุณสุจริตที่ไป

บุกเบิกที่โดยที่ไม่ทราบว่าเป็นป่าสงวน หรือไปบุกเบิกก่อนที่ป่านั้นถูกสงวนไว้ตามกฎหมาย จึงเป็นปัญหาสำคัญว่าความยุติธรรมนั่นเองเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นมาได้ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดและเกิดตีร้นฟันแทงกันลงท้ายก็ต้องขึ้นโรงศาล ต้องลงโทษกันโดยมิเป็นธรรม แต่พวกที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายก็บอกว่า “ต้องทำตามบทกฎหมาย ตามตัวหนังสือ” บางคนที่ปฏิบัติการในด้านกฎหมายก็คงได้เห็นเหมือนกันว่ามีคดีบางคดีที่เราารู้ได้ว่าตามความเป็นธรรมเขาควรจะชนะความ แต่ความยุติธรรมตามตัวหนังสือ เขาต้องแพ้ก้ขอฝากความคิดนี้ให้ช่วยกันคิดพิจารณา และก็ในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญผู้ที่มีความรู้ อาจทำให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงกฎหมายได้บ้าง เพื่อให้การปกครองเป็นไปโดยธรรมและยุติธรรมแท้ๆ ขอให้ทุกคนช่วยกันสร้างความยุติธรรม สร้างความเป็นไปที่มีระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ขอให้ทุกคนจงมีกำลังใจกำลังกายเพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามจุดประสงค์และประสบความสำเร็จ”^๖

ในปี ๒๕๐๓ ได้ทรงฝากข้อคิดเรื่องการที่ประชาชนทำผิดโดยไม่รู้กฎหมายแก่บรรดา

ผู้พิพากษาที่เข้าเฝ้าฯ ว่า

“เมื่อประชาชนที่สุจริตเหล่านี้ได้กระทำผิดกฎหมายเพราะไม่รู้กฎหมายอย่างแท้จริง การกระทำผิดโดยมิได้มีเจตนาจะฝ่าฝืนกฎหมายเช่นนี้แล้ว ฝ่ายตุลาการซึ่งเป็นผู้พิจารณาตัดสินคดีได้เคยคิดดำเนินการอย่างไรบ้าง ฝากความเห็นดังกล่าวนี้ให้ฝ่ายตุลาการและฝ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นฝ่ายนิติบัญญัติให้นำไปขบคิดต่อไปด้วย”^๗

ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้มีพระบรมราโชวาทอีกครั้งหนึ่งว่า

“กรณีที่น่าสนใจในด้านกฎหมายเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับบ้านเมือง เพราะว่าบ้านเมืองที่มีระเบียบเรียบร้อยและมีกฎเกณฑ์ก็ต้องทำตามกฎหมาย ในสมัยนี้เราจะเห็นได้ว่าทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นเวลาที่กฎหมายรู้สึกว่าย่อมนแอลงไปมาก เพราะว่าความยุ่งยากเพิ่มขึ้นมากทุกวัน ปัญหาว่าทำไมกฎหมายที่จะเจริญขึ้นกลับเสื่อมตามหลังไปในโลกนี้ ก็จะต้องดูว่ามีเหตุผลอะไร เหตุผลอันหนึ่งก็คือจำนวนพลเมืองของโลกเพิ่มขึ้นและการศึกษาไม่ก้าวหน้ากับความเจริญของการเพิ่มจำนวนพลโลก อีกข้อหนึ่งความ

^๖ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นายประภาศน์ อวยชัย นำคณะกรรมการจัดงาน “นิติศาสตร์รำลึก” ครั้งที่ ๒ เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินรายได้จากการจัดงานดังกล่าว โดยเสด็จพระราชกุศลสมทบทุนมูลนิธิ “อานันทมหิดล” แผนกธรรมศาสตร์.

^๗ พระบรมราโชวาทแก่บรรดาข้าราชการตุลาการและผู้พิพากษาที่เข้ารับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ อ้างถึงใน อุทัย ศุภนิติย์, พระปรีชาญาณของพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตและปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณการพิมพ์, ๒๕๒๗), น. ๑๗๑ - ๑๗๒.

เจริญในด้านต่างๆ ไม่ก้าวหน้าไปโดยสม่ำเสมอ คือมีความรู้สึก ว่า มนุษย์ปัจจุบันจะดูเฟื่องเลี้ยง ความก้าวหน้าในทางกิจการวิทยาการมากกว่า ในทางการดำเนินชีวิตจริงๆ คือนิยมความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์และในทางวิทยาการต่างๆ โดยที่ลืมว่าวิทยาศาสตร์และวิทยาการต่างๆ นั้นเป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้ทุกวัน ถ้าความก้าวหน้าเช่นนี้ผิดสวนกับความก้าวหน้าทางเรื่องของชีวิตของทุกวัน คือการดำเนินชีวิต วิธีดำเนินชีวิตต่างๆ ก็ทำให้... จะขอใช้คำว่า ขาดทาง คือจะยืนไม่อยู่ เพราะว่าความก้าวหน้าในทางวิทยาการก็นำไปสู่พระจันทร์ซึ่งกำลังดำเนินอยู่เดี๋ยวนี้ ส่วนความก้าวหน้าในทางความรู้ในทางชีวิตนั้นก็อยู่กันอย่างพอใจ คือเป็นชีวิตทุกวันๆ และไม่คอยหุรหุรหนัก ก็เมื่อทางมันไปอย่างนี้เราก็หกคะเมน พลโลกก็หกคะเมน ถ้าอยากที่จะให้โลกไม่แตกหรือเราไม่หกคะเมนตกเหว ก็จะต้องพยายามที่จะนำวิทยาการมาใช้ในชีวิตทุกวัน แล้วที่ทำแล้วพิมพ์หนังสือนี้ก็นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการที่ทำให้วิทยาการมาเป็นประโยชน์ต่อชีวิตทุกวัน และก็ตามจำนวนที่ว่าพิมพ์ได้เดือนละห้าพันเล่มนั้น พลเมืองในเมืองไทยก็มีตั้งสามสิบล้านแล้วเดี๋ยวนี้ คนที่จะอ่านแม้จะเขียนไว้ง่ายๆ หรือจะอ่านให้เป็นประโยชน์ก็ยังมีน้อย เพราะว่าการศึกษาในทางเบื้องต้นก็ยังไม่พอ ฉะนั้นที่มาก็เป็นพยายามที่ถูกต้องที่น่าสรรเสริญ แต่ก็ต้องไม่ลืมว่า มีความจำเป็น

อย่างยิ่งที่จะต้องสนใจมากขึ้นและที่จะใช้จริง ทั้งเวลาเป็นนักศึกษาทั้งเวลาสำเร็จการศึกษาไปแล้ว จะไปเป็นอาจารย์ หรือจะไปเป็นทนาย จะไปเป็นผู้พิพากษาหรือเป็นอะไรก็ตามในทางอาชีพที่เลือกแล้ว ก็ให้พิจารณาดู จะทำอะไรเพื่อให้มีระเบียบเรียบร้อยและกฎหมายเป็นใหญ่ในบ้านเมือง

เท่าที่เคยได้ไปดูตามท้องที่ต่างๆ เห็นว่ามีสิ่งที่สำคัญคือความรู้ในทางที่จะอ่านหนังสือ รู้หนังสือ ความสนใจที่จะหาความก้าวหน้าของประชาชน โอกาสที่จะเรียนหนังสือและหาความก้าวหน้ายังขาดมากยังมีน้อย แต่ว่าจิตใจที่จะหาความรู้ไม่ขาด ต้องการมากที่หมู่บ้านในแดนทุรกันดารแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ไกลห่างจากบ้านเมืองที่มีความเจริญว่าเจริญต้องเดินที่ละห้าชั่วโมงจึงจะไปได้ถึง ก็มีความต้องการการศึกษาถึงขนาดชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นเข้าหุ่กันไปจ้างครู เขาจ้างครูแล้วก็มาสอนตามเพิงที่สร้างเอาไว้ เมื่อไปเยี่ยมเขาจึงให้เงินไปส่วนหนึ่งไม่มากนัก สำหรับสร้างโรงเรียน อันนี้ก็แสดงถึงความต้องการของประชาชนทั่วไป ที่จะหาความรู้หาความก้าวหน้าในชีวิต ฉะนั้นที่ท่านทั้งหลายทั้งนักศึกษาและอาจารย์ผู้สนใจในทางวิชาการได้พยายามที่จะหาให้เขาเหล่านั้นได้ทราบถึงกฎหมายต่างๆ ก็เป็นการดี แต่ว่าก็อยากให้สำนึกและก็รู้ว่ากฎหมายไม่ใช่มีครบทั้งหมด ก็เพราะว่าคนที่มีความรู้ในทางกฎหมายมาทำกฎหมายมาตรากฎหมายให้มีกฎหมายต่างๆ มากมาย

ยังไม่ได้ตราไม่ได้ทำทั้งหมด จะต้องให้กฎหมายเหล่านี้ไปมีผลบังคับได้จึงจะเป็นประโยชน์ ถ้าทำกฎหมายแล้วก็ทำให้บังคับให้เกิดผลขึ้นมาไม่ได้ก็เท่ากับไม่มีกฎหมาย หรือยิ่งร้ายกว่านั้นเพราะมีคนที่มีคนที่เขาฉลาด เขาใช้กฎหมายไปต้มคนที่มีความรู้ในทางกฎหมายน้อยกว่า แล้วก็คำที่ว่าทุกคนในบ้านเมืองย่อมต้องทราบถึงกฎหมายก็ไม่ใช่ความจริง และเป็นความจริงไม่ได้ เพราะเป็นความผิดของทางปกครองด้วยที่จะต้องแจ้งให้คนทราบถึงกฎหมาย เป็นความผิดของนักกฎหมายด้วยที่สร้างกฎหมายที่ไม่เหมาะสมสภาพของภูมิประเทศ ฉะนั้น การที่นึกถึงว่าจะจะเป็นประโยชน์ก็เลยต้องขอให้สนใจในหลักของกฎหมาย อันเป็นสิ่งสำคัญ ขอให้สนใจถึงว่าใครเป็นจุดหมายหรือใครเป็นผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากกฎหมาย ก็คือคน อย่างกฎหมายบ้านเมืองเมืองไทยก็คนที่อยู่ในเมืองไทย ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยไม่ได้รับประโยชน์จากกฎหมายเลยด้วยการไม่รู้เพราะไม่มีการศึกษา อีกอย่างหนึ่งด้วยการไม่รู้เพราะว่าไม่ได้ประกาศป่าวร้องว่ามีกฎหมาย อีกอย่างหนึ่งด้วยการที่กฎหมายจะไปใช้บังคับในท้องที่เหล่านั้นและในสภาพนั้นไม่ได้ และยังมีปัญหาอีกมากมายเกี่ยวข้องกับการบังคับกฎหมายที่ทำไม่ได้ เช่น

การที่จะให้เจ้าหน้าที่ไปตรวจตรา ไปดูสภาพในท้องที่ไม่ได้ ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้ศึกษาว่ากฎหมายนี้มีประโยชน์อย่างไร และจะอย่างไรสำหรับกฎหมายมีประโยชน์ยิ่งขึ้น โดยที่สนใจถึงชีวิตของกฎหมายและของคนในสภาพปัจจุบัน ในสภาพจิตของคนปัจจุบัน ในสภาพของบ้านเมืองในปัจจุบัน จึงจะได้ทำหน้าที่ของผู้ที่สนใจทางกฎหมายใช้คำว่าผู้ที่สนใจในทางกฎหมายก็เพราะว่าทั้งผู้ที่กำลังศึกษาโดยตรงเป็นนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยทั้งผู้ที่สนใจเพราะเป็นอาจารย์เป็นผู้ที่สนใจเพราะเรียนมา“

ใน พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้มีพระราชดำรัสเตือนแก่คณะนิสิตที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอีกครั้งหนึ่งว่า

“อันกฎหมายนี้ก็สิ่งที่สำคัญมากสำหรับบ้านเมือง เพราะว่าเป็นหลักของการเป็นอยู่ร่วมกันในชาติบ้านเมือง เพื่อให้การเป็นอยู่มีระเบียบเรียบร้อยและให้ทุกคนที่อยู่ในชาติได้สามารถที่จะมีชีวิตที่รุ่งเรืองโดยไม่เบียดเบียนกันหน้าที่ของผู้ที่รักษากฎหมายและผู้ปฏิบัติตามกฎหมายก็มีหลายด้าน ด้านแรกก็คือที่จะให้บุคคลต่างๆ สามารถที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย และถ้ามีเหตุใดก็ทำให้ปฏิบัติการในทางกฎหมายเป็นไป

“ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ นายอุกฤษ มงคลนาวิน อาจารย์ที่ปรึกษานิสิตแผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะประธานกรรมการจัดงาน “วันรพี” นำคณะกรรมการฯ และนิสิตแผนกวิชานิติศาสตร์ เฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศลสมทบทุนมูลนิธิอานันทมหิดล สาขานิติศาสตร์ และนำคณะผู้จัดทำหนังสือปัญหากฎหมายสำหรับประชาชน เฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือปัญหากฎหมายสำหรับประชาชน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔.

โดยยุติธรรม ไม่ทำให้ผู้ใดเสียเปรียบกันมากเกินไป ในด้านนี้จะต้องให้ประชาชนทั้งหลายมีความรู้ ในข้อกฎหมายต่างๆ ซึ่งท่านได้ทำบริการชี้แจง เรื่องกฎหมายแก่ประชาชนอยู่แล้ว นอกจากนี้ จะต้องศึกษากฎหมายให้สามารถที่จะบริการ ประชาชนได้ดีที่สุด”

นับแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมา ผู้พิพากษา ที่จะเข้ารับหน้าที่ต้องเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณ เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ พระราชทานพระบรมราโชวาทเสมอมา และได้ ทรงเตือนเรื่องการที่ผู้พิพากษาควรให้ความช่วยเหลือ แก่ประชาชนนอกศาลเพิ่มขึ้นจากที่ทรงเตือน เรื่องการรักษาความสุจริตและยุติธรรมอีกด้วย

ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้มีพระบรมราโชวาท ตอนหนึ่งว่า

“ในฐานะส่วนตัวผู้มีความรู้ต้องพยายาม ที่จะอุ้มชูผู้ที่อาจด้อยความรู้กว่าตนอยู่เสมอ ฉะนั้น ขอให้พยายามปฏิบัติงานทั้งในด้านที่มีอยู่ เป็นส่วนตัว และนอกหน้าที่ให้สมกับที่ได้รับการ ยกย่องเป็นผู้พิพากษา”^{๙๐}

ใน พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้มีพระบรมราโชวาทว่า
“ถ้าแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ให้ความยุติธรรม

และไม่ไขให้ความยุติธรรมในหน้าที่ผู้พิพากษาอยู่ใน ศาลเท่านั้นเอง แต่ให้ความยุติธรรมดูว่า อะไรจะแก้ไขได้ แม้จะบอกว่าไม่ใช่หน้าที่ผู้พิพากษา ที่จะไปแก้กฎหมายหรือแก้การปกครอง แต่ในฐานะ ผู้มีความรู้ ผู้มีเหตุผล และผู้ที่รู้จักจิตใจของคน ทั้งฐานะผู้ที่รักษาดีส่วนรวมต้องแสวงหาวิธีการ ที่จะแก้ไขในทุก ๆ ทางในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และผู้ที่เป็เจ้าของประเทศผู้หนึ่ง มีสิทธิที่จะพูด มีสิทธิที่จะคิด และมีสิทธิที่จะ ปรีกษาหารือกันในฐานะประชาชน”^{๙๑}

ใน พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้มีพระบรมราโชวาทว่า
“นอกเหนือจากงานของผู้พิพากษาซึ่ง ปฏิบัติงานในศาล....จำต้องทำงานนอกศาล ด้วย....การหาความรู้นอกศาลนี้มี ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเกี่ยวข้องกับคดีหรือเรื่องที่กำลังพิจารณา โดยตรง...แต่สำหรับทั่วไปยังมีการชวนชววย การ หาความรู้ อีกอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้ทั่วไป...วิธีที่ จะออกไปหาความรู้รอบตัวนี้ก็อาจจะต้องไปทำ หน้าที่เหมือนไม่ใช่หน้าที่ของผู้พิพากษาเลย แต่ โดยที่เรามีความรู้....แนะนำเขาได้ก็แนะนำเขาทั้ง ในข้อที่เกี่ยวกับงานกฎหมาย ทั้งในข้อที่เกี่ยว กับความเป็นอยู่ ทั้งในข้อที่เป็นจิตใจและร่างกาย

^{๙๐} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้ในโอกาสที่นายอุกฤษ มงคลนาวิน คณบดีคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำคณะกรรมการจัดงานวันรพี เข้าเฝ้าฯ ถวายเกล้าฯ ถวายเงิน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

^{๙๑} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษา ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘.

^{๙๒} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษา ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙.

ถ้าไปช่วยอย่างนั้นได้เท่ากับเป็นการทำงานเพื่อ
ผลงานที่จะต้องทำในโรงศาลด้วยซ้ำ”^{๖๒}

ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ.
๒๕๒๓ คณะผู้พิพากษาได้เข้าเฝ้าทูลละออง
ธุลีพระบาทถวายพระพร ได้มีพระราชดำรัสซึ่ง
ศาสตราจารย์บัญญัติ สุธิระ ประธานศาลฎีกา
ในขณะนั้นได้รวบรวมและอัญเชิญไปเผยแพร่
ให้ผู้พิพากษาทั่วประเทศได้ทราบ ดังนี้

“บ้านเมืองของเราขณะนี้ยังมีราษฎร
ผู้ยากจนน่าสงสารอีกมาก ซึ่งมีความเดือดร้อน
ไม่เฉพาะแต่ด้านกฎหมายเท่านั้น แต่ยังเดือดร้อน
ในปัญหาชีวิตประจำวันอีกด้วย เมื่อพระองค์
เสด็จพระราชดำเนินต่างจังหวัด หากทรงพบปะ
ผู้พิพากษา พระองค์ก็จะทรงขอร้องให้ผู้พิพากษา
ใช้ความรู้ช่วยเหลือประชาชนในข้อขัดข้อง
เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของเขานอกเหนือไปจาก
งานพิจารณาคดี พระองค์ทรงเชื่อว่าเนื่องจาก
ผู้พิพากษาเป็นผู้ที่มีความรู้สูง และมีใจเป็นธรรม
อยู่แล้วย่อมจะแก้ปัญหาความเดือดร้อนเกี่ยวกับ
ความเป็นอยู่ประจำวันของประชาชนผู้ยากจน
เหล่านั้นได้ ในศาลผู้พิพากษาเป็นผู้ใช้กฎหมาย
เมื่ออยู่นอกศาลผู้พิพากษาคควรเป็นนักวิจารณ์
กฎหมายด้วย การวิจารณ์กฎหมายนี้มีใช้วิจารณ์
ในฐานะเป็นผู้พิพากษา แต่ในฐานะเป็นผู้ที่มี

ความรู้สูง เพื่อที่จะทำให้เรามีกฎหมายที่ถูกต้อง
พระองค์ทรงย้ำ ขอให้ผู้พิพากษาใช้ความรู้
คุณธรรมและปัญญา ซึ่งมีปัญญาเพราะจำ
อะไรเก่ง แต่เป็นปัญญาที่รู้แจ้ง เพื่อช่วยแก้ไข
ปัญหาข้อขัดข้องในชีวิตประจำวันของราษฎร
ผู้เดือดร้อน และในการปฏิบัติหน้าที่ ก็ขอให้ปฏิบัติ
หน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยใจเป็นธรรม
โดยไม่หวั่นเกรงต่อสิ่งใด”^{๖๓}

ใน พ.ศ. ๒๕๒๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวได้ตรัสแนะนำบรรดาผู้พิพากษาตุลาการว่า
“งานที่ทำในโรงศาลก็ทำตรงทุกอย่าง
ในการดำรงชีวิตที่ทำให้ตรงเป็นตัวอย่างในที่สุด
ถ้าไปเป็นผู้พิพากษาที่ใดก็ตาม เมื่อเข้าโรงศาล
ก็ต้องพยายามที่จะทำตามกฎเกณฑ์คือ รับฟัง
ในความเป็นกลางและตัดสินด้วยความเป็นกลาง
ตามกฎหมาย นอกจากโรงศาลก็เป็นตัวอย่างที่ดี
ของคนที่จะเอาบทสรุปของคนที่มีชีวิตที่ซื่อตรง
และเป็นที่ยิ่ง คือถ้าไปดูความเป็นอยู่ของประชาชน
ที่ใดที่เดือดร้อนก็นำมาคิด เพื่อดูว่าจะทำอย่างไร
สำหรับให้ชีวิตของประชาชนที่มีจำนวนมาก
ที่แร้นแค้น มีความเป็นอยู่ให้สบายขึ้น ก็จะเป็น
สิ่งหนึ่งที่จะป้องกันมิให้คดีต่างๆ เข้ามาใน
โรงศาล....การที่จะเอาใจใส่สังคมนอกโรงศาลนี้
มีสองทาง ทางตรงก็มีการให้คำแนะนำในเรื่อง

^{๖๒} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษา ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๑.

^{๖๓} บทบัญญัติ, เล่มที่ ๓๘, ตอน ๑, ๒๕๒๔, น. ๑๑๑.

กฎหมายแก่ประชาชน ซึ่งโดยมากเวลาขอร้องให้ผู้พิพากษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายช่วยประชาชน ช่วยสังคมก็กล่าวว่ไปช่วยให้คำแนะนำแก่ประชาชนในด้านกฎหมาย นั้นทางหนึ่งอีกทางหนึ่งก็คือพยายามไปช่วยในชีวิตประจำวันของประชาชน เอาใจใส่สนใจทั้งในใจและการกระทำ”^{๙๔}

ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ เมื่อนายกัญญา นิธิประธานศาลฎีกาในขณะนั้นได้นำผู้พิพากษาใหม่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ได้มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“ก็มีบ่อยครั้งที่เกิดเรื่องว่าเกิดอาชญากรรม เพราะว่าความจนมีมาก อย่างนั้นก็ต้องเข้าใจว่าเราสามารถที่จะบรรเทาได้ต่อวงการเดียวกัน แต่ว่าถ้าเราบรรเทานอกวงการก็เป็นสิ่งที่ดีที่สุด เพราะว่างานของศาลยุติธรรมนี้มีมากมายเหลือเกินจนกระทั่งล้มไม่สามารถที่จะปฏิบัติ ฉะนั้นถ้าสามารถที่จะป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นก่อนก็จะดี ส่วนอาชญากรรมที่มาจากความร้อนในใจเป็นประจำ อาชญากรนั้นเราก็บรรเทายากแต่อาจจะทำได้เหมือนกันโดยที่ไม่ให้เขาไปทางที่ผิด ฉะนั้นหน้าที่ของผู้พิพากษาในศาลเวลานั้นบัลลังก์ก็ต้องมีความตรง มีความบริสุทธิ์ใจ ปราศจาก

อคติโดยแท้ ให้ปฏิบัติโดยที่อาศัยระเบียบและกฎหมาย แต่นอกโรงศาลก็มีหน้าที่เหมือนกันที่จะเป็นที่พึ่งของประชาชนทั่วไป ให้ประชาชนที่มีความเดือดร้อนในกายหรือใจได้อาศัยได้ ดังนี้ ท่านก็จะได้ปฏิบัติงานโดยครบถ้วนสมบูรณ์ทุกอย่าง และข้อนี้ก็สมกับที่เป็นผู้ใหญ่ ทั้งนี้เป็นความพอใจสูงสุดสำหรับผู้ปฏิบัติงาน คือได้รับความนับถือจากประชาชนทั่วไปว่าเป็นผู้ที่ไว้ใจได้ ซื่อสัตย์ ทั้งนอกวงการทั้งในวงการ”^{๙๕}

ข้อความที่นับว่าสำคัญที่สุดในพระราชดำรัสองค์นี้คือ “ผู้พิพากษาในศาลเวลานั้นบัลลังก์ก็ต้องมีความตรง มีความบริสุทธิ์ใจ.... แต่นอกโรงศาลก็มีหน้าที่เหมือนกันที่จะเป็นที่พึ่งของประชาชนทั่วไปให้ประชาชนที่มีความเดือดร้อนในกายหรือใจได้อาศัยได้” การที่จะให้ประชาชนได้อาศัยนั้นมิใช่เปิดโอกาสให้คบค้าเพื่อวิ่งเต้นล้มคดี เป็นพรรคเป็นพวกกัน แต่ทรงมุ่งหมายถึงการทำสิ่งซึ่งมีพระราชดำรัสแนะแนวทางมากกว่าสิบปีก่อนหน้านั้นแล้ว คือการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (legal aid) พระราชดำรัสองค์นี้สะท้อนพระราชดำริว่า ถ้าทำได้ดังนี้จะเป็นการบรรเทาอาชญากรรมได้ “โดยที่ไม่ให้เขาไปทางที่ผิด”

^{๙๔} พระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำข้าราชการตุลาการเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนรับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕.

^{๙๕} เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้ พระราชดำรัส ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔.

ผลสืบเนื่องจากแนวพระราชดำริ

สำหรับแนวพระราชดำรินี้ ซึ่งเริ่มพระราชทานครั้งแรกเมื่อเกือบทศวรรษมาแล้ว ย่อมเป็นของแปลกใหม่และบุกเบิกเพราะเป็นการริเริ่มให้นักกฎหมายทุกสาขาอาชีพตั้งแต่ นักศึกษากฎหมายจนถึงทนายความและผู้พิพากษาได้ยังคิดทบทวนบทบาทของตนว่าพึงกระทำอย่างไรจึงจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมสมกับที่เป็นนักกฎหมาย ประการสำคัญที่สุดก็คือเป็นการสะกิดเตือนใจให้นักกฎหมายได้ช่วยลดช่องว่างในสังคม และช่วยแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมด้วยการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายออกไปสู่ชนบทและประชาชนผู้ยากไร้ ซึ่งเมื่อมาถึงบัดนี้ แนวพระราชดำริดังกล่าวเป็นผลสำเร็จคืบหน้าอย่างไม่น่าเชื่อดังที่มีผู้ดำริเห็นชอบอย่างเดียวกัน แสดงความเห็นแนวเดียวกันและรับสนองพระราชดำริใส่เกล้าใส่กระหม่อมนำไปปฏิบัติเป็นรูปธรรม เป็นผลงานและโครงการต่างๆ มากมาย อาทิเช่น ใน พ.ศ. ๒๕๑๓ ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน อาจารย์แผนกวิชานิติศาสตร์ในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ตำแหน่งในขณะนั้น) ซึ่งเป็นผู้นำนิสิตในแผนกวิชาดังกล่าวเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับพระราชทานพระราชดำรัสมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้ร่วมกับอาจารย์จำนวนหนึ่ง

เรียบเรียงหนังสือแนะนำปัญหากฎหมายที่ใช้ภาษาง่ายๆ ชื่อ “ปัญหากฎหมายสำหรับประชาชน” ออกพิมพ์เผยแพร่เพื่อหารายได้บำรุงการกุศล ในการพิมพ์ครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน ได้กล่าวไว้ในคำนำว่า

“ท้ายที่สุด แต่สำคัญที่สุดได้แก่การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คณะผู้จัดทำหนังสือปัญหากฎหมายสำหรับประชาชน เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือเล่มนี้....ได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสชมเชยที่แม้เรียนกฎหมายจบไปแล้วก็ยังคงคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์....การเผยแพร่ความรู้กฎหมายแก่ประชาชนทั่วไปเป็นทางหนึ่งที่ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจดีขึ้น...กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่คณะผู้จัดทำในโอกาสนั้นเป็นเสมือนพลังอันยิ่งใหญ่...คณะผู้จัดทำจะน้อมเกล้าฯ ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณมิเสื่อมคลาย.... รวมทั้งจะหาทางเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายไปสู่ประชาชนโดยวิธีอื่นที่เหมาะสมอีกด้วย”^{๑๑}

จากวันนั้น ศูนย์แนะนำกฎหมายเคลื่อนที่ก็เกิดขึ้น ณ สถาบันสอนกฎหมายดังกล่าวเป็นแห่งแรกโดยได้จัดนิสิตเคลื่อนที่ไปแนะนำกฎหมายยังท้องที่ต่างๆ ในหลายจังหวัด นอกจากนี้ ยังมี

^{๑๑} อุกฤษ มงคลนาวิน และคณะ, ปัญหากฎหมายสำหรับประชาชน (กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๑๖).

การนำปัญหาความไม่รู้กฎหมายของราษฎรมาอภิปราย สัมมนา และหาทางแก้อีกหลายครั้ง เช่น

ในการสัมมนาระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและฝ่ายเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ณ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ศาสตราจารย์บัญญัติ สุธีระ ประธานศาลฎีกา ในขณะนั้นได้กล่าวว่า

“ปัญหาที่เกิดขึ้นมากทุกวันนี้ก็คือ ความทุกข์ยากของประชาชนชาวไทยซึ่งมีสาเหตุอยู่หลายประการด้วยกัน สาเหตุหนึ่งก็คือ การไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคมตามสมควร และความไม่เป็นธรรมนั้นอาจเนื่องมาจากการที่ประชาชนขาดความรู้ทางด้านกฎหมายหรือมีความรู้ทางด้านกฎหมายไม่เพียงพอ จึงมักจะถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกโกงโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หากประชาชนมีความรู้ทางกฎหมายบ้าง ปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกคดโกงก็คงจะลดน้อยลง จากประสบการณ์ในโรงศาลปรากฏว่ามีคนจำนวนไม่น้อยที่ต้องแพ้คดีไปในโรงศาลเนื่องจากความไม่รู้กฎหมาย เช่น เจ้าของที่ดินมือเปล่าถูกผู้อื่นแย่งการครอบครองก็ไม่ว่าตนเองต้องฟ้องผู้นั้นภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่ถูกแย่งการ

ครอบครอง กว่าจะพบผู้มีความรู้ด้านกฎหมายพอที่จะให้ความช่วยเหลือได้ ก็เกินระยะเวลาในการฟ้องเสียแล้ว จึงต้องสูญเสียที่ดินไปเพราะความไม่รู้กฎหมาย”^{๖๗}

นายวิลเลียม เจ.คลอสเนอร์ (Mr. William J. Klausner) นักกฎหมายอเมริกัน ผู้ประกอบอาชีพอยู่ในประเทศไทยนานปีได้เคยแสดงความเห็นว่า “ไม่นานมานี้เองทางกระทรวงมหาดไทยยังได้จัดให้มีการเผยแพร่การศึกษาในต่างจังหวัดเน้นหนักไปในการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ชาวบ้านเพื่อให้เพียงพอต่อการปรับตัวให้เข้าสภาพแวดล้อมซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น ในขณะนี้ทั้งทางภาคเอกชนและทางรัฐบาลก็กำลังใช้ความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนถึงความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของกฎหมายให้ดีขึ้น และในทางกลับกันก็เป็นการหลีกเลี่ยงการออกกฎหมายข้อห้ามตามกฎหมาย กระบวนการดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความก้าวหน้าขึ้น ในการที่การประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีได้เปลี่ยนแปลงและถูกดัดแปลงให้ใกล้เคียงสอดคล้องกับ “กฎหมายของบ้านเมือง”

ขณะที่หลักกฎหมาย Ignorantia legis neminem excusat (การไม่รู้กฎหมายไม่ใช่

^{๖๗} วีระพงษ์ บุญโญภาส, มิติต่างๆ ของการเผยแพร่กฎหมายในประเทศไทยในปัจจุบัน, เอกสารการสัมมนาการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔, น.๓๗.

สู่ประชาชน นับเป็นโฉมหน้าใหม่ของวงการศาลไทยอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน มูลเหตุจูงใจประการหนึ่งของโครงการเหล่านี้ ปรากฏในรายงานฉบับหนึ่งว่า

“เพื่อเป็นการปฏิบัติการตอบสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทุกคราวที่คณะข้าราชการตุลาการชั้นผู้ใหญ่ได้เข้าเฝ้า หรือเมื่อพระองค์เสด็จเยี่ยมราษฎรในจังหวัดต่างๆ หากได้พบผู้พิพากษาก็จะทรงขอร้องให้ผู้พิพากษาช่วยเหลือประชาชนให้ได้รับความยุติธรรมในทางกฎหมาย และช่วยแก้ปัญหาข้อขัดข้องในชีวิตประจำวันด้วย ในโอกาสที่ศาสตราจารย์บัญญัติ สุธีระ ประธานศาลฎีกา ได้บรรยายเรื่อง “ผู้พิพากษากับสังคม” ในการ

สัมมนาผู้พิพากษาในภาค ๓ เมื่อวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่โรงแรมเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ได้อัญเชิญพระราชดำรัสเกี่ยวกับศาลและผู้พิพากษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่ผู้พิพากษาในต่างสถานที่และต่างโอกาส มากล่าวย้ำขอให้ผู้พิพากษาที่เข้าสัมมนาถือปฏิบัติหลายตอน”^{๙๙}

อีกประการหนึ่ง ในพระราชบัญญัติทนายความ พ.ศ. ๒๕๒๔ ซึ่งเพิ่งประกาศใช้ถึงกับมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยให้ตั้งคณะกรรมการเพื่อการนี้โดยเฉพาะ ความพยายามทั้งหลายเหล่านี้นับว่าเป็นการสนองพระราชดำริน่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง

^{๙๙} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “บทบาทของอัยการและตุลาการในการเผยแพร่กฎหมาย”, วารสารอัยการ, ปีที่ ๑๐, ฉบับที่ ๑๑๒, เมษายน ๒๕๒๐, หน้า ๓๗ รายละเอียดอื่นๆ ดูเอกสารโครงการแนะนำความรู้ภาคปฏิบัติงานขบวนการยุติธรรม จังหวัดยโสธร ศาลจังหวัดยโสธร, ๒๕๒๔ - ๒๕๒๕ รายละเอียดอื่นๆ เกี่ยวกับโครงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายของทุกหน่วยงานในประเทศไทย ดูบวรศักดิ์ อุวรรณโณ (บรรณาธิการ), มิติต่างๆ ของการเผยแพร่กฎหมายในประเทศไทยในปัจจุบัน, เอกสารการสัมมนาการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

บทที่ ๖

แนวพระราชดำริว่าด้วยการใช้กฎหมาย

หลักการใช้กฎหมาย

การใช้กฎหมาย (application of law) มีความหมายเฉพาะในทางนิติศาสตร์หลายนัย เช่น การนำกฎหมายมาใช้แก่บุคคลให้ถูกเวลา และสถานที่ตามความมุ่งหมายของกฎหมาย ก็เป็นการใช้กฎหมายในความหมายหนึ่ง ดังที่ ตำรากฎหมายอาญามักกล่าวว่า กฎหมายอาญานั้นใช้กับทุกคนในราชอาณาจักรไทย หรือที่ถือว่าอยู่ในราชอาณาจักรไทย (เรื่อไทย อาภาศยานไทย) ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใด ถือว่าเป็นราชอาณาจักรไทย) และกฎหมายอาญาไม่ใช้ให้มีผลย้อนหลัง เป็นต้น แต่ความหมายของคำว่าการใช้กฎหมายอีกนัยหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันอยู่ทั่วไปดีกว่านัยอื่นๆ ก็คือหมายถึง การนำกฎหมายมาปรับใช้แก่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เช่น นายดำแอบเข้าไปในบ้านของนายเขียวในเวลากลางคืนและยกเอาเครื่องรับวิทยุของนายเขียวออกมาโดยไม่ให้นายเขียวรู้ เมื่อนำเอาประมวลกฎหมายอาญามาปรับกับข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้ว ย่อมได้คำตอบว่านายดำมีความผิดฐานลักทรัพย์ในเคสถานในเวลากลางคืน เป็นต้น

การใช้กฎหมายตามนัยนี้ต้องอาศัยความรู้ทางกฎหมาย เพื่อว่าจะได้วินิจฉัยหรือปรับกฎหมายแก่บุคคลได้ถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน

แต่ก็มีใช้ว่าจะทำได้ง่ายนักเพราะเป็นเรื่องความคิดเห็นของนักกฎหมายแต่ละคนที่อาจปรับบทกฎหมายแตกต่างกันได้ ในวงการศึกษากฎหมายเองก็มีกรณีที่ครูบาอาจารย์เห็นแตกต่างกันทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงเดียวกัน ในวงการวิชาชีพก็มีกรณีที่พนักงานสอบสวนมีความเห็นทางกฎหมายอย่างหนึ่ง พนักงานอัยการมีความเห็นอีกอย่างหนึ่ง ทนายความเองก็เห็นไปอีกทางหนึ่ง แม้ในวงการศาลเองก็มีกรณีที่ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นวินิจฉัยไปทางหนึ่ง ศาลอุทธรณ์ก็เห็นไปอีกทางหนึ่ง และในที่สุดศาลฎีกาก็ว่าไปอีกอย่างหนึ่ง บางทีอีกหลายปีต่อมาเมื่อข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันเกิดขึ้นอีกและคดีขึ้นไปสู่ศาลฎีกาอีก ศาลฎีกาในสมัยต่อมากลับวินิจฉัยไปอีกทางหนึ่ง เพราะเมื่อผู้พิพากษารุ่นเก่าเกษียณอายุราชการไปบ้าง ลาออกไปบ้าง โยกย้ายไปที่อื่นบ้าง ผู้พิพากษารุ่นหลังก็ขึ้นมาสู่ศาลฎีกาและมีความเห็นไปอีกแนวหนึ่งอย่างที่สุดกันว่า “พิพากษากลับหรือทับคำพิพากษาศาลฎีกาเดิม”

แม้การใช้กฎหมายในความหมายนี้จะเป็นเรื่องส่วนตัวอยู่มาก แต่ก็มิใช่จะเป็นเรื่องอำเภอใจ หรือ “มั่วๆ” เอาตามใจชอบโดยถือว่ามีความผิดเป็นที่ยึด หากแต่ต้องมีหลักวิชาและมีหลักธรรมคือ ความสุจริตและความปราศจากอคติ

มีฉะนั้นแล้วความเห็นนั้นหรือการใช้กฎหมายนั้น จะไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่มีผู้เชื่อถือ ถ้าเป็นความเห็น ในทางวิชาการ ก็จะไม่ผู้อ้างอิงถึง ถ้าเป็นความเห็น ของทางราชการก็จะก่อให้เกิดปฏิกิริยาโต้แย้ง คัดค้านไม่มีผู้เชื่อถ้อยฟังคำและอาจมีการกระทำที่ ตรงข้ามกับความเห็นนั้นในวงกว้างต่อไปจนนำไป สู่การต่อต้านให้ยอมรับอำนาจรัฐ (civil disobedience) การบังคับใช้กฎหมาย (law enforcement) ก็จะล้มเหลว ถ้าเป็นความเห็นในทางคดี เช่นเป็นคำพิพากษาศาล ก็จะมีอุทธรณ์ฎีกา คัดค้าน จนเมื่อมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ก็จะมี ความเห็นโต้แย้งต่อไปไม่จบสิ้น

หลักการใช้กฎหมายตามแนวพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง เข้าพระราชหฤทัยหลักว่าด้วยการใช้กฎหมาย ตามนัยนี้เป็นอย่างดีเมื่อมีพระบรมราชโอราส คราใด ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน พระบรมราโชวาทหรือพระราชดำรัสเตือนใจ นักกฎหมายอยู่เสมอว่าพึงใช้กฎหมายอย่างไร ทั้งนี้ มักจะทรงยกพระราชประสงค์ต่าง ๆ มาตั้งให้เห็นตัวปัญหาแล้วจึงพระราชทานพระราช ดำริว่าพึงปฏิบัติอย่างใดจึงจะได้ชื่อว่าเป็นการใช้ กฎหมายอย่างมีหลักวิชาและหลักธรรมควบคู่กัน

หลักการใช้กฎหมายตามแนวพระราชดำริ

เท่าที่เก็บความได้จากพระราชดำรัสมีอาทิ เช่น

๑. การใช้กฎหมายต้องคำนึงถึงบทบาท หรือหน้าที่ของกฎหมายว่ามีขึ้นเพื่อธำรงรักษา ความยุติธรรมในบ้านเมือง

แนวพระราชดำริข้อนี้ หมายความว่า กฎหมายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติใด มีเจตนารมณ์หรือวัตถุประสงค์ร่วมกันอยู่อย่าง หนึ่งคือการทำหน้าที่ธำรงรักษาความยุติธรรมใน บ้านเมือง ถ้านักกฎหมายตระหนักแน่ชัดดังนี้แล้ว ก็จะใช้กฎหมายไม่ว่าฉบับใดก็ตามให้ตรงแนว หรือความประสงค์อันแท้จริงของกฎหมาย ไม่ใช่ กฎหมายจนกลายเป็นว่าแข็งกระด้าง หรืออ่อนตัว เกินไปจนเกิดช่องโหว่ขึ้นในกฎหมายและเสีย ความยุติธรรมแก่บ้านเมือง

ว่ากันตามปรัชญาการใช้กฎหมายให้ ยุติธรรมตามหลักแบบไทยๆ เราก็มีหลักแต่โบราณ ที่ว่า ในการที่จะใช้กฎหมายนั้น ผู้มีหน้าที่จะต้อง

“ดำรงพระทัยฟังอรรถคดีซึ่งตระลาการ พิจารณาโดยยุติธรรมนั้นเป็นแว่นแก้ว เอาพระ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นพระเนตร ดูเทศกาล บ้านเมืองโดยสมควรแล้ว จึงเอาพระกรเบี่ยงขวา คือ พระสติสัมปชัญญะ ทรงพระขรรค์แก้ว คือพระวิจารณ์ปัญญาวินิจฉัยตัดข้อคดีอาญา ประหารราษฎรทั้งปวงโดยยุติธรรม”^{*}

การดูเทศกาลบ้านเมืองก็คือการตีความ

* กฎหมาย, เล่ม ๑, หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พลโทอัมพร ศรีไชยยันต์ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓), น. ๑๓.

กฎหมายคำนึงถึงสภาพสังคม กาลเวลา และความยุติธรรมนั่นเอง ดังที่ศาสตราจารย์จิตติ ดิงคัทยิก กล่าวไว้

“หลัก evolutive interpretation คือ ความหมายที่ศาลตีความบทกฎหมายที่ออกมา เปลี่ยนไปตามที่เรียกกันว่าเทศกัลบ้านเมืองใน ลักษณะพระธรรมนูญศาสตร์ ทั้งที่ตัวบทกฎหมาย ยังคงข้อความเดิมอยู่”^๙

แนวพระราชดำริในเรื่องนี้สอดคล้อง กับแนวปรัชญาดังกล่าวข้างต้น ดังเห็นได้จาก พระบรมราโชวาทดังต่อไปนี้

“กฎหมายทั้งปวงนั้นเราบัญญัติขึ้นเพื่อให้เป็นปัจจัยสำหรับรักษาความยุติธรรม กล่าวโดยสรุปคือใช้เป็นแบบแผนแห่งความประพฤติ ปฏิบัติของมหาชนสถานหนึ่ง กับใช้เป็นแม่บทในการพิจารณาตัดสินความประพฤตินั้นๆ ให้เป็นไป โดยถูกต้องเที่ยงตรงอีกสถานหนึ่ง”^{๑๐}

ในช่วงระยะเวลานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกรณียกิจเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในจังหวัดต่างๆ ทั่วราชอาณาจักรในหลายจังหวัดประสบปัญหาเดือดร้อนเรื่องที่ทำกิน เพราะถูกหาว่าบุกรุกป่าสงวน เมื่อทรงศึกษาพิจารณาปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วก็ทรงพบว่าส่วนหนึ่งเกิดจาก

การใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ในส่วนของตัวกฎหมายนั้น “ถ้าดูในทางกฎหมายเขาก็ฝ่าฝืน เพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม” แต่ในส่วนของการนำกฎหมายไปใช้แก้ข้อเท็จจริงแล้วรับสั่งว่า “อันนี้เห็นว่าไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง” ดังที่มีพระราชดำรัสใน พ.ศ. ๒๕๑๖ ว่า

“มีข้อกฎหมายเฉพาะอย่างหนึ่งที่ได้เคยประสบ อันนี้ก็เป็นกรณีเฉพาะ แต่ก็ขอมาเล่าให้ฟัง และถือว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาอย่างยิ่ง ก็เกี่ยวข้องกับที่ดินอีก และเกี่ยวข้องกับผู้ที่อยู่ห่างไกล เช่น ในป่าสงวนซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่าเป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก แต่ว่าเราขีดเส้นไว้ ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวน แล้วเพิ่งไปสงวนที่หลังโดยขีดเส้นบนเศษกระดาษก็ดูชอบกลอยู่ แต่มีปัญหาเกิดขึ้น ที่เมื่อขีดเส้นแล้วประชาชนที่อยู่ในนั้นก็กลายเป็นผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไป ถ้าดูในทางกฎหมายเขาก็ฝ่าฝืน เพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ว่าถ้าตามธรรมชาติใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่ก่อน เขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง ข้อนี้ก็ปัญหาและเกิดวุ่นวายขึ้นมาหลายครั้ง

^๙ จิตติ ดิงคัทยิก, หลักวิชาตีกฎหมาย (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙), น. ๕๓.

^{๑๐} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ เนติบัณฑิตยสภา ในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

เมื่อได้ดำเนินคดีกับผู้บุกรุกในป่าสงวน และ
ข้อนี้ก็เคยพูดมาแล้วอาจฉงนว่าทำไมมาพูดอีก
ก็เพราะว่ามีความคิดไปอีกชั้นหนึ่ง บุคคลเหล่านั้น
ผิดกฎหมายบ้านเมืองเมื่อป่าสงวนนั้นทางราชการ
เปิดให้เป็นป่าเปิดจับจองได้แต่บุคคลที่อยู่ในนั้น
กลับเป็นผู้บุกรุกที่เจ้าของอันนี้เป็นสิ่งที่มหัศจรรย์
อยู่ เพราะว่าเมื่อเปิดแล้ว ผู้ที่อยู่ในป่าและปฏิบัติ
ดำเนินชีวิตอย่างธรรมดาควรจะมีสิทธิในที่นั้น
แต่กลับมาเป็นผู้บุกรุก บุกรุกที่ดินที่มีเจ้าของ
นี่ก็เพราะเหตุว่าเมื่อป่าสงวนนั้นเปิดออกมาเป็น
ป่าเปิด ก็มีผู้ไปจับจองทำกิน ผู้ที่ไปจับจองก็ถูก
ตามกฎหมายเพราะไปทำอำเภอแล้วก็ไปขอจอง
ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ไปจับจองไว้ก็ต้องตามกฎหมาย
ก็ไปขับไล่คนที่อยู่ไปนั้น คนที่อยู่ในนั้นเดิมก็กลับ
เป็นจำเลย ในกรณีว่าบุกรุกที่ของผู้อื่น อันนี้เห็น
ว่าไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง และกฎหมายที่มีอยู่เรื่อง
การจองที่ก็มีว่า ทุกคนสามารถที่จะไปจองที่
ที่ว่างเปล่าหรือที่ว่างเปล่าที่ไม่หวงห้าม แต่ว่าความ
ยุติธรรมอยู่ที่ไหน เรื่องนี้ก็พยายามที่จะบอกให้
เจ้าหน้าที่ทราบ หมายถึงเจ้าหน้าที่ปกครองว่า
น่าจะมีทางหนึ่ง ถ้าเราเปิดป่าที่เป็นป่าสงวน
หรือป่าจำแนก ป่าอะไรที่ไม่ให้ประชาชนเข้าไป ควร
ที่จะห้ามไม่ให้จับจอง หรือห้ามไม่ให้จับจองเป็น
ระยะเวลา ๑ ปี มีกำหนดบ้าง นี่ก็เป็นเพราะกฎหมาย

ซึ่งต้องปรับปรุง ถ้าเราทำเช่นนั้นก็สามารถที่จะ
ป้องกันไม่ให้พวกที่ไปจดชื่อเอาไว้จัดการเปิดคล้ายๆ
ไปตั้งคิวอยู่ก่อนที่จะเปิด ผู้ที่ไปจับจองในลักษณะ
นั้นโดยมากก็รู้ล่วงหน้า ซึ่งก็ไม่ยุติธรรมอยู่แล้ว
รู้ล่วงหน้าว่าจะเปิดป่านั้นไม่ให้ป็นป่าสงวน ก็ไป
เซ็นชื่อหรือไปจองที่จะจอง ควรจะห้ามไม่ให้ป็น
เช่นนั้นแล้วก็ถ้าเปิดออกมาก็น่าจะเป็นที่ที่ทาง
ราชการหรือทางจังหวัด ขึ้นจังหวัดก็ได้ เป็นผู้
จะจัดสรรที่ดินให้แก่ประชาชนที่ไม่มีที่ดินอยู่ หรือ
แก่ประชาชนที่อยู่ในนั้นแล้ว แล้วจัดสรรที่ดินให้
ทำมาหากินโดยสุจริตจะแก้ปัญหาความวุ่นวาย แม้
ปัญหาการร้ายก็จะจัดไปด้วย ฉะนั้น ก็ต้องมี
การวิจัยหรือมีการแก้ไขกฎหมายบางส่วน”

๒. การใช้กฎหมายต้องใช้ให้ถูก วัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น ๆ

นอกจากจะคำนึงถึงหน้าที่ทั่วไปของ
กฎหมายแล้ว พระราชกำหนดกฎหมายแต่ละ
ฉบับย่อมมีวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของตน
อยู่ว่า ตราขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาใดหรือเพื่อผลอย่างใด
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรินใน
ข้อนี้ว่า

“กฎหมายทั้งปวงจะอ้างความยุติธรรม
และถูกต้องเที่ยงตรง หรือจะอ้างความศักดิ์สิทธิ์
และประสิทธิภาพเต็มเปี่ยมอยู่ได้หรือไม่เพียงไรนั้น

* เรียบเรียงขึ้นตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้ ในโอกาสที่คณะกรรมการจัดงานวันพี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนัก
จิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖.

ขึ้นอยู่กับการใช้ คือถ้าใช้ให้ได้ถูกวัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้นๆ จริงแล้ว ก็จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพอันสมบูรณ์ไว้ได้ แต่ถ้าหากนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ โดยการพลิกแพลงบิดพลิ้วให้ผันผวนไปด้วยความหลงผิดด้วยอคติ หรือด้วยเจตนาอันไม่สุจริตต่างๆ กฎหมายก็เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพลงทันที และกลับกลายเป็นพิษเป็นภัยแก่ประชาชนอย่างใหญ่หลวง”^๔

๓. การตีความกฎหมายต้องให้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

ในการนำกฎหมายมาใช้ปรับแก้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ต้องมีการตีความถ้อยคำในตัวบทกฎหมายด้วยเพื่อค้นหาความหมายที่แท้จริง หลักการตีความที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งครูบาอาจารย์สอนกันมา ก็คือ การตีความให้ตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้นๆ ซึ่งบางครั้งก็ทำได้ยาก เพราะอาจถูกแทรกแซงครอบงำด้วยวิชาคือความรู้ไม่จริงตลอดจนอารมณ์แปรปรวนหรืออคติต่างๆ ที่เข้ามาเกาะกุมครอบงำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเตือนสติในข้อนี้ว่า

“กฎหมายย่อมเป็นลายลักษณ์อักษรและตีความได้ การตีความนี้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะ

ว่าบางทีอาจเกิดจากความเห็นเดี๋ยวหรือท้อใจ จึงไม่ตีความหมายให้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและปฏิบัติไปโดยที่ไม่รอบคอบเต็มที่ ฉะนั้นก็ขอให้ทุกคนที่สนใจเรื่องกฎหมายและปฏิบัติเรื่องกฎหมายอย่าได้ท้อใจ ขอให้มีความตั้งใจอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะให้กระบวนการยุติธรรมของเมืองไทยตั้งขึ้นมาบนรากฐานความมั่นคง และมีผู้ที่มีความสามารถมีผู้ที่มีความรู้ก็ขอให้ไปปฏิบัติงานให้เป็นประโยชน์มีประสิทธิภาพสูง เพื่อความผาสุกของบ้านเมืองให้สมกับได้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านกฎหมายนี้”^๕

๔. การใช้กฎหมายต้องทำด้วยความละเอียดรอบคอบ มีเมตตาไมใช่มุ่งจะกดขี่บังคับกัน

มีหลักอยู่ประการหนึ่งว่า “ธรรมเป็นอำนาจ” (right is might) ซึ่งหมายถึงการปกครองโดยธรรมหรือการอยู่ภายใต้อำนาจบังคับแห่งคุณธรรม อันเป็นหลักปกครองที่สำคัญเมื่อจะต้องตรากฎหมายขึ้นเป็นหลักปกครองบ้านเมืองก็ต้องทำกฎหมายให้เป็นธรรม มิใช่สักแต่ว่าตรากฎหมายเป็นเครื่องมือแล้วเพียวบังคับกดขี่ทุกคนให้อยู่ใต้กฎหมาย เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วแทนที่ว่าธรรมเป็นอำนาจก็จะกลายเป็นว่าอำนาจนั้นแหละคือธรรม (might is right) ผลก็คือ

^๔ พระบรมราชโองการในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่สวนอัมพร วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐.

^๕ พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการเนติบัณฑิต รุ่นที่ ๒๑ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔.

ทุกสิ่งทุกอย่างที่ตราออกมาเป็นกฎหมายย่อมถูกต้องดีงามหมด ห้ามผู้ใดคัดค้านโต้แย้งอำนาจบังคับบัญชา หรือบรมเดชาานุภาพของกฎหมาย

เมื่อมีกฎหมายออกมาแล้ว การใช้กฎหมายนั้นก็ต้องทำให้สอดคล้องกับหลักที่ว่าธรรมเป็นอำนาจดังกล่าว คุณธรรมที่สำคัญประการหนึ่งคือการรู้จักผ่อนปรน อະลุ่มอล่วย มีเมตตาจิต ไม่ใช่มุ่งจะนำกฎหมายไปใช้เป็นอำนาจกดขี่บังคับผู้อื่น หลักเช่นนี้ในเวลานี้อาจมีผู้เรียกว่า “หลักรัฐศาสตร์” ซึ่งเรามักได้ยินอยู่เสมอว่า “บางครั้งจะใช้แต่หลักนิติศาสตร์ไม่ได้” ความจริงแล้วหลักรัฐศาสตร์และหลักนิติศาสตร์มิได้ขัดกันจนกระทั่งต้องเลือกเอาหลักใดหลักหนึ่ง เพราะกฎหมายนั้นเป็นเครื่องมือในการปกครอง มีความผ่อนปรนอะลุ่มอล่วยอยู่ในตัวเองโดยอาศัยวิธีการตีความหรือการใช้ดุลพินิจของผู้มีอำนาจหน้าที่ สุภาษิตกฎหมายเองก็เคยมีว่า “summa jus summa injuria” ซึ่งแปลว่าการเคร่งครัดตามกฎหมายเกินไปไม่รู้จักอะลุ่มอล่วย คือความอยู่ดีธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงเตือนสติว่า “ทางกฎหมายก็ว่ามีกฎหมายแล้วก็มีอำนาจ เจ้าหน้าที่ ทางประชาชนก็ว่าการเข้า

มาทำกินเป็นกฎหมาย ที่นี้เมื่อขัดกันก็เกิดความเดือดร้อนทั้งสองฝ่าย จึงเป็นหน้าที่ของผู้รู้กฎหมายที่จะต้องไปทำความเข้าใจคือไม่ใช่ไปกดขี่ให้ใช้กฎหมายโดยเข้มงวด แต่ไปทำให้ต่างฝ่ายเข้าใจว่าเราอยู่ประเทศเดียวกัน ต้องอยู่ด้วยกันด้วยความอะลุ่มอล่วย ไม่ใช่กดขี่ซึ่งกันและกัน”^๓ นอกจากนี้ ยังเคยรับสั่งด้วยว่า “กฎหมายมีไว้สำหรับให้มีความสงบสุขในบ้านเมือง มิใช่ว่ากฎหมายมีไว้สำหรับบังคับประชาชน ถ้ามุ่งหมายที่จะบังคับประชาชนก็กลายเป็นเผด็จการ กลายเป็นสิ่งที่บุคคลหนึ่งจะต้องบังคับบุคคลหนึ่งมากในทางตรงข้าม กฎหมายมีไว้สำหรับให้บุคคลส่วนมากมีเสรีและอยู่ด้วยความสงบ”^๔ ในกรณีจำเป็นไม่อาจผ่อนปรนหรืออะลุ่มอล่วย ด้วยวิธีการที่ชอบด้วยกฎหมายได้ก็ได้รับสั่งว่าจำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายเช่นนั้นเสียโดยรับสั่งว่า “กฎหมายที่มีอยู่เรื่องการจองที่ก็มีว่า ทุกคนสามารถที่จะไปจองที่ที่ว่างเปล่าหรือที่ว่างเปล่าไม่หวงห้าม แต่ว่าความยุติธรรมอยู่ที่ไหน เรื่องนี้ก็พยายามที่จะบอกให้เจ้าหน้าที่ทราบ...นี่ก็เป็นเพราะกฎหมายซึ่งต้องปรับปรุง...ฉะนั้นก็ต้องมีการวิจัยหรือมีการแก้ไขกฎหมายบางส่วน”^๕ ทั้งได้เคยทรงเตือนสติ

^๓ พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^๔ พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันพี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖.

^๕ พระราชดำรัสองค์เดียวกัน.

นักกฎหมายแม้จะเป็นรุ่นเยาว์ก็ตามว่า“ถ้านักกฎหมายที่ศึกษาในทางกฎหมายโดยแท้ไม่ได้สนใจในปัญหาที่แท้จริง มัวแต่มาดูเพียงทางทฤษฎีของกฎหมาย ก็จะไม่เกิดประโยชน์ได้ แต่ถ้านักกฎหมายหรือที่สนใจกฎหมายได้ไปดูข้อเท็จจริงต่างๆ กฎหมายจะช่วยให้บ้านเมืองมีความเรียบร้อย ก็จะทำให้ช่วยทางสถานิติบัญญัติ ชี้ทางให้สถานิติบัญญัติว่า ควรจะปรับปรุงกฎหมายที่ตรงไหน”^{๙๐}

อย่างไรก็ตาม ที่ว่าให้ใช้กฎหมายด้วยความอะลุ่มอล่วย ผ่อนปรน หรือยืดหยุ่นนั้นไม่ได้หมายถึงการผ่อนปรนอย่างหละหลวมหรือตามใจไปจนเสียหลักความยุติธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงเกรงในข้อนี้ จึงได้กำหนดขอบเขตไว้ด้วยดังพระราชดำรัสอีกองค์หนึ่งว่า

“ในด้านการปกครองนั้นก็สำคัญที่จะใช้หลักกฎหมาย ข้อนี้จะต้องใช้คำที่ไม่ค่อยดีคือความยืดหยุ่นต้องขอให้พิจารณาคำนี้ให้รอบคอบสักหน่อย ได้เห็นมาเหมือนกันว่าถ้าปกครองด้วยหลักที่แข็งแรงแล้วแม้ว่าจะสุจริตเท่าไรๆ ทุกสิ่งทุกอย่างก็พังหมด จึงต้องมีความยืดหยุ่น คือยืดหยุ่นในทางที่ดี เพราะความยืดหยุ่นนี้ถ้าใช้ในทางที่ดีก็ดี แต่ถ้าใช้ในทางยืดหยุ่นตามใจตัวก็อาจ

กลายเป็นทุจริตไป จึงใช้ลำบากยิ่งนัก ยิ่งตัวมีความกดดันต่างๆ อยู่ก็จะเป็นความทุจริตไปได้ง่ายๆ”^{๙๑}

๕. การใช้กฎหมายต้องระมัดระวังช่องโหว่ของกฎหมาย

แม้ผู้ร่างกฎหมายจะคำนึงถึงสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบแล้ว บ่อยครั้งที่กฎหมายนั้นๆ อาจแคบเกินไปจนครอบคลุมไม่ถึงเหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาและอยู่นอกเหนือความคาดคิดของผู้จัดทำกฎหมายซึ่งในทางกฎหมายเรียกว่าเช่นนี้ว่าเกิด “ช่องว่างของกฎหมาย” (gap of law) ขึ้น ในทางทฤษฎีนิติศาสตร์จึงมีวิธีอุดช่องว่างกฎหมายเพื่อมิให้เกิดกรณีที่ไม่อาจหากฎหมายมาใช้ปรับแก้ข้อเท็จจริงได้ ในทางแพ่งนั้นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๓๔ ถึงกับบัญญัติว่า “ไม่ว่าในกรณีใดๆ ห้ามมิให้ศาลที่รับฟ้องคดีไว้ปฏิเสธไม่ยอมพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีโดยอ้างว่าไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ใช้บังคับแก่คดีหรือว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับนั้นเคลือบคลุมหรือไม่บริบูรณ์”

ในการใช้กฎหมายอาจมีกรณีช่องโหว่ดังกล่าวเกิดขึ้นและมีการใช้ช่องโหว่ในทางกดขี่ข่มเหงเบียดเบียนประชาชนหรือใช้ช่องโหว่ในทาง

^{๙๐} พระราชดำรัสองค์เดียวกัน.

^{๙๑} พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการนิสิต แผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

ช่วยเหลือพรรคพวกของตนให้รอดพ้นเงื้อมมือของกฎหมาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเล็งเห็นปัญหาข้อนี้ จึงได้ทรงเตือนสตินักกฎหมายเสมอว่า ในการใช้กฎหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมนั้น นอกจากจะใช้ให้เป็นธรรมคือ “ใช้เป็นแม่บทในการพิจารณาตัดสินความประพฤติปฏิบัตินั้นๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้อง” แล้วจะต้องระวังเรื่องช่องโหว่ของกฎหมายอีกด้วย เพราะอาจมีผู้ใช้ช่องโหว่นั้นเป็นเครื่องมือสร้างความไม่เป็นธรรมได้ ดังที่ลอร์ดเดนนิ่ง นักกฎหมายอังกฤษผู้มีชื่อเสียงเองได้เคยเตือนว่า เมื่อมีช่องโหว่ในกฎหมายเกิดขึ้น นักกฎหมายจะหลบลี้หลบตาโทษผู้ร่างกฎหมายแต่ฝ่ายเดียวมิได้หากแต่ต้องลงมือค้นหาเจตนารมณ์ของรัฐสภาโดยพิจารณาจากถ้อยคำภาษาในตัวบทกฎหมายและเงื่อนไขพิเศษต่างๆ ของกฎหมายนั้น ทั้งนี้ เพื่อตีความกฎหมายหรือนักกฎหมายมาใช้บังคับแก่สังคมอย่างเป็นธรรมที่สุดนั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นปัญหาเรื่องการใช้ช่องโหว่ของกฎหมายเป็นเครื่องมือดังกล่าวนี้ จึงได้รับสั่งว่า

“กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่เป็นจริงอาจขัดกัน และในกฎหมายก็มีช่องโหว่มีใช้น้อย”^{๙๖}

ได้ทรงเตือนสตินักกฎหมายว่า

“ขอให้ทุกท่านเตรียมกายเตรียมใจพร้อมทั้งสติและปัญญาไว้ให้มั่นคง เพื่อปฏิบัติงานอันสำคัญของแผ่นดิน ร่วมกันปกป้องรักษาปวงชนให้ได้รับความเที่ยงธรรมและอยู่ได้โดยปกติสุขระมัดระวังป้องกันอย่าให้ช่องโหว่ของกฎหมายกลายเป็นเครื่องมือที่จะนำมาใช้เพื่อเบียดเบียนกันและกัน”^{๙๗}

ได้รับสั่งถึงข้อควรระวังสำหรับนักกฎหมายว่า

“นักกฎหมายทั้งหลายรวมทั้งนักกฎหมายในอนาคตด้วย จะต้องทราบกฎหมายนั้นมิใช่สำหรับให้มีช่องโหว่ในทางปฏิบัติ ไม่ใช่จะทำให้ได้ตรงไปตรงมาตามตัวบท จำต้องใช้ความพิจารณาอยู่เสมอจึงต้องมีศาลไว้ถึงสามศาล ตั้งแต่ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ไปจนศาลฎีกา และแม้ถึงศาลฎีกา แล้วก็ยังถวายฎีกาได้อีก”^{๙๘}

พระราชดำรัสอีกคราวหนึ่งมีว่า

“หน้าที่ของผู้ที่รักษากฎหมายและ

^{๙๖} พระราชดำรัสในโอกาสที่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^{๙๗} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

^{๙๘} พระราชดำรัสในโอกาสที่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

ผู้ที่ปฏิบัติตามกฎหมายก็มีหลายด้าน...นอกจากนี้ จะต้องศึกษากฎหมายให้สามารถที่จะบริการประชาชนได้ดีที่สุด คือถ้ามีช่องโหว่หรือมีกฎหมายที่ไม่เหมาะสมแก่เหตุการณ์ก็ต้องพยายามที่จะศึกษาเพื่อที่จะให้ปรับปรุงให้ดีขึ้น^{๙๔}

๖. การใช้กฎหมายต้องรักษาอุดมคติ จรรยา ความสุจริต และมโนธรรมของนักกฎหมาย

ได้กล่าวแล้วว่าการใช้กฎหมายนั้น ต้องใช้ให้ถูกหลักวิชา กล่าวคือถูกวัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์ทั้งการตีความก็ต้องทำอย่างมีหลักเกณฑ์ รู้จักว่าควรยึดหยุ่น ขณะเดียวกันต้องใช้ให้ถูกหลักคุณธรรมกล่าวคือรักษาอุดมคติ จรรยา ความสุจริต และมโนธรรม ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยมีพระบรมราโชวาทว่า

“ท่านทั้งหลายศึกษาวิชากฎหมาย ก้าวหน้ามาได้ถึงเพียงนี้ ย่อมเข้าใจได้ว่าต่างมีความตั้งใจที่จะประกอบกิจการงานด้านกฎหมายเป็นหลักต่อไป กฎหมายไทยนั้นได้รับความเชื่อถือ

ยกย่องทั่วไปในนานาประเทศ ว่าเป็นกฎหมายที่มีมาตรฐานสูง อำนาจความยุติธรรมและความเที่ยงตรงถูกต้องได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ข้อนี้ นักกฎหมายไทยย่อมทราบและภาคภูมิใจอยู่ด้วยกันแล้ว.....ผู้ที่ต้องการจะใช้กฎหมาย สร้างสรรค์ความผาสุกสงบและความเป็นปึกแผ่นก้าวหน้าของประชาชนและบ้านเมือง จึงจำเป็นต้องที่จะต้องรักษาวัตถุประสงค์อันจริงแท้ของกฎหมายแต่ละฉบับไว้ให้แน่นแน่วเสมอไปอย่างไม่มีข้อแม้ประการใดๆ พร้อมทั้งต้องรักษาอุดมคติ จรรยา ความสุจริต และมโนธรรมของนักกฎหมายไว้โดยรอบคอบเคร่งครัด เสมอด้วยรักษาชีวิตของตนเอง กฎหมายไทยจึงจะทรงคุณค่าอันสมบูรณ์บริบูรณ์ เป็นที่เชื่อถือยกย่องอยู่โดยตลอดไป ไม่ต้องกลายเป็นกฎหมายโบราณล้ำสมัย ดังที่มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์เกิดขึ้นในบางครั้งบางคราว”^{๙๕}

^{๙๔} พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันรพี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖.

^{๙๕} พระบรมราโชวาทแก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่สวนอัมพร วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐.

บทที่ ๗

แนวพระราชดำริว่าด้วยความยุติธรรม

ความหมายและพัฒนาการของแนวความคิดเรื่องความยุติธรรม

คำว่า “ความยุติธรรม” เป็นคำสำคัญในทางนิติศาสตร์ เพราะการตรากฎหมายก็ตีการบังคับใช้กฎหมายก็ตี การพิจารณาพิพากษาอรรถคดี การตีความกฎหมาย และการบังคับการให้เป็นไปตามคำพิพากษาก็ตี เป็นเรื่องที่จะต้องกระทำด้วยความยุติธรรมทั้งสิ้น ความยุติธรรมจึงเป็นชีวิตจิตใจของกฎหมาย ความบริสุทธิ์ยุติธรรมที่ขอบอ้างถึงกันอยู่เสมอ ก็คือชีวิตจิตใจของนักกฎหมาย เช่น บางทีพูดเลยไปถึงขนาดว่าจงให้ความยุติธรรม แม้ฟ้าจะถล่มทลายก็ตามที่ (Fiat justitia, ruat coelum)

นักปราชญ์ชั้นปราชญ์สมัยก่อนเข้าใจคำว่ายุติธรรมในลักษณะของคุณธรรม (virtue) ซึ่งเป็นเรื่องของจริยธรรม หรือความประพฤติทางธรรมจรรยา (ethics) มากกว่าจะเป็นเรื่องของความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมายหรือคดี เช่น เพลโต อธิบายว่าความยุติธรรมแปลว่า การทำความดี (doing well is justice)

ความยุติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญกว่าคุณธรรมอื่นใด (justice regulates other values) เพลโตเห็นว่าความยุติธรรมมิใช่การให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่ใคร ตามที่เขาควรได้รับเท่านั้น หากแต่เป็นการทำความดีซึ่งคนทั่วไปสรรเสริญว่าดีด้วย ฉะนั้น ถ้า ก.ทำร้าย ข. แต่ ข.ก็ให้อภัยแก่ ก. ดังนี้ ก็ควรนับเป็นความยุติธรรม^๙ ซึ่งคำอธิบายนี้ค่อนข้างเข้าใจยากในปัจจุบัน

นักปรัชญากรีกซึ่งอธิบายถึงความยุติธรรมไว้อย่างชัดเจนที่สุดคือ อริสโตเติลในหนังสือกฎหมายเล่มที่ ๖ อริสโตเติล กล่าวว่า “ความอยุติธรรมย่อมเกิดขึ้นเมื่อความเท่ากันถูกทำให้ไม่ทัดเทียมกัน และเมื่อความไม่เท่ากันถูกทำให้กลายเป็นความทัดเทียมกัน” (Injustice arises when equals are treated unequally, and also when unequals are treated equally) อริสโตเติล เน้นว่าความยุติธรรมเป็นเรื่องของการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม โดยถือหลักว่าสิ่งที่เหมือนกันควรได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกัน^{๑๐} อันเป็นที่มาของความ

^๙ International Encyclopedia of the Social Science, vols. 7-8, p.342.

^{๑๐} โสภณ รัตนกร, “ความยุติธรรม”, บทบัณฑิตย, เล่ม ๒๕, ๒๕๑๑, น. ๓๓๗-๓๔๒.

เข้าใจเรื่องความยุติธรรมในปัจจุบัน อริสโตเติลแบ่งความยุติธรรมออกเป็นสองประเภทคือ

๑. Distributive Justice หรือความยุติธรรมในการแบ่งสรรปันส่วน อริสโตเติลกล่าวว่าในการให้เกียรติยศ ความร่ำรวย ตำแหน่งยศถาบรรดาศักดิ์ หรือความดีความชอบแก่ใครนั้น รัฐต้องคำนึงถึงความแตกต่างในแต่ละบุคคล ความยุติธรรมประเภทนี้ จึงเป็นความยุติธรรมตามฐานานุรูป ซึ่งต้องจัดให้ตามสัดส่วนของแต่ละคน

๒. Corrective or Remedial or Cumulative Justice หรือความยุติธรรมในการชดเชยหรือทดแทน อริสโตเติลอธิบายว่า ในการให้ความยุติธรรมจะต้องคำนึงถึงความเสียหาย (damage) เป็นสำคัญ โดยถือหลักว่าความเสียหายอยู่ที่ไหน ต้องแก้ไขหรือเยียวยาที่ตรงนั้น เช่น ผู้ใดทำให้ผู้อื่นเสียหาย ผู้นั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหาย ตามตัวเลขแห่งความเสียหายที่เป็นจริง (arithmetic equality)

มีข้อที่น่าสังเกตว่าคำอธิบายความหมายของคำว่า “ความยุติธรรม” ในสมัยก่อนยุคของอริสโตเติลล้วนเป็นการอธิบายในลักษณะว่าเป็นคุณธรรมคือคุณงามความดี^๙ นักปรัชญากฎหมาย

ในเวลาต่อมา นับจากสมัยอริสโตเติลจึงเริ่มอธิบายคำว่าความยุติธรรมกระเด็นไปทางวิธีอันวยความยุติธรรม หรือจัดให้ได้รับความยุติธรรม (procedural justice) ซึ่งเป็นเรื่องของวิธีการมากกว่าเนื้อหาของความยุติธรรม (substantive justice) หรือความยุติธรรมในฐานะที่เป็นคุณธรรม^{๑๐} การอธิบายในลักษณะนี้ ย่อมทำให้เห็นภาพพจน์ชัดเจน เช่น อริสโตเติลได้อธิบายถึงหน้าที่ของรัฐในการแบ่งสรรปันส่วนหรือในการให้ความยุติธรรมเพื่อชดเชยความเสียหาย รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายในสมัยต่อมาพูดถึงตัวอย่างวิธีสร้าง ความยุติธรรมมากมาย เช่น หลักประกันสิทธิเสรีภาพของราษฎรเรื่อง ศุภนิติกระบวนการ (due process of law) หลักนิติธรรม (The Rule of Law) หลักสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของบุคคลในทางอาญาและความสุจริตในทางแพ่ง (presumption of innocence and good faith) หลักการนำเสนอพยานหลักฐาน (fair opportunity to present evidence) สิทธิของจำเลยในการมีทนาย การซักค้านพยานและเผชิญหน้ากับโจทก์ (the right to cross-examination and confrontation) เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีลักษณะของความเสมอภาค

^๙ ดูกริตติ บุญเจือ, ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์ สำหรับผู้เริ่มเรียน.

^{๑๐} ดู ปรีชา ช่างขวัญยืน, “หน่วยที่ ๒ ความยุติธรรม” เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง, สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

หรือความทัดเทียมกันมากขึ้นกว่าคำอธิบายในสมัยก่อน ๆ

ในสมัยต่อมา คาร์ล มาร์กซ์ และเอนเกิลส์ ซึ่งเป็นปรมาจารย์ทางฝ่ายสังคมนิยมต่างปฏิเสธความยุติธรรมแบบแบ่งสรรปันส่วนและแบบชดเชยหรือทดแทน โดยถือว่าเป็นความยุติธรรมแบบนายทุน เพราะมาร์กซ์ไม่ยอมรับว่าบุคคลอาจมีความแตกต่างกันได้ แม้มาร์กซ์จะไม่ยอมรับความยุติธรรมแบบชดเชยหรือทดแทน แต่สังเกตให้ดีจะเห็นว่าความคิดของมาร์กซ์กระเดียดมาทางนี้ เพราะให้ทัศนะของมาร์กซ์ ชนกรรมาชีพคือผู้เสียเปรียบในสังคม ซึ่งรัฐจะต้องบำบัดเยียวยาเพื่อชดเชยความเสียหายให้เป็นพิเศษ

ในประเทศคอมมิวนิสต์ นักปรัชญากฎหมายโซเวียตชื่อ ปาชุกานิส (B.Pashukanis) เคยเสนอความคิดว่า เมื่อเริ่มปฏิวัติ รัฐบาลควรอ้าง remedial justice หรือความยุติธรรมแบบชดเชย ต่อเมื่อยึดอำนาจปกครองในประเทศได้สำเร็จเด็ดขาดแล้ว ควรดำเนินนโยบายแบบ distributive justice หรือความยุติธรรมแบบแบ่งสรรปันส่วน ดังที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์เองก็โฆษณาว่าทุกคนต้องทำงานตามความสามารถของตน และได้รับผลตอบแทนตามงานของตน (from each according to his ability, to each according to his work) แต่ความคิดนี้เปิดช่อง

ให้เอนเอียงไปในทางคตินิยมแบบโลกเสรีเกินไป บุคคลสำคัญฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมา เช่น สตาลินจึงปฏิเสธความคิดนี้ ต่อมาก็ได้มีการโฆษณาแนวความคิดใหม่แทนซึ่งเรียกว่า “Socialist legality” ตามความคิดนี้ ความยุติธรรมมีอยู่เท่าที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น แต่ต้องเป็นกฎหมายที่รัฐบาลชนกรรมาชีพซึ่งอยู่ภายใต้การชี้นำของพรรคคอมมิวนิสต์กำหนดขึ้น (the principle of socialist legality requires all state organs as well as citizens to comply strictly with the social laws guided by the Communist Party)^๕

ในสมัยต่อมา คำว่าความยุติธรรมเริ่มเคลื่อนเข้าสู่วงการกฎหมายมากขึ้นโดยถือว่าเป็นทั้งคุณธรรม (virtue) หรือกรรมดี ดังที่ถกกันในสมัยกรีก แต่ขณะเดียวกันก็เน้นว่าเป็นสิ่งที่จะต้อง “ประสาธ” หรือสร้างให้เกิดขึ้นโดยจัดระเบียบวิธีการต่าง ๆ ให้ถูกต้อง สมควร เทียบตรง ยอมรับนับถือกันว่าดีงาม หรือผู้คนทั่วไปพอใจว่าควรจะต้องเป็นเช่นนั้น เช่น เมื่อตัดสินเช่นใด คนทั่วไปก็พอใจว่าถูกต้อง น่าจะเป็นเช่นนั้น อันเป็นเรื่องของการพิจารณาความยุติธรรมทั้งในแง่ของคุณธรรม (substantive justice) และในแง่ของกระบวนการหรือวิธีการสร้างให้เกิดคุณธรรมดังกล่าว (procedural justice) อย่างไรก็ตาม

^๕ International Encyclopedia of the Social Science, vols. 7-8, p.346.

แม้ความยุติธรรมจะเป็นคุณธรรมสำคัญและเป็นสิ่งที่จะต้อง “ประสาธ” แต่ความยุติธรรมก็มีใช้สมบัติหรือคุณธรรมเฉพาะของวงการตุลาการเท่านั้น เพราะเป็นคุณธรรมที่อาจเกิดกับผู้ใดก็ได้ ลอร์ด เดนนิ่ง อดีตอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ของอังกฤษจึงได้อธิบายว่า “ความยุติธรรม ได้แก่ เรื่องที่บุคคลในสังคมซึ่งเป็นบุคคลที่มีเหตุผลและความรู้สึกผิดชอบเชื่อมั่นว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรม” นอกจากนี้ จอห์น ไรลส์ ศาสตราจารย์ชาวอเมริกันผู้หนึ่งได้อธิบายว่า “ความยุติธรรม ได้แก่ เรื่องที่บุคคลที่มีเหตุผลถือว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรม ถ้าหากว่าบุคคลเหล่านั้นต้องวินิจฉัยในเรื่องนั้น ทั้งนี้โดยที่ตนเองไม่มีทางที่จะล่วงรู้เลยว่าตนเองจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นอย่างไรบ้าง” ข้อที่บุคคลทั้งสองเห็นตรงกันก็คือ ความยุติธรรมเป็นเรื่องที่บุคคลในสังคมสามารถคิด วินิจฉัยหรือเชื่อมั่นได้ว่าถูกต้องบุคคล ในสังคมนั้นต้องมีสติปัญญา มีระดับความคิดสูงพอสมควร มีเหตุผล มีความรู้สึกผิดชอบ (ลอร์ด เดนนิ่ง ใช้คำว่า right - minded และ right spirit ไรลส์ ใช้คำว่า rational) แต่คำอธิบายของ ไรลส์มีนัยว่า ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องอยู่บนรากฐานของความเป็นกลาง การไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือการไม่มีทางจะล่วงรู้

ว่าตนจะเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งตรงกับคำว่า ปราศจากอคตินั้นเอง ความยุติธรรมย่อมแสดงออกหรือเห็นได้เมื่อมีการ “ให้” (ซึ่งมักเรียกว่าการประสาธ) เพราะความยุติธรรมก็เหมือนกับธรรมข้ออื่น ๆ ถ้ายังอยู่ในใจก็ไม่มีทางรู้ว่ามียุติหรือไม่อย่างไร ปัญหาต่อไปมีว่า ให้อย่างไรจึงจะเป็นความยุติธรรม นักเขียนผู้หนึ่งเคยสรุปว่า

“ขอให้เริ่มด้วยการพิจารณาคำนิยามดังต่อไปนี้ก่อนว่า ความยุติธรรมคือ

- (๑) ทุกคนได้ตามที่ตนมีคุณงามความดีอยู่เพียงไร
- (๒) ทุกคนได้ตามความจำเป็นของตน
- (๓) ทุกคนได้เท่าที่ตนมีสิทธิอันชอบธรรม
- (๔) ทุกคนได้เท่าที่กฎหมายบัญญัติไว้”

คำว่า “ทุกคน” แสดงอยู่ในตัวว่าความยุติธรรมเกี่ยวข้องกับความเสมอภาค การให้ทุกคนได้รับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็จะต้องมีความปราศจากอคติหรือความไม่ลำเอียง ความเป็นกลาง (impartiality) เป็นคุณธรรมกำกับส่วนที่จะให้ได้ขนาดไหน เพียงไร อย่างไร จะเห็นว่ามีข้อที่แตกต่างความเห็นอยู่ การให้ตามนัยที่ (๑) ใกล้เคียงกับความคิดสมัยกรีก เช่น ให้นักเรียนที่สอบได้ที่ ๑ ได้รับรางวัลเป็นเงินสดหนึ่งหมื่นบาท การให้ตามนัยที่ (๒) ใกล้เคียงกับความคิดแบบ

^๗ Lord Denning, The Road to Justice, p.4.

^๘ John Rawls, A Theory of Justice (London, : Oxford University Press, 1972).

^๙ ส.ศิริรักษ์, อธิบายแนวคิดปรัชญาการเมืองฝรั่ง (กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๒๐), น. ๘๐.

socialist legality ที่เน้นความจำเป็นหลัก เช่น ถ้าคนที่สอบได้ที่ ๑ เป็นคนมั่งมีอยู่แล้ว ก็น่าจะให้รางวัลเงินสดแก่คนที่สอบได้ที่ ๒ หรือ ๓ ที่ยากจนกว่า

นักเขียนผู้นั้นกล่าวว่า “สำหรับผู้พิพากษา และนักกฎหมายโดยทั่ว ๆ ไป ความยุติธรรมดูจะมีความหมายจำเพาะในข้อ (๔) เท่านั้น เพราะถ้าถือตามนี้แล้ว บุคคลเหล่านี้ย่อมสามารถ “ให้ความยุติธรรม” ได้ตาม “กระบวนการยุติธรรม” ของรัฐ”^{๙๙}

ความหมายของความยุติธรรมในทัศนะฝ่ายไทย

คำว่า “ยุติธรรม” ปรากฏบ่อยครั้งในกฎหมายเก่าของไทย และเรามักใช้ในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายมากกว่าอย่างอื่น ถ้าเป็นแง่อื่น มักใช้คำว่าความเป็นธรรม แม้คำว่า “บริสุทธิ์ยุติธรรม” ที่เราพูดกัน ก็เป็นคำในกฎหมายเก่า เช่น ในคัมภีร์อินทภาษาก็ได้พูดถึง “พิจารณาความให้เป็นยุติธรรมบริสุทธิ์” และเป็นที่ยอมรับมาตลอดว่า คำนี้อธิบายความหมายยากที่สุดคำหนึ่งในทางกฎหมาย เอาคำว่าบริสุทธิ์เติมเข้าไปก็ยิ่งคลุมเคลืออยู่นั่นเองและไม่รู้ว่าจะทำหรือสร้างอย่างไรเสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์จึงทรงกล่าวว่า

“การที่จะบำเพ็ญความยุติธรรมในบ้านเมืองนั้น ดูที่เขียนในกระดาษแล้วดูเหมือนว่าจะให้ความยุติธรรมเป็นไปได้ใสบริสุทธิ์เหมือนอย่างฝัน นั้นเป็นแต่ความคิด การที่ทำจริงได้นั้นทำได้แต่เพียงเลา ๆ เพราะเหตุว่าไม่มีเครื่องมือเหมือนอย่างปรอทที่หยั่งว่าร้อนเย็นเพียงไร การที่ทำไปได้ในโลกนี้ก็ด้วยความเดาทั้งสิ้น คือเดาว่าอายนี้ทำผิดจริงหรือไม่ เดาว่าโทษเท่าใดจึงจะพอ ในเวลาที่ไม่มีความเดาจะชั่งโทษและผิดให้เสมอกัน การทั้งหลายที่ใช้ความเดาเป็นพื้นก็ต้องคลาดเคลื่อนอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่การคลาดเคลื่อนเช่นนี้ก็มิใช่เป็นพื้นทุกบ้านทุกเมือง”^{๑๐๐}

ประมวลจริยธรรม ข้าราชการตุลาการ ที่คณะกรรมการตุลาการ (ก.ต.) เห็นชอบและประกาศใช้ “เพื่อเป็นข้อแนะนำและแนวทางปฏิบัติแก่ผู้พิพากษาทั้งหลาย” เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๙ หมวด ๑ ข้อ ๑ ก็ได้บัญญัติว่า

“หน้าที่สำคัญของผู้พิพากษาคือการประสาทความยุติธรรมแก่ผู้มีอรรถคดี ซึ่งจักต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเที่ยงธรรมถูกต้องตามกฎหมายและนิติประเพณี”^{๑๐๑}

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, น. ๘๑.

^{๑๐๐} พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, อ้างถึงใน เนติบัณฑิตย ๒๓, หนังสือที่ระลึกเนติบัณฑิตสมัยที่ ๒๓.

^{๑๐๑} ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ, สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม, พ.ศ. ๒๕๒๙, น. ๓.

ถ้อยคำที่ผู้พิพากษาจะต้องถวายเป็นสัตย์
ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ก็มีคำว่ายุติธรรม
โดยไม่ให้ความหมายไว้ กล่าวคือ

“ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอถวาย
สัตย์ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะเทิดทูนและ
จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
โดยปราศจากอคติทั้งมวล เพื่อให้เกิดความ
ยุติธรรมแก่ประชาชนและความสงบสุขแห่ง
ราชอาณาจักร ทั้งจะสนับสนุนการปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญด้วยความ
บริสุทธิ์ใจ”^{๑๐}

ด้วยเหตุนี้ น่าจะกล่าวได้ว่าแม้คำนี้จะ
เป็นหัวใจของวงการกฎหมาย แต่ก็อธิบายได้ยาก
ไม่ว่าในภาษาไทยหรือในภาษาอังกฤษที่เรียกว่า
justice จนกระทั่งมีทฤษฎี มีสำนักความคิด
มีตำราถกเถียงโต้แย้งกันมากมาย ซึ่งหาข้อยุติ
ได้ยาก สุดแท้แต่ว่าใครจะเชื่อปรัชญาใดของใคร
ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้พยายามให้คำนิยามกว้าง ๆ ว่า
ความยุติธรรมหมายถึง “ความเที่ยงธรรม
ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล”
คำว่า “เที่ยงธรรม” มีนิยามว่า “ตั้งตรงด้วยความ
เป็นธรรม” ซึ่งก็ยังกว้างอยู่นั่นเอง

ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทิย์ ได้เคย
พยายามอธิบายโดยเทียบกับหลักเดิมของไทยว่า

“ยุติธรรมในที่นี้มุ่งหมายถึง justice ที่จริง
ก็หมายความว่าความเช่นเดียวกัน equity ซึ่งใช้สำหรับ
กฎหมายได้ พระราชดำรัสในโอกาสที่เสด็จ
พระราชดำเนินยังกระทรวงยุติธรรมและทรงรับ
เป็นเนติบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม
๒๔๙๕ ตอนหนึ่งว่า “การศาลยุติธรรมมีความ
สำคัญยิ่งประการหนึ่ง เพราะเป็นหลักประกัน
ความปลอดภัยและความเที่ยงธรรมของคน
ทั้งประเทศ และเป็นอำนาจอธิปไตยส่วนหนึ่ง
ตามรัฐธรรมนูญประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้า
ไปต่อเมื่อมีความยุติธรรมสม่ำเสมอ เป็นหลัก
อันคนทั้งปวงพึงยึดถือเป็นที่ยึดได้เนื่องนิรันดร์”
ยุติธรรมตามความเข้าใจทั่ว ๆ ไปหมายความว่า
ถูกต้องชอบด้วยเหตุผล ดังที่ปรากฏในพระราช
ดำรัสถึงคำอีกคำหนึ่งว่า “ความเที่ยงธรรม”
“สม่ำเสมอ” ยุติธรรมเป็นคำเก่าใช้มาตั้งแต่ครั้ง
กฎหมายตราสามดวงในพระราชปรารภว่า
“กระษัตริย์ผู้จะดำรงแผ่นดินนั้นอาไศรย์
ซึ่งโบราณราชนิติกฎหมายพระอาการ อัน
กระษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้ได้เป็นบรรทัดฐาน
จึงพิพากษาคัดสินเนื้อความราชฎาทรงปวงได้
โดยยุติธรรม” ในลักษณะพระธรรมศาสตร์ว่า
“มโนสารอำมาตย์บังคับเนื้อความทั้งปวงโดย

^{๑๐} คณะกรรมการตุลาการกำหนดขึ้นตามมาตรา ๑๙ วรรคสอง แห่ง พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑.

ยุติธรรม” แต่ต่อมาเมื่อมีคดียุติธรรม ๒ คน ทำไร่แดง มีถนนชั้นกลาง แยกผลแดงจากเลื้อยข้ามถนนกัน มโนสารตัดสินให้แดงในไร่ผู้ใดเป็นของผู้นั้น แต่พญาสมมุตราชใช้อำมาตย์ไปพิจารณาใหม่ เลิกตัดแดงอันข้ามถนนเอายอดกลับมาไว้ตามต้น บุรุษทั้งสองก็สรรเสริญพระเจ้ามหาสมมุตราชว่า “บังคับบัญชาเป็นธรรม” และ “มนุษย์ทั้งหลาย ตีฉันทินทามโนสาร อำมาตย์ว่าถึงแก่คดีบังคับคดี มิเป็นธรรม” ตามเรื่องโบราณนี้ก็หมายความว่า ความยุติธรรมหรือเป็นธรรมนั้นคือ ความถูกต้อง ตามความเห็นของ “มนุษย์ทั้งหลาย” คือ บุคคล ทั่วไปผู้มีเหตุผล^{๙๙}

กฎหมายกับความยุติธรรม

มีทฤษฎีมานานมาแล้วว่า ความยุติธรรม กับกฎหมายเป็นสิ่งเดียวกัน แยกกันไม่ออก แม้นักปรัชญากฎหมายธรรมชาติก็อ้างว่า ความยุติธรรมจะต้องสอดคล้องกับกฎหมาย ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันที่นักกฎหมายฝ่าย บ้านเมืองกล่าวว่า ความยุติธรรมจะต้องสอดคล้อง กับตัวบทกฎหมายของรัฐ

รุสโซได้อธิบายไว้ในบทที่ ๖ ของเรื่อง สัญญาประชาคมว่า “กล่าวกันว่าความยุติธรรม ทั้งหลายในโลกนี้มาจากพระเจ้าบนสวรรค์

พระเป็นเจ้าของเจ้าคือแหล่งที่มาของความยุติธรรม ทั้งปวง แต่ถ้ามนุษย์สามารถขอให้พระผู้เป็น เจ้าทรงบันดาลให้ความยุติธรรมปกแผ่ไปทั้งพื้นพิภพ โลกนี้ก็ไม่จำเป็นต้องมีรัฐบาล และไม่จำเป็นต้องมีกฎหมาย จริงอยู่ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ทำให้เราท่านรู้สึกว่า โลกมีความยุติธรรมอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะ เป็นสากลแต่ความยุติธรรมอันนี้จะเป็นที่ยอมรับ นับถือกันได้ก็ต่อเมื่อมันเป็นความยุติธรรมแบบ ถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกันอันกฎหมายของความ ยุติธรรมตามธรรมชาตินั้น ย่อมใช้ไม่ได้ผลใน หมู่มนุษย์ เนื่องจากไม่มีบทลงโทษ เป็นกฎหมาย ที่มีแต่คุณสำหรับคนร้ายและมีแต่โทษสำหรับ คนดี เพราะคนดีย่อมปฏิบัติตามกฎนั้นอยู่เสมอ ส่วนคนร้ายหายอมปฏิบัติตามไม่ ฉะนั้น มนุษย์ ในสังคมจึงจำเป็นต้องทำความตกลงกันตรากฎหมายออกมาเพื่อประสานสิทธิกับหน้าที่ เข้าด้วยกันและเพื่อผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรม”^{๑๐๐}

แนวความคิดนี้แยกความยุติธรรมออกจากกฎหมายว่าเป็นคนละเรื่องกัน แต่รุสโซก็เสนอแนะว่าควรประสมประสานเข้าด้วยกัน ความคิด เช่นนี้ ข้างฝ่ายไทยก็เคยมีและดูเหมือนว่านักกฎหมาย และนักปกครองสมัยก่อนจะเข้าใจกันดี การที่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชดำรัสตรัสสั่งให้ตั้งคณะกรรมการ

^{๙๙} จิตติ ดิงศภัทิย์, หลักวิชาสิทธิกฎหมาย (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙), น. ๔๙.

^{๑๐๐} จัง จักส์ รุสโซ, สัญญาประชาคม, แปลโดย จินดา จินตนาเสรี (กรุงเทพฯ : บริษัทพริต จำกัด, ๒๕๑๓), น. ๘๓-๘๔.

ตรวจชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการแก้จนได้กฎหมายตราสามดวงขึ้นมาในตอนต้นรัชกาลนั้น ก็ด้วยมีพระราชดำริว่า กฎหมายที่ตกค้างมาจากสมัยอยุธยาไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม วิปริตพันเพี้ยนไปจากหลักที่ควรจะเป็นเพราะการที่ขายหาผิดมิได้ หญิงภรรยาขอหย่าขายแล้วยอมให้หย่าได้ ดังที่ศาลตัดสินในคดีอำแดงป้อมนั้นเป็นหลักกฎหมายที่ใช้ไม่ได้ ข้อนี้แสดงว่ากฎหมายนั้นอย่างหนึ่ง ความยุติธรรมอาจเป็นอีกอย่างหนึ่งก็ได้ ไม่จำเป็นว่าขึ้นชื่อว่ากฎหมายแล้วจะต้องยุติธรรมดั่งามเสมอไป

มีคำพิพากษาที่น่าสนใจเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับความยุติธรรมและกฎหมายคือ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๕๕/๑๒๑ ข้อเท็จจริงเป็นเรื่องฟ้องเรียกทรัพย์มรดกจากจำเลยในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะวินิจฉัยบรรดาคดีต่าง ๆ ได้ เพราะพระบรมราชวินิจฉัยนั้นคือกฎหมาย เมื่อศาลฎีกาพิจารณาข้อเท็จจริงได้ความแล้วก็ได้้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาเพื่อให้มีพระราชวินิจฉัย^{๑๔} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงเห็นพ้องด้วยความเห็นของศาลฎีกา โดยทรงเห็นว่า การแบ่งทรัพย์มรดกเช่นนั้นเป็นการไม่ยุติธรรม จึงทรงวินิจฉัยใหม่ว่า

“ความเรื่องนี้ความเห็นศาลทั้งปวงแปลก

เปลี่ยนกันมาก...ให้จำเลยได้ส่วนหนึ่ง หนูก็มีสิบ หนูก็มีสี่ ได้ส่วนหนึ่ง ก็ดูจะพอสมควรแก่ทางยุติธรรม จะผิดกฎหมายหรือทางความอย่างไรไม่รู้ เพราะไม่ได้ตรวจเรื่องความละเอียดตลอดไป พุดแต่ความรู้สึกในใจ เมื่อได้เห็นคำพิพากษาอันมีข้อความย่อ ๆ”

นอกจากนี้ มีกฎกระทรวงยุติธรรมที่ ๑๓ ตามลายพระราชหัตถเลขาที่ ๑๑/๒๗๒ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๘ มีความตอนหนึ่งว่า “เว้นไว้แต่ความบางเรื่องซึ่งเห็นแก่ความยุติธรรมที่ควรจะนำความขึ้นกราบทูล จึงได้นำความขึ้นกราบทูล แล้วแต่เสนาบดีจะเห็นควร” ความข้อนี้จะทำให้เข้าใจได้ว่าในประเทศไทยนั้น กฎหมายกับความยุติธรรมอาจเป็นคนละเรื่องกันได้หรืออีกนัยหนึ่ง สิ่งที่เรียกกันว่ากฎหมายนั้น อาจไม่ยุติธรรมเสมอไปก็ได้ จนถึงกับต้องมีพระบรมราชวินิจฉัยเป็นอย่างอื่น หรือเมื่อศาลเห็นว่ากฎหมายไม่ยุติธรรม ก็อาจขอรับพระบรมราชวินิจฉัยเป็นประการอื่นได้

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๗, มาตรา ๔๔, มาตรา ๕๗ และมาตรา ๘๗ ก็ได้เปิดโอกาสให้ศาลมีคำสั่งอย่างใด ๆ ได้ “เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม” เช่นมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๕๑-๒๕๒/๒๕๐๘ วินิจฉัยว่า หากพยานฝ่ายที่นำสืบภายหลังเบิกความแตกต่าง

^{๑๔} รายละเอียดดูได้จาก อุทัย ศุภนิติย์, “ความยุติธรรมของศาล”, บทบันทึกคดี, เล่ม ๒๖, ตอน ๑-๒, น. ๓๒-๔๔.

กับที่เคยเบิกความไว้ในคดีอาญา และฝ่ายที่น่าสืบก่อนเพิ่งทราบเช่นนี้ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ศาลอนุญาตให้ฝ่ายที่น่าสืบก่อนอ้างสำนวนคดีอาญาเป็นพยานได้ และ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๑๔/๒๕๐๕ วินิจฉัยว่า แม้ผู้ร้องจะยื่นบัญชีระบุพยานไม่ทันในกำหนดแต่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ศาลอาจรับบัญชีระบุพยานที่ยื่นภายหลังกำหนดได้ ดังนี้ แสดงว่ากฎหมายกับความยุติธรรมอาจเป็นคนละสิ่งก็ได้ เพราะแม้แต่กฎหมายเองก็ยอมให้ศาลสั่งเป็นอย่างอื่นเพื่อความยุติธรรม

อนึ่ง ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทิย์ ได้กล่าวถึงปัญหาเรื่องกฎหมายกับความยุติธรรมไว้อย่างน่าฟังว่า “การที่มีคำใช้อยู่ ๒ คำ คือ กฎหมายคำหนึ่งความยุติธรรมคำหนึ่ง ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าหาใช่สิ่งหนึ่งสิ่งเดียวกันเสมอไปไม่ การที่นักกฎหมายจะยึดถือแต่กฎหมายไม่คำนึงถึงความยุติธรรมตามความหมายทั่วไปนั้นเป็นความเห็นความเข้าใจแคบกว่าที่ควรจะเป็น ในหนังสือ The Road of Justice โดย Sir Alfred Denning ซึ่งเป็นตำแหน่งอธิบดีศาลอุทธรณ์ (Master of the Rolls) ในอังกฤษ กล่าวว่า กฎหมายนั้นศาลเป็นผู้สร้างขึ้น (judge-made-law) ถ้าเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น พระราชบัญญัติก็ทำขึ้นโดยนักกฎหมายเป็นส่วนใหญ่ โดยเป็นผู้ร่างผู้ตีความใช้กฎหมายนั้น ทั้ง ๒ อย่างนี้ก็คือคนเป็นผู้สร้างกฎหมายขึ้น ส่วนความ

ยุติธรรมนั้นเป็นความรู้สึกของคนไม่มีใครสร้างขึ้น นักกฎหมายจึงไม่สามารถปิดความรับผิดชอบในการที่กฎหมายไม่สอดคล้องกับความยุติธรรมไปได้ การที่กฎหมายจะบังคับใช้ได้ผลตามบทบัญญัติหรือการที่คนทั้งหลายทำตามกฎหมายก็เพราะความสำนึกว่ากิจการที่กฎหมายบัญญัติให้ทำนั้นเป็นการถูกต้องสมควรที่จะต้องทำตามที่บัญญัติขึ้นนั้น คือ สอดคล้องกับความยุติธรรม Denning นิยามคำว่า ยุติธรรมว่า “อย่างใกล้ชิดที่สุดที่เราจะนิยามคำว่ายุติธรรมได้ก็แต่เพียงว่าเป็นสิ่งที่สมาชิกของชุมชนผู้มีจิตในที่ถูกต้องชอบเชื่อว่าเป็นธรรม” (the rightminded-members of the community-those who have the right spirit within them believe to be fair) Denning อ้างคำปฏิญาณก่อนจะเข้ารับตำแหน่งผู้พิพากษาอังกฤษว่า “I will do right to all manner of people after the laws and usages of this Realm without fear of favour, affection or ill-will” ซึ่งมีความสำคัญตรงที่ว่า จะทำความยุติธรรม (do right, do justice) ไม่ใช่ทำกฎหมาย (do law) เท่านั้น ส่วนที่ว่า after the laws นั้นคือต้องเป็นไปตามกฎหมาย คือเป็นความยุติธรรมตามกฎหมาย (justice according to law) ไม่ใช่อยุติธรรมตามกฎหมาย (injustice according to law) คำปฏิญาณซึ่งผู้พิพากษาต้องถวายสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ก่อนเข้ารับหน้าที่ ซึ่งกำหนด

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๗ มีความตอนหนึ่งว่า “จะปฏิบัติหน้าที่...เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน” ฉะนั้น แทนที่จะเข้าใจตามที่เคยเข้าใจกันว่ายุติธรรมหมายความว่าถึงสิ่งที่เป็นความยุติธรรมตามกฎหมาย สิ่งใดที่ไม่ใช่กฎหมายสิ่งนั้นเป็นความยุติธรรม สิ่งใดที่ไม่ใช่กฎหมายสิ่งนั้นไม่ยุติธรรม จึงไม่ถูกต้องบริบูรณ์ต้องเข้าใจใหม่ให้ตรงตามหลักธรรมชาติว่าเป็นความยุติธรรมที่สอดคล้องกับกฎหมาย ไม่ใช่เป็นความยุติธรรมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ถ้าจะกล่าวให้ตรงก็ต้องกล่าวว่าแม้กฎหมายโดยทั่วไปก็เป็นธรรม แต่ก็ต้องยอมรับว่าอาจเป็นไปได้ในบางกรณีบางโอกาสที่อาจมีกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับความยุติธรรมได้เหมือนกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะกฎหมายบัญญัติเป็นกรณีทั่วไปกำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บุคคลทั่วไปทราบและถือเป็นหลักประสานข้อขัดแย้งพิพาทกันในชุมชน ไม่ใช่ตัดสินเอาตามใจเฉพาะเรื่อง จึงอาจมีกรณีที่พฤติการณ์พิเศษต่างกับกรณีทั่วไปอื่น ๆ หรือกาลเวลาล่วงไป เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ความไม่เหมาะสมไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นได้เฉพาะกรณี”^{๑๑}

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า เคยมีคำพิพากษาโบราณของศาลฎีกาที่ ๑๔๔/๒๔๕๕ วินิจฉัยว่า “ความยุติธรรม แปลว่า ความประพฤติอัน

ชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมายเท่านั้น ความเห็นส่วนตัวบุคคลย่อมแปรปรวนไปต่าง ๆ ไม่มียุติ เป็นยุติธรรมไม่ได้เลย” ข้อนี้แสดงว่าศาลฎีกาเน้นความยุติธรรมตามกฎหมายและไม่ยอมรับนับถือความยุติธรรมนอกกฎหมาย ซึ่งถ้าถือตามอย่างที่ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศักทียว่าไว้ก็คงเป็น “ความเห็นความเข้าใจที่แคบกว่าที่ควรจะเป็น” แท้จริงความยุติธรรมอาจมีความหมายกว้างกว่านั้นได้ ดังที่ศาลไทยและกฎหมายไทยในเวลาต่อมายอมรับเสมอมาดังกล่าวข้างต้นอย่างน้อยที่สุดพระบรมราโชวาทที่จะขออัญเชิญมาต่อไปก็จะทำให้เห็นภาพของคำว่าความยุติธรรมนอกตัวบทกฎหมายแต่สอดคล้องกับกฎหมายชัดเจนยิ่งขึ้น แต่มีข้อที่น่าสังเกตว่าในการยอมรับความยุติธรรมนอกจากที่กฎหมายบัญญัตินั้นมักจะอยู่ได้เงื่อนไข หรือมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. กฎหมายอนุญาตหรือเปิดช่องให้ศาลหรือเจ้าพนักงานตีความหรือใช้ดุลยพินิจได้เป็นอย่างอื่น เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๗, ๔๔, ๕๗, ๘๗ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕๐ วรรค ๖ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๔, ๑๑๓ เป็นต้น

๒. ศาลจะไม่สร้างกฎหมายขึ้นใหม่ตาม

^{๑๑} จิตติ ดิงศักทีย, หลักวิชาชีพกฎหมาย, น. ๕๐-๕๑.

ที่ตนเห็นว่ายุติธรรม หรืออีกนัยหนึ่งความยุติธรรมตามใจชอบของตน หากจะยึดกฎหมายที่มีอยู่แล้วเป็นหลัก (positive justice) แต่จะพยายามตีความถ้อยคำสำนวนหรือข้อความที่แข็งกระด้าง (rigid) หรือไม่ยุติธรรมในกฎหมายให้คลี่คลายไปในทางที่เป็นธรรมมากขึ้นตามเทศกาลบ้านเมือง

กล่าวโดยสรุปก็คือ การให้ความยุติธรรมนอกกฎหมายต้องอาศัยกฎหมายเป็นรากฐานอยู่ข้างนั่นเองดังที่เรียกกันว่าความยุติธรรมที่สอดคล้องกับกฎหมาย ไซ้ว่าจะสร้างขึ้นเองและปราศจากกฎหมายใด ๆ เป็นที่มาเลยหรือขัดกับกฎหมายโดยสิ้นเชิงก็หาไม่

แนวพระราชดำริว่าด้วยความยุติธรรม

๑. ความสำคัญของความยุติธรรม “ถ้าไม่รักษาความเป็นธรรมเราก็จะล่มจม” “ถ้าหากว่าขาดความยุติธรรม ประเทศก็จะอยู่ยาก”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยรับสั่งว่า “ถ้าไม่รักษาวินัย ไม่รักษาความเป็นธรรมไม่รักษาความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริตแล้วเราก็อ่อมจะล่มจม เพราะว่าความเป็นธรรม ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความตั้งใจ

ทำตามหลักวิชานั้นเป็นการสร้างพื้นฐานที่ดีสำหรับบ้านเมือง”

ในโอกาสหนึ่งได้มีพระราชดำรัสว่า “ถ้าหากว่าขาดความยุติธรรม ประเทศก็จะอยู่ยาก มีเหมือนกันที่เขามีกการปกครองอย่างไม่มีมีความยุติธรรม แต่ว่าประเทศไทยก็คงต้องมีความยุติธรรมมาตลอด ถึงมีความเจริญได้ มีความมั่นคงได้อย่างมหัศจรรย์”

๒. “ความยุติธรรมอยู่ที่ไหน”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งอยู่เสมอว่า บ้านเมืองจะสงบเรียบร้อยได้จะต้องมีความยุติธรรมและความยุติธรรมนั้นจะมาจากผู้ใช้กฎหมายส่วนหนึ่งและมาจากตัวบทกฎหมายอีกส่วนหนึ่ง ในส่วนของผู้ใช้กฎหมายนั้นจะทรงเตือนผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ เนติบัณฑิต และนิสิตนักศึกษาวิชากฎหมายทุกครั้งที่มีพระบรมราชโองการ เช่น “ถ้าผู้พิพากษาขาดความยุติธรรมคือความเป็นกลาง กลไกต่างๆ ของประเทศก็จะต้องเสื่อมโทรมลงไปไม่น้อยและคนก็จะไม่มีที่พึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้นสังคมก็จะอลเวง พวกเราทุกคนจะเป็นผู้ที่มีหน้าที่ใดก็ตามก็เดือดร้อนทั้งนั้น” ด้วยเหตุนี้จึงทรงย้ำอยู่เสมอ

^{๗๗} พระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้รับพระราชทานเลื่อนยศชั้นนายพล ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๔.

^{๗๘} พระราชดำรัสในโอกาสที่ผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรมเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕.

^{๗๙} พระราชดำรัสในโอกาสที่ผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรมเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔.

ในเรื่อง “ความเป็นกลาง” และ “ความสุจริต” ซึ่งเป็นคุณสมบัติหรือคุณธรรมของตัวบุคคล นอกจากนั้นยังทรงเน้นด้านความสามารถเช่น ต้องใช้กฎหมายให้ตรงวัตถุประสงค์และต้องระวังช่องโหว่ของกฎหมายอีกด้วย ดังที่เคยรับสั่งว่า “กฎหมายทั้งปวงจะธำรงความยุติธรรมและถูกต้องเที่ยงตรงหรือธำรงความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพเต็มเปี่ยมอยู่ได้หรือไม่เพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับการใช้”^{๑๐}

ในอีกวโรกาสหนึ่ง ได้รับสั่งว่า

“ความไม่เป็นธรรม หากจะเกิดขึ้นในการตัดสินบรรทัดดี ไม่น่าจะอยู่ที่ตัวบทกฎหมาย แต่อยู่ที่ตัวบุคคลราบใดที่ผู้ใช้กฎหมายมีความสุจริต มีจรรยาและมโนธรรมของนักกฎหมายมั่นคงแล้ว ก็ไม่ควรจะเกิดความผิดพลาด”^{๑๑}

ในส่วนของตัวบทกฎหมายนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสหลายครั้งว่า กฎหมายนั้นเป็นปัจจัยหรือเครื่องมือที่มีเพื่อรักษาความยุติธรรม หรือใช้เป็นแบบแผนความประพฤติของประชาชนและใช้เป็นแม่บทในการพิจารณาตัดสินความประพฤติ

ของประชาชน ตัวกฎหมายเองจึงต้องมีความยุติธรรมอยู่ด้วยที่สำคัญคือต้องตราขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่จะรักษาความยุติธรรมในบ้านเมือง ไม่ใช่กดขี่ข่มเหงประชาชนในบ้านเมือง กฎหมายที่กดขี่ข่มเหงประชาชน หรือรังแกประชาชนทำให้ประชาชนในบ้านเมืองเดือดร้อนเป็นกฎหมายที่ไม่ยุติธรรม รับสั่งว่า “ถ้าดูในทางกฎหมาย เขา (ประชาชนผู้ละเมิดกฎหมาย) ก็ฝ่าฝืนเพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ถ้าตามธรรมชาติใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ก็ผู้ที่ผิดเส้นนั่นเอง”^{๑๒} ได้รับสั่งด้วยว่า “ความยุติธรรมอยู่ที่ไหน”^{๑๓}

อีกประมาณเดือนหนึ่งต่อมา หลังจากที่ ได้รับสั่งข้างต้นแล้ว ได้มีกระแสพระราชดำรัสอีกวโรกาสหนึ่งว่า

“ความยุติธรรมนี้บางทีก็หายาก เพราะว่าพวกเราอยู่ในจำพวกที่ย่อมต้องนึกถึงผลประโยชน์ ผลประโยชน์จะต้องอยู่ในขอบเขต มิฉะนั้นจะมีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน กฎหมายก็มีไว้สำหรับช่วยบรรเทาเท่านั้นเอง”^{๑๔}

^{๑๐} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต ณ อาคารใหม่สวนอัมพร วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐.

^{๑๑} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔.

^{๑๒} พระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันพี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖.

^{๑๓} พระราชดำรัสองค์เดียวกัน.

^{๑๔} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการเนติบัณฑิต รุ่นที่ ๒๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖.

๓. กฎหมายกับความยุติธรรมใครสำคัญกว่ากัน

นักปรัชญากฎหมายฝ่ายหนึ่งมีความเห็นมานานมาแล้วว่า ขึ้นชื่อว่ากฎหมายมิใช่ว่าจะยุติธรรมถูกต้องดีงามในตัวเองเสมอไป กฎหมายมาจากคนจึงอาจออกมาด้วยโลภะ โทสะ โมหะ หรือวิชาคือความเข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ นอกจากนี้เมื่อใช้กฎหมายนั้นนานวันเข้า สิ่งที่ยุติธรรมในสมัยหนึ่งอาจไม่ยุติธรรมในความรู้สึกนึกคิดของคนอีกสมัยหนึ่งก็ได้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ทรงตระหนักในความจริงข้อนี้จึงได้รับสั่งว่า “กระษัตริย์ผู้จะดำรงแผ่นดินนั้นอาไศรย์ซึ่งโบราณราชนิติกฎหมายพระไอยการ อันกระษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้ได้เป็นบัดทัดทาน จึงพิพากษาดราสินเนื้อความราชฎทั้งปวงได้โดยยุติธรรม แลพระราชกำหนดบทพระไอยการนั้นก็พ้นเพื่อนวิปริตผิดซ้ำต่างกันไปเป็นอันมาก ด้วยความอันโลกหลงหาความละเอียดแก่บาปมิได้ ดัดแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิพากษาให้เสียยุติธรรมสำหรับแผ่นดินไปก็มีบ้าง”^{๒๘}

ด้วยเหตุนี้เมื่อถามว่าอะไรสำคัญกว่าระหว่างกฎหมายกับความยุติธรรม ขณะที่นักปราชญ์ฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากฎหมายสำคัญที่สุด

สิ่งใดอยู่นอกกฎหมายไม่ต้องพูดถึง นักปราชญ์อีกฝ่ายที่มีได้เห็นอย่างข้างต้นก็จะตอบว่าความยุติธรรมสำคัญกว่ากฎหมาย เพราะกฎหมายเป็น “เครื่องมือ” ของคุณธรรมคือความยุติธรรม ถ้าจะพูดอย่างภาษาวิชาการเวลานี้ก็ต้องว่ากฎหมายเป็น means ไม่ใช่ end (เป็นวิธีการไปสู่เป้าหมายปลายทาง ไม่ใช่เป้าหมายในตัวของมันเอง) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราโชวาทในข้อนี้ว่า

“โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรจะถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย การพิจารณาพิพากษารรคดีใด ๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ดูจะไม่เป็นการเพียงพอ จำต้องคำนึงถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอการใช้กฎหมายจึงจะมีความหมาย และได้ผลที่ควรจะได้”^{๒๙}

ที่ว่า “ความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย” นั้นเป็นการมองความยุติธรรมในแง่ของความเป็นธรรมหรือคุณธรรมที่ควรจะมีอยู่ในใจทุกคนและเป็นของคู่กับแผ่นดิน คู่กับโลก ไม่ใช่มาเกิดขึ้นมีขึ้นเป็นขึ้นเพราะกฎหมายเป็น

^{๒๘} บานแผ่นก กฎหมายตราสามดวง.

^{๒๙} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษาเนติบัณฑิต ณ เนติบัณฑิตยสภา วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

ผู้กำหนด ข้อนี้น่าตรงกับหลักที่นักปราชญ์ตะวันตกเรียกว่า “ความยุติธรรมตามธรรมชาติ” (natural justice) ซึ่งนักกฎหมายหลายคนก็ยอมรับว่าถูกต้อง และยังใหญ่ครอบคลุมมากกว่าความยุติธรรมตามตัวบทกฎหมาย (legal justice) เพราะความยุติธรรมประการหลังนี้ มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น เขียนขึ้นซึ่งอาจอยู่บนรากฐานของอภุศลคือ โลภะ โทสะ โมหะ และอวิชา คือความไม่รู้ ความรู้ไม่จริง และความรู้ไม่เท่าทันเหตุการณ์บ้านเมืองก็ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงย้ำอยู่เสมอว่า กฎหมายหรือความยุติธรรมตามกฎหมายนั้นอย่างหนึ่ง ความยุติธรรมที่แท้จริงเป็นอีกอย่างหนึ่ง เป็นอีกระดับหนึ่ง เช่น ในพ.ศ. ๒๕๑๓ ได้มีพระราชดำรัสว่า

“ความยุติธรรมนั่นเองจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นมาได้ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดและเกิดตีรันทนแย้งกัน ลงท้ายก็ต้องขึ้นโรงศาล ต้องลงโทษกันโดยมิเป็นธรรม แต่พวกที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายก็บอกว่า “ต้องทำตามตัวบทกฎหมาย ตามตัวหนังสือ” บางคนก็ปฏิบัติการในด้านกฎหมายก็คงได้เห็นเหมือนกันว่า มีบางคดีที่เราารู้ได้ว่าเป็นธรรม เขาควรจะชนะความ แต่ความยุติธรรมตามตัวหนังสือเขาต้องแพ้ก็ขอฝากความคิดนี้ให้ช่วยกันคิดพิจารณา”^{๓๓}

มีพระบรมราโชวาทที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งซึ่งพระราชทานแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ มีข้อความสำคัญย้ำเรื่องเดียวกันนี้ดังนี้

“ท่านทั้งหลายส่วนมากคงจะได้ทำหน้าที่ในศาลสถิตยุติธรรม หรือไม่ก็คงประกอบการทำงานทางด้านกฎหมาย การที่อยู่กับกฎหมายและใช้กฎหมายมาก ๆ นั้น อาจทำให้ติดใจตัวบทกฎหมายมากไปและทำให้เห็นว่าลำพังตัวบทกฎหมายจะให้ความยุติธรรมได้โดยสมบูรณ์ความจริงกฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับกำหนดความถูกต้อง เพื่ออาศัยเป็นหลักวินิจฉัยในการอ่านวความยุติธรรม หาใช่ปัจจัยสำคัญสิ่งเดียวในการให้ความยุติธรรมไม่ ดังนั้นจะอาศัยตัวบทกฎหมายกับคำให้การในศาลเท่านั้นไม่ได้ ทั้งนี้เพราะตัวบทของกฎหมาย รวมทั้งข้อเท็จจริงที่นำมากล่าวแก่ศาล เป็นสิ่งที่อาจนำมาพลิกแพลงให้ผิดเพี้ยนไปได้ต่าง ๆ ด้วยความหลง ด้วยอคติหรือด้วยเจตนาอันไม่สุจริตทำให้ความเที่ยงธรรมถูกกริดรอนทำลายไป การอ่านวความยุติธรรม จึงต้องอาศัยตัวผู้ใช้กฎหมาย คือท่านทั้งหลาย เป็นปัจจัยสำคัญด้วยเท่า ๆ กันกับตัวบทกฎหมายในการที่ท่านจะได้

^{๓๓} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์รำลึก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

กระทำหน้าที่ที่สามารถอำนวยความสะดวกอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้ต่อไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำตัวให้เป็นผู้ยุติธรรมก่อนเป็นเบื้องต้น ด้วยการตั้งใจให้มั่นคงที่จะรักษาความเป็นกลาง และรักษาวัตถุประสงค์ของกฎหมายแต่ละฉบับไว้ โดยเคร่งครัดแน่วแน่ พร้อมกับรักษาความสุจริต จรรยา และมโนธรรมของนักกฎหมายไว้เสมอ กับชีวิต ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุขุมรอบคอบ ประกอบด้วยอุเบกขาและปัญญาอันกระจ่าง แจ่มใส ท่านจึงจะมีดุลยพินิจที่เที่ยงแท้ถูกต้อง และสามารถเป็นที่พึ่งที่อาศัยของประชาชน ผู้อยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายบ้านเมืองได้แท้จริง”^{๙๔}

ใน พ.ศ. ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราโชวาททรงย้ำหลักการเดิมอีกครั้งว่า

“ผู้ที่ได้ผ่านสำนักอบรมศึกษากฎหมาย ทุกคนควรจะได้รับ การชี้แจงเน้นหนักให้ทราบชัดว่า กฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม หากเป็นแต่เพียง บทบัญญัติหรือปัจจัยที่ตราไว้เพื่อรักษาความยุติธรรม...จึงไม่สมควรจะถือว่า การรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินมีวงกว้างอยู่เพียงแค่ขอบเขตของกฎหมาย จำเป็นต้องขยายออกไปให้ถึง

ศีลธรรม จรรยา ตลอดจนเหตุและผลตามเป็นจริงด้วย”^{๙๕}

ที่นับว่าสำคัญคือ ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้มีพระราชดำรัสในแนวทางเดียวกันต่อที่ประชุมใหญ่นักกฎหมายนานาชาติที่มาจัดประชุมใหญ่ในประเทศไทย ซึ่งเท่ากับเป็นการขยายแนวพระราชดำรัสไปสู่วงการกฎหมายนานาชาติว่า

“จุดประสงค์ใหญ่ของนิติศาสตร์นั้นก็คือการอำนวยความสะดวกยุติธรรมถูกต้องอย่างเสมอหน้าแก่ประชาชนให้ทุกคนอยู่ร่วมกันโดยสงบสุขเสมอภาคและเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อจุดประสงค์นี้จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอันเป็นหลักใหญ่สองสถานคือตัวบทกฎหมายที่ดีสถานหนึ่ง การปฏิบัติที่ดีอีกสถานหนึ่งจึงจะสัมฤทธิ์ผล ดังนั้น การบัญญัติกฎหมายควรจะต้องเป็นไปเพื่อความ เป็นอยู่ดีของทวยชนโดยตรง และควรจะให้อำนวยความสะดวกถูกต้องแก่ทวยชนได้อย่างทั่วถึงแท้จริง ทั้งการใช้กฎหมายนั้นเล่าก็ควรจะต้องมุ่งปฏิบัติให้ได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวด้วยเช่นกัน โดยใช้กฎหมายจะต้องไม่ติดในดัวบทย่างเหนียวแน่นจนเกินไป หากแต่จะต้องถือเอาเหตุผลตามเป็นจริงของกรณีแต่ละ

^{๙๔} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรเนติบัณฑิต ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑.

^{๙๕} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรเนติบัณฑิต ณ อาคารใหม่สวนอัมพร วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๒.

กรณีเป็นสำคัญ”^{๙๐}

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทเหล่านี้ มีผู้อัญเชิญไปเผยแพร่ในที่ต่าง ๆ กัน อยู่บ้างแล้ว และน่าจะถือว่ามีความสำคัญสำหรับ วงการศึกษาวิชากฎหมาย เพราะสะท้อนให้เห็น ความคิดในเชิงปรัชญากฎหมายอย่างชัดเจนว่า ความยุติธรรมคืออะไร อยู่ที่ไหน ถ้าขัดกับ กฎหมายจะอย่างไร ความยุติธรรมกับกฎหมาย อะไรสำคัญกว่ากัน อีกหลายปีต่อมาเมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปในพิธี พระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ความรู้ ชั้นเนติบัณฑิตก็ได้มีพระราโชวาทซ้ำอีกหลายครั้ง สะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างชัดเจน เช่น ใน พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้มีพระราโชวาทแก่เหล่าเนติบัณฑิตรุ่นที่ ๓๔ ว่า

“หน้าที่ที่ถูกที่ควรของนักกฎหมายคือ ใช้กฎหมายเพื่อรักษาความถูกต้องเที่ยงตรง เป็นยุติธรรม แต่โดยความจริงที่เป็นอยู่คู่ความ ในศาลสถิตยุติธรรมเป็นอันมากมุ่งหมายแต่จะใช้ กฎหมายต่อสู้เอาชนะกันและกันเป็นสำคัญ

แสดงว่านอกจากเพื่อรักษาความยุติธรรมแล้ว นักกฎหมายยังใช้กฎหมายเพื่อเอาชนะกันอีกทาง หนึ่งด้วย ประการหลังนี้มีใช้สิ่งที่ถูก นักกฎหมาย จึงควรจะได้สำเหนียกและระมัดระวังกันให้มาก เพื่อที่จะมิให้เกิดขึ้นเป็นขึ้นแก่ตัวเอง ในการ ที่ปฏิบัติหน้าที่รักษาและผดุงความยุติธรรมใน แผ่นดินต่อไป จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกระทำตัว ของท่านให้เป็นผู้ยุติธรรมก่อนเป็นเบื้องต้น ด้วยการดำรงตัวดำรงใจให้มั่นคงที่จะรักษาความ ถูกต้องเป็นกลางและรักษาวัตถุประสงค์ของ กฎหมายแต่ละฉบับไว้ให้แน่นแฟ้น พร้อมกับต้อง พยายามตามรักษาความซื่อสัตย์สุจริตและ มโนธรรมของนักกฎหมายไว้ตลอดทุกเวลาเสมอ กับรักษาชีวิต”^{๙๑}

ในปีเดียวกันได้มีพระราโชวาทแก่ผู้สอบ ได้ชั้นเนติบัณฑิต รุ่นที่ ๓๕ อีกครั้งว่า

“การที่อยู่กับกฎหมายและใช้กฎหมาย มาก ๆ นั้น อาจทำให้มองเห็นความสำคัญของ กฎหมายหนักแน่นมากเกินไป คือเห็นว่าตัวบท กฎหมายนั้นจะให้ความยุติธรรมได้อย่างสมบูรณ์ ที่จริงกฎหมายเป็นเพียงบทบัญญัติอย่างกลาง ๆ

^{๙๐} พระราชดำรัสในการเปิดการประชุมใหญ่ของสมาคมนักกฎหมายแห่งประเทศไทยและแปซิฟิกตะวันตก (LAWASIA) ครั้งที่ ๗ ณ โรงแรมดุสิตธานี วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ พระราชดำรัสนี้ทรงมีเป็นภาษาไทย ประโยคสุดท้ายแห่งพระราชดำรัสข้างต้น ในฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษมีว่า “A person applies a law must not adhere too tenaciously to the letter of the law. It is important that he consider the facts of each case in a clear and logical manner before making a decision”.

^{๙๑} พระราโชวาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีพระราชทานแก่ผู้สอบได้ชั้นเนติบัณฑิต รุ่นที่ ๓๔. ปีการศึกษา ๒๕๒๔ ณ ศาลาดุสิตาลัย วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๖.

สำหรับอาศัยเป็นหลักวินิจฉัยในการอำนวยความสะดวก ยุติธรรมเท่านั้น หาใช่ปัจจัยสำคัญสิ่งเดียวในการ ให้ความยุติธรรมไม่”^{๓๖}

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จฯ แทนพระองค์และมีพระราชโองการให้หลักการตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระบรมชนกนาถอีกครั้ง อย่างชัดเจนว่า

“ในเรื่องการรักษาความยุติธรรมนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยพระราชทานกระแสพระราชดำริสแก่มุขนิกกฎหมายไว้ครั้งหนึ่งว่า กฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม หากเป็นแต่เพียงบทบัญญัติที่ตราขึ้นไว้เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งสำหรับรักษาความยุติธรรม ดังนั้นจึงไม่ควรจะถือว่าการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินคือการรักษาความถูกต้องในการปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น จำเป็นต้องขยายขอบข่ายความถูกต้องออกไปให้ถึงศีลธรรม จริยธรรม ตลอดจนถึงเหตุผลฝ่ายที่เป็นธรรมทั้งหลายด้วย ข้าพเจ้าประสงค์อย่างยิ่งที่จะเห็นท่านทั้งหลายปฏิบัติงานด้วยความกล้าและมั่นคง หมายถึงกล้าที่จะปฏิบัติ

ตามความถูกต้องเที่ยงตรงทั้งตามตัวบทกฎหมาย ทั้งตามศีลธรรม จริยธรรมตามที่กล่าว และมั่นคงที่จะปฏิบัติตาม ความสัตย์สุจริต ตามครรลองแห่งความชอบธรรม เพื่อผู้สุจริตทั้งหลายจักได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างเต็มที่ และผู้ทุจริตจักได้ไม่อาจใช้กฎหมายคุ้มครองหรือส่งเสริมให้ทำการทุจริตอยู่ได้อย่างลอยนวล และเมื่อเป็นไปได้เช่นนี้ การใช้กฎหมายก็จะบรรลุผลตามวัตถุประสงค์โดยไม่มีช่องว่างทางกฎหมายต่อไป”

๔. ถ้ากฎหมายไม่ยุติธรรมควรทำอย่างไร เมื่อมีพระราชปรารภเรื่องความไม่ยุติธรรมของกฎหมายก็จะทรงแนะนำด้วยเสมอ เช่น “ต้องมีการวิจัยหรือมีการแก้ไขกฎหมายบางส่วน” “ช่วยทางสภานิติบัญญัติชี้ทางให้สภานิติบัญญัติว่าควรที่จะปรับปรุงกฎหมายที่ตรงไหน” “เสนอให้ประชาชนทราบ ให้ทางผู้ใหญ่ทราบ ให้ทางสภานิติบัญญัติหรือทางกรมกฤษฎีกา...แล้วก็ดัดแปลงกฎเกณฑ์ในกฎหมายให้เป็นผลสำเร็จ...มีความยุติธรรมมากขึ้น”

^{๓๖} พระราชโองการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีพระราชทานแก่ผู้สอบได้ชั้นเนติบัณฑิต รุ่นที่ ๓๕ ปีการศึกษา ๒๕๒๔ ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๖.

^{๓๗} พระราชโองการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่เนติบัณฑิต รุ่นที่ ๓๗ ปีการศึกษา ๒๕๒๔ ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๔.

บทที่ ๘

แนวพระราชดำริว่าด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรม

ความหมายและขอบเขตของธรรม

“การปกครองแผ่นดิน” อาจดูเป็นเรื่องของรัฐศาสตร์ หรือรัฐประศาสนศาสตร์ แต่การปกครอง ในสมัยประชาธิปไตย เป็นเรื่องที่ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายซึ่งเป็นกรอบกติกาของบ้านเมือง ดังที่เรียกกันว่า “Rule by law” หรือการปกครอง ตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ซึ่งแตกต่างจากการปกครองตามอำเภอใจของบุคคล (Rule by person) ดังนั้น การปกครองแผ่นดิน จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกับกฎหมายโดยตรง

ในอดีต พระมหากษัตริย์ทรงปกครองแผ่นดินด้วยพระองค์เอง และแม้จะไม่มีกรกล่าวถึงอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ แต่ก็ถือว่าภารกิจท่านองนี้มีอยู่จริง หากแต่สถิตอยู่ในพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น โดยจะทรงกระทำภารกิจเหล่านี้เอง หรือทรงมอบหมายพระราชทานอำนาจให้ผู้ใดไปกระทำการกิจในพระปรมาภิไธยก็ได้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว แม้จะมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขต่อไป ดังที่ปรากฏในประเทศต่างๆ รวม ๒๙ ประเทศในโลก แต่พระราชอำนาจและพระราชภาระเริ่มถูกจำกัด และบังเกิดกรอบ

กติกาต่างๆ มากขึ้น เพื่อกำกับเหนี่ยวรั้งการใช้พระราชอำนาจที่ในบางประเทศเคยมีอยู่อย่างมากมาย และก่อให้เกิดความเดือดร้อนไม่เป็นธรรมแก่ประชาชน จนต้องลุกขึ้นล้มล้างหรือเจรจาต่อรองขอจำกัดพระราชอำนาจ เป้าหมายของการกระทำเหล่านี้คือ ต้องการสร้างการปกครองที่เป็นธรรมขึ้นนั่นเอง

ในประเทศไทย เราจะเข้าใจความข้อนี้ดีมาแต่โบราณกาล ทั้งที่ยังไม่มีการติดต่อสัมพันธ์หรือทราบถึงความเปลี่ยนแปลงในต่างประเทศนั้น แม้เราจะมีพระมหากษัตริย์ที่ “ปราบดาภิเษก” ขึ้นครองราชสมบัติ ซึ่งเปรียบได้กับการต่อสู้ขจัดศัตรูที่ขัดขวางหรือการแย่งชิงราชสมบัติแล้วสถาปนาตนเองขึ้นเป็นหัวหน้า แต่เราก็รู้จักหลัก “เอณกชนนิกรสโมสรมมตติ” กล่าวคือการที่สมณชีพราหมณ์และประชาชนทั้งปวงยินยอมพร้อมใจยกย่องขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ แม้เราจะมีคำว่า “กษัตริย์” ซึ่งหมายถึงนักรบ แต่เราก็รู้จักคำว่า “ราชา” ซึ่งหมายถึงผู้ยิ่งใหญ่ให้เกิดความพึงพอใจแก่คนทั้งปวง แม้แต่ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งหมายถึงการประกอบพิธีขึ้นดำรงความเป็นใหญ่เหนือคนทั้งปวงก็มีคตินิยมมาแต่โบราณว่า

“พราหมณ์เข้าเฝ้าทูลเกล้าฯ ถวายกิ่งไม้

มงคลเพื่อให้ทรงปิดพระองค์ตอนพระสงฆ์เจริญมงคลสูตร ถือว่าเป็นการปิดอัมงคลและสรรพโรคภัยออกจากพระองค์ แต่ในพิธีการราชสุยะของฮินดูในสมัยโบราณนั้น ก่อนที่พราหมณ์จะทำพิธีอื่นๆ พราหมณ์จะต้องเอากิ่งไม้ไปฟาดพระขนองของพระมหากษัตริย์เป็นทำนองเหียนเบาๆ เป็นสัญลักษณ์ของทัศนคติ... ผู้ที่จะมีอำนาจนั้นได้จะต้องรู้เสียก่อนว่าการถูกเหียนนั้นเป็นอย่างไร พราหมณ์จึงต้องเหียนพระราชาเสียก่อนพอเป็นพิธี”^๑

เมื่อพราหมณ์ถวายราชสมบัติ และขอให้ทรงดำรงราชสมบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน ก็จะมีพระราชดำรัสตอบว่า “ขอบแล้วพราหมณ์”

จากนั้น พราหมณ์ก็จะน้อมถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ อันหมายถึง ข้าวของเครื่องใช้ที่แสดงถึงความเป็นพระราชาทั้งห้าประการ ตรงนี้ก็มีคำอธิบายความหมายของข้าวของเครื่องใช้แต่ละอย่างเพื่อเป็นคติสอนใจผู้เป็นพระมหากษัตริย์ดังนี้ ๑. พระมหาพิชัยมงกุฎ หมายถึง การเป็นประมุขอยู่สูงสุดเหนือคนทั้งปวง ๒. พระแสงขรรค์ชัยศรี หมายถึง ความกล้าหาญและความ

เที่ยงธรรมในการปกครองและตัดสินคดี (เทพีแห่งความยุติธรรมของตะวันตกก็ถือดาบ) ๓. ชาร์พระกรหรือไม้เท้า หมายถึง การมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเกาะและนำทาง ๔. พัดวาลวิชนี และพระแส้หางจามรี หมายถึง การทำหน้าที่บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ยังให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่ราษฎร ๕. ฉลองพระบาทเชิงงอน หรือรองเท้า หมายถึง การที่พระมหากษัตริย์จะดำรงพระบรมเดชานุภาพอยู่ได้ก็ด้วยการมีพสกนิกรเป็นเครื่องรองรับ หลังจากนั้นพราหมณ์ก็จะกราบบังคมทูลขอรับพระปฐมบรมราชโองการ ซึ่งจะมีพระบรมราชโองการแรกสุดตามแบบธรรมเนียมมาแต่โบราณเป็นภาษาบาลีว่า

“สังวิทยามิ วิสสัสสุชา ยถาสุขัง วิหารตุ” แปลว่า “คำสั่งของเราได้ออกไปแล้ว จงอยู่เป็นสุขเถิด”

แล้วตรัสว่า “พรณพฤกษ์ และสิ่งของทั้งปวงซึ่งมีในแผ่นดินทั่วขอบเขตแดนพระนคร ซึ่งหาเจ้าของหวงแหนมิได้ นั้น ตามแต่สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรจะปรารณาเถิด”^๒ ข้อความในภาษาไทยนี้ตรัสมาแต่โบราณจนถึงเมื่อกระทำพิธีบรมราชาภิเษกในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเปลี่ยนเป็นว่า

^๑ วุฒิสภา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แอลโซซิเอตเตด ไช-คลาส กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๙), น. ๒๐๑.

^๒ นภาพร เล่าลีนวัฒนา, การเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพิธี คติ ความหมาย และสัญลักษณ์แห่ง “สมมุติเทวราช” (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙) , น. ๑๕.

“ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชอาณาจักร แผ่นดินโดยธรรมสม่ำเสมอ เพื่อประโยชน์ เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่อำนาเขต เหนือท่านทั้งหลายกับโกศสมบัติเป็นที่พึงจัดการ ปกครองรักษาป้องกันอันเป็นธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบายเถิด”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ปัจจุบันทรงกระทำพิธีบรมราชาภิเษก ได้ดัดแปลง เสียใหม่ให้สอดคล้องกับการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตยว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อ ประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ภายหลังการครองสิริราชสมบัติแล้ว พระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จะทรงเป็นเสมือน “พระเจ้าเป็นเจ้า” ตามคตินิยม เทวราชที่ไทยได้รับสืบทอดมาจากเขมร คำสั่งของ พระมหากษัตริย์เรียกว่า “พระบรมราชโองการ” เหมือนโองการพระเจ้าเป็นเจ้าตามลัทธิเทวราชนั้น ถือว่าในระหว่างประกอบพิธีบรมราชาภิเษก พราหมณ์จะอัญเชิญพระเจ้าเป็นเจ้าลงสถิตใน พระองค์พระมหากษัตริย์ด้วยซ้ำ พระมหากษัตริย์ จึงกลายเป็น “เทพ” นับแต่บัดนั้นผู้ใดจะต้อง กล้ากราบพระองค์พระมหากษัตริย์ไม่ได้ หมิ่น พระบรมเดชานุภาพไม่ได้ พูดจาด้วยโดยใช้ภาษา หรือคำศัพท์ธรรมดาไม่ได้ และที่สำคัญคือผู้ใด

จะลบหลู่ล่วงเกินหรือ “สอน” ไม่ได้ แต่แม้กระนั้น เราก็มีธรรมเนียมให้พระมหากษัตริย์ “ทรง ศील” “ทรงธรรม” และจัดให้พระมหากษัตริย์ ทรงฟังคำสอนอย่างแนบเนียนโดยผ่านทาง พระธรรมเทศนามงคลวิเศษคาถาในพระราชพิธี สำคัญ ซึ่งถ้าใครได้ฟังก็จะรู้ว่าเป็นวิธี “สอน” พระมหากษัตริย์ที่แนบเนียน ไพเราะ ไม่รู้สึกอึดอัด ประดักประเดิด ในโอกาสต่าง ๆ ก็ยังจัดให้มี พิธีกรรมที่พระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิบัติ เช่น พระราชพิธีพืชมงคล “ไถ่ฟ้า” ตรียัมปวาย อันล้วนบอกความมุ่งหมายว่าเพื่อความเกษมสุข สวัสดิ์ของไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร พูดอย่าง ภาษาทั่วไปก็คือ “ต้องทรงห่วงใยความเป็นอยู่ ของราษฎร” มิฉะนั้นก็จะมิบทลงโทษว่า “ฝนฟ้า จะไม่ตกต้องตามฤดูกาล” “ข้าวยากหมากแพง” ประชาชนจะเดือนร้อนลุกฮือขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ พระมหากษัตริย์อยู่ไม่ได้สิ้นพัน ไม่มีข้อสั่งอันใด หรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้ แต่เมื่อว่า ตามความจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติ การอันใดก็ต้องเป็นไปตามทางที่สมควรแลที่เป็น ยุติธรรม”

คำว่า “ตามทางที่สมควรแลที่เป็น ยุติธรรม” นั้น คือสิ่งที่มากำกับเหนี่ยวรั้งการใช้ พระราชอำนาจทั้งที่ไม่มีข้อบังคับอยู่ในกฎหมายใด และทรงอธิบายอีกว่า “เรียกพระนามว่าเจ้าชีวิต

* อ้างถึงในประยุทธ์ ลิทธิพันธ์, ตามรอยบาทพระพุทธรูปเจ้าหลวง (พระนคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๑๔), น. ๑๒๕.

เมื่อประเทศชาติเกิดความไม่สงบเรียบร้อย ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพยายามหาหนทางแก้ไขและเยียวยาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยพระราชหฤทัยอันเที่ยงธรรม ได้มีพระราชกระแสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าเฝ้าฯ และมีพระราชดำรัสอันแสดงถึงหลักการปกครองบ้านเมืองโดยธรรมอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

“คงไม่เป็นที่แปลกใจทำไมถึงเชิญให้ท่าน มาพบกันอย่างนี้ เพราะว่าทุกคน ก็ทราบว่าการเหตุการณ์มีความยุ่งเหยิงอย่างไร และก็ทำให้ประเทศชาติล่มจมไปได้ แต่ที่จะแปลกใจ ก็อาจจะ มีว่าทำไมเชิญพลเอก สุจินดา คราประยูร และ พลตรี จำลอง ศรีเมือง เพราะว่าอาจจะมีความผิดที่ เป็นตัวแสดงตัวละครมากกว่านี้ แต่ก็เชิญมาเพราะว่า ตั้งแต่แรกที่มีเหตุการณ์ สองท่านเป็นผู้ที่เผชิญหน้ากัน และก็ในที่สุด การต่อสู้หรือการเผชิญหน้ากันกว้างขวางออกไป ถึงได้เชิญสองท่านมา

การเผชิญหน้าตอนแรก ก็จะเห็นจุด ประสงค์ของทั้งสองฝ่ายได้ชัดเจนพอสมควร แต่ ต่อมาภายหลัง ๑๐ กว่าวัน ก็เห็นแล้วว่าการเผชิญหน้านั้น เปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างมาก จนกระทั่งผล จะออกมาอย่างไรก็ตาม ก็จะเสียทั้งนั้น เพราะว่า ทำให้มีความเสียหายในทางชีวิตเลือดเนื้อของ คนจำนวนมากพอสมควร แล้วก็มีความเสียหาย ทางวัตถุซึ่งเงินของของส่วนราชการและส่วนบุคคล เป็นมูลค่ามากมาย นอกจากนั้น ก็มีความเสียหาย ในทางจิตใจ และในทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ

อย่างที่จะนับคนไม่ได้ ฉะนั้นการที่จะเป็นไป อย่างนี้ต่อไป จะเป็นด้วยเหตุผลหรือต้นตออย่างไร ก็ช่าง เพราะเดี๋ยวนี้ เหตุผลเปลี่ยนไป ถ้าหากว่า เผชิญหน้ากันแบบนี้ต่อไป เมืองไทยมีแต่ล่มจมลงไป แล้วก็ทำให้ประเทศไทยที่เราสร้างเสริมขึ้นมา อย่างดีเป็นเวลานาน จะกลายเป็นประเทศที่ไม่มี ความหมายหรือมีความหมายในทางลบอย่างมาก ซึ่งก็เริ่มปรากฏผลแล้ว ฉะนั้นจะต้องแก้ไขโดยที่ดู ว่ามีข้อขัดแย้งอย่างไร แล้วก็พยายามที่จะแก้ไข ตามลำดับ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ปัญหาที่มีอยู่ทุกวันนี้ สองสามวันนี้นั้นมันเปลี่ยนไป ปัญหาไม่ใช่เรื่องของ ที่เรียกว่าการเมือง หรือเรียกว่าของการดำรง ตำแหน่งอะไร มันเป็นปัญหาของการสืบทอดของ ประเทศชาติ ฉะนั้นจะต้องช่วยกันแก้ไข

มีผู้ที่ส่งข้อเสนอแนะในการแก้ไขสถานการณ์ มาหลายฉบับหลายคน จำนวนเป็นร้อยแล้วก็ ทั้งในเมืองไทยทั้งต่างประเทศก็ส่งมา ที่เขาส่งมา การแก้ไขหรือการแนะนำว่า เราควรจะทำอะไรก็มีต่างๆ นานา ตั้งแต่ตอนแรก ก็บอกว่าให้แก้ไข ด้วยวิธียุบสภา ซึ่งก็ได้หารือกับทุกฝ่ายที่เป็นสภามหาความว่า พรรคการเมืองทั้งหมด ๑๑ พรรค ๑ ใน ๑๑ พรรคนี้ คำตอบมีว่าไม่ควรยุบสภา เป็นส่วนมาก มี ๑ รายที่บอกว่าควรยุบสภา ฉะนั้น การที่จะแก้ไขแบบที่เขาเสนอมานั้นก็เป็นอันว่าตกไป นอกจากนั้นก็มีเป็นฎีกาและแนะนำวิธีการต่างๆ กัน ซึ่งก็ได้พยายามเสนอไปตามปกติ คือเวลามีฎีกา ขึ้นมาก็ส่งไปให้ทางสำนักคณะรัฐมนตรีหรือสำนัก

“ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสม่ำเสมอ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่อำนาจเขตเหนือท่านทั้งหลายกับโกศสมบัติเป็นที่พึงจัดการปกครองรักษาป้องกันอันเป็นธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบายเถิด”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงกระทำพิธีบรมราชาภิเษก ได้ดัดแปลงเสียใหม่ให้สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ภายหลังการครองสิริราชสมบัติแล้ว พระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะทรงเป็นเสมือน “พระผู้เป็นเจ้า” ตามคตินิยมเทวราชที่ไทยได้รับสืบทอดมาจากเขมร คำสั่งของพระมหากษัตริย์เรียกว่า “พระบรมราชโองการ” เหมือนโองการพระผู้เป็นเจ้าตามลัทธิเทวราชนั้น ถือว่าในระหว่างประกอบพิธีบรมราชาภิเษก พราหมณ์จะอัญเชิญพระผู้เป็นเจ้าลงสถิตในพระองค์พระมหากษัตริย์ด้วยซ้ำ พระมหากษัตริย์จึงกลายเป็น “เทพ” นับแต่บัดนั้นผู้ใดแตะต้องกล้ำกรายพระองค์พระมหากษัตริย์ไม่ได้ หมิ่นพระบรมเดชานุภาพไม่ได้ พูดยาด้วยโดยใช้ภาษาหรือคำศัพท์ธรรมดาไม่ได้ และที่สำคัญคือผู้ใด

จะลบหลู่ล่วงเกินหรือ “สอน” ไม่ได้ แต่แม้กระนั้นเราก็มีธรรมเนียมให้พระมหากษัตริย์ “ทรงศีล” “ทรงธรรม” และจัดให้พระมหากษัตริย์ทรงฟังคำสอนอย่างแนบเนียนโดยผ่านทางพระธรรมเทศนามงคลวิเศษคาถาในพระราชพิธีสำคัญ ซึ่งถ้าใครได้ฟังก็จะรู้ว่าเป็นวิธี “สอน” พระมหากษัตริย์ที่แนบเนียน ไพเราะ ไม่รู้สึกอึดอัด ประดักประเดิด ในโอกาสต่าง ๆ ก็ยังจัดให้มีพิธีกรรมที่พระมหากษัตริย์ต้องทรงปฏิบัติ เช่น พระราชพิธีพืชมงคล “ไถ่ น้ำ” ตรีโยมพายอันล้วนบอกความมุ่งหมายว่าเพื่อความเกษมสุขสวัสดิ์ของไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร พุดอย่างภาษาทั่วไปก็คือ “ต้องทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของราษฎร” มิฉะนั้นก็จะมีบทลงโทษว่า “ฝนฟ้าจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล” “ข้าวยากหมากแพง” ประชาชนจะเดือนร้อนลุกฮือขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้พระมหากษัตริย์อยู่ไม่ได้ลั่นพัน ไม่มีข้อสิ่งอันใดหรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้ แต่เมื่อว่าตามความจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกการอันใดก็ต้องเป็นไปตามทางที่สมควรแลที่เป็นยุติธรรม”

คำว่า “ตามทางที่สมควรแลที่เป็นยุติธรรม” นั้น คือสิ่งที่มากำกับเหนี่ยวรั้งการใช้พระราชอำนาจทั้งที่ไม่มีข้อบังคับอยู่ในกฎหมายใด และทรงอธิบายอีกว่า “เรียกพระนามว่าเจ้าชีวิต

^๙ อ้างถึงในประยูร ลิทธิพันธ์, ตามรอยบาทพระพุทธเจ้าหลวง (พระนคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๑๔), น. ๑๒๕.

เมื่อประเทศชาติเกิดความไม่สงบเรียบร้อย
ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงพยายามหาหนทางแก้ไขและเยียวยาความ
ขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยพระราชหฤทัยอันเที่ยงธรรม
ได้มีพระราชกระแสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าเฝ้าฯ และมี
พระราชดำรัสอันแสดงถึงหลักการปกครองบ้าน
เมืองโดยธรรมอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

“คงไม่เป็นที่แปลกใจทำไมถึงเชิญให้ท่าน
มาพบกันแบบนี้ เพราะว่าทุกคน ก็ทราบว่
เหตุการณ์มีความยุ่งเหยิงอย่างไร และก็ทำให้
ประเทศชาติล่มจมไปได้ แต่ที่จะแปลกใจ ก็อาจจะ
มีว่าทำไมเชิญพลเอก สุจินดา คราประยูร และ
พลตรี จำลอง ศรีเมือง เพราะว่าอาจจะมึผู้ที่เป็
ตัวแสดงตัวละครมากกว่านี้ แต่ก็เชิญมาเพราะว่า
ตั้งแต่แรกที่มีเหตุการณ์ สองท่านเป็นผู้ที่เผชิญ
หน้ากัน และก็ในที่สุด การต่อสู้หรือการเผชิญ
หน้ากว้างขวางออกไป ถึงได้เชิญสองท่านมา

การเผชิญหน้าตอนแรก ก็ให้เห็นจุด
ประสงค์ของทั้งสองฝ่ายได้ชัดเจนพอสมควรแต่
ต่อมาภายหลัง ๑๐ กว่าวัน ก็เห็นแล้วว่าการเผชิญ
หน้านั้น เปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างมาก จนกระทั่งผล
จะออกมาอย่างไรก็ตาม ก็เสียทั้งนั้น เพราะว่า
ทำให้มีความเสียหายในทางชีวิตเลือดเนื้อของ
คนจำนวนมากพอสมควร แล้วก็มี ความเสียหาย
ทางวัตถุซึ่งเงินของของส่วนราชการและส่วนบุคคล
เป็นมูลค่ามากมาย นอกจากนั้น ก็มีความเสียหาย
ในทางจิตใจ และในทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ

อย่างที่จะนับคณาไม่ได้ ฉะนั้นการที่จะเป็นไป
อย่างนี้ต่อไป จะเป็นด้วยเหตุผลหรือต้นตออย่างไร
ก็ช่าง เพราะเดี๋ยวนี เหตุผลเปลี่ยนไป ถ้าหากว่า
เผชิญหน้ากันแบบนี้ต่อไป เมืองไทยมีแต่ล่มจมลงไป
แล้วก็จะทำให้ประเทศไทยที่เราสร้างเสริมขึ้นมา
อย่างดีเป็นเวลานาน จะกลายเป็นประเทศที่ไม่มี
ความหมายหรือมีความหมายในทางลบอย่างมาก
ซึ่งก็เริ่มปรากฏผลแล้ว ฉะนั้นจะต้องแก้ไขโดยที่ดู
ว่ามีข้อขัดแย้งอย่างไร แล้วก็พยายามที่จะแก้ไข
ตามลำดับ เพราะว่าเดี๋ยวนี ปัญหาที่มีอยู่ทุกวันนี้
สองสามวันนี้นั้นเปลี่ยนไป ปัญหาไม่ใช่เรื่องของที่
เรียกว่าการเมือง หรือเรียกว่าของการดำรง
ตำแหน่งอะไร มันเป็นปัญหาของการสืบทอดของ
ประเทศชาติ ฉะนั้นจะต้องช่วยกันแก้ไข

มีผู้ที่ส่งข้อแนะนำในการแก้ไขสถานการณ์
มาหลายฉบับหลายคน จำนวนเป็นร้อยแล้วก็
ทั้งในเมืองไทยทั้งต่างประเทศก็ส่งมา ที่เขาส่งมา
การแก้ไขหรือการแนะนำว่า เราควรจะทำอะไรก็
มีต่างๆ นานา ตั้งแต่ตอนแรก ก็บอกว่าให้แก้ไข
ด้วยวิธียุบสภา ซึ่งก็ได้หารือกับทุกฝ่ายที่เป็นสภา
หมายความว่า พรรคการเมืองทั้งหมด ๑๑ พรรค
๑ ใน ๑๑ พรรคนี คำตอบมีมาว่าไม่ควรยุบสภา
เป็นส่วนมาก มี ๑ รายที่บอกว่าควรยุบสภา ฉะนั้น
การที่จะแก้ไขแบบที่เขาเสนอมานั้นก็เป็นอันว่าตกไป
นอกจากนั้นก็มีเป็นฎีกาและแนะนำวิธีการต่างๆ กัน
ซึ่งก็ได้พยายามเสนอไปตามปกติ คือเวลามีฎีกา
ขึ้นมาก็ส่งไปให้ทางสำนักคณะรัฐมนตรีหรือสำนัก

นายกรัฐมนตรี แต่ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขตามแบบนั้น ตกลงมีแบบยุบสภา และก็มียีกแบบหนึ่งคือ แบบแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ได้ตามประสงค์ที่ต้องการ หมายความว่าประสงค์เดิมที่เกิดเผชิญหน้ากัน

ความจริงวิธีนี้ถ้าจำกันได้ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ก็ได้พูดต่อสมาคมที่มาพบจำนวนหลายพันคน แล้วก็ดูเหมือนว่าพอจะฟังกัน ฟังกันโดยดี เพราะเหตุผลที่มีอยู่ในนั้นดูจะแก้ปัญหามาได้ พอควรตอนนั้นก็ขอย้ำว่าทำไมพูดอย่างนั้น...ว่าถ้าจะ “แก้ก่อนออก” ก็ได้ หรือ “ออกแล้วแก้” ก็ได้ อันนั้นทุกคนทราบดีว่าเรื่องอะไรก็เรื่องรัฐธรรมนูญ ซึ่งครั้งนั้นการแก้รัฐธรรมนูญก็ได้ทำมาตลอดมากกว่าฉบับเดิมที่ได้แก้ไขไว้ แล้วก็ก่อนที่ไปพูดที่ศาลาสุติตาลัย ก็ได้พบพลเอก สุจินดาฯ ก็ขออนุญาตเล่าให้ฟังว่าพบ พลเอก สุจินดาฯ แล้ว พลเอก สุจินดาฯ ก็เห็นด้วยว่าควรจะใช้รัฐธรรมนูญนี้และแก้ไขต่อไปได้อันนี้ก็เป็นสิ่งที่ทำกันได้ และตอนหลังนี้ พลเอก สุจินดาฯ ก็ได้ยืนยันว่าแก้ไขได้ก็ค่อยๆ แก้ให้เข้าระเบียบให้เป็นแบบที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ฉะนั้นก็ได้พูดตั้งหลายเดือนมาแล้วในวิธีการที่จะแก้ไขแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่ทำไมอยากให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแม้จะถือว่ารัฐธรรมนูญนี้ยังไม่ครบถ้วนก็เพราะว่าเหตุรัฐธรรมนูญนั้นมีคุณภาพพอใช้”

ครั้งเมื่อบ้านเมืองเกิดความขัดแย้งขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๔๙ หลังจากที่ผู้เกี่ยวข้องได้ใช้มาตรการทางนิติบัญญัติและบริหารแล้ว แต่สถานการณ์ยังไม่ดีขึ้น ความขัดแย้งยิ่งขยาย

กว้างขวางขึ้นจนลุกลามไปทั่วประเทศได้มีพระราชดำรัสให้ฝ่ายตุลาการเข้ามาช่วยแก้ปัญหา โดยพระราชทานคำแนะนำแก่คณะศาลปกครองสูงสุด เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ ดังนี้

“เดี๋ยวนี้ยุ่งเพราะถ้าไม่มีสภาผู้แทนราษฎร ไม่มีทางจะปกครองแบบประชาธิปไตย มีของเรา มีศาลหลายชนิดมากมาย แล้วมีสภาหลายแบบ และก็ทุกแบบนี้จะต้องเข้ากัน ประองตองกันและคิดทางที่จะแก้ไขได้ นี่พูดเรื่องนี้ค่อนข้างจะประหลาดหน่อยที่ขอร้องอย่างนี้ แล้วก็ไมอย่างนั้นเดียวเขาก็บอกว่าต้องทำมาตรา ๗ ของ ของรัฐธรรมนูญ ซึ่งขอยืนยัน ยืนยันว่า มาตรา ๗ นั้น ไม่ได้หมายถึงให้มอบให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจที่จะทำอะไรตามชอบใจ ไม่ใช่ มาตรา ๗ นั้น พูดถึงการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่าให้พระมหากษัตริย์ตัดสินใจทำได้ทุกอย่าง ถ้าทำ เขาจะต้องว่าพระมหากษัตริย์ทำเกินหน้าที่ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยเกินไม่เคยทำหน้าที่ ถ้าทำเกินหน้าที่ก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยเขาอ้างถึงเมื่อครั้งก่อนนี้เมื่อรัฐบาลของอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ตอนนั้นไม่ได้ทำเกินอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตอนนั้น มีสภา สภามีอยู่ ประธานสภา รองประธานสภามีอยู่แล้วก็รองประธานสภาทำหน้าที่ แล้วมีนายกรัฐมนตรีสอง พระบรมราชโองการได้ตามรัฐธรรมนูญในครั้งนั้น ไม่ ไม่ได้หมายความว่าที่ทำครั้งนั้นผิดรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่ ตอนนั้นเขาไม่ใช่ นายกรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีโดยไม่มี

เดี๋ยวนี้ประชาชน ประชาชนทั่วไปเขาหวังในศาล โดยเฉพาะศาลฎีกา ศาลอื่นๆ เขายังบอกว่าศาล ขึ้นชื่อว่าศาล ดียังมีความซื่อสัตย์สุจริต มีเหตุมีผล และมีความรู้ เพราะท่านได้เรียนรู้กฎหมายมา และพิจารณาเรื่องกฎหมายที่จะต้องศึกษาดีๆ ประเทศชาติจึงจะรอดพ้นได้ถ้าไม่ทำตามหลักกฎหมาย หลักของการปกครองที่ถูกต้อง ประเทศชาติไปไม่รอด อย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ เพราะว่าไม่มี ไม่มีสมาชิกสภาถึง ๕๐๐ คน ทำงานไม่ได้ ก็ต้องพิจารณาดูว่า จะทำยังไงสำหรับให้ทำงานได้ จะมาขอให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ตัดสิน เขาอาจจะว่า รัฐธรรมนูญนี้พระมหากษัตริย์เป็นคนลงพระปรมาภิไธย จริง แต่ลงพระปรมาภิไธย ก็เดือดร้อน แต่ว่าในมาตรา ๗ นั้น ไม่ได้บอกว่าพระมหากษัตริย์สั่งได้ ไม่มี ลองไปดูมาตรา ๗ เขาเขียนว่า ไม่มีการบงกชบัญญัติแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่ามีพระมหากษัตริย์ที่จะมาสั่งการได้ แล้วก็ขอยืนยันว่าไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย พระราชบัญญัติต่างๆ ทำถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ทุกอย่างอย่างที่เขาสอบ บอกว่าขอให้ผม ให้พระราชทาน นายกพระราชทานไม่เคย ไม่เคยมีข้อนี้ มีนายกแบบมีการรับสนองพระบรมราชโองการอย่างที่ถูกต้อง

ทุกครั้ง มีคนเขา ก็อาจจะมา มาบอกว่าพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ นี่ทำตามใจชอบ ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ถ้าทำไปตามใจชอบ ก็เข้าใจว่าบ้านเมืองล่มจมมานานแล้ว แต่ตอนนี้เขาขอให้ทำตามใจชอบ แล้วเวลาถ้าเขาถ้าทำตามที่เขาขอ เขาก็ต้อง ต้องด่าว่านินทา พระมหากษัตริย์ว่าทำตามใจชอบ ซึ่งไม่ใช่กลัว ถ้าต้องทำก็ต้องทำ แต่ว่าไม่ต้องทำ ต้องวันนั้นอยู่ที่ผู้พิพากษาศาลฎีกาเป็น เป็นสำคัญที่จะบอกได้ศาลอื่นๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลอะไร ไม่มีข้อที่จะอ้างได้มากกว่าศาลฎีกา เพราะว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาที่จะมีสิทธิที่จะพูด ที่จะตัดสิน ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านได้พิจารณา ดูกลับไปพิจารณา ไปปรึกษากับผู้พิพากษาศาลอะไรอื่นๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ว่าควรจะทำอะไร แล้วต้องรีบทำ"

ถ้าพิจารณาจากพระบรมราชโองการ และพระราชดำรัสทั้งหลายดังกล่าวแล้ว จะเห็นหลักการปกครองแผ่นดินโดยธรรมตามแนวพระราชดำริอย่างชัดเจน กล่าวคือ การยึดหลักกฎหมาย การวินิจฉัยหรือตีความกฎหมายไปในทางที่รักษาประโยชน์ของแผ่นดิน ประโยชน์ของประชาชน การยึดถือความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การรับฟังความเห็นของผู้อื่น และความเสียสละ

นายกรัฐมนตรี แต่ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขตามแบบนั้น ตกลงมีแบบยุบสภา และก็มีอีกแบบหนึ่งคือ แบบแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ได้ตามประสงค์ที่ต้องการ หมายความว่าประสงค์เดิมที่เกิดเผชิญหน้ากัน

ความจริงวิธีนี้ถ้าจำกันได้ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ก็ได้พูดต่อสมาคมที่มาพบจำนวนหลายพันคน แล้วก็ดูเหมือนว่าพอจะฟังกัน ฟังกันโดยดี เพราะเหตุผลที่มีอยู่ในนั้นดูจะแก้ปัญหาก็พอควรตอนนั้นก็ขอย้ำว่าทำไมพูดอย่างนั้น...ว่าถ้าจะ “แก้ก่อนออก” ก็ได้ หรือ “ออกแล้วแก้” ก็ได้ อันนั้นทุกคนทราบดีว่าเรื่องอะไรก็เรื่องรัฐธรรมนูญ ซึ่งครั้งนั้นการแก้รัฐธรรมนูญก็ได้ทำมาตลอดมากกว่าฉบับเดิมที่ได้แก้ไขไว้ แล้วก็ก่อนที่ไปพูดที่ศาลาดุสิตาลัย ก็ได้พบพลเอก สุจินดาฯ ก็ขออนุญาตเล่าให้ฟังว่าพบ พลเอก สุจินดาฯ แล้ว พลเอก สุจินดาฯ ก็เห็นด้วยว่าควรจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้และแก้ไขต่อไปได้อันนี้ก็เป็นที่ทำกันได้และตอนหลังนี้ พลเอก สุจินดาฯ ก็ได้ยืนยันว่าแก้ไขได้ก็ค่อยๆ แก้ให้เข้าระเบียบให้เป็นแบบที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ฉะนั้นก็ได้พูดตั้งหลายเดือนมาแล้วในวิธีการที่จะแก้ไขแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่ทำไมอยากให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแม้จะถือว่ารัฐธรรมนูญนี้ยังไม่ครบถ้วนก็เพราะว่าเหตุรัฐธรรมนูญนั้นมีคุณภาพพอใช้”

ครั้นเมื่อบ้านเมืองเกิดความขัดแย้งขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๔๙ หลังจากที่ถูกเรียกร้องได้ใช้มาตรการทางนิติบัญญัติและบริหารแล้ว แต่สถานการณ์ยังไม่ดีขึ้น ความขัดแย้งยิ่งขยาย

กว้างขวางขึ้นจนลุกลามไปทั่วประเทศได้มีพระราชดำรัสให้ฝ่ายตุลาการเข้ามาช่วยแก้ปัญหา โดยพระราชทานคำแนะนำแก่คณะศาลปกครองสูงสุด เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๙ ดังนี้

“เดี๋ยวนี้ยุ่งเพราะถ้าไม่มีสภาผู้แทนราษฎร ไม่มีทางจะปกครองแบบประชาธิปไตย มีของเรา มีศาลหลายชนิดมากมาย แล้วมีสภาหลายแบบ และทุกแบบนี้จะต้องเข้ากัน ประองดองกันและคิดทางที่จะแก้ไขได้ นี่พูดเรื่องนี้ค่อนข้างจะประหลาดหน่อยที่ขอร้องอย่างนี้ แล้วก็ไมอย่างนั้นเดี๋ยวเขาก็บอกว่าต้องทำตามตรา ๗ ของ ของรัฐธรรมนูญ ซึ่งขอยืนยัน ยืนยันว่า มาตรา ๗ นั้น ไม่ได้หมายถึงให้มอบให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจที่จะทำอะไรตามชอบใจ ไม่ใช่ มาตรา ๗ นั้น พูดถึงการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่าให้พระมหากษัตริย์ตัดสินใจทำได้ทุกอย่าง ถ้าทำ เขาจะต้องว่าพระมหากษัตริย์ทำเกินหน้าที่ ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยเกินไม่เคยทำหน้าที่ ถ้าทำเกินหน้าที่ก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยเขาอ้างถึงเมื่อครั้งก่อนนี้เมื่อรัฐบาลของอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ตอนนั้นไม่ได้ทำเกินอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตอนนั้น มีสภา สภามีอยู่ ประธานสภา รองประธานสภามีอยู่แล้วก็รองประธานสภาทำหน้าที่ แล้วมีนายกที่สนองพระบรมราชโองการได้ตามรัฐธรรมนูญในครั้งนั้น ไม่ ไม่ได้หมายความว่าที่ทำครั้งนั้นผิดรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่ ตอนนั้นเขาไม่ใช่นายกพระราชนานายกพระราชนานาหมายความว่าตั้งนายกโดยไม่มี

เดี๋ยวนี้ประชาชน ประชาชนทั่วไปเขาหวังในศาล โดยเฉพาะศาลฎีกา ศาลอื่นๆ เขายังบอกว่าศาลขึ้นชื่อว่าศาลดี ยังมีความซื่อสัตย์สุจริต มีเหตุมีผล และมีความรู้ เพราะท่านได้เรียนรู้กฎหมายมา และพิจารณาเรื่องกฎหมายที่จะต้องศึกษาดีๆ ประเทศชาติจึงจะรอดพ้นได้ถ้าไม่ทำตามหลักกฎหมาย หลักของการปกครองที่ถูกต้อง ประเทศชาติไปไม่รอด อย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ เพราะว่าไม่มี ไม่มีสมาชิกสภาถึง ๕๐๐ คน ทำงานไม่ได้ ก็ต้องพิจารณาว่า จะทำอย่างไรสำหรับให้ทำงานได้ จะมาขอให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ตัดสิน เขาอาจจะว่า รัฐธรรมนูญนี้พระมหากษัตริย์เป็นคนลงพระปรมาภิไธย จริง แต่ลงพระปรมาภิไธยก็เดือดร้อน แต่ว่าในมาตรา ๗ นั้น ไม่ได้บอกว่าพระมหากษัตริย์สั่งได้ ไม่มี ลองไปดูมาตรา ๗ เขาเขียนว่า ไม่มีการบงกชบัญญัติแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ไม่ได้บอกว่ามีพระมหากษัตริย์ที่จะมาสั่งการได้ แล้วก็ขยันทันทีว่าไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย พระราชบัญญัติต่างๆ ทำถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ทุกอย่างอย่างที่เขาสั่ง บอกว่าขอให้ให้พระราชทาน นายกพระราชทานไม่เคย ไม่เคยมีข้อนี้ มีนายกแบบมีการรับสนองพระบรมราชโองการอย่างถูกต้อง

ทุกครั้ง มีคนเขา ก็อาจจะมา มาบอกว่าพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ นี่ทำตามใจชอบ ไม่เคยทำอะไรตามใจชอบ ถ้าทำไปตามใจชอบก็เข้าใจว่าบ้านเมืองล่มจมมานานแล้ว แต่ตอนนี้เขาขอให้ทำตามใจชอบ แล้วเวลาถ้าเขาถ้าทำตามที่เขาขอ เขาก็ต้อง ต้องด่าว่านินทา พระมหากษัตริย์ว่าทำตามใจชอบ ซึ่งไม่ใช่กลัว ถ้าต้องทำก็ต้องทำ แต่ว่าไม่ต้องทำ ต้องวันนั้นอยู่ที่ผู้พิพากษาศาลฎีกาเป็น เป็นสำคัญที่จะบอกได้ศาลอื่นๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลอะไรไม่มีข้อที่จะอ้างได้มากกว่าศาลฎีกา เพราะว่าผู้พิพากษาศาลฎีกาที่จะมีสิทธิที่จะพูด ที่จะตัดสิน ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านได้พิจารณา ดู กลับไปพิจารณา ไปปรึกษากับผู้พิพากษาศาลอะไรอื่นๆ ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ ว่าควรจะทำอะไร แล้วต้องรีบทำ"

ถ้าพิจารณาจากพระบรมราชโองการ และพระราชดำรัสทั้งหลายดังกล่าวแล้ว จะเห็นหลักการปกครองแผ่นดินโดยธรรมตามแนวพระราชดำริอย่างชัดเจน กล่าวคือ การยึดหลักกฎหมาย การวินิจฉัยหรือตีความกฎหมายไปในทางที่รักษาประโยชน์ของแผ่นดิน ประโยชน์ของประชาชน การยึดถือความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การรับฟังความเห็นของผู้อื่น และความเสียสละ

บทที่ ๙

แนวพระราชดำริว่าด้วยปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ กฎหมาย

นอกจากปัญหาที่เป็นประเด็นหลักในทางกฎหมายดังได้ยกมากล่าวถึงข้างต้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้พระราชปรารภว่าด้วยปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายดังนี้

เยาวชนและการกระทำผิดกฎหมาย

“อนาคตของชาติทุกชาติย่อมขึ้นอยู่กับเด็ก เพราะเด็กก็คือผู้ใหญ่ในเวลาข้างหน้า ถ้าบุคคลได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นพลเมืองดีอยู่ในศีลธรรม เคารพต่อบทกฎหมายของบ้านเมืองเสียตั้งแต่ยังเยาว์ เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้น พลเมืองของประเทศก็จะมีแต่คนดีและประเทศจะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ ก็โดยต้องมีพลเมืองดี ดังว่านี้...ข้าพเจ้าตระหนักดีว่างานนี้เป็นงานใหญ่ งานใหญ่และเป็นงานยุ่งยากเพราะไม่ใช่เป็นเรื่องของการศาลเท่านั้น แต่หากมีความสัมพันธ์กับปัญหาการศึกษา ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิภาพของประชาชน (Public Welfare) อยู่ด้วย”

ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งทุกคนมีความหวังใจว่ามีปัญหาเกิดขึ้น ที่เรียกว่าปัญหาเยาวชน หมายความว่าเยาวชนขาดความรู้และขาดที่เรียน ก็เกิดทำตัวเป็นอันธพาล ตั๊งกันเป็นแก๊ง และได้ทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่สมมามากขึ้นทุกที การที่มีปัญหาเยาวชนนี้ไม่ใช่เรื่องของเจ้าหน้าที่ทางรัฐบาลหรือของทางการตำรวจที่จะปราบปรามเท่านั้นเอง เป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะพยายามเห็นว่าการทำมาหากินอย่างสุจริตนั้นมีความลำบากยากเย็นต้องเหน็ดเหนื่อย ต้องมีความรู้ และต้องมีความอดทน การทำมาหากินในทางทุจริต คือในทางตังกัน เป็นแก๊งโจรง่ายกว่า แล้วก็มีความง่ายตามข่าวหนังสือพิมพ์ ตามโทรทัศน์และภาพยนตร์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการทำมาหากินในทางเป็นผู้ร้ายก็อาจสะดวกเหมือนกัน แล้วก็มีความง่าย ๆ แต่ว่าถ้าเยาวชนเหล่านั้นมีความรู้และทราบถึงอันตราย ทราบว่ามีการคุ้มครองบ้านเมืองที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามและมีการตัดสินในโรงศาลที่จะทำให้

* พระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เนื่องในการเปิดศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางและสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕.

เข้าใจถึงอันตรายของอาชีพเหล่านี้ ก็จะทำให้เยาวชนมีกำลังใจมากขึ้นที่จะขวนขวายหาความรู้ด้วยตนเองและมีความพยายามในทางดีมากขึ้นงานที่ได้จัดขึ้นเป็นงานที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง

อีกอย่างหนึ่งขอตั้งข้อสังเกตว่า ประชาชนเพิ่มขึ้นมากก็หมายความว่าเด็กเกิดขึ้นมาก จะทำให้เกิดภาระแก่บ้านเมืองที่จะหาที่สอบเยาวชนเหล่านี้มากขึ้นทุกที ทางบ้านเมืองเราจะสร้างโรงเรียนและผลิตครูให้มากให้เหมาะกับจำนวนของเยาวชนที่เพิ่มนั้นมากขึ้นเป็นสิ่งยาก ต้องหาวิธีอื่นที่จะแก้ปัญหา วิธีอื่นก็มีอยู่ที่ว่า ผู้ที่มีอายุมากกว่าและมีคุณวุฒิทางความรู้มากกว่าทุกคนควรที่จะเอาใจใส่ในปัญหานี้ คือแม้ตัวจะไม่ได้เป็นครูหรือเป็นผู้มีอาชีพมีหน้าที่โดยตรงในการให้การศึกษา ก็สมควรที่จะเอาใจใส่ในการให้ความรู้แก่ผู้อื่นผู้ที่เยาว์กว่า หรือผู้ที่เยาว์กว่าในคุณวุฒินักศึกษาซึ่งบางคนก็นับว่ายังเป็นเยาวชนอยู่ เพราะอายุยังไม่มากนักก็เกิดมีหน้าที่ขึ้น แต่เพราะว่ามีอายุและมีคุณวุฒิมากกว่าประชาชนจำนวนมาก ก็เกิดเป็นหน้าที่ขึ้นมาที่จะต้องพยายามสอน ที่จะชี้แจงให้ผู้ที่ยาว์กว่าในอายุและวุฒิให้ทราบและให้สามารถที่จะประกอบการทำงานอาชีพ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและส่วนตัว โดยไม่เบียดเบียนบ้านเมืองและต่อส่วนรวม^๗

การใช้ถ้อยคำและหลักการบางข้อในรัฐธรรมนูญ

เมื่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ลงมติผ่านร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ ในวาระที่สาม เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ วันเดียวกันนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบันทึกพระราชกระแสไปยังประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ดังสำเนาต่อไปนี้^๘

สำเนา

บันทึกพระราชกระแสเรื่องร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗

ตามที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติได้มีมติในวาระที่ ๓ ด้วยคะแนนเสียง ๒๘๐ ต่อ ๖ เห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ และประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะได้นำร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่กล่าวขึ้นทูลเกล้าฯ ทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงพระปรมาภิไธย ให้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสืบไปนั้น

๑. คำปรารภ

๑.๑ ข้อความในคำปรารภนี้ เป็นถ้อยคำที่คณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติทำขึ้นถวาย

๑.๒ คำปรารภควรกล่าวเพียงสั้น ๆ

^๗ เรียบเรียงตามที่ได้บันทึกพระสุรเสียงไว้ในวโรกาสที่คณะกรรมการจัดงานวันพี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓.

^๘ สยามรัฐ, (๗ ตุลาคม ๒๕๑๗) น. ๑.

สรุปได้ว่า ทรงมีพระราชดำริว่าโดยที่ประเทศไทย ได้มีรัฐธรรมนูญประกาศใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยมาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปีแล้วในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้มีการยกเลิกและแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหลายครั้ง อันแสดงว่ารัฐธรรมนูญนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ ตามความเหมาะสมแห่งสภาพการณ์ของบ้านเมือง และกาลเวลา โดยที่ได้มีประชามติเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยเร็วที่สุด จึงทรงพระราชดำริว่าร่างรัฐธรรมนูญนี้มีข้อบัญญัติหรือหลักการพอที่จะสนองความต้องการของประชาชนและตราใช้เป็นรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

๒. ตามมาตรา ๑๐๗ วรรค ๒ แห่งร่างรัฐธรรมนูญนี้ บัญญัติให้ประธานองคมนตรี เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภานั้น ไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะประธานองคมนตรีเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัย ตามความในมาตรา ๑๖ เป็นการขัดกับหลักที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมือง (ในระบอบประชาธิปไตย) ทั้งจะทำให้ประธานองคมนตรีอยู่ในสภาพเหมือนเป็นองค์กรทางการเมือง ซึ่งขัดกับมาตรา ๑๗ ด้วย

๓. ทั้งนี้ยังมีปัญหาอื่นๆที่จะต้องพิจารณาแต่ย้อมสุดแล้วแต่วิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจมีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง เพื่อให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ของบ้านเมืองและกาลสมัยได้

๕ ตุลาคม ๒๕๑๗

ซึ่งในเวลาต่อมา ก็ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริที่พระราชทานมาโดยไม่ชักช้า

ความเป็นอิสระของศาล

“ผู้พิพากษาทุกท่านคงจะได้ระลึกถึงความสำคัญในหน้าที่ที่จะให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนเป็นอย่างดีที่สุดอยู่แล้ว และในเวลาเดียวกันก็เป็นที่ยังว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับงานศาลของศาลจะได้อุปถัมภ์ส่งเสริมให้ผู้พิพากษาได้มีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีตามหน้าที่เพื่อให้ประชาชนได้มีหลักประกันและได้รับความคุ้มครองในสิทธิและเสรีภาพโดยความยุติธรรมทั่วหน้ากัน”

ความสำคัญของสถาบันศาล

“การศาลยุติธรรมนั้นมีความสำคัญยิ่งประการหนึ่ง เพราะเป็นหลักประกันความปลอดภัยและความเที่ยงธรรมของคนทั้งประเทศและเป็นอำนาจอธิปไตยส่วนหนึ่งตามรัฐธรรมนูญ...

^๑ พระราชดำรัสในพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๖.

ข้าพเจ้ามีความพอใจในประวัติของกระทรวงยุติธรรมและชื่อเสียงของศาลยุติธรรมและชื่อเสียงของศาลยุติธรรมที่ได้เป็นมาและความสามัคคีกลมเกลียวเป็นสมานฉันท์ของบรรดาข้าราชการกระทรวงยุติธรรม”^๔

เนติบัณฑิตยสภา

“ส่วนเนติบัณฑิตยสภานั้นเล่า หากข้าพเจ้าจะกล่าวว่าเป็นแห่งหนึ่งของผู้คงรักษาอารยธรรม ก็จะไม่เป็นการกล่าวเกิดความเป็นจริง ฉะนั้น การที่ท่านทั้งหลายพร้อมใจกันเชิญให้ข้าพเจ้าเป็นเนติบัณฑิตกิตติมศักดิ์กับทั้งให้ได้รับเสื้อครุยเครื่องหมายของสมาชิก ทำให้ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งในเกียรติยศอันนี้ โมตรจิตและความเอื้ออารีของท่านทั้งหลายจะทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกรักใกล้ชิดสนิทสนมกับท่านยิ่งขึ้นและต่อแต่นี้ไปการงานอันใดอันเป็นของสภานี้ ข้าพเจ้าก็ย่อมถือว่ามีส่วนร่วมด้วย”^๕

“เนติบัณฑิตยสภาเป็นที่รวมผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชานิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ทั้งเป็นแหล่งทะนุบำรุงการศึกษาวิชากฎหมายและสอดส่องระเบียบวินัยของผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย.....

เนติบัณฑิตยสภาเป็นสถาบันสำคัญยิ่งของชาติแห่งหนึ่ง สมควรที่เนติบัณฑิตทุกคนจะภาคภูมิใจ”^๖

กฎหมายชราภาพ

คนเราสงสัยอยู่เสมอในปัจจุบันนี้ว่าทำไมอาชญากรรมได้เพิ่มขึ้น อย่างน้อยได้เห็นในหน้าหนังสือพิมพ์หรือข่าวทั่ว ๆ ไปว่ามีอาชญากรรมสูงมาก มากขึ้นทุกทีและมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าผู้ที่ทำอาชญากรรมนั้นถูกจับมาก็ไม่เช็ดหلاب ไม่สามารถที่จะลงโทษให้ถูกต้องเพื่อที่จะให้ผู้ที่จะเป็นอาชญากรรมต่อไปได้เช็ดหلابและเกรงกลัวต่ออาญาอาญาบานเมือง....ที่จะบอกว่ากฎหมายชราภาพในโอกาสวันพรุ่งนี้ ก็อาจเป็นการลบหลู่พระเกียรติขององค์ผู้ได้เป็นพระบิดาแห่งกฎหมาย เพราะว่าทรงเป็นผู้วางรากฐาน คู่มือเดินก็อาจจริงเป็นเช่นนี้แต่ในความจริงก็นับว่าอาจอยู่ที่ว่าคำชราภาพนั่นเองที่ทำให้รู้สึกเช่นนั้น แต่ว่าตามหลักของกฎหมายเอง กฎหมายก็จะต้องมีความเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่เพราะชราภาพ แต่เพราะว่าคนที่ปฏิบัติตามกฎหมายนั้นเปลี่ยนแปลงไปและสังคมของโลกเปลี่ยนไปจึงทำให้ดูเหมือนกฎหมายชราภาพ.....”^๗

^๔ พระราชดำรัสตอบ เนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมกระทรวงยุติธรรม วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕.

^๕ พระราชดำรัสองค์เดียวกัน.

^๖ พระราชดำรัสในโอกาสที่เนติบัณฑิตยสภาอัญเชิญทรงดำรงฐานะสมาชิกกิตติมศักดิ์ วันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗.

^๗ พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวันพรุ่งนี้ แผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

กฎหมายกับสันติภาพ

“อย่างเมื่อเร็ว ๆ นี้มีการประชุมว่าจะให้มีสันติภาพในโลกโดยใช้กฎหมาย ก็ทำให้เกิดความคิดในทางที่อาจไม่ตักในใจว่า พวกนักกฎหมายทั้งหลายนึกว่าการนำเอากฎหมายไปใช้อย่างเดียวก็จะทำให้เกิดมีสันติภาพในโลกได้จริง ถ้าทุกคนทำตามกฎหมายและถ้ามีกฎหมายที่เรียบร้อยแล้ว คนในโลกก็มีความสงบได้ เพราะว่าถ้ากฎหมายที่ตั้งขึ้นมาเป็นกฎหมายที่เหมาะสมเมื่อทำตามกฎหมายเหล่านั้นแล้วก็ย่อมเกิดความสงบแต่ปัญหาสำคัญคือว่า กฎหมายจะแก้ปัญหาทุกอย่างได้หรือเปล่า เพราะว่าคนเราที่อยู่ในโลกหรืออย่าพูดว่าในโลกเลย เพียงแต่ว่าในประเทศต่างคนก็มีผลประโยชน์ต่างกัน ผลประโยชน์ต่างกันนี้แหละทำให้ต้องกระทบกัน”^๙

กฎหมายกับศาสตร์อื่น ๆ

“พวกที่เรียนในทางกฎหมายโดยตรงแล้วจะมาปฏิบัติตามกฎหมายโดยตรงโดยความบริสุทธิ์ใจ ก็ต้องยอมรับว่า ต้องมีอย่างอื่นนอกเหนือจากกฎหมาย ต้องนับถือกฎเกณฑ์ของวิชาอื่น เช่น จิตวิทยา หรือแม้แต่วิชาการเมือง ก็จะต้องนำมาประกอบด้วย ฉะนั้นผู้ที่ทำหน้าที่หน้าที่ในทางกฎหมาย ต้องพยายามที่จะหาความรู้ในทางอื่น ๆ

ที่ไม่ใช่ทางกฎหมายด้วย เพื่อที่จะให้อาชีพที่ตนเลือกได้ผลมากที่สุด ที่พูดเช่นนี้เพราะว่าเคยเห็นท่านนักกฎหมายใหญ่ที่มีอายุแล้ว ที่ได้ผานงานในกฎหมายมาดีแล้วท่านไม่ได้คิดอะไรนอกเหนือจากเรื่องกฎหมาย เพราะว่าไม่วางานจะเป็นทางพิพากษาหรือทางกฎหมาย ก็เป็นงานหนักงานใหญ่เลยไม่มีเวลาที่จะพิจารณาตัว ๆ ไปในด้านอื่น

สำหรับผู้ที่จะสำเร็จการอบรมจากเนติบัณฑิตยสภา ก็จะเท่ากับเริ่มชีวิตในทางปฏิบัติขอให้พยายามปฏิบัติให้ตรงตามหลักวิชาที่ได้เรียนมา แต่ว่าให้นึกถึงว่าชีวิตในโลกนี้ประกอบด้วยวิชาอื่น ๆ ด้วย ถ้าสามารถที่จะค้นคว้าขนขวายหาความรู้ในทางอื่นมาช่วยแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของตน ในวันที่สำเร็จที่ไปในงานที่เนติบัณฑิตยสภานั้นไม่ได้พูดเช่นนี้เพราะรู้สึกว่าการพูดเช่นนี้จะกลายเป็นกระทบกระเทือน...”^{๑๐}

กฎหมายกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

“มีเจ้าหน้าที่เข้าไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งชาวบ้านเป็นผู้อพยพย้ายมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชมาตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้ขอบป่าสงวนคือเรียกว่าล้าเข้าไปในป่าสงวนบ้าง คนเหล่านั้นเข้ามาทำมาหากินและอยู่กันด้วยความเรียบร้อย

^๙ พระบรมราชาวาทแก่เนติบัณฑิต สมัยที่ ๒๐ ในวโรกาสที่เข้าเฝ้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^{๑๐} พระบรมราชาวาทองค์เดียวกัน.

หมายความว่าได้มีการปกครองหมู่บ้านของตน
ไม่มีโจร ไม่มีผู้ร้าย มีการทำมาหากินที่เรียบร้อย
ขาดแต่อย่างเดียวคือนายอำเภอ ขาดแต่อย่างเดียว
คือนายอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ที่เกลียดเป็นอธิปไตย
ซึ่งแท้จริงเขาเป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าที่จะเอานาย
อำเภอมารับรองเขาเสียอีก แต่ว่าเมื่อนาย
อำเภอหรือเจ้าหน้าที่ เขาก็เกลียดไม่เป็นประชาธิปไตย
และปรากฏว่าเขากลายเป็นผู้ร้ายจวน ๆ จะเป็น
ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

เราไม่ได้ปรารถนาเลยที่จะให้มีผู้ก่อการร้าย
คอมมิวนิสต์ในประเทศไทย แต่เราก็สร้างขึ้นม
เองโดยไปชี้หน้าชาวบ้านที่เขาปกครองตัวเองดีแล้ว
เรียบร้อยแล้ว เป็นประชาธิปไตยอย่างดียิ่งอย่างชอบ
แล้ว ว่าบุกรุกเข้ามาอยู่ในป่าสงวนและขับไล่ให้
เขาย้ายออก คนเหล่านั้นเขาทำงานดีตลอดเวลา
หลายปี มาแล้วจากนครศรีธรรมราช ไม่เคย
ทำลายป่า แต่บังเอิญกฎหมายบอกว่าป่าสงวนนั้น
ใครบุกรุกไม่ได้ เขาจึงเดือดร้อน ป่าสงวนนั้นเรา
ขีดเส้นบนแผนที่ เจ้าหน้าที่จะไปถึงได้ไม่กี่ข้าง และ
ส่วนมากก็ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้ไป ดังนั้น
ราษฎรจะทราบ ได้อย่างไรว่าที่ที่เขาอยู่อาศัย
เป็นป่าสงวน และเมื่อเราถือว่าเขาเป็นชาวบ้าน

ที่เป็นกฎหมายก็เพราะพระราชบัญญัติป่าสงวน
เป็นกฎหมายซึ่งจะให้เขาทราบเองเป็นไปไม่ได้....
ขอให้ทุกคนเรียนให้สำเร็จแล้วมาพิจารณาว่า
ต่อไปควรจะทำอะไร อย่างไร...ขอให้พูดในฐานะ
ที่เป็นนักศึกษา ในฐานะที่ตัวเป็นคนไทยที่เป็น
ผู้ใหญ่แล้วช่วยกันให้ความรู้แก่ผู้ที่มีความรู้น้อยกว่า
ให้ความสะดวกเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขกันได้ ซึ่งเป็น
การดีมาก และต่อไปก็ต้องใช้สิ่งนี้ไว้เท่าที่จะทำได้
เพื่อที่บ้านเมืองของเราจะอยู่ด้วยการปกครอง
ที่เป็นประชาธิปไตยโดยแท้ตามจุดประสงค์
ตามหัวใจของประชาชนทั่วไป ไม่ใช่ตามหนังสือ”^{๙๐}

เสรีภาพ

“คนเรามีสิทธิ เสรีภาพ แต่ถ้าใช้สิทธิ
เสรีภาพของแต่ละคนเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เชื่อว่า
จะต้องมีพอสสมควร เสรีภาพต้องมีจำกัด จะว่าไม่
จำกัดไม่ได้ ในสังคมหรือประเทศ เสรีภาพของ
แต่ละคนจะต้องถูกจำกัดด้วยเสรีภาพของผู้อื่น จึง
เห็นได้ว่า“พอสสมควร”เป็นสิ่งที่สำคัญ”^{๙๑}

“เสรีภาพของแต่ละคนก็มีการจำกัดโดย
เสรีภาพของคนอื่นมีอยู่แค่นั้น เราก็จะต้องเคารพ
และนับถือเสรีภาพของผู้อื่น”^{๙๒}

^{๙๐} เรียบเรียงขึ้นตามที่บันทึกพระสุรัสวดีไว้ในวโรกาสที่พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^{๙๑} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^{๙๒} พระบรมราโชวาทแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒.

บทที่ ๑๐

นันททัศนะเกี่ยวกับแนวพระราชดำริพระปรีชาสามารถ และพระมหากรุณาธิคุณทางกฎหมาย

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานในวโรกาสต่างๆ นั้นสะท้อนให้เห็นถึงพระราชดำริในเรื่องนั้น ๆ ที่มีพระราชกระแสรับสั่งถึง ดังที่กระทรวงศึกษาธิการเคยรวบรวมแนวพระราชดำริบางเรื่อง และพิมพ์เผยแพร่โดยมีทัศนะว่า “แนวพระราชดำริของแต่ละรัชกาล...เป็นพระราชหัตถเลขาบ้าง กระแสพระราชดำรัสบ้าง พระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ของบ้านเมืองทั้งรวมไปถึงพระราชนิพนธ์ไม่ว่าจะปรากฏอยู่ในลักษณะใด”^๑ ส่วนเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์และคุณค่ายิ่งในบางครั้งมีผู้เห็นว่าเป็น “ปรัชญา” ด้วยซ้ำดังที่คณะบุคคลหนึ่งได้รวบรวมพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพิมพ์เผยแพร่ และกล่าวไว้ในคำนำว่า “พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์เปี่ยมด้วยสาระและปรัชญาอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระราชปณิธาน พระราชปรัชญาและพระราชทรรศนะที่แหลมคม ควรแก่

การเตือนว่าทรงเป็นปรัชญาเมธีกษัตริราช พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเหล่านี้ นับเป็นสมบัติทางปรัชญาอันล้ำค่าของชาติที่ควรแก่การถนอมรักษาไว้ให้ดีที่สุด”^๒

เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสทางกฎหมายตลอดจนพระปรีชาสามารถต่างๆ อันเป็นองค์พยานแห่งความสนพระราชหฤทัยในทางกฎหมาย การยุติธรรมของประเทศและความยุติธรรมแห่งพระราชจริยาวัตร อธิบายกันนั้น ได้มีผู้เคยมีโอกาสดึกษา สังเกตและอยู่ในวิสัยที่จะแสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวพระราชดำริและพระปรีชาสามารถในทางกฎหมาย ได้แสดงความเห็นไว้อย่างน่าสนใจหลายท่าน ดังนี้

ในด้านพระปรีชาสามารถ พระดุลยภาพ สุมันต์ นายกรรมการแห่งเนติบัณฑิตยสภา ได้เคยกราบบังคมทูลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ว่า

“ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงพระปรีชาสามารถในฐานะทรงเป็นพระประมุขของประเทศ

^๑ “คำนำ” แนวพระราชดำริแก่รัชกาล (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๗).

^๒ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, หนังสือปกน้ำเงิน รวบรวมโดยคณะทำงานโครงการพัฒนาตามพระราชดำริ, พ.ศ. ๒๕๒๗, น. ๑๑.

ชาติ....ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทราบและตระหนัก
ซึ่งพระคุณสมบัติแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ผู้ทรงไว้ซึ่งความรอบรู้ในธรรมศาสตร์และรัฐศาสตร์
อย่างประเสริฐ”^๓

อีกหลายสิบปีต่อมา ศาสตราจารย์ ธานินทร์
กรัยวิเชียร องคมนตรี ผู้เคยเป็นผู้พิพากษา
หัวหน้าคณะในศาลฎีกาและนายกรัฐมนตรีได้
กล่าวถึง พระปรีชาสามารถว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็น
พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยที่ต้อง
ทรงเผชิญกับปัญหาวิกฤตของประเทศหลายครั้ง
หลายครา แต่ทรงแก้ไขได้ทุกครั้ง ทั้ง ๆ ที่พระองค์
ไม่เคยทรงมีโอกาสศึกษา อบรม เตรียมตัว
เพื่อเป็นประมุขของประเทศมาก่อน ดังที่เคย
ปฏิบัติกันในประเทศต่างๆในภาคพื้นยุโรป ไม่มีตำรา
รับตำราใดที่จะทรงศึกษาได้ นอกจากจะทรง
ศึกษาจากพระประสบการณ์และพระปรีชาญาณ
ของพระองค์เอง จจริงอยู่ การที่รัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทยกำหนดพระราชอำนาจและ
พระราชภารกิจในพระองค์ไว้ นั่นก็เป็นเพียงส่วน
ปลีกย่อย เมื่อบ้านเมืองเข้าสู่ภาวะวิกฤต ก็ไม่อาจ
ทรงอาศัยรัฐธรรมนูญได้เลย ต้องอาศัยพระปรีชา
ญาณส่วนพระองค์โดยแท้ แม้กระนั้นก็ตาม

พระบรมราชวินิจฉัยก็เหมาะสมกับสภาวะการณ์
และโอกาส”^๔

ในส่วนที่เกี่ยวกับความสนพระทัย
ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี
ผู้เคยดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกาและนายกรัฐมนตรี
ได้กล่าวว่า

“พระองค์ท่านทรงสนพระทัยงานของ
ตุลาการและความมั่นคงของราชการศาลยุติธรรม
อย่างยิ่ง....แม้ในปัจจุบันก็ทรงสนพระทัย พระองค์
ได้เคยพระราชทานพระราชปรารภถึงเรื่องการใช้
กฎหมายให้ได้เหมาะสมแก่ความยุติธรรมของสังคม
พระองค์ทรงสนพระทัยมากในเรื่องความมั่นคง
ของราชการศาลยุติธรรมซึ่งไทยเราได้ระมัดระวัง
รักษามาอย่างยิ่ง”^๕

ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย ผู้เคย
ดำรงตำแหน่งประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
และรองประธานศาลฎีกา เคยแสดงทัศนะในทำนอง
เดียวกันว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง
รับสั่งอยู่เสมอแก่นักกฎหมายทั่ว ๆ ไป เมื่อคราว
เสด็จมาพระราชทานประกาศนียบัตรของสำนัก
อบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา หรือ
เวลาคณะผู้พิพากษา อัยการ ทนายความขอเฝ้าฯ

^๓ บทบัญญัติ, ฉบับพิเศษ, พ.ศ. ๒๕๔๕, น. ๙๓-๙๔.

^๔ ธานินทร์ กรัยวิเชียร, พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย, น. ๕๘.

^๕ คำสัมภาษณ์จากในหลวงของเรา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๑๙), น. ๗-๘.

ได้ทรงแสดงความคิดเห็นไว้ว่า...กฎหมายที่เปิดโอกาสให้เบียดเบียนกันได้ถือคติไม่ใช้ความยุติธรรมเป็นรากฐาน การนำบทบัญญัติที่ปฏิบัติไม่ได้ตามสภาพที่เป็นจริงของชีวิตมาบังคับใช้เป็นต้นเหตุแห่งความเดือดร้อน”^๙

ในส่วนที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจทางกฎหมายที่นับว่าสำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือการพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณตามฎีกาต่างๆ ที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวาย ประธานองคมนตรีศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้กล่าวว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ทรงงานหนักมาก เพื่อราษฎรของพระองค์ แต่ยังมีงานที่ขึ้นไปถึงพระองค์ท่านอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งมีได้ปรากฏในข่าวสารของสื่อมวลชนเลยงานนี้มีได้งานเบาและเป้งานที่มีมาตลอดปีไม่ขาดสาย เป้งานที่ต้องทรงพระราชดำริโดยสุขุมรอบคอบแล้ว จึงทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย งานนี้คืออะไร งานนี้คือฎีกานักโทษ และฎีการ้องทุกข์ ใน พ.ศ. ๒๕๒๒ มีหลายร้อยเรื่อง และในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนพฤศจิกายนมี ๓๗๓ เรื่อง ทั้งนี้เป้งานหลักฐานชัดแจ้งว่า นอกจากงานทะนุบำรุงอาชีพและความเป็นอยู่ของราษฎรทุกภาคแห่งพระราชอาณาจักรแล้ว งานที่เกี่ยวข้อง

กับชีวิตและอิสรภาพของราษฎรก็ยิ่งเป้งานพระราชภาระที่หนักขององค์พระประมุขแห่งชาติของเราด้วยอีกโสดหนึ่ง”^{๑๐}

ในเรื่องของฎีกานี้ ม.ล.ทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการได้เคยปาฐกถาต่อที่ประชุมคณาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครั้งหนึ่งว่า

“พระมหากรุณาธิคุณอีกข้อที่มีต่อไม่ใช้ประชาชนคนไทยทั่ว ๆ ไป แต่พระราชทานให้แก่บุคคลกลุ่มหนึ่งที่เขาได้รับเคราะห์กรรมคือบรรดานักโทษที่ได้รับโทษจำคุกแล้วเขาได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขึ้นมาโดยผ่านรัฐบาล...ผมอยากจะกราบเรียนว่า ทรงเอาพระทัยใส่เป็นอย่างมาก ทรงอ่านฎีกาหรือที่เรียกว่าข้อมูลในคดีทุกตัวอักษร เพราะเหตุว่ามีหลายคดีที่ผมไม่ทราบว่าจะเรียนได้อย่างไรว่าเป็นด้วยพระอัจฉริยภาพหรือพระปรีชาญาณที่พิเศษของพระองค์ท่านนี้ ปรากฏว่าได้ช่วยให้นักโทษบางคนได้กลับมีชีวิตรใหม่ และได้รับความยุติธรรมอย่างที่เขาสามารถจะพึงได้รับในฐานะที่เป็นคนไทย”^{๑๑}

ฎีกาที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายนั้น มีสองประเภทคือ ฎีกาของผู้ที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วให้รับโทษทางอาญา ฎีกาประเภทนี้มักเรียกกันว่า ฎีกานักโทษซึ่งผู้ต้องคำพิพากษาหรือผู้ที่มีประโยชน์

^๙ เรื่องเดียวกัน, น. ๑๙-๒๐.

^{๑๐} “บรรณาธิการแถลง”, บทบันทึก, เล่มที่ ๓๔, ตอน ๑, พ.ศ. ๒๕๒๔, น. ๑๑๑-๑๑๒.

^{๑๑} ม.ล. ทวีสันต์ ลดาวัลย์, “ปาฐกถาเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปวงชนชาวไทย”, วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๙, สารสภาคณาจารย์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฉบับที่ ๒, ปีที่ ๑๖, ธันวาคม ๒๕๒๙-มกราคม ๒๕๓๐, น. ๔๓.

เกี่ยวข้องสามารถทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อขอรับพระราชทาน อภัยโทษได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา ๒๕๕ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชอำนาจพระราชทาน อภัยโทษได้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๖๓ ฎีกาอีก ประเภทหนึ่ง เป็นเรื่องที่ผู้เดือดร้อนขอรับ พระราชทานพระบรมราชานุญาตในเรื่องต่างๆ ซึ่งจำนวนไม่น้อย ครอบคลุมตั้งแต่ปัญหาปลีกย่อย เช่นขอพระราชทานยืมเงิน โอดครวญเรื่องโรคภัย ไข้เจ็บ ขาดที่ทำกิน จนกระทั่งเรื่องที่เป็นผล ประโยชน์มหาชน เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ข้าราชการ ข่มเหงประชาชน เป็นต้น ฎีกาประเภทนี้มักเรียกว่า ฎีการ้องทุกข์ซึ่งไม่มีอยู่ในกฎหมายใด แต่เป็น ช่องทางของราษฎรที่จะนำความกราบบังคมทูล พระกรุณาเพื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ถึงพระเนตรพระกรรณดังปรากฏมาแต่โบราณ จัดว่าเป็นโบราณประเพณี เป็นสิทธิของราษฎร และการพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจัดว่า เป็นพระราชอำนาจและพระราชภาระมาแต่โบราณ จนกลายเป็นนิติประเพณีพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เมื่อประจวบ จะสวรรคตก็ยังทรงฝากฝังว่าขอให้พระมหากษัตริย์ รัชกาลต่อไปเอาพระทัยใส่อย่าทอดทิ้งการวินิจฉัย และรับฎีการาษฎร อย่างไรก็ตามในระบอบการ ปกครองปัจจุบัน การที่พระบาทสมเด็จพระมหา กรุณาธิคุณตามฎีการ้องทุกข์มีได้จำกัด ส่วนใหญ่

เป็นเรื่องของทางการเมืองต้องเข้ามาจัดการ ช่วยเหลือ จึงมักพระราชทานต่อไปให้เจ้าหน้าที่ ผู้เกี่ยวข้องดำเนินการ แต่ก็ทรงตรวจสอบ ได้ตาม เรงรัด เพื่อให้บังเกิดผลประโยชน์แก่ราษฎรอย่าง แท้จริง

เนื่องจากฎีการ้องทุกข์ไม่มีรูปแบบและวิธี ถวายเหมือนดังกรณีฎีกานักโทษ ราษฎรจึงมัก ทูลเกล้าฯ ถวายเป็นทางการผ่านราชเลขาธิการ หรือมิฉะนั้นก็ถวายในเวลาเสด็จพระราชดำเนิน ผ่าน การทูลเกล้าฯ ถวายในกรณีหลังมักก่อให้เกิด ปัญหาอยู่เนืองๆ ฝ่ายราษฎรก็ตั้งท่าจะถวายต่อ พระราชหัตถ์ ฝ่ายเจ้าหน้าที่ก็จำเป็นต้องตรวจ สอบเพื่อถวายความปลอดภัย บางครั้งก็เกิดเลย ถึงขั้นตรวจสอบเนื้อหาและระงับยับยั้งไว้ ราษฎร บางท้องที่ก็ต้องหาช่องทางอื่นให้แยบคายกลายเป็นโกลาหล เช่น แทรกไว้ในดอกไม้หรือกระบอก ข้าวหลามทำที่ว่าถวายของอื่น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเคยรับสั่งเล่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่า

“ฎีกาที่ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็มากมายก่ายกอง คือระยะหลังนี้ ชาวบ้านก็มา ปรับทุกข์กับพระเจ้าอยู่หัว (ทรงพระสรวล) มีอะไร เขาก็มาบอกปรับทุกข์หมดเลย มีอะไรเขาก็ขอให้ ท่านช่วยโน้นช่วยนี้ หรือแนะนำว่าเขาควรจะทำ อะไร...เขابอกว่าถ้าท่านเสนอช่วยบอกทาง รัฐบาลได้ด้วยยิ่งดี อย่างน้อยนะแนะนำชาวบ้านว่า ทำอะไรกับชีวิตนี้ เขابอกว่าเขาสู้ไม่ไหว ต้อง จอดเรือกันเป็นแถว... ฯลฯ

ชาวบ้านภาคใต้นี้ฉลาด รู้ตัวว่าจะถวายฎีกานี้ต้องทำอะไร เอาช่อนไว้ตัดอกไม้แล้วเอาดอกไม้้นั้นมาให้บอกว่า นั้นข้างล่างนะ ฎีกาอยู่ข้างล่าง (ทรงพระสรวล) รู้จักด้วยนะ ช่อนไว้ไม่เช่นนั้นฎีกานี้ตำรวจเขาจะตรวจค้นก่อน อย่างที่ทุ่งใหญ่ นครศรีธรรมราชนี่ ถ้าตามไปดูจะเห็น เขามียามเวรกัน แล้วก็พยักหน้าหัวหน้าที่เขาจะอุตสาห์ช่อนแทรกเข้าไปไว้ในดอกไม้พับเสียจนนิดเดียว.....

เมื่อฉันได้รับฎีกาแล้วก็จะซีร็อก และส่งไปให้ราชเลขาธิการพระเจ้าอยู่หัวแล้วส่งไปที่ราชการ เขาบอกว่าลูกน้องเสียดลองนี่มาคนของเขา ซึ่งเป็นชาวบ้าน ปิดถนน ปิดสวนยาง เขาร้องให้บอกว่า เขาไม่รู้จักเอาอะไรกิน ขอให้ท่านช่วย ขอให้ทหารของพระเจ้าแผ่นดินช่วยแล้วก็เซ็นชื่อกันยาว

ฉันเอาไปให้แม่ทัพ ๆ เห็นเข้าก็อึ้ง”^๙

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้รับสั่งเล่าพระราชทาน กลุ่มนักข่าวหญิงว่า

“หนหนึ่งคำขำ เสียงตื๊บ ๆ ตั๊บ ๆ หันไปมองว่าอะไรกัน ที่แท้เห็นสิริธรกับจุฬารณไปแย่งฎีกาจากตำรวจ โดยมากเป็นตำรวจราชสำนัก เขาไม่อยากให้ยุ่งการเมือง คือประชาชนเห็นเราใกล้เข้ามาก็คงจะชักออกมาจากชายพกหรือตะกร้า

ตำรวจก็แย่งมาเสีย สององค์นี้ก็ไปวิ่งแย่งจากมือตำรวจ (ทรงพระสรวล) เสร็จแล้ว แม่เล็กได้มาแล้ว ๆ

ก็บอกเขา โอ้ คุณถ้าเมื่อปิดนี้ บ้านเมืองเราจะไปไม่ไหวนะ ราษฎรไม่รู้จะออกทางไหน เราก็มีหน้าที่เอามาแล้วเอาไปให้แก่รัฐบาลเท่านั้น อย่าไปปิด ๆ นี่ประชาชนไม่รู้จะไประบายทางไหน แย่เลย บ้านเมืองไม่ปลอดภัย”^{๑๐}

ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในปัญหาความเดือดร้อน ความไม่เป็นธรรมในสังคมอย่างยิ่ง ได้มีพระราชดำรัสหลายครั้งว่าส่วนหนึ่งของปัญหาเกิดจากการที่ประชาชนไม่รู้กฎหมาย และไม่มีใครไปอธิบายไปชี้แจง ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชวโรกาสให้นักข่าวหญิงจากสื่อมวลชนทุกสาขาเข้าเฝ้าฯ และพระราชทานสัมภาษณ์ ในบรรดาคำกราบบังคมทูลถามหลายข้อ ได้มีผู้กราบบังคมทูลถามเรื่องหนึ่งและได้มีพระราชกระแสที่น่าสนใจเกี่ยวกับกฎหมายซึ่งตรงกับพระราชกระแสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เคยพระราชทานไปหลายปีก่อนหน้านั้นแล้วว่า

^๙ พระราชกระแสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานสัมภาษณ์แก่กลุ่มนักข่าวหญิง, พิมพ์ในที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนางจันทร์นวล อุชุโกมล, โดยพระราชนุญาต (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, ๒๕๒๙), น. ๔๖ และ ๕๐.

^{๑๐} พระราชกระแสในหนังสือเดียวกัน, น. ๖๕.

“(ทูลถาม)

ความทุกข์ของเขาที่แท้จริงมีอะไรบ้าง
พระพุทธเจ้าคะ

(ทรงตอบ)

เขาบอกว่า เขาไม่ได้รับความเป็นธรรม
ถามว่า ไม่เป็นธรรมทางไหน โดยมากจะ
เป็นเรื่องที่ดินคือหมายความว่าเขาจะบอกว่าที่ดิน
ที่เขาที่อยู่ก่อน แต่เขาไม่มีหรือเขาไม่รู้ว่าต้องมีใบ
โฉนดใบนี้ อยู่มาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย แล้วอยู่มา ๆ
ก็โดนสั่งให้ออกจากที่ดินที่เคยอยู่มานานเพราะ
ไม่มีเอกสารแสดง

เรื่องนี้น่าสงสารมากเลย เพราะว่ากฎหมาย
นั่นเองที่ทำลายคน คือเขาไม่รู้คำว่ากฎหมาย เขา
บอกว่านายอำเภอถามว่ามีใบจับจองหรือเปล่า
แกไม่มี แต่คนอื่นมี เขามีใบที่มาจับจองในที่ที่แกอยู่
เขาก็มาไล่ที่แกเพราะเขามีใบอะไร น.ส.อะไรที่ถูก
ต้อง ฉันทน์ไม่เคยชำนาญเรื่องนี้ เรียกไม่ถูก

ถ้ามาว่ากันตามกฎหมายนี้ ชาวบ้านก็
ต้องออกถึงจะอยู่มาตั้งแต่ปู่ย่าตายายก็ต้องออก
เพราะในที่นี่กฎหมายไม่ได้ช่วยชาวบ้าน คราวนี้
นักกฎหมายก็บอกว่าเขาออกไปประกาศตั้งนาน
จนหมดแล้ว แต่ชาวบ้านอ่านหนังสือไม่ออกหรือ
อยู่ในที่ที่เดินมาไม่ถึงที่ประกาศ แกไม่รู้ ไม่ทราบ
จะอย่างไร วณเวียนอยู่อย่างนี้”^{๙๙}

ด้วยพระราชกรณียกิจเหล่านี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เคยรับสั่งเล่า
ถึงทัศนคติของชาวต่างประเทศว่า

“ฝรั่งชมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า
เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ไม่เหมือนใคร ทำให้สถาบัน
กษัตริย์ดำเนินอีกแนวหนึ่งเป็นแนวใหม่ที่ไม่
มีที่ไหนในโลก ไม่มีที่ไหนในโลกที่พระมหากษัตริย์
จะออกไปแล้วประชาชนมานั่งเล่าถึงความทุกข์ แล้ว
ก็พาไปดูถึงหลังบ้าน

ชาวต่างประเทศถามว่า ไม่เสี่ยงเกินไป
หรือเสด็จฯ ไปในดินแดนที่เรียกว่าก่อการร้าย
พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่าถ้ามีน้ำใจให้เขามีอะไรให้เขา
เขาคงไม่ยากก่อหรือก่อความร้าย เขาก็ก่อความดี”^{๑๐๐}

ในส่วนของพระราชยุติธรรมจรรยาอันทรง
ประพุดิยัตมอันเป็นพระราชอัธยาศัยโดยสม่ำเสมอ
นั้นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ได้เคยตรัสในคำกราบบังคมทูลพระกรุณาแทน
พระบรมวงศานุวงศ์ในการพระราชพิธีเฉลิม
พระชนมพรรษาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นการสรุป
ที่ชัดเจนยิ่งตอนหนึ่งว่า

“ธรรมะที่ทรงถือมั่นเป็นพระราชจริยา
ลัทธิปฏิบัตินั้นเป็นอนุเคราะห์การเกินกว่าที่
จะพรรณนาให้ถ้วนทั่วได้ในเวลาอันจำกัด ณ มหา
มงคลเฉลิมพระชนมพรรษาสกนี้ ข้าพระพุทธเจ้า

^{๙๙} พระราชกระแสในหนังสือเดียวกัน, น. ๕๐.

^{๑๐๐} พระราชกระแสในหนังสือเดียวกัน, น. ๕๐ - ๕๑.

ขอรับพระราชทานยกย่องพระการขึ้นอ้าง
ถวายเป็นราชสดุดี ประการหนึ่งคือ ชันติ ได้แก่
ความอดทนและอดกลั้นที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
ทรงอำนวยการอย่างอุกฤษฏ์ให้เพียบพร้อมอยู่ทุกเวลา
มิได้ขาด เป็นกำลังส่งเสริมให้มีพระราชหฤทัย

เข้มแข็งหนักแน่นมีพระสติตั้งมั่น มีพระปัญญา
กระจ่างแจ่มใสเฉียบฉลาดและสุขุมลึกซึ้ง สามารถ
ทรงพระราชวินิจฉัยปัญหาและปฏิบัติพระราช
ภารกิจแม้ที่ลำบากยากยิ่งให้สำเร็จลุล่วงได้โดยถูก
ถ้วนเป็นยุติธรรมเที่ยงตรงสมบูรณ์ทุกประการไป”^{๓๓}

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

^{๓๓} คำถวายชัยมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๔.

บทที่ ๑๑

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในทางกฎหมายมีมาถึงบัดนี้ประมาณ ๖๐ องค์ แบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. พระบรมราโชวาทซึ่งพระราชทานในงานพิธีการต่างๆ อย่างเป็นทางการ เช่น พระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เป็นต้น

๒. พระราชดำรัสซึ่งพระราชทานแก่คณะนักกฎหมายที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทขอรับพระราชทานพระราชดำรัสบ้าง กราบบังคมทูลถวายรายงานความคืบหน้าในงานต่างๆ บ้าง ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศลบ้าง ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดบ้าง พระราชดำรัสส่วนใหญ่จะพระราชทาน “สด” เจ้าหน้าที่ต้องบันทึกพระสุรเสียงไว้แล้วถอดความในภายหลังอีกชั้นหนึ่ง

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมด จะพระราชทานแก่นักกฎหมายที่เป็นรุ่นเยาว์ที่สุดก็คือนิสิตนักศึกษาทางนิติศาสตร์ ซึ่งมีข้อที่น่าสังเกตว่านิสิต

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณมากที่สุด กล่าวคือได้รับพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ เมื่อครั้งยังเป็นแผนกวิชานิติศาสตร์ในคณะรัฐศาสตร์ และพระราชทานพระบรมราชวโรกาสต่อเนื่องมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๖๖ ที่เป็นรุ่นใหญ่ขึ้นมา ก็คือผู้สำเร็จการศึกษาสอบได้ประกาศนียบัตรตามหลักสูตรเนติบัณฑิต นอกจากนั้นก็ยังมีบุคคลในวงการวิชาชีพ เช่น กรรมการสมาคมทนายความฯ กรรมการสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย คณะผู้พิพากษาใหม่ที่จะเข้าถวายสัตย์ปฏิญาณ มีคณะผู้พิพากษาอาวุโสอยู่บ้างก็เป็นการเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกับคณะบุคคลอื่นๆ มิใช่แยกเป็นคณะผู้พิพากษาอาวุโสโดยเฉพาะ บางครั้งก็ต้องมีพระราชดำรัสสองแนวทางเพื่อทรงถนอมน้ำใจผู้พิพากษาอาวุโสที่อยู่ในคณะผู้เข้าเฝ้าฯ เพราะมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานคำแนะนำแก่นักกฎหมายรุ่นใหม่ให้สำนึกในบทบาทและหน้าที่เป็นสำคัญ เช่น ใน พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้มีพระบรมราโชวาทพระราชทานคณะเนติบัณฑิตที่เข้าเฝ้าฯ ถวายเงิน ตอนหนึ่งว่า

“เคยเห็นท่านนักกฎหมายใหม่ๆ ที่มีอายุแล้ว

ที่ได้ฝ่ายงานในทางกฎหมายดีแล้ว ท่านไม่ได้คิดอะไรนอกเหนือจากเรื่องกฎหมาย เพราะไม่ว่างานจะเป็นทางพิพากษาหรือทางกฎหมาย ก็เป็นงานหนักงานใหญ่เลยไม่มีเวลาที่จะพิจารณาดูทั่วๆ ไปในด้านอื่น

สำหรับผู้ที่จะสำเร็จการอบรมจากเนติบัณฑิตยสภา ก็เท่ากับเริ่มชีวิตในทางปฏิบัติ ขอให้พยายามปฏิบัติให้ตรงตามหลักวิชาที่ได้เรียนมา แต่อยากให้ถึงชีวิตในโลกนี้ประกอบด้วยวิชาอื่นๆ ด้วย ถ้าสามารถที่จะค้นคว้าหาความรู้ในทางอื่นมาช่วยด้วยแล้ว จะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของตน ในวันที่สำเร็จที่ไปในงานที่เนติบัณฑิตยสภานั้น ไม่ได้พูดเช่นนั้น เพราะรู้สึกว่าการพูดเช่นนี้จะกลายเป็นการกระทบกระเทือน...”^๑

ในบางครั้งเมื่อมีพระบรมราโชวาทหรือพระราชดำรัสแก่คณะบุคคลอื่น แต่มีประเด็นพาดพิงไปถึงกฎหมาย ความยุติธรรมหรือความเป็นธรรม ก็จะทรงสอดแทรกพระราชดำริในข้อนั้นๆ ไว้ด้วยเช่น พระบรมราโชวาทพระราชทาน นักเรียนนายร้อยตำรวจที่สำเร็จการศึกษา นายทหารที่ได้เลื่อนยศ คณะลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น

เมื่อศึกษาพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในทางกฎหมายทุกองค์แล้วพอสรุปแนวพระราชดำริได้ดังนี้

๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของหลักการปกครองโดยกฎหมาย หรือการปกครองที่มีกฎหมายเป็นใหญ่ (The Rule of Law) พระบรมราโชวาทใน พ.ศ. ๒๕๑๔ องค์หนึ่งเน้นอย่างชัดเจนว่า “ทั้งเวลาเป็นนักศึกษา ทั้งเวลาสำเร็จการศึกษาไปแล้ว จะไปเป็นอาจารย์ หรือจะไปเป็นทนาย จะไปเป็นผู้พิพากษาหรือเป็นอะไรก็ตามในทางอาชีพที่เลือกแล้ว ก็ให้พิจารณาดูจะอย่างไรเพื่อให้มีระเบียบเรียบร้อยและกฎหมายเป็นใหญ่ในบ้านเมือง”^๒

๒. กฎหมายที่จะเป็นใหญ่ในบ้านเมืองนั้น มีพระราชดำริว่าต้องเป็นกฎหมายแท้ กฎหมายที่เข้มแข็งแก่ประชาชนไม่ใช่กฎหมายแท้ “กฎหมายอย่างนี้เป็นแต่เพียงขีดเส้นทับเขาไม่ใช่กฎหมายแท้ที่เป็นกฎหมายก็เพราะพระราชบัญญัติป่าสงวนเป็นกฎหมาย”^๓ วิธีที่จะให้ได้กฎหมายแท้ก็คือการออกกฎหมายให้ตรงกับสภาพความเป็นอยู่ที่เป็นจริง “กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่เป็นจริงอาจขัดกัน และ

^๑ พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะเนติบัณฑิต รุ่นที่ ๒๐ ซึ่งเข้าเฝ้า ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^๒ พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวันพี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๔.

^๓ พระราชดำรัสพระราชทานคณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

ในกฎหมายก็มีช่องโหว่มีใช้น้อยเพราะเราปรับปรุงกฎหมายและการปกครองอย่างโดยอาศัยหลักการของต่างประเทศ โดยมีได้คำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนว่าในทีใดเป็นอย่างไร”^๔

๓. ลักษณะสำคัญของกฎหมายแท้คือ การที่กฎหมายนั้น มีความยุติธรรมอยู่ในตัวเอง ความยุติธรรมในที่นี้หมายถึงการเขียนถึงตรงต่อความเป็นจริง ไม่มีช่องโหว่และมีความยืดหยุ่นผ่อนคลายเป็นตัวเอง ได้รับสั่งว่า “ทุกคนจะต้องคิดพิจารณาและต้องสำนึกว่ากฎหมายไม่ใช่เครื่องจักรแท้”^๕ กฎหมายแท้ต้องไม่กดขี่ข่มเหงใคร โดยเฉพาะคนที่สุจริต ข้อนี้ได้มีพระราชกระแสว่า “โดยมากเวลาพูดถึงกฎเกณฑ์หรือกฎหมาย กฎบังคับมักไม่ค่อยชอบเพราะนึกว่ากดหัว แต่ต้องมีต้องมีกฎหมาย กฎเกณฑ์ กฎบังคับ แต่ไม่ต้องกดหัวกัน”^๖

๔. อย่างไรก็ตามมีพระราชดำริว่ากฎหมายก็คือตัวหนังสือเมื่อผ่านขั้นตอนกระบวนการออกกฎหมายก็ต้องเป็นกฎหมาย จะยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมก็กลายเป็นกฎหมาย “เพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายชอบธรรม แต่ว่าถ้าตามธรรมชาติ

ใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย”^๗ กล่าวคือเป็นกฎหมายก็สักแต่ว่าเป็นตามแบบพิธีแต่เนื้อหาไม่ยุติธรรม โปรดสังเกตว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงปฏิเสธ ดังที่นักกฎหมายบางสำนักเคยถือว่ากฎเช่นนี้ไม่เป็นกฎหมายเลยทีเดียว หากแต่รับสั่งว่า “ไม่ใช่กฎหมายแท้” จึงทรงเสนอแนวพระราชดำริว่าสิ่งสำคัญที่จะมาช่วยกันทำให้กฎหมายดีขึ้นแท้จริงขึ้นเป็นธรรมขึ้น ไม่ว่ากฎหมายนั้นจะเป็นอย่างไรก็คือ “บุคคลผู้ใช้กฎหมาย” ดังที่รับสั่งว่า “ความไม่เป็นธรรม หากจะเกิดขึ้นในการตัดสินกรณีคดี ไม่น่าจะอยู่ที่ตัวบทกฎหมาย แต่อยู่ที่ตัวบุคคล ตราบใดที่ผู้ใช้กฎหมายมีความสุจริตมีจรรยาและมโนธรรมของนักกฎหมายมั่นคงแล้ว ก็ไม่ควรจะเกิดความผิดพลาด”^๘

๕. ด้วยเหตุนี้พระบรมราชาโฆวาทและพระราชดำริส่วนใหญ่จึงพุ่งเป้าถึงที่คนซึ่งในที่นี้ก็คือ นักกฎหมายนั่นเอง ทรงแนะนำว่าต้องทำให้ทันสมัยแต่ยืนอยู่บนความเป็นจริงในสังคมไทยต้องหูกว้างตากว้าง “ต้องยอมรับว่าต้องมีอย่างอื่นนอกเหนือจากกฎหมาย ต้องนับถือกฎเกณฑ์ของ

^๔ พระราชดำรัสองค์เดียวกัน.

^๕ พระราชดำรัสองค์เดียวกัน.

^๖ พระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้นำลูกเสือชาวบ้านกรุงเทพมหานคร ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๑.

^๗ พระราชดำรัสพระราชทานคณะกรรมการจัดงานวันพิชิตคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖.

^๘ พระบรมราชาโฆวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักนิติบัณฑิต ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘.

ธรรมชาติ ต้องนับถือกฎเกณฑ์ของวิชาอื่น เช่น จิตวิทยาหรือแม้แต่วิชาการเมืองก็ต้องนำมาประกอบด้วย” พระราชทานพระราชดำริว่าหาก “แม้แต่มาดูเพียงทางทฤษฎีของกฎหมายก็จะไม่เกิดประโยชน์ได้”^{๙๖} ทั้งต้องรักษาความเป็นกลาง ความปราศจากอคติ ความสุจริต ความมีมโนธรรม ศีลธรรมและความกล้าหาญอย่างมั่นคงเด็ดเดี่ยว

๖. ด้วยเหตุที่มีพระประสบการณ์มาก จึงทรงเน้นเรื่องความไม่รู้กฎหมายของประชาชนอย่างมากจะเรียกว่าเป็น “จุดเด่น” ของพระราชกรณียกิจทางกฎหมายในรัชกาลนี้ก็ได้ ทรงเริ่มจากการพระราชทานกระแสพระราชดำรัสยกตัวอย่างเรื่องราวถูกรบกวนหาว่าบุกรุกป่าสงวนเป็นความผิดกฎหมายหลังจากที่อยู่โดยสุจริตมานานปี ดังที่เริ่มมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ และทรงเข้าพระราชหฤทัยว่าส่วนหนึ่งของปัญหานี้มาจากความไม่รู้กฎหมายของราษฎรและการที่ทางการบ้านเมืองไม่ได้แนะนำ ไม่ได้ประกาศ ไม่ได้บอกให้ราษฎรเหล่านั้นรู้ว่าอะไรเป็นอะไรและเขาเหล่านั้นควรทำอย่างไรให้ถูกกฎหมาย ปัญหาเหล่านี้ได้ทอดพระเนตรเห็นเองบ้าง ได้ทรงรับฎีการ้องทุกข์ที่มีผู้ทูลเกล้าฯ

ถวายบ้าง เหตุการณ์ส่วนใหญ่เกิดที่จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ แนวพระราชดำริในการแก้ปัญหาในที่นี้ไม่ใช่ทำให้เลิกกฎหมายแล้วให้สิทธิแก่ราษฎรโดยไม่นำพาต่อกฎเกณฑ์ แต่มีแนวพระราชดำริในทางป้องกันว่าไม่ควรให้เกิดขึ้นอีก หนทางแก้คือการใช้วิธีทางการปกครอง และกฎหมายมาประกอบกัน “ประกาศด้วยปากน้อยเดียว ประชาชนยอมทราบ แต่ว่าการปกครองไม่ดี และโดยประการนี้จึงทำให้เกิดการปะทะกัน”^{๙๗}

นับแต่นั้นมา พระราชดำรัสส่วนใหญ่จะเน้นไปในทางที่ทรงขอให้นักกฎหมายน้อยใหญ่ทั้งหลายอุทิศตนแก่สังคม มีบทบาทแก่สังคมในทางแนะนำ ให้ความเห็น ให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่ประชาชน แม้กับบรรดาผู้พิพากษาก็เคยถือกันมาอย่างเคร่งครัดว่าต้องประพฤติปฏิบัติวางตนอยู่ในกรอบของความเป็นกลาง ความสันโดษ ไม่สูงส่ง ช้องแวมกับใคร โดยเฉพาะในการให้ความเห็น เพราะอาจกระทบต่อการปฏิบัติตนเมื่อเกิดเป็นคดีมาสู่ศาล ก็ได้พระราชทานแนวพระราชดำริว่าในศาลนั้นเรื่องหนึ่ง แต่นอกศาลแล้ว ผู้พิพากษาควร “แนะนำเขาได้ก็แนะนำเขา ทั้งในข้อที่เกี่ยวข้องกับงานกฎหมาย ทั้งในข้อที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่....

^{๙๖} พระบรมราชโองการพระราชทานแก่เนติบัณฑิตรุ่นที่ ๒๐ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

^{๙๗} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวันพิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖.

^{๙๘} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวันพิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

ถ้าสามารถที่จะออกไปถึงไม่เรียกกันว่าไปพัฒนา แต่ไปช่วยเหลือแผ่เมตตาให้แก่ผู้ที่เดือดร้อน จะเป็นการลดคดีต่างๆ ได้อย่างดี งานของผู้พิพากษานั้น เป็นงานที่ยาก แต่ว่าถ้าทำทั้งสองอย่าง ทั้งใน ศาลตามหน้าที่นั่งบัลลังก์ ทั้งในหน้าที่ที่จะ พยายามลดคดี ก็จะเป็นการทำงานที่ครบถ้วน”^{๙๓} ได้พระราชทานพระราชดำริในแนวนี้นี้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ ต่อเนื่องกันแทบทุกปี แต่สำหรับ นักกฎหมายวิชากฎหมายหรือนักกฎหมายทั่วไปนั้น ได้พระราชทานพระราชดำริมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นที่น่าสังเกตว่าบ่อยครั้งที่ทรงขอให้ช่วยเหลือ สังคม ให้บริการทางกฎหมายหรือให้คำแนะนำ กฎหมายแก่ผู้ด้อยโอกาสกว่า โดยทรงอ้างถึง สถานะความเป็นคนไทยหรือความเป็นพลเมืองดี มิใช่เพราะเป็นผู้พิพากษาหรือนักกฎหมาย “งาน อีกด้านหนึ่งที่พูดไว้ว่าเป็นงานนอกเหนือจาก อาชีพตัว หมายถึงงานเผยแพร่ความรู้ในทาง กฎหมายก็ขอให้ทำอยู่ด้วย เพราะว่าจะ เป็น ประโยชน์ งานนี้ทำให้ฐานะเป็นคนไทยคนหนึ่ง ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชาติไทยและเป็นผู้มีความรู้ ผู้มีพลังที่จะปฏิบัติในด้านนี้และก็ขอให้ทำต่อไป”^{๙๔} แม้กับบรรดาผู้พิพากษาก็ทรงขออย่างเดียวกัน เช่น “ไม่ใช่ให้ความยุติธรรมในหน้าที่ผู้พิพากษา

อยู่ในศาลเท่านั้นเอง แต่ให้ความยุติธรรม ดูว่า อะไรจะแก้ไขได้ แม้จะบอกว่าไม่ใช่หน้าที่ผู้พิพาก ษาที่จะไปแก้กฎหมายหรือแก้การปกครอง แต่ใน ฐานะผู้มีความรู้ ผู้มีเหตุผลและผู้ที่มีจิตใจของคนที่ ทั้งฐานะผู้ที่รักษาตัวส่วนรวมต้องแสวงหาวิธีการที่ จะแก้ไขในทุกๆ ทาง ในฐานะเป็น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้และผู้ที่เป็นเจ้าของประเทศผู้หนึ่ง มีสิทธิที่จะพูด มีสิทธิที่จะคิดและมีสิทธิที่จะปรึกษาหารือกันในฐานะประชาชน”^{๙๕}

๗. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ ความสำคัญกับ “ความยุติธรรม” มากในฐานะที่ เป็นคุณธรรมสำคัญสูงสุด อันเป็นหลักเป็น ประธานของการปกครองบ้านเมือง แม้ตัวบท กฎหมายและการใช้กฎหมายก็ต้องตราขึ้นหรือใช้ กฎหมายให้เดินไปสู่เป้าหมายปลายทางคือการ อำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน ไม่ควรถือว่า ตัวกฎหมายนั่นเองคือความยุติธรรม “กฎหมาย เป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรจะถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความ ยุติธรรมหากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมา ก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย”^{๙๖} ทรงเตือน นักกฎหมายว่า “การที่อยู่กับกฎหมายและใช้ กฎหมายมากๆ นั้น อาจทำให้ติดในตัวบทกฎหมาย

^{๙๓} พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะผู้พิพากษา ก่อนเข้าตำแหน่งหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๑.

^{๙๔} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการสมานึกใจความแห่งประเทศไทย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑.

^{๙๕} พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่ผู้พิพากษาที่จะเข้ารับหน้าที่ใหม่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙.

^{๙๖} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่เนติบัณฑิต ณ เนติบัณฑิตยสภา วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

มากไปและทำให้เห็นว่าลำพังตัวบทกฎหมายจะให้ความยุติธรรมได้โดยสมบูรณ์ ความเจริญกฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับกำหนดความถูกต้อง เพื่ออาศัยเป็นหลักวิธีนิจในการอำนวยความสะดวกความยุติธรรมหาใช่ปัจจัยสำคัญสิ่งเดียวในการให้ความยุติธรรมไม่”^{๖๖}

พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสเช่นนี้เป็นปรัชญาสำคัญอย่างน้อยก็ทรงปฏิเสธความคิดแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในสำนักกฎหมายปฏิฐานนิยมหรือกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง (positive law) ที่เถรตรงถือเคร่งครัดว่ากฎหมายคือตัวความยุติธรรม สิ่งใดที่อยู่นอกกฎหมายสิ่งนั้นไม่ใช่ความยุติธรรมท่านองว่า “ของสิ่งใดเจ้าว่างามต้องตามเจ้าใครเลยเล่าจะไม่งามตามเสด็จ” แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายไปในทางว่าความยุติธรรมมีอยู่นอกเหนือกฎหมายได้ กฎหมายอาจเป็นอย่างหนึ่ง ส่วนความยุติธรรมอาจเป็นอย่างอื่น

๔. วิธีการที่จะได้ชื่อว่าถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายอยู่เหนือกฎหมาย และอาจเป็นคนละส่วนกับกฎหมายก็คือการยอมรับว่าความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่ครอบคลุมไปทั่ว และเป็นเป้าหมายของกฎหมายตัวกฎหมายเป็นเพียงหนทาง

วิถีทางหรือเครื่องมือหนึ่งสำหรับจะเข้าไปสู่เป้าหมายเท่านั้น สิ่งที่อยู่นอกกฎหมายหรือสิ่งที่ยังไม่ได้ตราขึ้นเป็นกฎหมายก็อาจเป็นอีกหนทางหรือเครื่องมือไปสู่เป้าหมายเดียวกันด้วยก็ได้ นักกฎหมายไม่ควรพอใจรับรู้หรือรับรองแต่เพียงกฎหมายของบ้านเมืองที่มีอยู่แล้วเท่านั้น หากแต่ควรใส่ใจคิดเลยไปถึงความยุติธรรมอันเป็นเป้าหมายของกฎหมายด้วย

เมื่อกำหนดความเชื่อถือได้ดังนี้ ในการออกกฎหมายก็ดี การตีความกฎหมายก็ดี การใช้กฎหมายก็ดี การใช้ดุลพินิจต่างๆ ก็ดี ย่อมมีขึ้นเป็นขึ้นด้วยความประสงค์จะทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงมีพระบรมราชาบาทว่า “การอำนวยความสะดวกจึงต้องอาศัยตัวผู้ใช้กฎหมาย”^{๖๗} เพราะไม่ว่ากฎหมายจะเป็นอย่างไรก็ตาม ผู้ใช้กฎหมายสามารถทำให้เกิดความยุติธรรมขึ้นจนได้ “การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใดๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้นจะไม่เป็นการเพียงพอจำต้องคำนึงถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอ”^{๖๘} จุดประสงค์ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงจุดประสงค์ของกฎหมายฉบับนั้นๆ เพราะกฎหมายนั้นอาจออกมาด้วยวัตถุประสงค์ที่จะกดขี่ข่มเหงคน “ด้วยความหลง ด้วยอคติหรือด้วยเจตนาอันไม่

^{๖๖} พระบรมราชาบาทพระราชทานแก่เนติบัณฑิต ณ อาคารใหม่สวนอัมพร วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑.

^{๖๗} พระบรมราชาบาทองค์เดียวกัน.

^{๖๘} พระบรมราชาบาทพระราชทานแก่เนติบัณฑิต ณ เนติบัณฑิตยสภา วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

สุจริตทำให้ความเที่ยงตรงต้องถูกกลืนรอนทำลายไป^{๙๘} ก็ได้ หากแต่หมายถึงจุดประสงค์ของการมีกฎหมายทุกๆ ไป ดังที่เคยรับสั่งว่า “กฎหมายทั้งปวงนั้นเราบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เป็นปัจจัยสำหรับรักษาความยุติธรรม”^{๙๙}

นักกฎหมายที่เห็นว่ากฎหมายไม่ดีก็ใช้ไปอย่างไม่ดีตามลายลักษณ์อักษร หรือนักกฎหมายที่เห็นว่ากฎหมายมีช่องโหว่เป็นช่องทางที่จะกดขี่ข่มเหงย่ำยีให้ใครเดือดร้อน ก็ใช้ไปอย่างเถรตรงโดยถือว่าตนทำถูกกฎหมายแล้ว ย่อมเป็นนักกฎหมายที่ถือว่ากฎหมายกับความยุติธรรมเป็นอย่างเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่งถือว่าความยุติธรรมไม่ได้มาก่อนกฎหมาย ซึ่งอาจมีความหลง มีอคติ มีเจตนาไม่สุจริตก็ได้ ตามนัยนี้จึงขึ้นอยู่กับอำเภอใจของผู้ออกกฎหมายซึ่งความเห็นเช่นนั้นคับแคบเกินไป

แนวพระราชดำริทางกฎหมายอันปรากฏทางพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสโดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นต้นมาครอบคลุมประเด็นต่างๆ ในทางกฎหมายหลายประเด็น ดังที่ได้จัดหมวดหมู่ไว้ข้างต้นซึ่งต่างก็มีแนวทางที่เป็นเอกภาพและต่อเนื่องเชื่อมโยงจากพระราชกระแสที่ทรงมีต่อคณะบุคคลหนึ่งกับพระราชกระแสอีกองค์หนึ่งที่ทรงมีต่อคณะบุคคลอื่น

ทั้งมีวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดคือมีพระราชประสงค์ที่จะให้เกิดความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมขึ้นในสังคม

“ถ้าหากว่าขาดความยุติธรรม ประเทศก็จะยุ่งยาก”^{๑๐๐} แนวพระราชดำริเหล่านี้เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้วเห็นได้ชัดว่า เป็นการกล่าวถึงคุณธรรมระดับสูงอย่างเป็นระบบมีตัวอย่างประกอบ มีรูปปัญหาแบบต่างๆ มีข้อเสนอแนะ มีคำเชิญชวน ขอร้อง มีแนวทางที่ชวนให้ปฏิบัติตามหรือติดต่อกับที่สำคัญคือ มิได้เลื่อนลอยปราศจากฐานความคิดที่มีผู้กล่าวถึงอยู่บ้างแล้ว น่าสังเกตว่า บางส่วนใกล้เคียงกับความคิดในทางกฎหมายธรรมชาติ (natural law) บางส่วนใกล้เคียงกับปรัชญาของนักสังคมวิทยาทางกฎหมาย (sociology of law) ซึ่งเชื่อในหลักวิศวกรสังคม และเน้นบทบาทของนักกฎหมายไม่ว่า นักศึกษารุ่นเยาว์หรือผู้พิพากษา ตุลาการที่พึงมีต่อสังคมและร่วมในการแก้ปัญหาสังคม แนวพระราชดำรินี้ จึงน่าจะถือว่าเป็น “ปรัชญากฎหมาย” ได้ และเมื่อพิจารณาจากพระราชสถานะแห่งองค์ผู้ทรงแสดง การเน้นการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ยิ่งกว่าจะเป็นการทั่วไป การยอมรับและมีอิทธิพลทางความคิดอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิชาการจนบางส่วนได้แปรผลเป็น

^{๙๘} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่เนติบัณฑิต ณ อาคารใหม่สวนอัมพร วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑.

^{๑๐๐} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่เนติบัณฑิต ณ เนติบัณฑิตยสภา วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

^{๑๐๑} พระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้พิพากษาที่จะเข้ารับตำแหน่งใหม่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕.

โครงการปฏิบัติการจริงจังกันน่าจะเป็นปรัชญากฎหมายไทยร่วมสมัยที่มีประโยชน์และพลังนิยมสูงสำนักความคิดหนึ่งหนึ่งมีข้อที่น่าสังเกตว่ายังไม่เคยปรากฏว่ามีนักกฎหมายคนใดในประเทศไทยแสดงความคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับบทบาทของนักกฎหมาย ความสำคัญของกฎหมาย การสร้างความยุติธรรม การใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรมและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายอย่างชัดเจน จริงจัง และต่อเนื่องเท่ากับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเลย

ข้อเสนอแนะ

๑. การศึกษากฎหมายในเวลาที่ผ่านมาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่เนื้อหาสาระของกฎหมายเพื่อนำกฎหมายไปใช้แก่บุคคลได้ถูกต้องตามเวลาสถานที่ เหตุการณ์หรือเงื่อนไขที่กฎหมายต้องการแต่เป็นที่เข้าใจกันในหมู่นักปราชญ์ทางกฎหมายมานานแล้วว่ากฎหมายนั้นเป็นดาบสองคม จะใช้ในทางที่รักษาสีทิมของตนก็ได้หรือจะใช้ในทางละเมิดสิทธิของผู้อื่นที่เขาไม่รู้เท่าทันตนก็ได้ว่ากันอันที่จริงแล้วการกตัญญูแห่งหลายครั้งที่เป็นขึ้นในนานาประเทศทั้งในอดีตและปัจจุบัน ก็เป็นการกระทำที่อาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือแทบทั้งสิ้นพระบัญชาหรือโองการของกษัตริย์ที่ทาร์นไทรย์ในอดีตก็คือกฎหมาย พระราชบัญญัติของรัฐสภาอังกฤษที่กตัญญูแห่งอาณานิคมในอเมริกาจนต้องลุกขึ้นมาประกาศอิสรภาพก็คือกฎหมาย การเอา

คนลงเป็นทาสในนานาประเทศก็ทำตามตัวบทกฎหมาย ด้วยเหตุนี้นักปราชญ์ทางกฎหมายจึงได้แนะนำให้ศึกษาจริยธรรมของนักกฎหมาย (legal ethics) ความหมายและหน้าที่ที่แท้จริงของกฎหมาย บทบาทของนักกฎหมายในสังคม คุณค่าและความหมายแห่งความยุติธรรมตลอดจนอื่นๆ ที่เรียกรวมกันในเวลาต่อมาว่าปรัชญากฎหมายหรือนิติปรัชญาเพิ่มขึ้นจากการศึกษาเพียงเนื้อหาสาระของกฎหมายอีกด้วย

ในช่วงเวลาแรกๆ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับกฎหมาย นักกฎหมาย ความยุติธรรม และอื่นๆ ในทางกฎหมายคือช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๖ นั้นยังไม่มีการสอนวิชานิติปรัชญากฎหมายแก่นักศึกษากฎหมาย การศึกษาส่วนใหญ่เน้นไปในทางสาระของกฎหมาย ครูบาอาจารย์บางคนอุปมาว่ามีแต่การสอน “ร่างกายของกฎหมาย” โดยไม่มีการเน้น “วิญญาณหรือชีวิตจิตใจของกฎหมาย” ข้อที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเตือนว่า “การที่อยู่กับกฎหมายและใช้กฎหมายมากๆ นั้น อาจทำให้ติดใจตัวบทกฎหมายมากเกินไปและทำให้เห็นว่าการบังคับตัวบทกฎหมายจะให้ความยุติธรรมได้โดยสมบูรณ์” นั้นเป็นความจริง เพราะสิ่งใดที่พบเห็นประจำไม่ว่าตัวบทกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา ตำรับตำราของครูบาอาจารย์หรือคำสอนในห้องเรียนย่อมเป็นความฝังใจ ความเคยชินและจำกัดโลกของกฎหมายให้แคบอยู่ในอาณาเขตปริมาตรแค่นั้น

ข้อนี้เท่ากับว่าทรงปลุมนักกฎหมายไทยให้ตื่นจากโลกส่วนตัวของตนและมองสิ่งที่อยู่ไกลออกไป การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า “ผู้ที่มีหน้าที่ในทางกฎหมาย มีอาชีพในทางกฎหมาย ต้องพยายามที่จะหาความรู้ในทางอื่นๆ ที่ไม่ใช่ในทางกฎหมายด้วย” ก็ดี “ถ้านักกฎหมายหรือที่สนใจกฎหมายได้ไปดูข้อเท็จจริงต่างๆ” ก็ดี เท่ากับเป็นการเปิดประตูให้นักกฎหมายสู่โลกกว้างทางไกลภายนอกอันเป็นเรื่องในทางปรัชญากฎหมายโดยแท้แต่เป็นปรัชญากฎหมายที่อยู่บนฐานของความจริงในสังคมไทย ถ้าไปดูสิ่งที่นักปรัชญากฎหมาย เช่น ฮาร์ท (H.L.A. Hart) ลอร์ด เดนนิง (Lord Denning) พาวนด์ (Roscoe Pound) เยียร์ริง (Jhering) เซลซนิก (P.Selznick) หรือสโตน (J.Stone) ที่โลกรู้จักดีได้กล่าวเอาไว้ก็จะเห็นว่าเป็นเรื่องของการเปิดประตูให้นักกฎหมายสู่โลกกว้างอย่างเดียวกัน แต่อาจมีทัศนะหรือรายละเอียดแตกต่างกันอยู่บ้างนั่นเอง

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสต่างๆ ที่อัญเชิญมาข้างต้นเป็นเหตุให้มีการตื่นตัวในวงการกฎหมาย มีการค้นคว้ากว้างขวางขึ้นและมีการศึกษาทัศนะของนักปรัชญากฎหมายคนอื่นๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับ วิชานิติปรัชญาอันเป็นที่รู้จักกันดีในต่างประเทศก็เริ่มมีผู้กล่าวขวัญถึงในประเทศไทยด้วยความมั่นใจมากขึ้นจนกระทั่งมีการเปิดสอนในสถาบันอุดมศึกษาที่มีการสอนนิติศาสตร์ในเวลาต่อมา วิชานี้เป็นเหตุให้มีการสอน

การวิจัย การอธิบายความหมายของคำบางคำ ความคิดรวบยอดบางเรื่องและมีการค้นหาคำตอบของนักกฎหมายที่ควรจะเป็นตามทัศนะของปรัชญาเมธีต่างๆ อย่างเป็นระบบ ในระยะหลังเมื่อพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในทางกฎหมายมีมากองค์ขึ้นและพิมพ์แพร่หลายมากขึ้นจนเห็นเป็นแนวทางแจ่มชัดก็มีการอัญเชิญไปศึกษา วิจัย ประกอบการศึกษาด้วย สถาบันการศึกษาต่างๆ จึงควรส่งเสริมการศึกษาและวิจัยแนวพระราชดำริในทางกฎหมายให้กว้างขวางแพร่หลายขึ้น เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการและเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติของนักกฎหมายไทย

๒. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการพระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในหลายเรื่อง และหลายวงการ ควรที่นักวิชาการในวงวิชาการต่างๆ เช่น การสาธารณสุข การปกครอง การศึกษา ศิลปกรรม เป็นต้น จะได้อัญเชิญมาศึกษาหาแนวพระราชดำรินทางวิชาการสาขานั้นๆ บ้าง

๓. ควรมีการแปลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสทางกฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นภาษาต่างประเทศ และพิมพ์เผยแพร่ให้แพร่หลายเพื่อเป็นการแพร่พระเกียรติคุณและพระปรีชาสามารถในทางกฎหมายให้เป็นที่ปรากฏ

๔. วงการต่างๆ น่าจะได้มีการศึกษา

พระบรมราชาโฆวาทและพระราชดำรัสทางกฎหมายให้ละเอียดย่างกว้างขวางเพื่อกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติในวงการของตนตามที่เคยมีพระราชกระแสถึง เช่น วงการนิสิตนักศึกษา วงการนายควม วงการเนติบัณฑิต วงการผู้พิพากษา เป็นที่น่าเสียดายว่า มีพระราชดำรัสหลายองค์เกี่ยวกับการปฏิบัติตนทั้งในศาลและนอกศาลของผู้พิพากษา แต่เมื่อคณะกรรมการตุลาการจัดทำประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการขึ้น ใน พ.ศ. ๒๕๒๙ ก็ได้บัญญัติแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของผู้พิพากษามากำหนดเป็นแนวทางและจริยธรรมของข้าราชการตุลาการไว้บ้างแต่อย่างใด

๕. พระบรมราชาโฆวาทและพระราชดำรัสบางองค์มีความสำคัญไพเราะกินใจ น่าจะได้บัญญัติไปจารึกไว้ตามสถาบันอุดมศึกษาที่มีการสอนนิติศาสตร์ และที่ทำการศาลยุติธรรมต่างๆ ทำนองเกี่ยวกับที่มีการจารึกวาทะของนักปราชญ์หรือนักกฎหมายผู้มีชื่อเสียงตามอาคารคณะนิติศาสตร์ หรือศาลยุติธรรมในต่างประเทศ

๖. ขณะนี้วงการวิชาการและวิชาชีพไม่ว่าคณะนิติศาสตร์ของสถาบันต่างๆ หรือศาลยุติธรรม ตลอดจนกระทรวงยุติธรรมเองมีโครงการให้คำแนะนำทางกฎหมาย โครงการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายและโครงการช่วยเหลือทางกฎหมายแพร่หลายมากขึ้น นับว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างมาก เมื่อเปรียบเทียบกับประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นระยะแรกๆ ที่มีพระราชดำรัสทรง

แนะนำในเรื่องนี้ น่าสังเกตว่าไม่ปรากฏโครงการต่างๆ ทำนองนี้ในระบอบนั้นมากนัก โครงการดังกล่าวควรได้รับการสนับสนุนให้แพร่หลายมากขึ้น โดยเฉพาะโครงการของศาลยุติธรรมและกระทรวงยุติธรรมในต่างจังหวัด เพราะผู้พิพากษาย่อมมีชื่อเสียงเกียรติคุณและคุณธรรม ตลอดจนความสามารถเป็นที่ยอมรับอยู่แล้วมากกว่าบุคลากรฝ่ายอื่นทั้งนี้มิใช่แต่เพียงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมเท่านั้น แต่เป็นการสนองพระราชดำริซึ่งน่าจะทรงอนุโมทนาด้วยเป็นอย่างมาก

๗. วงการกฎหมายไทยสมควรยกย่องพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นที่ปรากฏว่าทรงเป็นนักปราชญ์กฎหมายไทยสำคัญยิ่งพระองค์หนึ่ง ที่มีแนวพระราชดำริทางกฎหมายเฉพาะพระองค์ และเป็นประโยชน์ตรงต่อสภาพปัญหา ความต้องการและวิธีแก้ปัญหาในสังคมอย่างแท้จริง ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อนักกฎหมายน้อยใหญ่ ทรงดัดเตือนแนะนำนักกฎหมายดุษฎีบัณฑิตที่เอาใจใส่ดัดเตือนบุตรด้วยความห่วงใย ทรงชี้ให้เห็นข้อวิพากษ์วิจารณ์จากภายนอกตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละโอกาสและพระราชทานพระราชดำริวิธีปฏิบัติขจัดข้อครหาเหล่านั้น ทรงเปิดประตูสู่สังคมภายนอกให้นักกฎหมายได้เห็นสภาพที่เป็นจริง ทรงชี้ชวนให้นักกฎหมายก้าวออกไปรับใช้สังคมอย่างกล้าหาญสำนึกในหน้าที่และมีคุณธรรม ทรงเป็นกำลังใจและพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณแก่นักกฎหมาย

ทุกครั้งที่มีการพระราชทานโรกาส เหตุเป็นดังนี้เพราะ ทรงศึกษาอบรมฝึกฝนมาดีแล้วได้ทอดพระเนตร แล้ว ได้ทรงสดับรับรู้ปัญหามาก่อนแล้ว จึง พระราชทานพระราชดำริได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ และเที่ยงตรง ถ้าจะมีข้อแตกต่างระหว่างพระองค์ กับนักปราชญ์กฎหมายคนอื่น ๆ ก็คงเป็นว่า พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้มีแต่ความดำริและทรงสอน ทรงอธิบายปรัชญาเท่านั้น หากแต่ทรงทำยิ่งกว่า นั้นคือทรงทดลองแล้ว ทรงบำเพ็ญแล้วด้วย พระราชลัทธิปฏิบัติ จึงได้มีพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสสะท้อนให้เห็นพระราชจริยวัตร อธิบายในพระราชยูติธรรมจรรยา อันเป็นเรื่อง ของความบริสุทธิ์ยุติธรรมทั้งไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ อย่างแท้จริง และต่อเนื่องมายาวนาน อย่างที่หาไม่ได้ง่ายนักในหมู่นักคิด นักปรัชญา หรือนักวิชาการอื่นๆ

๔. ในประการสุดท้าย ข้อที่ควรสังเกตก็คือแนวพระราชดำริทางกฎหมายที่ทรงแสดงผ่าน ทางพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสประมาณ ๖๐ องค์ตลอดเวลาที่ผ่านมานั้น มิได้มีพระราช

ประสงค์จะทรงแสดงไว้ให้ปรากฏเป็นเพียงปรัชญา เท่านั้น แม้ผลประการหนึ่งจากการศึกษาจะสรุป ได้ว่ามีลักษณะเป็นปรัชญาในทางกฎหมายก็ตาม หากแต่มีพระราชประสงค์จะให้ผู้เข้าเฝ้าทูลละออง รุสีพระบาทรับแนวพระราชดำริใส่เกล้าใส่กระหม่อม นำไปพิจารณาและตรึกตรองแล้วปฏิบัติสนอง พระราชดำริโดยเร็ว ปัญหาใดที่ทรงแสดงไว้เป็น ตัวอย่าง เช่น เรื่องที่ดินทำกินของราษฎร เรื่องการ บุกรุกป่าสงวน เรื่องข้าราชการรังแกราษฎรหรือ เรื่องความไม่รู้จักกฎหมายของราษฎรนั้น ก็มิได้เป็น ตัวอย่างสมมติเพื่อสนับสนุนหลักการทั่วไป หาก เป็นหลักการในตัวเองตามที่ได้ทรงประสบมาและมีพระราชประสงค์จะให้มีการคลี่คลายขจัดปัญหา ทั้งในเวลาเฉพาะหน้าและป้องกันไว้มิให้เกิดขึ้นอีก ในระยะยาว แต่ดูเหมือนว่าวงการที่เกี่ยวข้องจะ ยังมิได้เข้าใจหรือซาบซึ้งแนวพระราชดำรินัยนี้ โดยถ่องแท้สัก ปัญหาตามตัวอย่างหลายเรื่องที่ ทรงยกเป็นอุทาหรณ์เมื่อประมาณเกือบ ๓๐ ปีมาแล้ว จึงยังคงเป็นปัญหาและอุทาหรณ์ให้เห็นและ ยกเป็นตัวอย่างได้อีกแม้ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ, แนวพระราชดำริแก้รชกาล.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, ๒๕๒๗.

คณะผู้จัดทำหนังสือปกน้ำเงิน. พระบรมราโชวาท

และพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. ๒๕๒๗.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พระบรมราโชวาทเทียบ

พระพุทธศาสนาสุภาษิตและนันทนาภาษิต.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

วิทยาลัย ๒๕๑๗.

สำนักกราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัสและ

พระบรมราโชวาท ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓.

พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๔.

สำนักกราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัสและ

พระบรมราโชวาท ๒๕๑๓ - ๒๕๑๔.

พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๔.

สำนักกราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัสและ

พระบรมราโชวาท ๒๕๑๓ - ๒๕๑๔.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่

ทหาร, ๒๕๑๖.

สำนักกราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัสและ

พระบรมราโชวาท ๒๕๑๕ - ๒๕๑๖.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่

ทหาร, ๒๕๑๗.

สำนักกราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัสและ

พระบรมราโชวาท ๒๕๑๖ - ๒๕๑๗.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่

ทหาร, ๒๕๑๘.

กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ
ยังมีผลใช้บังคับอยู่หรือไม่

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.co.th

กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ยังมีผลใช้บังคับอยู่หรือไม่*

ดร.ธรรมนุญ พิทยาภรณ์**

สภาพปัญหา

เมื่อคณะปฏิรูปฯ^๑ ออกประกาศฉบับที่ ๓^๒ กำหนดให้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ ล้มล้าง และให้ศาลทั้งหลายนอกจากศาลรัฐธรรมนูญ คงมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีตามบทกฎหมายตามประกาศคณะปฏิรูปฯ โดยมีได้กล่าวถึงกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญซึ่งออกตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ จึงเกิดปัญหาว่า กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวถูกยกเลิกไปพร้อมกับรัฐธรรมนูญหรือยังมีผลใช้บังคับอยู่

การตีความกฎหมาย

ในเรื่องนี้มีแนวความคิดทางกฎหมายแตกต่างกันออกไปเป็น ๒ แนว
แนวความคิดที่ ๑
แนวความคิดหนึ่งเห็นว่า คำชี้แจงของสำนักเลขาธิการคณะกรรมการการปกครองอธิปไตยไว้ชัดเจนว่า พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับล้มล้าง เนื่องจากรัฐธรรมนูญถูกยกเลิกแล้วตั้งแต่วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ เว้นแต่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญบางฉบับที่คณะปฏิรูปฯ ประกาศในภายหลัง" ให้กลับมาให้มีผล

* กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ในที่นี้หมายถึง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญซึ่งออกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐.

** ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา ทำงานที่สำนักวิชาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม; น.บ. (ธรรมศาสตร์), เนติบัณฑิตไทย, น.ม. (จุฬาลงกรณ์), LL.M. (Yale), LL.M. and J.S.D. (Columbia).

^๑ คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข.

^๒ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๕/๒๕๔๖ วินิจฉัยว่า คณะรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองประเทศได้สำเร็จย่อมมีอำนาจออก ยกเลิกและแก้ไขกฎหมายได้.

^๓ ประกาศดังกล่าวหมายความว่า ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, และ ๑๙.

ใช้บังคับใหม่ (โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย
บางฉบับ) ได้แก่

๑. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๔๒

๒. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๔๐

๓. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ว่าด้วยผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา พ.ศ. ๒๕๔๒

๔. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๐

๕. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต
พ.ศ. ๒๕๔๒

๖. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่ง
ทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๔๒

ดังนั้น กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ
ฉบับอื่นจึงสิ้นผลไป กฎหมายที่สิ้นผลไป ได้แก่

๑. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและ
สมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๔๐

๒. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ

ว่าด้วยการออกเสียงประชามติ พ.ศ. ๒๕๔๐

ผลของการตีความกฎหมายตามแนว
ความคิดฝ่ายนี้เห็นว่าในกรณีที่ประกาศคณะปฏิรูปฯ
กำหนดให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ
ที่ถูกยกเลิกแล้วกลับมามีผลใช้บังคับได้ใหม่
คดีที่อยู่ระหว่างดำเนินการตามกฎหมายดังกล่าว
ก็สามารถที่จะดำเนินต่อไปได้โดยไม่มีผลกระทบ
แต่อย่างใด แต่ในกรณีที่ประกาศคณะปฏิรูปฯ
มิได้กำหนดให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ
ฉบับใดกลับมามีผลใช้บังคับ การดำเนินคดีในศาล
ตามกฎหมายฉบับนั้นก็ต้องยุติลง ทั้งนี้เพราะไม่มี
กฎหมายกำหนดให้การกระทำนั้นเป็นความผิดแล้ว
ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒ ศาลต้อง
ปล่อยตัวจำเลย^๔ ทั้งนี้โดยนัยคำพิพากษาฎีกา
ที่ ๗๑๐/๒๕๒๐^๕ สำหรับกรณีที่มีการดำเนินคดี
ในศาลจนมีคำพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดก่อนที่จะ
จะมีการยกเลิกกฎหมาย เมื่อกฎหมายถูกยกเลิก
ก็ต้องปล่อยตัวจำเลยไป จะปล่อยให้จำเลยรับโทษ
ตามกฎหมายที่ถูกยกเลิกไปแล้วไม่ได้

^๔ ศาลต้องยุติการดำเนินคดีดังกล่าว เว้นแต่ยังมีการดำเนินคดีในความผิดตามกฎหมายอื่นซึ่งยังไม่ถูกยกเลิก.

^๕ คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๑๐/๒๕๒๐ วินิจฉัยว่า "...เมื่อคดีอยู่ระหว่างพิจารณาของศาลฎีกา พระราชบัญญัติการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภา
ผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๕๑๑ อันเป็นบทบัญญัติการกระทำอันเป็นความผิดได้ถูกยกเลิกโดยคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน
ฉบับที่ ๑๕ ซึ่งสั่ง ณ วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๙ กรณีจึงต้องด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๙ (๕) ที่ว่า
เมื่อมีกฎหมายออกใช้ภายหลังการกระทำผิดยกเลิกความผิดเช่นนั้น สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับ..."

แนวความคิดที่ ๒

นักกฎหมายอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับยังคงมีผลใช้บังคับอยู่ ทั้งนี้เพราะประกาศของคณะปฏิรูปฯ ฉบับที่ ๓ และประกาศฉบับอื่นๆ ไม่มีข้อความใดที่ให้ออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ การที่กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญจะสิ้นผลได้ต้องมีการออกกฎหมายยกเลิก เมื่อยังไม่มีกฎหมายออกมายกเลิกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับจึงยังมีผลใช้บังคับอยู่ เมื่อพิจารณาประกาศของคณะปฏิรูปฯ ฉบับที่ ๓ จะเห็นได้ว่าประกาศดังกล่าวให้ออกกฎหมายรัฐธรรมนูญเท่านั้นมิได้ระบุว่าให้ออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญด้วย สำหรับประกาศฉบับอื่นที่กำหนดให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญบางฉบับยังมีผลใช้บังคับได้นั้น ก็ไม่มีฉบับใดที่ระบุว่าให้ออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้นในข้อ ๔ ของประกาศฉบับที่ ๓ ยังระบุว่า “ศาลทั้งหลาย นอกจากศาลรัฐธรรมนูญ ยังคงมีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีตามกฎหมาย ตามประกาศ

คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” ดังนั้น ศาลยุติธรรมจึงยังคงพิจารณาคดีตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับต่อไปได้

ในเรื่องนี้อาจมีข้อโต้แย้งว่า กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญถือว่าเป็นกฎหมาย ที่มีความยึดโยงกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ เมื่อกฎหมายรัฐธรรมนูญยกเลิกไปแล้ว กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญก็ย่อมสิ้นผลไปด้วย โดยไม่จำเป็นต้องระบุโดยชัดแจ้งให้ออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญอย่างไรก็ดี ตามแนวความเห็นฝ่ายที่ ๒ เห็นว่า หลักการที่ว่ากฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญต้องสิ้นผลไปทันทีที่กฎหมายรัฐธรรมนูญยกเลิกนั้น เป็นเพียงแนวความคิดทางกฎหมาย^๖ ที่มีได้มีบทบัญญัติกฎหมายรับรองไว้แต่อย่างใด ดังนั้น ในขณะนี้ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าศาลไทยจะยอมรับหลักการดังกล่าว

เมื่อพิจารณาประกาศคณะปฏิรูปฯ ซึ่งกำหนดให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญจำนวน ๖ ฉบับ มีผลใช้บังคับต่อไป โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมบางฉบับ อาจมีข้อโต้แย้งว่า หาก

^๖ ในบทความของ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์ เรื่อง “รัฐธรรมนูญสิ้นสุดลง กฎหมายทั้งหลายสิ้นสุดลงตามด้วยหรือไม่” อธิบายว่า “...ในต่างประเทศกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมีสถานะสูงกว่ากฎหมายธรรมดา แต่ต่ำกว่ารัฐธรรมนูญ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเหล่านี้จะทำได้ยากกว่ากฎหมายธรรมดา ก่อนประกาศใช้ยังต้องส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญตรวจสอบเนื้อหา ก่อนด้วย กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญเหล่านี้ จึงสิ้นสุดลงพร้อมกับรัฐธรรมนูญ ในประเทศไทยในชั้นแรกผู้ร่างรัฐธรรมนูญก็ตั้งใจให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับต่างประเทศ แต่ในท้ายที่สุดกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญของประเทศไทยก็ได้แตกต่างจากกฎหมายธรรมดามากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ คือไม่มีสถานะที่สูงกว่ากฎหมายธรรมดาแต่ประการใด...นักกฎหมายจึงมีความเห็น ๒ ทาง คือ มีทั้งเห็นว่าสิ้นสุดลงตามรัฐธรรมนูญและไม่สิ้นสุดลงด้วย...”

ประสงค์จะให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ
ทุกฉบับยังคงมีผลใช้บังคับ เหตุใดจึงประกาศรับรอง
ให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญเพียง ๖ ฉบับ มิได้
ประกาศรับรองให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ
ทุกฉบับมีผลบังคับต่อไป ตามแนวความคิดของ
ฝ่ายที่ ๒ เห็นว่า แม้ว่าจะมิได้กำหนดให้กฎหมาย
ประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับมีผลใช้บังคับต่อไป
แต่ก็ไม่มีประกาศคณะปฏิรูปฯ ฉบับใดกำหนดให้
กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับสิ้นผลลง
คงมีเพียงคำชี้แจงของสำนักเลขาธิการคณะปฏิรูปฯ
ที่อธิบายว่ากฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับ
สิ้นผลไปในวันที่รัฐธรรมนูญถูกยกเลิกแล้ว อย่างไรก็ตาม
คำชี้แจงดังกล่าวเป็นเพียงความคิดเห็น
เท่านั้นมิได้มีสถานะเป็นกฎหมายดังเช่นประกาศ
ของคณะปฏิรูปฯ เมื่อพิจารณาตามหลักการใช้
กฎหมายเชิงภาวะวิสัย (Objective theory)
ซึ่งถือว่า เมื่อกฎหมายมีผลใช้บังคับแล้ว ในการ
ตีความกฎหมายดังกล่าวสามารถแยกความคิดเห็น
ของผู้ร่างกฎหมายกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย
ออกจากกันได้ กล่าวคือ การใช้กฎหมายดังกล่าว
ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของผู้ร่างกฎหมาย
แต่จะยึดตามสิ่งที่ปรากฏเป็นกฎหมายเท่านั้น การใช้
กฎหมาย อาจตีความใช้ให้เหมาะสมกับความ
เปลี่ยนแปลงของสังคมโดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของ

กฎหมายเท่าที่ถ้อยคำของกฎหมายจะเปิดช่องให้ทำ
เช่นนั้นได้” ดังนั้นเมื่อไม่มีประกาศของคณะปฏิรูปฯ
ฉบับใดกำหนดให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ
ฉบับใดฉบับหนึ่งสิ้นผลไปก็ต้องถือว่ากฎหมาย
ประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับยังคงมีผลใช้บังคับอยู่
นอกจากนั้นแล้วหากพิจารณาประกาศคณะปฏิรูปฯ
ดังกล่าวแต่ละฉบับจะเห็นได้ว่าการใช้ถ้อยคำ
ในลักษณะเดียวกันว่า “...ให้พระราชบัญญัติ
ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย...มีผลใช้บังคับต่อไป...”
หรือ “...การยกเลิกรัฐธรรมนูญ...มิให้กระทบ
กระเทือนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่า
ด้วย...โดยพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ
ว่าด้วย...ยังคงใช้บังคับต่อไป...” จะเห็นได้ว่า
ถ้อยคำดังกล่าวมิได้แสดงถึงความประสงค์
ในการยกเลิกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ
หรือแสดงว่ากฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญสิ้นผล
ไปแล้วกลับมาให้มีผลใช้บังคับใหม่แต่อย่างใด
แต่แสดงถึงความประสงค์ที่จะอธิบายหรือยืนยันว่า
กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญฉบับนั้นยังคงใช้ได้
โดยไม่ถูกกระทบกระเทือนจากการยกเลิกรัฐธรรมนูญ
แต่อย่างใด

ประเด็นสำคัญที่สุดที่ต้องพิจารณา
อีกประการหนึ่งคือ ประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบ
จากการตีความกฎหมายตามแนวความเห็นที่ ๑

^{๙๙} โปรดดู ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (๒๕๔๒), น. ๑๒๒.

ซึ่งเห็นว่ากฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญทุกฉบับยกเลิกไปตามประกาศคณะปฏิรูปฯ ฉบับที่ ๓ และต่อมา มีการประกาศให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญบางฉบับกลับมามีผลใช้บังคับใหม่ ทั้งนี้ เพราะกฎหมายที่กลับมา มีผลใช้บังคับใหม่ มีโทษทางอาญารวมอยู่ด้วย การประกาศให้กฎหมายดังกล่าวกลับมามีผลใช้บังคับได้ใหม่จึงเป็นการออกกฎหมายที่มีโทษทางอาญาย้อนหลังเป็นโทษแก่บุคคล แม้ว่ากฎหมายดังกล่าวสิ้นผลไปในช่วงเวลาสั้น ๆ แต่ก็ต้องถือว่าสิ้นผลไปแล้ว จำเลยในคดีอาญาตามกฎหมายดังกล่าว ก็ไม่มีความผิด และไม่ต้องรับโทษเพราะไม่มีกฎหมายที่จะใช้บังคับกับจำเลยแล้ว หากจำเลยอยู่ระหว่างการพิจารณาคดีอาญาของศาล หรือศาลมีคำพิพากษาว่า จำเลยกระทำผิดต้องรับโทษแล้ว ก็ต้องยุติการพิจารณาคดี หรือปล่อยตัวจำเลยไป การตีความกฎหมายตามแนวความเห็นที่ ๑ จะมีผลเป็นการ

ทำลายหลักการพื้นฐานที่สำคัญที่สุดหลักหนึ่งในทางกฎหมายอาญา ซึ่งถือว่าเป็นหลักนิติธรรมในระบบกฎหมาย นอกจากนั้นยังขัดต่อมาตรา ๒ ของประมวลกฎหมายอาญาที่รับรองหลักดังกล่าว^๙ และขัดต่อปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ ๑๑ (๒)^{๑๐} จึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง ในเรื่องนี้ขอโต้แย้งว่า ประกาศของคณะปฏิรูปฯ สามารถยกเว้นหลักการพื้นฐานดังกล่าวได้ เนื่องจากประกาศดังกล่าวเป็นคำสั่งของรัฐบาลปิตัยซึ่งมีอำนาจสูงสุดในรัฐ จึงยกเลิกกฎหมายหรือหลักการทุกอย่างได้ ตามความเห็นฝ่ายที่ ๒ เห็นว่า แม้ว่าทุกฝ่ายจะยอมรับว่าประกาศของคณะปฏิรูปฯ สามารถยกเว้นหลักการพื้นฐานดังกล่าวได้ ปัญหาดังกล่าวก็ยังไม่ยุติ ทั้งนี้ เพราะเมื่อมีการออกกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในอนาคตและมีการรับรองหลักการดังกล่าวไว้เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐^{๑๑} ประกาศดังกล่าวก็จะขัดต่อ

^๙ มาตรา ๒ ของประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายถ้าตามบทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติในภายหลังการกระทำความผิดนั้นไม่เป็นความผิดต่อไปให้ผู้กระทำความผิดนั้นพ้นจากการเป็น ผู้กระทำความผิด และถ้าได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษแล้ว ก็ให้ถือว่าผู้นั้นไม่เคยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดนั้น ถ้ารับโทษอยู่ก็ให้การลงโทษนั้นสิ้นสุดลง”.

^{๑๐} ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ ๑๑ (๒) บัญญัติว่า “No one shall be held guilty of any penal offence on account of any act or omission which did not constitute a penal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the penal offence was committed.”.

^{๑๑} มาตรา ๓๒ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ บัญญัติว่า “บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้”.

รัฐธรรมนูญทำให้ไม่มีผลบังคับ^{๙๙} คดีอาญาที่ดำเนินไปแล้วก็จะสูญเปล่าและคำพิพากษาของศาลในคดีอาญาตามกฎหมายดังกล่าว^{๑๐๐} ก็จะใช้บังคับไม่ได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

สำหรับปัญหาในเรื่องนี้มีผู้เสนอว่า หากตีความประกาศของคณะปฏิรูปฯ ที่กำหนดให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญบางฉบับกลับมีผลใช้บังคับได้ใหม่ไปในแนวทางที่ว่ากฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวนั้นไม่เคยสิ้นผลตั้งแต่แรก กฎหมายดังกล่าวยังคงมีผลบังคับเรื่อยมา โดยไม่มีช่องว่างแต่อย่างใด หากตีความเช่นนี้ ก็จะไม่เกิดปัญหาว่าเป็นการออกกฎหมายอาญาย้อนหลังเป็นโทษแก่บุคคล ในความเห็นของฝ่ายที่ ๒ การยอมรับวิธีการตีความดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อกรออกกฎหมายในอนาคต ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่กฎหมายที่มีโทษทางอาญาถูกยกเลิกไปแล้วเป็นเวลา ๓ ปี หากมีการออกกฎหมายใหม่กำหนดให้กฎหมายฉบับดังกล่าวกลับมาใช้บังคับตั้งแต่วันที่ถูกลบเลิกต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยถือว่ากฎหมายดังกล่าวยังไม่เคยถูกยกเลิก มาก่อนก็จะสามารถกระทำได้เช่นเดียวกัน เท่ากับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้มีการออกกฎหมายที่มีโทษ

ทางอาญาย้อนหลังเป็นโทษแก่บุคคลได้อย่างอิสระตามแนวความเห็นที่ ๒ เห็นว่าการตีความกฎหมายจำเป็นต้องยึดหลักความยุติธรรมเป็นสำคัญมิใช่อึดถือแต่ตัวกฎหมายโดยไม่คำนึงถึงผลของการตีความว่าจะก่อให้เกิดผลร้ายหรือความอยุติธรรมอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ โดยยึดพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า "...โดยที่กฎหมายเป็นเครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรที่จะถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่า ความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใดๆ โดยคำนึงแต่ความถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ดูจะไม่เป็นการเพียงพอ จำต้องคำนึงถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอ..."^{๑๐๑}

ดังนั้นในกรณีที่มีปัญหาต้องตีความกฎหมายในเรื่องนี้ จึงควรที่จะคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นด้วย หากตีความตามแนวความคิดที่ ๑ จะทำให้การดำเนินคดีอาญาหรือคำพิพากษาของศาลตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญที่กลับมาใช้บังคับใหม่ใช้ไม่ได้ตามเหตุผลที่กล่าวข้างต้น และจำเป็นต้องปล่อยจำเลยที่กระทำผิดไปเพราะ

^{๙๙} เมื่อมีการวินิจฉัยโดยองค์กรที่มีอำนาจว่ากฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญ กฎหมายดังกล่าวก็จะไม่มีผลบังคับ.

^{๑๐๐} การดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายดังกล่าวอาจใช้เวลาเกินกว่า ๑ ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่มีการอุทธรณ์ฎีกา นอกจากนี้แม้ศาลฎีกามีคำพิพากษาแล้ว หากจำเลยยังอยู่ระหว่างการรับโทษ เมื่อกฎหมายดังกล่าวสิ้นผลลงก็ต้องปล่อยตัวจำเลย.

^{๑๐๑} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ เนติบัณฑิตยสภา เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๑๕.

ปัญหาเทคนิคในการออกกฎหมายและการใช้กฎหมาย การตีความกฎหมายเช่นนั้นย่อมจะทำให้กฎหมายที่ใช้ไม่บรรลุจุดประสงค์ในการให้ความยุติธรรมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ขณะนี้มีการดำเนินคดีกับจำเลยในความผิดตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญในศาลชั้นต้นหลายแห่งทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด ประเด็นปัญหากฎหมายในเรื่องนี้ยังไม่เป็นที่ยุติ และยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าศาลยุติธรรมและองค์กรอื่นในกระบวนการยุติธรรม มีแนวทางในการตีความกฎหมายในเรื่องนี้อย่างไร ศาลชั้นต้นบางแห่งพิพากษาคดีโดยวินิจฉัยเฉพาะปัญหาข้อเท็จจริง และบางแห่งก็วินิจฉัยข้อกฎหมายต่างกันออกไป จึงเป็นเรื่องที่น่าติดตามว่าศาลฎีกาและองค์กรอื่นในกระบวนการยุติธรรมจะมีแนวทางในการตีความกฎหมายอย่างไร แนวคำวินิจฉัยประเด็นในเรื่องนี้ จะมีความสำคัญมาก เพราะจะสะท้อนให้เห็นจุดยืนของศาลยุติธรรมและองค์กรในกระบวนการยุติธรรมอื่น ในการใช้กฎหมายเพื่ออำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนและยังเป็นการวางแผนบรรทัดฐานที่สำคัญของประเทศอีกครั้งหนึ่ง

อนึ่ง หากมีการยกเลิกกฎหมายรัฐธรรมนูญในอนาคตอีกไม่ว่าจะด้วยเหตุที่มีการ

ปฏิวัติ หรือเหตุอื่นใดก็ตาม หากมีการบัญญัติให้ชัดเจนในกฎหมายฉบับที่ยกเลิกกฎหมายรัฐธรรมนูญว่า ให้กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญยังคงมีผลใช้บังคับอยู่หรือสิ้นผลลงก็จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาการตีความในเรื่องดังกล่าวอีก ในกรณีที่มีการยกเลิกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ มีข้อสังเกตว่า ผลของการยกเลิกกฎหมายมิได้เกิดขึ้นกับการกระทำในอนาคตเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อการกระทำผิด และการดำเนินคดีที่อยู่ก่อนมีการยกเลิกกฎหมายดังกล่าวด้วย ตัวอย่างเช่น การยกเลิกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งหรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง มิได้มีผลต่อการเลือกตั้งและพรรคการเมืองหลังจากกฎหมายถูกยกเลิกเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล และคดีที่มีคำพิพากษาของศาลก่อนที่จะมีการยกเลิกกฎหมายด้วย เพราะเป็นการยกเลิกฐานความผิดที่ใช้ในการดำเนินคดี และการลงโทษจำเลย ตามมาตรา ๒ ของประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น หากระบุในกฎหมายที่ยกเลิกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าการยกเลิกกฎหมายดังกล่าวไม่มีผลกระทบต่อการกระทำผิด และคดีที่ดำเนินอยู่ก่อนที่จะมีการยกเลิกกฎหมาย โดยให้สามารถดำเนินการต่อไปได้จนเสร็จกระบวนการ ก็จะสร้างความเป็นธรรมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องและสังคม

ศาสตราจารย์ธรรมกับสถาบันพระมหากษัตริย์
“บรรพตสุภาการศาสนิกกาใกล้เบื้องพระยุคลบาท”

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.guthai.net

ศาลยุติธรรมกับสถาบันพระมหากษัตริย์

“บรรพตูลาการศาลฎีกาไกล่เบื่องพระยุคลบาท”

นิกร ทัสสโร*

ความนำของเรื่อง

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานเขียนในลักษณะวรรณกรรมเชิงวิจัยอันดับที่ ๒ ของผู้เขียน ต่อจากลำดับแรกคือ “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย”^๑ และนำมาเผยแพร่เพื่อเทิดพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช” และเพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระกรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ที่ทรงมีต่อศาลยุติธรรมตลอดมา

เขียนงานลำดับนี้ ได้ตั้งหัวข้อหลักเกี่ยวกับ

ศาลฎีกา ซึ่งมุ่งประสงค์จะค้นคว้าไปประมาณ ๑๐ หัวข้อหลัก และ ๒๐ หัวข้อรอง เช่น

๑. พระมหากษัตริย์กับการพระราชทาน ความยุติธรรม

๑.๑ เนื้อหากระบวนการและรูปแบบของการพระราชทานความยุติธรรม

๑.๑.๑ การเข้าถึงความยุติธรรม

ในทางศาล

๑.๑.๒ การทูลเกล้าถวายฎีกา

* ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเดชอุดม.

^๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๑๔ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ เจ้าจอมมารดาตลับ ประสูติเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ทรงรับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ทรงเป็นต้นราชสกุล รพีพัฒน์.

^๒ โปรดดูรายละเอียดใน นิกร ทัสสโร. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊ค. ๒๕๕๙. ๕๒๐ หน้า.

^๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๓ ในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก กับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายภูมิพลอดุลยเดช รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงได้รับการเฉลิมพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช และวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ เป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙.

๑.๒ เนื้อหา และรูปแบบ ของพระบรม
ราชวินิจฉัยอรรถคดีของพระมหากษัตริย์

๒. สถาบันพระมหากษัตริย์กับศาลฎีกา

๒.๑ กำเนิดของศาลฎีกา

๒.๒ พระมหากษัตริย์กับความก้าวหน้า
ของศาลฎีกา

๒.๒.๑ ผู้พิพากษาศาลฎีกา

๒.๒.๒ อธิการในศาลฎีกา

๓. ความเป็นที่สุดแห่งคำวินิจฉัยของ
ศาลฎีกา

๓.๑ ชั้นศาลและกระบวนการใช้สิทธิ
ทางศาล

๓.๒ บรรทัดฐานของคำวินิจฉัยของ
ศาลฎีกา

๓.๒.๑ บรรทัดฐานทางกฎหมาย
ของแต่ละประเภทคดี

๓.๒.๒ บรรทัดฐานทางสังคม
ของแต่ละประเภทคดี

๓.๒.๓ การรองรับชั้นในสังคมไทย
โดยศึกษาวิจัยจากคำวินิจฉัยศาลฎีกา

๔. การพิพากษาอรรถคดีของศาลฎีกา
ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์

๕. สารานุกรมพระบรมราโชวาทและ
พระราชดำรัสของพระมหากษัตริย์ในการปฏิบัติ
หน้าที่ของผู้พิพากษา

๕.๑ พระบรมราโชวาทของพระมหา
กษัตริย์ทุกรัชกาลด้านการศาล

๕.๒ พระบรมราโชวาทและพระราช

ดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
อดุลยเดชมหาราช ทางศาล

๖. บรรพตศาลาการศาลฎีกาใกล้เบื้อง
พระยุคลบาท

๖.๑ โดยฐานะของการเป็นผู้พิพากษา
ศาลฎีกา

๖.๒ โดยฐานะที่ทรงไว้วางพระราช
หฤทัย

๖.๓ โดยฐานะข้าทูลละอองธุลี
พระบาท

๗. ศาลฎีกากับการแก้ไขปัญหาวิกฤต
ของชาติ

๘. การจัดระเบียบบริหารราชการใน
ศาลฎีกา

๙. มรดกทางสังคมที่สั่งสมมาจากศาลฎีกา

๙.๑ เศรษฐกิจและสังคมไทยที่ปรากฏ
ในคำพิพากษาศาลฎีกา

๙.๒ อักษร ภาษา และวัฒนธรรมไทย
ในคำพิพากษาศาลฎีกา

เหตุที่ต้องค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับความเป็นไป
ของศาลฎีกา ก็เพราะว่านับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๙

เป็นต้นมา สถาบันพระมหากษัตริย์มีอยู่คู่กับทุกรัฐ
เล็ก ๆ ของสังคมไทยมาโดยตลอดไม่ว่าจะเป็น

รัฐในเขตทหริภุญชัย โยนก สยามหรือละโว้ สถานะ
ของสถาบันแห่งนี้ดำรงอยู่เพื่อเป็นหลักชัย
เป็นมิ่งขวัญ เป็นศูนย์รวมจิตใจในการนำประชาชน

ในความปกครองให้เกิดความผาสุก ร่มเย็น และเป็นสถาบันที่ควรจะศึกษาว่าในแต่ละยุค และแต่ละสมัยนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์ได้เป็น ศูนย์กลางแห่งการพัฒนาด้านความยุติธรรมเพียงใด

ซึ่งจากการศึกษาจากพระธรรมศาสตร์ และกฎหมายตราสามดวง กล่าวได้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นจุดเริ่มต้นและต้นกำเนิดของการพระราชทานความยุติธรรม ดังปรากฏจากบทบัญญัติของกฎหมายตราสามดวง มาตรา ๑๔๖ ส่วนที่ว่าด้วยพระราชานุกิจของพระมหากษัตริย์ที่ว่า “... คำแล้ว ทูมหนึ่ง เบิกนอก พิกษาการศึกษา สองทูมพิกษา การเมือง สามทูมพิกษาเนื้อคดีโบราณ สี่ทูมเรียก พระกระยาหารเสวย ห้าทูมเบิกโหรราชบัณฑิต สันทนาธรรม...”^๔

จึงกล่าวได้ว่าทุกรัฐในเขตนี้มีสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดแต่พระองค์เดียวในทุก ๆ ด้าน เช่นด้านการประกาศใช้และเลิกกฎหมาย ด้านการปกครองและด้านการตัดสินคดี ต่อมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหา

กษัตริย์ทรงเป็นประมุขเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงใช้พระราชอำนาจของพระองค์ที่มีมาตั้งแต่เดิม ต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นการใช้อำนาจโดยผ่านผู้แทนราษฎร เนื่องจากรัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับบัญญัติว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรีและศาล แต่ก็แสดงให้เห็นว่าอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศนั้น เป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์และของประชาชน^๕ เหตุนี้กล่าวเฉพาะอำนาจสูงสุดในการพิจารณาพิพากษาคดี ก็ยังคงเป็นพระราชอำนาจดั้งเดิมของพระมหากษัตริย์

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๔๐ กำหนดในพระราชอำนาจส่วนนี้ไว้สรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งผู้พิพากษาและตุลาการให้ดำรงตำแหน่ง ก่อนดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ และในการพิจารณาพิพากษารรคดี ผู้พิพากษาและตุลาการก็จะต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญตามกฎหมายและในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์^๖

^๔ กฎหมายตราสามดวง เป็นการรวมกฎหมายและพระราชบัญญัติหลายฉบับ ที่ตราขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และใช้สืบทอดกันมาจนมีการสังคายนาขึ้นใหม่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.

^๕ โปรดดูรายละเอียดในโครงการสารานุกรมไทย สำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. สารานุกรมไทย ฉบับกาญจนาภิเษก. กรุงเทพมหานคร : บริษัทด้านสหการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๐, น. ๒๒๓-๒๓๒.

^๖ โปรดดูรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๒๓๓, ๒๔๔-๒๕๒.

ที่กล่าวข้างต้น คือวิวัฒนาการในภาพรวมของการพิจารณาพิพากษาคดีในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ แต่ในส่วนของหลักฐานที่บันทึกพระราชกรณียกิจด้านการพิพากษาคดีของพระมหากษัตริย์นั้น ก็คือหลักฐานของกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นรัฐมีการปกครองแบบ พ่อปกครองลูก พระมหากษัตริย์ของรัฐนี้พระราชทานความยุติธรรม โดยให้ประชาชนมีสิทธิร้องทุกข์และขอรับพระราชทานความยุติธรรมได้ ด้วยการโปรดให้แขวนกระดิ่งไว้ที่ประตูพระราชวังเพื่อให้ผู้มีทุกข์และประสงค์จะขอรับพระราชทานความยุติธรรมได้สั่นกระดิ่งแล้วจะเสด็จตรัสถามความเดือดร้อนโดยตรง ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ที่ว่า “ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หันไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มั่นจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไร ไปสั่นกระดิ่งอัน ทานแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไดยินเรียก เมื่อถาม สอนความแก่มันด้วยชื่อไพร่ในเมือง สุโขทัยนี้จึงชม...ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน มิแลผิผก แสกว้างกัน สอนดูแท้แลจึงแล่งความแก่ข้าด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลักมกผู้ซ่อน เห็นข้าทานบ่ใครพินเห็นสิน ทานบ่ใครเตือ - ด...”^๗ ข้อความดังกล่าวนี้แสดง

ให้เห็นถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ของรัฐสมัยสุโขทัยว่า ทรงมีพระบรมเดชานุภาพในการพระราชทานความยุติธรรมให้แก่ประชาชน

เพียงแต่พระบรมเดชานุภาพและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้ มิได้มีปรากฏอยู่ในกฎหมายฉบับใดเป็นการเฉพาะ เพราะถือว่าเป็นพระราชอำนาจสูงสุดของพระเจ้าแผ่นดินดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายไว้ว่า “อนึ่งพระบรมราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ได้มีปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใด ด้วยเหตุนี้ถือว่าเป็นที่ล้นพ้น ไม่มีข้อใดสิ่งใดอันใด หรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้ แต่เมื่อว่าตามความที่เปนจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติกการอันใด ก็ต้องเปนไปในทางที่สมควร แลที่เปนยุติธรรม เพราะเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าไม่มีความรังเกียจอันใด ซึ่งจะมีกฎหมายกำหนดพระบรมราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินเช่นประเทศทั้งปวงที่กำหนดต่าง ๆ กันนั้น เมื่อจะทำกฎหมายสำหรับแผ่นดินให้เป็นหลักฐานทั่วถึง ก็ควรจะต้องว่าด้วยพระบรมราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินให้เป็นหลักฐานไว้...”^๘

^๗ หลักศิลาจารึกหลักที่ ๑ เป็นหลักศิลาจารึกที่ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยโปรดให้จารึกอักษรขึ้นในแท่นหินทรายแบ่งทรงกระโจม เมื่อปีมหาศักราช ๑๒๐๕ ตรงกับ พุทธศักราช ๑๘๒๖.

^๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน พิมพ์พระราชทานแจกเนื่องในงานบำเพ็ญพระราชกุศล สอนองพระเดชพระคุณ พระพุทธเจ้าหลวง ในวันตรงกับวันสวรรคตที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ (โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐), หน้า ๖๓, ๖๔, ๑๖-๑๘.

อีกทั้งทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า ราษฎรเชื้อพระเจ้าแผ่นดินมากกว่าระบบการปกครองแบบอื่น เพราะเห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้อยู่ในความยุติธรรม

“ราษฎรคงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินมากกว่าผู้ซึ่งจะมาเป็น เมมเบอออฟปาเลเมนต์ เพราะปกติทุกวันนี้ ราษฎรย่อมเชื่อถือเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในยุติธรรมและเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุบำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขยิ่งกว่าผู้อื่นทั้งสิ้นทั่วหน้ากัน เป็นความจริง เพราะเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเห็นสมควรว่า ราชานุกาพย์ของพระเจ้าแผ่นดินควรจะถูกกำหนดตามแบบเดิม แต่ในข้อที่เป็นข้อจริงอย่างไร คือเหมือนหนึ่งไม่กำหนดตามคำพูดกันนอก ๆ แบบ เช่นเรียกพระนามว่า เจ้าชีวิต ซึ่งเป็นที่หมายว่า มีอำนาจอันจะฆ่าคนให้ตายโดยไม่มีผิดอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ซึ่งความจริงสามารถจะทำได้ แต่ไม่เคยทำเช่นนั้น ก็จะเป็นการสมควรแก่บ้านเมืองในเวลานี้อยู่แล้ว”^๔

แต่ต่อมาการพระราชทานความยุติธรรมโดยพระเจ้าแผ่นดินโดยตรงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไป เพราะมีพราหมณ์ผู้รู้ผู้ชำนาญในการที่จะปกครองบ้านเมืองได้เข้ามามีส่วนในการจัดวางระเบียบแบบแผนประเพณีของพระเจ้าแผ่นดิน และพราหมณ์ บุโรหิต เหล่านี้ได้ยกเอามนูสารศาสตร์

ซึ่งเป็นกฎหมายมาจากเมืองอินเดียเข้ามาใช้ในการจัดวางระเบียบบริหารปกครองแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินเห็นในความสุจริตของกลุ่มบุโรหิต และทรงไว้วางพระราชหฤทัย จึงมอบหมายการพิจารณาพิพากษาคดีให้แก่บุโรหิตเหล่านั้นนำไปปรึกษาหารือ ตำแหน่งของบุโรหิตเหล่านั้นที่เรียกว่าลูกขุนจึงปรากฏว่ามีพราหมณ์อยู่เป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาพิพากษาคดีไว้ด้วยว่า

“กรมลูกขุนนั้นเป็นกรมใหญ่ ได้บังคับความทั้งแผ่นดิน แต่จะค้นหาข้อความเบื้องต้นที่แรกตั้งขึ้นโดยประสงค้อย่างไรให้ชัดเจนก็ไม่ได้ ความขัด คำซึ่งเรียกว่าลูกขุน ณ ศาลหลวงซึ่งปรากฏใช้อยู่ในบัดนี้ก็ไม่ใครจะได้พบเห็นในกฎหมายเก่าๆ ซึ่งร้อยกรองเป็นมาตราหมวดใหญ่ๆ มาปรากฏชื่อนี้ต่อในกฎหมายชั้นกลาง ๆ ลงมาแต่เมื่อพิเคราะห์ดูในเหตุการณ์ทั้งปวงตั้งแต่กฎหมายมนูสารศาสตร์ซึ่งเป็นต้นเค้าของกฎหมายที่ใช้อยู่ในกรุงสยามนี้ เป็นกฎหมายมาแต่เมืองอินเดีย เอามาใช้เป็นแม่ ข้อที่พระเจ้าแผ่นดินจะได้ตั้งพระราชบัญญัติกฎหมายเปลี่ยนแปลงให้สมกับภูมิประเทศบ้านเมืองเมื่อได้ความขัดว่ามนูสารศาสตร์นี้มาแต่ประเทศอินเดีย กับทั้งประเพณีอื่น ๆ มี

^๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน พิมพ์พระราชทานแจกเนื่องในงานบำเพ็ญพระราชกุศล สอนองพระเดชพระคุณพระพุทธเจ้าหลวง ในวันตรงกับวันสวรรคตที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ (โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐) , น. ๖๓, ๖๒, ๑๖-๑๘.

การบรมราชาภิเษก เป็นต้น ก็เป็นแบบอย่างข้างประเทศอินเดีย มีพระราชประเพณีเนื่องด้วยพราหมณ์เจือปนไปทั้งสิ้น จึงเห็นได้ว่า เมื่อกฎหมายนี้ได้เข้ามาถึงกรุงสยามคงจะมีพราหมณ์ผู้ชำนาญในการที่จะปกครองบ้านเมือง และที่จะจัดการวางแบบแผนราชประเพณีของพระเจ้าแผ่นดินคนหนึ่ง ๆ หลายคน ได้เข้ามาเป็นผู้ช่วยจัดการวางแบบแผนทั้งปวงแต่เดิมมา... มาพร้อมด้วยบุโรหิตผู้ใหญ่แลขุนนางไพร่พลทั้งปวง แล้วมาตั้งอยู่ในประเทศสยาม พระเจ้าแผ่นดินจึงโปรดให้บุโรหิตผู้นั้นจัดการวางแบบอย่างการที่ปกครองรักษาพระนครใหม่ให้เรียบร้อยสมควรแก่การจะเป็นพระนครใหญ่สืบไป บุโรหิตนั้นจึงได้ยกมนูสารศาสตร์นี้มาตั้งเป็นหลัก ที่จะได้บัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายสืบไป และจัดธรรมเนียมอื่น ๆ ตามแบบอย่างพระนครข้างฝ่ายอินเดียแต่โบราณนั้นทั่วไป บุโรหิตผู้นั้นคงจะเป็นผู้ที่มีความชำนาญชำนาญในมนูสารศาสตร์ของเดิม แลพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งได้กำหนดขึ้นใหม่เพราะเป็นผู้ต้นตำราแลเป็นผู้ได้เรียบเรียงตั้งแต่งขึ้น ทั้งที่เป็นพราหมณ์ประพฤติดูอยู่ในความสุจริต จึงเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดิน แลเป็นที่นับถือ

เชื้อฟงของข้าราชการแลราษฎรทั้งปวง พระเจ้าแผ่นดินจึงมอบการที่จะบังคับบัญชาความสันทัดนี้ให้แก่บุโรหิตผู้นั้น เป็นผู้บังคับตัดสินด้วยความทั้งปวงเด็ดขาดทั่วไปทั้งพระนคร

แลบุโรหิตเช่นนี้จะมีมาแต่ผู้เดียวฤหลายคนก็ได้ ก็คงจะต้องมีผู้ช่วยเป็นที่ปรึกษาหาหรือหลาย ๆ คน จึงจะพอที่ทำการในตำแหน่งของตัวตลอดไปได้ จึงได้มีตำแหน่งพระมหाराชครูพระราชมุขแลปลัด แต่ถึงดังนั้นก็ยังคงไม่พอ จึงได้ต้องตั้งเพิ่มขึ้นอีกสำหรับหนึ่ง เพราะฉะนั้นลูกขุนจึงได้เป็นสองสำหรับอยู่จนบัดนี้ ชื่อของลูกขุนก็ยังปรากฏเป็นชื่อพราหมณ์อยู่โดยมาก แลพราหมณ์ซึ่งมีตระกูลอยู่ในกรุงบัดนี้ก็ยังคงได้รับเป็นตำแหน่งในลูกขุน ๆ อยู่ในตำแหน่งพราหมณ์แต่ ไปเข้าที่ปรึกษาเป็นลูกขุนทั้งพราหมณ์ไทรดาจารย์ แลพราหมณ์ฤคิบาลตลอดมา จนกระทั่งถึงพระมหาราชครูพิธีแลพระสิทธิไชยเดียนี่ก็ได้เคยเป็นลูกขุนทั้งสองคน ตัวลูกขุนทั้งปวงเป็นแต่ผู้พิพากษาความชี้ผิดชี้ชอบอย่างเดียว หาได้เป็นผู้พิจารณาความอันใดไม่ต้องมีตระลาการที่จะพิจารณาความนั้นตลอดแล้วไปขอคำตัดสินอีกชั้นหนึ่ง...^{๙๐}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล

^{๙๐} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน พิมพ์พระราชทานแจกเนื่องในงานบำเพ็ญพระราชกุศล สมองพระเดชพระคุณพระพุทธเจ้าหลวง ในวันตรงกับวันสวรรคตที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ (โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐) . น. ๖๓, ๖๒, ๑๖-๑๘.

^{๙๑} รัฐในเขตที่เรียกว่าประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงได้รับและยึดถือเอากฎหมายจากอินเดียเป็นหลักในการปกครองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖.

ปัจจุบันก็มีพระราชดำรัส เกี่ยวกับการทำหน้าที่ของผู้พิพากษาในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลเฝ้าเพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ไว้ตอนหนึ่งว่า “...เมื่อปฏิบัติอะไรในพระปรมาภิไธย พึงง่าย ๆ ในนามของพระเจ้าอยู่หัว ถ้าทำอะไรไม่ดีมีขอบ พระเจ้าอยู่หัวก็เป็นคนไม่ดีมีขอบ ฉะนั้นจะต้องขอกำชับอย่างหนักแน่นว่าในการทำตามคำปฏิญาณ เพราะว่าจะทำให้ข้าพเจ้าเองในส่วนตัวและในหน้าที่เดือดร้อนแล้วก็ถ้าข้าพเจ้าเดือดร้อนก็คงทำให้คนอื่นเดือดร้อนเหมือนกัน ก็ทำให้คนไม่ได้รับความยุติธรรม...”^{๑๖}

ก็ย่อมแสดงว่า พระองค์ทรงมีพระบรมราชาธิบายชัดแจ้งว่า การปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธยนั้นคือการกระทำในนามของพระเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

เนื้อหาที่น่าสนใจในคราวนี้ เป็นการนำบางส่วนของในบทที่ ๖ ที่เกี่ยวกับบรรพตลาการศาลฎีกา ซึ่งมีโอกาสถวายงานใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ เฉพาะตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ มาเผยแพร่เพื่อที่จะให้รับทราบว่า บรรพตลาการศาลยุติธรรมนั้นมีจำนวนนับสิบท่านที่มีโอกาสถวายงานอย่างใกล้ชิด จึงนับได้ว่าบุคลากรของศาล จำนวนไม่น้อยเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ตลอดมาหลายรัชกาล และบางท่านก็มีโอกาสรับใช้เบื้องพระยุคลบาทต่อเนื่องกันมาตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ ๕ จนกระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบัน

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาลฎีกาและผู้พิพากษาศาลฎีกา

ศาลฎีกา

แต่เดิมตามวิธีพิจารณาของศาลนั้น เมื่อศาลพิพากษาคดีเสร็จเด็ดขาดแล้ว คดีก็จะถึงที่สุด หากคู่ความจะแก้ไขคำพิพากษาจะต้องฟ้องตุลาการที่ชำระคดี ส่วนคำว่าฎีกานั้นเป็นการทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวต่อพระมหากษัตริย์เพื่อให้ทรงใช้พระบรมเดชานุภาพพระราชทานความยุติธรรมให้การทูลเกล้าถวายฎีกา มีลักษณะ

^{๑๖} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, พระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลเฝ้า เพื่อถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ท้องพระโรงศาลาแดง วังไกลกังวล วันพุธที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ สำนักงานศาลยุติธรรมจัดพิมพ์เป็นที่ระลึก ๑๒๔ ปี ศาลยุติธรรม (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๕๙), น. ๓๖.

สำคัญอยู่ด้วยกัน ๓ ลักษณะคือ

๑. ฎีกาคดีความ เป็นการถวายฎีกากล่าวโทษลูกขุนตุลาการ เสนียนและพระทำมั่งรงว่าพิจารณาคดีให้ตนเองไม่ได้รับความยุติธรรมหรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่เป็นไปตามความยุติธรรม

๒. ฎีการ้องทุกข์ เป็นการถวายฎีกาขอพระบรมราชานุญาตในเรื่องต่าง ๆ ที่ได้รับความเดือดร้อน เช่น ขอพระราชทานอภัยโทษขอพระราชทานที่ดิน ขอพระราชทานบรรดาศักดิ์เลื่อนขั้นการชำระหนี้หลวง

๓. ฎีกาแถลงการณ์ เป็นการถวายฎีกาเพื่อให้ทรงทราบเหตุการณ์ที่อาจจะเป็นอันตรายต่อพระราชอาณาจักรหรือการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อพระเกียรติยศ^{๓๓}

แต่คำว่า ฎีกา นั้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงกล่าวไว้ว่า “คำ ‘ฎีกา’ นั้น หายากในกฎหมาย แลไม่เหมือนกับเตี้ยนี้ ในวิธีพิจารณาเดิมีเพียงชั้นอุทธรณ์เท่านั้นเอง

แลอุทธรณ์นั้นไม่ใช่อุทธรณ์ที่เข้าใจกันทุกวันนี้ ตามวิธีพิจารณาเดิศาลพิพากษา ถ้าจะขอเปลี่ยนฎีกาอย่างไร ต้องฟ้องคนที่ชำระ นี่แหละอุทธรณ์ในชั้นกฎหมาย ๒ เล่ม คำ ‘ฎีกา’ ใหม่เข้าใจว่าเป็นหนังสือร้องทุกข์ต่อพระเจ้าแผ่นดินฯ จะทรงพระกรุณาโปรดสั่งประการใด คงจะไม่เป็นแบบเหมือนมาทุกแผ่นดินนัก เพราะอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินนั้นไม่ใช่อำนาจศาลเป็นพระบรมเดชานุภาพคุ้มครองแผ่นดินคนละอย่างออกไป ใหญ่กว่าอำนาจศาลที่เป็นอำนาจมัดกรังผิดนี้เสียกัน ยังไม่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงมีวิธีพิจารณาความตามคำที่เรียกกันในศาลเลย เพราะเหตุฉนั้น จึงสงสัยว่าแต่เดิมา ฎีกาต่อพระเจ้าแผ่นดิน ไม่ปรากฏนักในกฎหมาย เพราะถือเสียว่า ถ้าได้ทรงพระกรุณาโปรดประการใดก็แล้วไปด้วยพระบรมเดชานุภาพ”^{๓๔}

จากการที่ทรงมีพระบรมเดชานุภาพพิจารณาพิพากษาคดีนั้นเอง ในพระราชานุกิจของพระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่โบราณมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ^{๓๕} จนกระทั่งถึง

^{๓๓} โปรดดูรายละเอียดในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๕ กระทรวงยุติธรรม มร.๕ ย/๔ เรื่อง เรื่องราวฎีกาแลคำพิพากษาคดีสิน ปี ๑๑๐,๑๑๑ (เม.ย. ๑๕๐-๒๓ พ.ย. ๑๑๑) และบันทึก พลชัย, “การถวายฎีกาและการจัดระเบียบราชการฎีกา” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.

^{๓๔} พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปัตยุบัน เล่ม ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์กองหลวงโทษ, ร.ศ. ๑๒๑), น. ๔๔๔.

^{๓๕} สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๗ สมัยกรุงศรีอยุธยา กับ พระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาธิราชที่ ๔ แห่งกรุงสุโขทัย พระองค์ขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๘ ของกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๑ ทรงอยู่ในสิริราชสมบัติ ๔๐ ปี เสด็จสวรรคตที่เมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๓.

สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก^{๖๖} รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย^{๖๗} รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๖๘} รัชกาลที่ ๓ ต่างก็ทรงมีพระราชานุกิจพิจารณาคดีเมื่อเสด็จออกขุนนางตลอดมา ครั้นถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๖๙} รัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงสนพระทัยฎีกาของราษฎรเป็นอย่างมาก ทรงรับฎีกาของราษฎรที่ประตูชั้นนอกของพระบรมมหาราชวังในเวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ของทุกวันขึ้น ๗ ค่ำ วันแรม ๗ ค่ำ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ และวันแรม ๑๔ ค่ำ นอกจากนั้นเวลาห้าค่ำก็ทรงประทับที่พระบัญชาระหว่างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยและพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เพื่อทรงรับฎีกาที่เจ้าพนักงานทูลเกล้าฯ ถวาย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นพระองค์ทรงตั้งพระราชปณิธานว่า “ผู้ที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไปภายหน้า ขอให้พร้อมใจกันเลือกหาเอาเถิด จะเป็นพี่เป็นน้องเป็นลูกเป็นหลานก็ตาม สุดแต่ว่าท่านผู้ใดจะมีพระปรีชาญาณควรจะรักษาแผ่นดินไว้ได้ก็ให้ยกขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน จะได้ทำนุบำรุงแผ่นดินพระราชวงศ์และราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป ขอให้เอาความดีความเจริญเป็นที่ตั้ง แต่ต้องรับฎีการ้องทุกข์ของราษฎรเหมือนอย่างที่ผมรับมาก่อน” ^{๗๐} ซึ่งก็ตรงกับพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่ว่า

**“ตั้งใจจะอุปถัมภ์
ขอยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขันฑสีมา
รักษาประชาชนแลมนตริ”**

^{๖๖} พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๔ ในสมเด็จพระปฐมบรมราชชนก (พระนามเดิมว่า ทองดี) กับพระอัครชายา พระนามว่า ดาวเรือง พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙ และเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ทรงครองราชสมบัติ ๒๗ ปี เสด็จสวรรคตวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒.

^{๖๗} พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๔ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายฉิม พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๑๐ ที่อัมพวา ทรงอยู่ในราชสมบัติ ๑๖ ปี สวรรคตวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗.

^{๖๘} พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๓ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับสมเด็จพระศรีสุลาลัย (เจ้าจอมมารดาเรียบ) พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายทับ ทรงอยู่ในราชสมบัติ ๒๗ ปี.

^{๖๙} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๔๓ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ พระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ ดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติ ๑๔ ปี สวรรคตเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑.

^{๗๐} อ้างในโครงการสารานุกรมไทยฯ. สารานุกรมไทยฉบับกาญจนาภิเษก. หน้า ๑๐๒.

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อพระองค์มีพระราชอำนาจปกครองแผ่นดินโดยสมบูรณ์แล้ว ก็ทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติ ปรีวี เคาน์ซิล (Privy council) เมื่อวันที่จันทร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๔๐๗ และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งองคมนตรีสภาชุดแรกจำนวน ๔๙ ท่าน ให้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในพระองค์ จากนั้นก็โปรดให้องคมนตรีบางท่าน เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์^{๙๐} พระยาธรรมจัญญูญาณกุล พระยาธรรมสารนิติ ทำหน้าที่เป็นกรรมการศาลรับสั่ง “ชำระความซึ่งร้องฎีกา” กรรมการศาลนี้ได้ใช้แก่งวรสภาภิรมย์บ้าง แก่งวรเทพสถานบ้างและอัญวิจารณ์ศาลาบ้าง เป็นที่ทำการ

ในการนี้ พระองค์โปรดให้ตั้งส่วนราชการอย่างไม่เป็นทางการขึ้นกรมหนึ่ง เรียกชื่อว่า “กรมตรวจฎีกา” โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร^{๙๑} ทรงเป็นอธิบดีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๗ ต่อมาเมื่อพระองค์นี้เสด็จกลับจาก

การจัดราชการเมืองเชียงใหม่แล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๒๔ ก็มีประกาศเป็นทางการแต่งตั้งให้พระองค์ทรงเป็นอธิบดีกรมตรวจฎีกา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงอธิบายการพัฒนาการของศาลฎีกาในส่วนนี้ไว้ว่า ต้องทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรเป็นอธิบดีตรวจฎีกา คือแปลว่ามีมากเกินทอดพระเนตรเอง “ต้องตั้งเจ้านาที่ขึ้นเมื่อมีเจ้านาที่ขึ้นดังนั้นก็เพนอันมีวิธีอุทธรณ์ ๒ ชั้น คือ อุทธรณ์ลูกขุนชั้นหนึ่ง และอุทธรณ์ต่อพระเจ้าอยู่หัวชั้นหนึ่ง วิธีอุทธรณ์ ๒ ชั้นนี้ ถึงแม้ว่าจะมีมาก่อนประกาศฉบับนี้ก็ดี ก็ไม่มีประกาศฉบับใดเพนพยาน ในรัชกาลที่ ๔ ปรากฏอยู่บ้างแต่กระเรื่องกระแรง ไม่มีอะไรเป็นยุติยิตยาว ในรัชกาลนี้ตั้งต้นลงเพนแนตั้งแต่ปี ๑๒๔๗ เพนต้นไป อำนาจของอธิบดีจะมีเพียงไรประกาศไม่ได้พรณนา จะตัดสินได้เพียงไร จะสั่งได้เพียงไร ยังไม่มีข้อบังคับ”^{๙๒}

^{๙๐} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์ เป็นพระโอรส ลำดับที่ ๔๔ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับเจ้าจอมมารดาน้อยยรรยาด ประสูติเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๔๔ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายกลาง ทรงกำกับกรมช่างทอง และทรงพิจารณาพิพากษาคดีในศาลราชตระกูลจนสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๙ ทรงเป็นต้นตระกูลราชสกุล วชิรวงศ์.

^{๙๑} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๒๐ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเจ้าจอมมารดาพิ้ง ประสูติเมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๔ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายคัคณางค์คุณาล ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา และตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ ทรงเป็นต้นราชสกุล คัคณางค์.

^{๙๒} พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์. พระราชบัญญัติในปดฺยบัน เล่ม ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์กองหลวงโทษ, ร.ศ. ๑๒๑). น. ๙๔๘.

อย่างไรก็ตามมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์
ด้านกฎหมายให้เห็นพัฒนาการของศาลฎีกา
อีกชั้นหนึ่ง ก็คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๐๗ นั้น พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรม
ราชโองการประกาศใช้พระราชบัญญัติสำหรับ
ตุลาการศาลรับสั่ง พ.ศ. ๒๔๐๗ กฎหมายฉบับนี้
มีบทบัญญัติให้เห็นถึงลักษณะของการเป็นองค์กร
ฝ่ายตุลาการหลายประการ เช่น การคัดเลือก
บุคลากรผู้ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี การให้
ศาลมีอำนาจเรียกพยานโดยห้ามมิให้มูลนาย
ขัดขวางการมาเป็นพยาน การกำหนดองค์คณะ
และการกำหนดหลักดำรงความเป็นกลางของตุลาการ

นอกจากนั้น ยังมีหน่วยงานอีกหน่วยงาน
หนึ่งซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวแก่ราชการด้านฎีกาคือ “กอง
ฎีกา” ซึ่งเป็นกองในสังกัดกรมราชเลขาการ
กองนี้มีหน้าที่จ่ายสำนวนฎีกาตามพระราชกระแส
ให้แก่กรรมการองคมนตรีคณะที่ทำหน้าที่ศาล

รับสั่งและรับสำนวนกลับคืนมาทูลเกล้าถวายฯ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์มีพระ
บรมราชวินิจฉัยแล้ว เจ้าพนักงานประจำกองฎีกา
ก็จะบันทึกพระบรมราชวินิจฉัยนั้นไว้

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๒ โปรดให้มี “คอมมิตตี
ตรวจตัดสินความฎีกา” อีกคณะหนึ่ง ประกอบ
ด้วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์^{๓๖}
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสิริวัชรลึงษาค^{๓๗} พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์^{๓๘} พระยา
อนุกิตขยาไชย (พึ้ง สุวรรณทัต) และข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่อีกหลายท่าน เป็นกรรมการตรวจ
ตัดสินความฎีกา

เหตุที่ต้องตั้งคอมมิตตีคณะนี้นั้นอีกครั้งหนึ่ง
ก็เพราะฎีกายังมีมากอยู่เช่นเดิม พระมหากษัตริย์
ต้องรับพระภาระมาก และวิธีการดำเนินคดีก็ยัง
มิได้เป็นศาลที่แน่ชัด เนื่องจากมีการใช้อำนาจ
โดยพระบรมเดชานุภาพ คือเป็นการวินิจฉัยคดี

^{๓๖} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๑๗ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ
เจ้าจอมมารดาภินิหาร ประสูติเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๘ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายกฤษฎาภินิหาร ทรงดำรง
ตำแหน่งกรรมการตรวจตัดสินความฎีกา เสนาบดีกระทรวงนครบาล เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงเป็นต้นราชสกุล กฤดากร.

^{๓๗} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสิริวัชรลึงษาค เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๓๓ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ
เจ้าจอมมารดาบัว ประสูติเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายศรีสิทธิธัชไชย ทรงเป็นเจ้านาย
ที่ทำหน้าที่นำฎีกาซึ่งราษฎรร้องทุกข์ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
อธิบดีศาลฎีกา สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรงเป็นต้นราชสกุล ศรีวัชร.

^{๓๘} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๓๗ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
กับเจ้าจอมมารดาพื้ง ประสูติเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายชุมพลสมโภช ทรงดำรง
ตำแหน่งสำคัญทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน เช่น ผู้บังคับการกองทหารหน้าป้อมท่งพิบก กรรมการตรวจฎีกา ข้าหลวงตรวจ
ราชการเมืองภูเก็ต เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ข้าหลวงต่างพระองค์ เมืองอุบลราชธานี และทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงวัง
สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรงเป็นต้นราชสกุล ชุมพล.

โดยพระมหากษัตริย์ แม้กระนั้นก็ตาม ฎีกาที่มี
มากเหล่านี้นี้ก็ค่อย ๆ ห่างจากพระเจ้าอยู่หัวออกไป
ที่สำคัญก็คือแม้คอมมิวนิสต์ตรวจตัดสินความฎีกา
มีคำวินิจฉัยไปแล้ว ก็ยังมีการทูลเกล้าฯ ถวาย
ฎีกาอีก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรี
ดิเรกฤทธิ์ทรงตั้งข้อสังเกตในการปฏิบัติหน้าที่ของ
กรรมการตรวจฎีกาชุดนี้ว่า “การตั้งกรรมการ
สำหรับนี้ค้นประกาศไม่ได้ จึงทราบไม่ได้ว่าจะมี
ข้อบังคับกำหนดอำนาจอย่างไร เชื่อว่าจะไม่ได้
กำหนดอำนาจเลย ยังคงถือว่าทำการต่างพระเนตร
พระกรรณเท่านั้น กรรมการสำหรับนั้นยังไม่ถือว่า
เป็นศาลตามเดิม เพราะไม่ได้นั่งพิจารณาเลย คือ
ยังเอาอย่างอำนาจพระเจ้าแผ่นดินที่บังคับความ
ตามพระบรมเดชาานุภาพ”^{๑๐๗}

อย่างไรก็ตามได้มีวิวัฒนาการของศาลฎีกา
ครั้งสำคัญเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีการประกาศ
ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น กล่าวคือ ปี พ.ศ. ๒๔๓๕
มีการตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น ในประกาศฉบับนี้
ได้ยกฎีกาไปรวมอยู่กับศาลอุทธรณ์ และการ
อุทธรณ์จากศาลอุทธรณ์จึงให้เรียกว่าฎีกา ประกาศ
ตั้งกระทรวงยุติธรรมครั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลง
เรื่องสิทธิในการยื่นฎีกาอีกด้วย คือ จากแต่เดิม
ใครจะถวายฎีกาเมื่อไร ในชั้นศาลใดก็ได้หรือจะ
ถวายฎีกาตั้งแต่แรกฟ้อง แรกให้การก็ได้ทั้งสิ้น

เป็นว่าต่อไปให้ฎีกาได้ต่อเมื่อศาลอุทธรณ์ตัดสินแล้ว
ไม่ได้รับฎีกาก่อนศาลอุทธรณ์ตัดสิน

แม้จะมีการตั้งกำหนดให้อุทธรณ์ได้เมื่อศาล
อุทธรณ์ตัดสิน ดังที่เรียกว่าฎีกาแล้วก็ตาม แต่ก็
เกิดเหตุโกลาหลขึ้นดังที่แสดงในกรมหลวงราชบุรี
อริยาว่า “เกิดโกลาหลขึ้นด้วยมีฎีกาอุทธรณ์
กรรมการฎีกาขึ้นอีก ราษฎรเรียกกันว่า ฎีกา
โดยยะ คือเกิดอุทธรณ์ขึ้นอีกชั้นหนึ่งแปลกมา
คนทั้งเมืองเหมือนกันว่าสำนวนความไม่มีที่สุดแล้ว
คนที่ต้องเดือดร้อนกว่าจะได้ความสุขก็นานนัก
ฤาไม่เลย”^{๑๐๘}

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๗ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้ตั้งกรรมการ
ตรวจตัดสินความฎีกาขึ้นอีกคณะหนึ่ง ประกอบด้วย
พระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ พระยาอุดมการบดี
พระยาราชวรานุกุล เป็นกรรมการ กรรมการตรวจ
ฎีกาคณะนี้ได้ปฏิบัติหน้าที่ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๓๗ จนกระทั่งถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ.
๒๔๔๐ แม้กระนั้นก็ตามวิธีการฎีกาสองชั้นแต่เดิมมา
ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง ยังมีได้หายไป จนกระทั่งเมื่อถึง
วันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ ครั้นที่ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งกรรมการศาลฎีกา
สำหรับใหม่ขึ้นอีกคณะหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร พระเจ้า

^{๑๐๗} พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปดัญบัน เล่ม ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์กองกลุโทษ, ร.ศ. ๑๒๑), น. ๙๔๘.

^{๑๐๘} พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปดัญบัน เล่ม ๒, (พระนคร : โรงพิมพ์กองกลุโทษ, ร.ศ. ๑๒๑), น. ๙๔๑.

บรมวงศ์เธอ กรมขุนสิริวัชรลึงค์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระยาอนุชิตชาญไชย (สาย สิงหเสนี) และมิสเตอร์โรเบิร์ต เจ. เก็กปาดริก (M. Robert J. Kirkpatrick) เป็นกรรมการ กรรมการศาลฎีกาคนนี้มีลักษณะดำเนินการพิจารณาแบบศาล เพราะมีการนั่งพิจารณาและพิพากษาคดี มีอำนาจตัดสินความได้เป็นเด็ดขาด เรื่องที่จะมีการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา โดยคู่ความนั้น ก็เป็นอำนาจของกรรมการศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์จึงทรงอธิบายว่า “เพนอันตกลงห้ามฎีกา ให้ฎีกาเปนศาลที่สุดในเมืองไทย การแก้ไขนี้ไม่เข้าไปเลย ศาลฎีกาใหม่ที่ทำการอยู่เดี๋ยวนี้รวนมาเปนศาลมากขึ้นกว่ากรรมการเก่า เพราะได้นั่งพิจารณาแล้ว แลวิธีพิจารณานั้นก็ยกเอาวิธีของศาลมาทุกประการ มีอำนาจตัดสินความได้เปนเด็ดขาด บังคับได้ทันที ถ้าเรื่องใดควรต้องทูลเกล้าฯ ถวาย เรื่องใดไม่ควร กรรมการฎีกาผู้เดียวเป็นผู้วินิจฉัย ไม่ใช่ตัวความเองตั้งแต่เดิมที่มีอำนาจ ห้ามการบังคับ โดยเขียนหนังสือฉบับเดียวทิ้งไว้ ที่กรมพระตำรวจเรียกว่าฎีกา แล้วตัวหนีไปไหนได้ไม่มีใครห้าม เท่ากับคู่ความทุกคนทำลายศาลแลกฎหมายได้ทุกเมื่อไม่ให้ผลวิธีฎีกาจึงได้ตรงกับการทำลายกฎหมายซึ่งเปนหลักการบัญชาการแผ่นดินให้สำเร็จและเปนการทำลายอย่างดีที่สุดที่จะคิดทำลายได้”^{๓๖}

อธิบดีศาลฎีกา

เดิมผู้บริหารสูงสุดในศาลฎีกาคือ “อธิบดีศาลฎีกา” ต่อมาในระหว่างที่พระยาวิกรมรัตนสุภาว (ชม ศุขะวณิช) เป็นอธิบดีศาลฎีกาคนที่ ๙ ในวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ จึงเปลี่ยนชื่อเรียกตำแหน่งนี้เป็น “ประธานศาลฎีกา”

ชื่อของกรรมการศาลฎีกา

ผู้ที่ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีในชั้นศาลฎีกา เดิมเรียกชื่อว่า “กรรมการศาลฎีกา” ซึ่งเรียกชื่อนี้มาตั้งแต่วันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ ต่อมาวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ เมื่อมาตรา ๑๐ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๓๙ มีผลบังคับใช้ก็ให้เรียกชื่อใหม่ว่า “ผู้พิพากษาศาลฎีกา”

บรรพตูลาการศาลฎีกา ไกล่เบื้องพระยุคลบาท

นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา บรรพตูลาการจากศาลฎีกาหลายท่าน ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ถวายงานไกล่เบื้องพระยุคลบาทพระมหากษัตริย์ต่อเนื่องกันมา แต่บทความนี้ จะขอกล่าวถึงบรรพตูลาการชั้นผู้ใหญ่ ๒ ท่านที่ได้ถวายงานแด่พระเจ้าแผ่นดินถึง ๕ รัชกาล นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ จนกระทั่งถึงรัชกาลของ พระบาทสมเด็จพระ

^{๓๖} พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปดจุบัน เล่ม ๒. (พระนคร : โรงพิมพ์กองละโทษ.ร.ศ. ๑๒๑), น. ๙๙๑.

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน คือ

๑. เจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์)

๒. เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา)

อนึ่ง บทความนี้กล่าวเฉพาะประวัติ และผลงานของบรรพตคุณการทั้งสองท่านดังกล่าว ในส่วนที่เป็นกรณีศึกษาเกี่ยวกับการถวายงานรับใช้ เบื้องพระยุคลบาทเท่านั้น สำหรับคุณลักษณะ และผลงานพิเศษอื่นไม่ว่าจะเป็นด้านการศาล หรือด้านการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีและ ด้านการบริหารจะไม่นำมาเป็นจุดเด่นของบทความ

เจ้าพระยามหิธร : อธิบดีศาลฎีกาและ ราชเลขาธิการ^{๓๐}

“...ทรงพระราชดำริว่า ราชการในกรม ราชเลขาธิการมีมาก ซึ่งนับว่าเป็นงานสำคัญ และเป็นความลับ อีกทั้งมีกิจการจุลจกต่าง ๆ เป็นอันมาก ผู้ที่จะเป็นราชเลขาธิการต้องเป็นผู้ที่ ได้คุ้นแก่งานในกรมนี้เป็นผู้อำนวยการจึงจะเป็น ระเบียบเรียบร้อยไปได้ทรงพระราชดำริว่ามหาเสวกเอก พระยาจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ อธิบดีศาลฎีกา เคยรับราชการในกรมราชเลขาธิการมาก่อน และได้มีหน้าที่ราชการติดต่อกับกรมนี้เรื่อยมา สมควรจะได้รับราชการในหน้าที่นี้ได้ จึงทรงพระ

กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาเสวกเอก พระยาจักรปาณี ศรีศีลวิสุทธิ อธิบดีศาลฎีกาเป็นราชเลขาธิการ ซึ่งเป็นนามตำแหน่งที่โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนให้ แทนราชเลขาธิการตั้งแต่บัดนี้ไป...”

สองฝั่งแม่น้ำใหญ่เมื่อวัยเยาว์

เจ้าพระยามหิธรเกิดเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ เวลาเช้า ๘ นาฬิกา เป็นบุตรคนที่ ๔ ของพระยาเพชรรัตน (โมรา) และเป็นคนที่ ๑ ซึ่งเกิดจากท่านตาสภรรยาคนที่ ๓ ของพระยาเพชรรัตน

เจ้าพระยามหิธรเกิดในสกุลใหญ่ สถานที่ เกิดของท่านคือบ้านสวนฝั่งธนบุรี เดิมท่านชื่อว่า “ล่อ” ด้วยความที่เกิดในสกุลใหญ่ และมีผู้ใหญ่ ในสกุลหลายคนโดยเฉพาะมีคุณหญิงจับกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นภรรยาของพระยามหาอำมาตย์ (ขึ้น กัลยาณมิตร) คุณหญิงจับเป็นพี่ของพระยาเพชรรัตน เมื่อเจ้าพระยามหิธรยังเล็กคุณหญิงจับได้นำท่าน ไปเลี้ยงดูอยู่เสมอ เจ้าพระยามหิธรมีความเลื่อมใส ในคุณหญิงจับผู้เป็นป้ามาก และรู้สึกอยู่เสมอว่า แม้แต่พระยาเพชรรัตนบิดาของท่านก็ยังกลัว คุณหญิงจับ ในการเดินทางไปต่างๆ พระยาเพชรรัตน จะใช้เรือแจวเพียง ๒ แจว แต่คุณหญิงจับใช้เรือแจว ๔ แจวอยู่เสมอ มีอยู่คราวหนึ่งคุณหญิงจับถาม เด็กชายล่อว่า “โตขึ้นอยากเป็นอะไร” เด็กชายล่อ

^{๓๐} เรียบเรียงโดยใช้ข้อมูลจาก จักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ, หลวง. เรื่องของเจ้าพระยามหิธร. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์) ณ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๙. พระนคร : โรงพิมพ์ศิริธรรมสาร, ๒๔๙๙.

ตอบโดยไม่ลังเลเลยว่า “โตขึ้นอยากเป็นคนหญิง”

เจ้าพระยามหิธรได้รับการศึกษาอบรม อ่านเขียนหนังสือไทยจากท่านตา มารดาของท่าน และต่อมาเมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๒๘ ขณะที่ท่านอายุได้ ๑๑ ปี ก็ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส เรียนอยู่ได้ ๑ ปีเศษ ก็ย้ายไปเข้าเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบในพระบรมมหาราชวัง ที่โรงเรียนนี้ท่านได้เรียนหนังสือกับครูหม (พระยาอนุกุลวิธาน) ครั้นสอบไล่ได้ประโยค ๑ แล้ว ก็เริ่มเรียนประโยค ๒ โดยเรียนวิชาเรียงความ ย่อความ เขียนจดหมาย เขียนตามคำบอกและวิชาเลข เจ้าพระยามหิธรเล่าเรื่องราวในช่วงนี้ไว้ว่า บรรดาครูทุกคนของท่าน ท่านให้ความนับถือและกลัวพระยาอนุกุลวิธานมากที่สุด เพราะครูท่านนี้ชอบใช้วิธีทำโทษแปลกกว่าครูอื่นคือใช้วิธีหยิกขา ท่านและนักเรียนทุกคนจึงกลัวนัก เจ้าพระยามหิธรเรียนหนังสือที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเป็นเวลา ๖ ปี ก็จบการศึกษา จากนั้นจึงเริ่มรับราชการ

**ข้าทูลละอองธุลีพระบาท : รัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**

หลังจากจบโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแล้ว ขณะนั้นท่านมีอายุ ๑๗ ปีเศษ พระยาเพ็ชรรัตนปิฎาจึงนำไปฝากให้ทำงานกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสิริราชสังภาค อธิบดีกรมตรวจฎีกา ซึ่งขณะนั้นมีสถานที่ทำการอยู่ที่ใกล้

ประตูต้นสนภายในพระบรมมหาราชวัง เจ้าพระยามหิธรได้รับเงินเดือนขั้นแรกในตำแหน่งเสมียนตรี เป็นเงินเดือนละ ๑๖ บาท ต่อมามีการยกกรมตรวจฎีกาไปเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวง และเมื่อเสด็จในกรมขุนสิริราชฯ ทรงขอลาออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมตรวจฎีกา เพื่อทำหน้าที่ราชเลขานุการฝ่ายกฎหมาย เจ้าพระยามหิธรก็ได้ย้ายตามไปทำงานที่กรมราชเลขานุการด้วย กรมนี้ตั้งอยู่บนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทด้านทิศตะวันตก มักจะเรียกชื่อว่า ออฟฟิศหลวง (ออฟฟิศไปเวตลีเกรตหลวง) และเป็นที่สั่งราชการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์จะเสด็จสั่งราชการที่ออฟฟิศหลวงนี้ทุกวัน แม้จะล่วงเลยเวลาราชการก็ตาม ดังนั้น จึงต้องมีข้าราชการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันอยู่เวรตลอดเวลา เพื่อให้ทรงเรียกใช้ราชการด่วนได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ออฟฟิศหลวงจึงเป็นสถานราชการที่ไม่ปิดทำการ

เมื่ออายุได้ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ เจ้าพระยามหิธรอุปสมบทที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อครั้งที่ดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นทรงเป็นอุปนาย ในปีนั้นเจ้าพระยามหิธตอบกระทู้ธรรมได้ที่ ๑ การครั้งนี้ท่านเคยปรารภว่า “ถ้าได้บวชต่อมาโดยไม่สีกอย่างสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ จะมีโอกาสเป็นสังฆราชบ้างหรือไม่” แต่ท่านก็ได้ลาสิกขาบทกลับมารับราชการในกรมราชเลขานุการดังเดิม และถวายตัวเป็นมหาดเล็ก

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปียุวกษัตริย์ท่านสมรสกับท่านกลีบ ธิดาของ หมื่นนราอักษร (ปิ่น บางยี่ขัน) เจ้าของสวน ที่ตำบลบางยี่ขัน ธนบุรี ท่านกลีบเป็นภรรยา คู่ทุกข์คู่ยากของเจ้าพระยามหิธรตลอดชีวิตของท่าน และได้รับพระราชทานเครื่องยศเป็นท่านผู้หมื่น มหิธรในปี พ.ศ.๒๔๖๗

พ.ศ. ๒๔๔๐ เจ้าพระยามหิธรจบการศึกษา จากโรงเรียนกฎหมาย โดยสอบไล่ได้เนติบัณฑิตใน ลำดับที่ ๑ ท่านได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๔๔๐ และต่อมาวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๑ ก็ได้รับ ประกาศนียบัตรเนติบัณฑิตประทับตราจันทรมณฑล ด้วยเหตุที่เจ้าพระยามหิธรสอบไล่ได้ชั้นที่ ๑ คะแนนสูงสุดเป็นที่ ๑ ในปีแรกของการสอบ เนติบัณฑิต จึงได้รับการยกย่องให้เป็นเนติบัณฑิต หมายเลข ๑ ของประเทศไทยตั้งแต่นั้นมา

เจ้าพระยามหิธรสอบไล่ได้กฎหมายชั้น เนติบัณฑิตในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๔๐ ต่อมา เมื่อถึงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๑ ก็ได้รับการ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาศาล พระราชอาญา พระบรมราชโองการแต่งตั้งนั้นมีความว่า

“พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา จุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง พระราชดำริเห็นว่าหลวงจักรปาณิศรีศีลวิสุทธิ ประกอบไปด้วยปรีชาสามารถรอบรู้พระราช กำหนด กฎหมายเก่าใหม่ และมีความซื่อสัตย์ สุจริตตั้งอยู่ในความยุติธรรม สมควรจะเป็น ผู้พิพากษาได้

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อม ให้หลวงจักรปาณิศรีศีลวิสุทธิ เป็นผู้พิพากษา สนามสถิตยยุติธรรม ถือศักดินา ๓,๐๐๐ เพื่อจะได้ช่วยระงับคดีของราษฎร ให้เป็น คุณประโยชน์แก่บ้านเมือง จึงประพฤติให้ต้อง ตามพระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่ แลจงฟัง บังคับบัญชาเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในที่ขอ บด้วยราชการ จงเว้นการควรเว้น หมั่นประพฤติ การควรประพฤติให้สมควรแก่ตำแหน่งนี้ ทุกประการ จงเจริญ สุขสวัสดิ์ รับราชการ ตามตำแหน่งตั้งแต่บัดนี้ไปเทอญ

พระราชทานแต่ ณ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๗

เปนวันที่ ๑๐๕๗๓ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

สยามินทร์

หลังจากรับราชการในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลอาญาได้ ๑ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๒ ขณะที่ท่านมีอายุ ๒๕ ปี หลังจากนั้น ๒ ปีคือเมื่อถึงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ก็ได้เลื่อนเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรม รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๔๐๐ บาท

ในตำแหน่งปลัดทูลฉลองนั้น เจ้าพระยามหิธรได้ปฏิบัติราชการภายใต้การดูแลทางด้านนโยบายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีในการปฏิบัติงานตำแหน่งปลัดทูลฉลอง เจ้าพระยามหิธรเป็นผู้มีปฏิภาณในการปฏิบัติหน้าที่ จึงได้รับสนองนโยบายของเสด็จในกรมเสนาบดีได้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นเรื่องการร่างกฎหมาย การปฏิรูปการศาลและด้านการจัดตั้งศาลมณฑลและศาลเมือง (ศาลจังหวัด) ในท้องที่ต่าง ๆ ท้าวราชอาณาจักร แม้กระทั่งการจัดหาที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่ทำการศาลยุติธรรม เจ้าพระยามหิธรก็ปฏิบัติหน้าที่ได้สำเร็จลุล่วง ในคราวที่กระทรวงยุติธรรมจะสร้างที่ทำการศาลมณฑลกรุงเก่า (อยุธยา) นั้นเสด็จในกรมหลวงราชบุรีรับสั่งกับท่านในตอนบ่ายของวันหนึ่งว่า “จะต้องจัดหาที่ดินที่เหมาะสมให้ได้เสียก่อน” แล้วรับสั่งให้เจ้าพระยามหิธรดำเนินการซื้อหาที่ดิน เมื่อได้รับรับสั่งขององค์เสนาบดีแล้ว เลิกงานในวันนั้นเองเจ้าพระยามหิธร

ก็ขึ้นรถไฟไปอยุธยาและได้สอบถามบุคคลรู้จักคนหนึ่งว่า “มีที่ดินๆ ในเมืองสำหรับจะสร้างศาลบ้างหรือไม่” ท่านผู้นั้นตอบว่า “เห็นมีดีอยู่แปลงหนึ่งริมแม่น้ำแต่ไม่แน่ใจว่าเจ้าของจะขาย” เจ้าพระยามหิธรจึงให้เชิญเจ้าของที่ดินไปพบที่ตำหนักของเสด็จในกรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่าในคืนนั้น ครั้นถึงเวลาประมาณ ๒๐ นาฬิกา เจ้าของที่ดินก็ไปพบที่ตำหนักเสด็จเทศาและตกลงขายที่ดินโดยสมัครใจ เจ้าพระยามหิธรซึ่งเตรียมเงิน ๑๐๐ ชั่ง นำไปด้วยแล้ว จึงได้ทำสัญญาซื้อขายที่ดินและชำระเงินต่อหน้าพระพักตร์ขององค์ข้าหลวงเทศาภิบาลทันที พอรุ่งเช้าก็ขึ้นรถไฟลงกลับกรุงเทพมหานคร ทันเวลาที่กระทรวงเปิดทำการและกราบทูลเสนาบดีให้ทรงทราบ เสด็จในกรมเสนาบดีทรงพอพระทัยมาก รับสั่งว่า “จัดการได้เร็วทันใจดีจริง ๆ” ที่ดินแปลงนี้จึงเป็นที่ทำการของศาลมณฑลกรุงเก่าตั้งแต่นั้นมา

ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรมอยู่นั้นเอง บางโอกาสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยามหิธร โดยพระราชทานคำแนะนำข้อราชการต่าง ๆ ให้เจ้าพระยามหิธรร่วมนำมาปฏิบัติ ดังเช่นพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับลงวันที่ ๑๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๒๔๔๗ ซึ่งมีความว่า

“สวนดุสิต

ถึงพระยาจักรปาณี กองตระเวรจับของ
ผู้ร้ายลักเด็กได้ครั้งนี้ เป็นการมั่นคงได้พรรค
พวกก็มาก

เด็กคนกลางก็มาก ยังไม่เคยมีเช่นนี้ การ
ลักเด็กขายเป็นโทษอันชั่วร้ายมาก

ขอให้ระวังในเรื่องลงโทษ อย่าให้เป็น
การพลาดพลั้งไปในทางข้างเบา

สยามินทร์”

ในส่วนงานกฎหมาย เจ้าพระยามหิธร
ก็น้อมรับพระราชภารกิจของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการเป็นกรรมการ
ชำระกฎหมายเก่าและรวบรวมร่างขึ้นเป็น
พระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธี
พิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ กรรมการชุดนั้น
ประกอบด้วย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
รพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็น
นายกกรรมการ มีกรรมการคือ เจ้าพระยามหิธร
ปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรม นาย เอ. สตีวอต
แบล็ก (Mr. J. Stewart Black) ที่ปรึกษากฎหมาย
พระยาอรรถการประสิทธิ์ วิลเลียม แอลเฟรด
ติลากี คุณะติลก (William Alfraed tileke)
ทั้งมีกรรมการจากศาลฎีกา ๒ ท่านและอธิบดี
ศาลต่าง ๆ ในพระนครกับขุนโฆษากรทนายความ

กฎหมายดังกล่าวที่กรรมการชุดนี้นำขึ้นถวายได้
ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๑ และ
ใช้บังคับฉบับนี้ตลอดมาจนกระทั่งมีการใช้ประมวล
กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. ๒๔๗๔

ประมุขฝ่ายตุลาการ : รัฐสมัยพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธร
ดำรงตำแหน่งกรรมการศาลฎีกา เมื่อปลายเดือน
มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ซึ่งขณะนั้นศาลฎีกายังมิได้
สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม โดยคงเป็นศาลที่รับ
ผิดชอบตรงต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระองค์ทรงเห็นความสามารถของเจ้าพระยามหิธร
ในการปฏิบัติงานในตำแหน่งกรรมการศาลฎีกา
ประกอบกับทรงรู้จักและทรงพระเมตตาเจ้าพระยา
มหิธรมาตั้งแต่เมื่อพระองค์ยังทรงดำรง
พระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระสยามมกุฎราชกุมาร ใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
แล้ว ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๔ เมื่อตำแหน่งราชเลขาธิการ
ฝ่ายกฤษฎีกาวางลง จึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
เจ้าพระยามหิธรให้ทำหน้าที่ราชเลขาธิการเป็น
กรณีพิเศษอีกตำแหน่งหนึ่งเพิ่มขึ้นจากตำแหน่ง
กรรมการศาลฎีกา และในปีนั้นพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานพานทอง
ให้แก่เจ้าพระยามหิธร อันที่จริงพานทองนี้
เจ้าพระยามหิธรมีกำหนดที่จะได้รับพระราชทาน

มาตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า อยู่หัวแล้ว แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกริ้วที่เจ้าพระยามหิธร และผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมลาออกเมื่อเกิดเหตุ คดีพิณวาระกา จึงงดพระราชทานพานทองนั้นเสีย

ช่วงต้นของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงคิดหาทาง ป้องกันและต่อต้านการคิดประทุษร้ายต่อพระองค์ ท่าน จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งจิตรลดาสโมสรและตั้ง กองเสือป่าอาสาสมัครขึ้น เจ้าพระยามหิธรก็ได้เป็น สมาชิกและมีส่วนสำคัญอยู่ด้วยในสมาคมทั้งสองนี้ โดยทำหน้าที่เป็นนายทะเบียนของสมาคม ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีการใช้นามสกุล และพระราชทาน นามสกุลว่า “ไกรฤกษ์” ให้แก่พระยาบุรุษรัตน ราชพัลลภและเจ้าพระยามหิธร ต่อมาเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมพระนิติศาสตร์

ขึ้นในกระทรวงวัง เพื่อทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ส่วนพระองค์ทางกฎหมายและควบคุมศาลรับสั่ง กระทรวงวัง กรมพระนิติศาสตร์นี้มีผู้บังคับ บัญชาเรียกชื่อตำแหน่งว่า “สมุหพระนิติศาสตร์” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธรราย้ายจากศาลฎีกามาเป็น “สมุห พระนิติศาสตร์” คนแรก ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่ง สมุหพระนิติศาสตร์นั้น เจ้าพระยามหิธรได้มี หน้าที่ร่างพระราชบัญญัติกรรมและพินัยกรรมของ เจ้านายหลายพระองค์ ตลอดจนได้ทำหน้าที่เป็น นายทะเบียนสมรสให้แก่สมาชิกในพระบรมวงค์ด้วย เช่นการอภิเษกสมรสระหว่างสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก^{๑๖๖} กับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี^{๑๖๗} หรือการอภิเษก สมรสระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๑๖๘} เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า พระราชธิปกคัคคิตเดช กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา

^{๑๖๖} สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล ที่ ๕ กับสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระปิยมหาราช ครีพัชรินทรมาตา ; เจ้าจอมมารดาเปี่ยม) ประสูติเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๔ พระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหิตลอดุลยเดช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดชฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ ทรงสำเร็จวิชาการทหารเรือจากประเทศเยอรมัน ทรงสำเร็จการศึกษา ได้ประกาศนียบัตรการสาธารณสุข และปริญญาแพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิตเกียรตินิยม จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด รัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ทรงปรับปรุงการศึกษาริชาการแพทย์ของไทยให้เจริญเป็นปึกแผ่น และทรงได้รับการเฉลิมพระเกียรติเป็น “พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบัน” สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ทรงเป็นต้นราชสกุล มหิตล.

^{๑๖๗} สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระนามเดิมว่า สักวาญ์ ประสูติเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงได้รับทุนการศึกษา ให้เสด็จไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเมดคัล เมืองบอสตัน สหรัฐอเมริกา เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๔.

^{๑๖๘} พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๙๖ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง (สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี) พระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ต่อมาวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ทรงสละราชสมบัติ และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่ประเทศอังกฤษ.

กับสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี^{๓๔}

เมื่อถึงกลางปี พ.ศ. ๒๔๖๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์^{๓๕} ทรงมีความจำเป็นต้องลาออกจากตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธร รับตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกาเมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๑ จึงนับว่าเจ้าพระยามหิธรได้กลับไปปฏิบัติราชการที่ศาลฎีกา สถานที่ซึ่งท่านเคยรับราชการเป็นเสมียนตั้งแต่แรกเริ่มเป็นข้าราชการ จนกระทั่งเป็นกรรมการศาลฎีกาและได้เป็นอธิบดีศาลฎีกา แต่การกลับเข้าไปสู่ตำแหน่งสูงสุดของศาลนี้ หน้าที่ต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปเพราะมีประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรมฉบับลงวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ให้แยกหน้าที่ราชการกระทรวงยุติธรรมเป็นฝ่ายธุรการและราชการในส่วนศาลเป็นฝ่ายตุลาการ อีกทั้งได้ยกศาลฎีกาซึ่งถือว่าเป็นพระราชรัฐพิเศษ รวมไว้ในกระทรวงยุติธรรม อย่างไรก็ตามในระเบียบดังกล่าวได้กำหนดให้อธิบดีศาลฎีกามีหน้าที่ต้องกราบบังคับทูลเรียนพระราชปฏิบัติโดยตรง หากมีข้อใดที่จะต้องเรียนพระราชปฏิบัติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า

ศาลฎีกายังคงถือเป็นศาลที่รับพระราชปฏิบัติขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ตลอดมา

เจ้าพระยามหิธรดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกาเป็นเวลา ๑ ปี ๓ เดือน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธรไปดำรงตำแหน่งเป็นราชเลขาธิการข้อความในประกาศกระแสพระบรมราชโองการตั้งราชเลขาธิการครั้งนั้น ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ดังที่ได้นำมาบันทึกไว้ในต้นบท ในตำแหน่งราชเลขาธิการนี้ กล่าวได้ว่าเจ้าพระยามหิธรดำรงตำแหน่งรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒ รัชกาลเป็นเวลานานถึง ๑๔ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๒ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านได้ถวายงานใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาททั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ โดยได้เลื่อนขั้นรับเงินเดือนขั้นต่ำของเสนาบดี คือ เดือนละ ๒,๐๐๐ บาท

เป็นที่น่าเสียดายว่า ช่วงเวลาที่เจ้าพระยามหิธรถวายงานรับใช้เบื้องพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เกิดเหตุเศรษฐกิจขึ้นแก่ครอบครัวของเจ้าพระยามหิธร

^{๓๔} สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เป็นธิดา ลำดับที่ ๑๔ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ ประสูติเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ พระนามเดิมว่า หม่อมเจ้ารำไพพรรณี สวรรคตวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗.

^{๓๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ เป็นพระโอรสลำดับที่ ๓๖ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา ประสูติเมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายสวัสดิโสภณ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและอธิบดีศาลฎีกา สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ทรงเป็นต้นราชสกุล สวัสดิวัดน.

กล่าวคือ บุตรชายคนโตของท่านชื่อ ปาณี ไกรฤกษ์ ประสบอุบัติเหตุขณะที่นั่งรถจักรยานยนต์ไป เป็นเหตุให้ปาณีบุตรชายคนโตของท่านถึงแก่กรรม เหตุการณ์นี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ทำการพระกุศล และจัดการพระราชทานเพลิงศพให้ โดยสร้าง เมรุชั่วคราวให้ที่วัดราชาธิวาส และทรงสละ พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ส่งบุตรอีกคนหนึ่ง ของเจ้าพระยามหิธรคือ วิสุทธิ์ ไกรฤกษ์ (หลวงจักร ปาณิศรีศีลวิสุทธิ์) ไปเรียนที่ยุโรป

ในตำแหน่งราชเลขาธิการดังกล่าว เจ้าพระยามหิธรได้ถวายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างใกล้ชิด โดยหากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จอยู่ประทับในพระนคร เจ้าพระยามหิธรก็จะทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือแต่ พระองค์ท่านทุกวันงานประจำของเจ้าพระยามหิธร อีกประเภทหนึ่งคือการร่างพระราชดำรัสประจำปี สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอ่านในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ซึ่งเป็นการสรุปผลงานที่ปฏิบัติในรอบปีและเป็นการแถลง แผนนโยบายที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวจะบริหารราชการในปีต่อไป นอกจากนั้น ตำแหน่งราชเลขาธิการนี้ มีประเพณีปฏิบัติมา ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า รัชทายาททุกพระองค์และเจ้านายชั้นผู้ใหญ่จะต้องฝึกราชการที่กรมราชเลขาธิการ เพื่อได้เรียนรู้ การบริหารงานราชการแผ่นดิน ดังนั้นในระหว่างที่ เจ้าพระยามหิธรรดาธิบดีดำรงตำแหน่งราชเลขาธิการ เมื่อ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ^{๖๖} เสด็จทิวงคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา^{๖๗} ทรงเป็นรัชทายาทสืบต่อมา และเจ้าพระยามหิธร ก็ได้ถวายงานแนะนำระเบียบราชการต่าง ๆ โดย นำหนังสือราชการที่ควรทรงทราบไปถวายแต่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมาที่วังสวน กุหลาบ ครั้นพระองค์เสด็จทิวงคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธรเป็นผู้ถวายความรู้ระเบียบราชการแต่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์กรมหลวง สุโขทัยธรรมราชา

จึงนับว่าเจ้าพระยามหิธรได้ถวายงาน

^{๖๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๔๓ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ประสูติเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีทหารบก เสด็จทิวงคตวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่เมืองสิงคโปร์ ทรงเป็นต้นราชสกุล จักรพงษ์

^{๖๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๗๒ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ประสูติเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการกระทรวงทหารเรือ เสด็จทิวงคตวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗.

รับใช้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมา
ตั้งแต่ก่อนที่พระองค์จะได้เสวยราชย์

การที่ดำรงตำแหน่งราชเลขาธิการ ซึ่งต้อง
ถวายงานแก่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์
ชั้นผู้ใหญ่ดังกล่าวข้างต้นนี้ ในปี ๒๔๖๓ เจ้าพระยา
มหิธรก็ได้มีโอกาสดำรงตำแหน่งแต่สมเด็จพระบรม
ราชชนกอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อวันที่ ๒๔
กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓ พระองค์ทรงมีลายพระหัตถ์
ถึงเจ้าพระยามหิธรให้ช่วยตรวจดูพระพินัยกรรม
ให้ความในลายพระหัตถ์นั้นมีความว่า

“๒๗๑ ถนนพระรามที่ ๑

กรุงเทพ

วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๖๓

แจ้งความมายังเจ้าคุณจักรปาณี

ฉันมีความประสงค์จะทำหนังสือ
สำหรับทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อเวลาฉันสิ้นชีวิตลง
ได้ร่างไว้แล้ว อยากจะขอให้เจ้าคุณตรวจดูแล
เพิ่มเติมให้แจ่มแจ้ง ถ้าเจ้าคุณมีเวลาพบฉันเวลา
ใดและที่ใดขอให้บอกมาด้วย

ด้วยความนับถือ

มหิดล”

หลังจากนั้นอีก ๓ วัน พระองค์ก็ทรงมี

ลายพระหัตถ์ประทานเจ้าพระยามหิธรอีกหนึ่งฉบับ
ซึ่งเป็นเนื้อความต่อเนื่องกับลายพระหัตถ์ฉบับแรก
ข้อความมีดังนี้

“๒๗๑ ถนนพระรามที่ ๑

กรุงเทพ

วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๖๓

แจ้งความมายังเจ้าคุณจักรปาณี

ฉันขออนุญาตการลงนามในจดหมายของฉัน
เรื่องมรฎกที่จะทูลเกล้าฯ ถวายนั้น เวลา ๔ นาฬิกา
ล.ท. วันอาทิตย์ที่ ๓ ตุลาคม ถ้าติดขัดอย่างไร
ขอให้เจ้าคุณบอกมา

ด้วยความนับถือ

มหิดล”

เจ้าพระยามหิธรถวายงานรับใช้เบื้อง
พระยุคลบาทและถวายงานแก่เจ้านายในพระบรม
วงศ์มาจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ เพื่อตอบแทน
ความดีของท่าน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
สถาปนาท่านเป็นเจ้าพระยา ความตอนหนึ่ง
ในประกาศนั้นมีว่า

“เมื่อพิจารณาถึงการที่พระยาจักรปาณี ศรีศีลวิสุทธิ ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณ มาในหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งในราชการแผ่นดิน และ ราชการส่วนพระองค์ในส่วนแผนกตุลาการ ล้วนแต่ที่สำคัญ ก็ได้ปฏิบัติราชการในหน้าที่ อันยาก ซึ่งต้องใช้วิชาความสามารถความคิด โดยสติปัญญาอย่างสุ่มรอบคอบ ประกอบด้วย ความอดสาหัสวิริยะภาพมิได้ย่อหย่อนทั้งเป็นผู้มีกิริยาอัธยาศัยสุภาพ เข้มแข็งมั่นคงดำรง อยู่ในความสุจริตธรรมอันดี และเป็นผู้ทรงคุณเคย มาช้านาน ได้เคยรับราชการในพระองค์บางอย่าง สอนพระเดชพระคุณมาแต่ก่อนเสด็จเถลิงถวัลย ราชสมบัติแล้ว จึงทรงตระหนักพระราชหฤทัยใน ความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทโดย มั่นคง เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ทั้งมีความ ประพฤติดำรงตนอยู่ในฐานะอันควรแก่ฐานันดร คักดิ์ที่จะทรงพระกรุณาชุบเกล้าฯ แต่งตั้งไว้ บัดนี้ ก็ได้รับราชการในตำแหน่งราชเลขาธิการอันเป็น ตำแหน่งสูง สมควรจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกย่องให้มีเกียรติยศยิ่งใหญ่ขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้ สถาปนาพระยาจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ ขึ้นเป็น เจ้าพระยา มีสมญาจารึกในหิรัญบัฏว่า เจ้าพระยามหิธร บรมนริศรมหาสวามิภักดิ์ นิตติ พิทักษ์ธรรมพิศาล ราชเลขาธิการวิสุทธิคุณ ไกร ฤกษ์กุลวิวัฒน์ ศรีรัตนไตรย์สรณธาดา สุจิตาชาวธยาชัย อภัยพิริยบรากรมพาหุ...”

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๔ พระบาท สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระผู้ทรงมีพระกรุณาธิคุณ แก่เจ้าพระยามหิธรและครอบครัว ก็ได้เสด็จ สวรรคต เจ้าพระยามหิธรเล่าว่า ท่านได้เฝ้าดู พระอาการอยู่จนถึงวาระสุดท้าย เมื่อพระองค์ เสด็จสวรรคตแล้ว มีการถวายบังคมพระบรมศพ ตามพระราชประเพณี จากนั้นสมเด็จพระ เจ้าฟ้าบริพัตร สุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต^{๓๖} ซึ่งเป็น เจ้านายที่มีอาวุโสสูงที่สุดในเวลานั้นได้จุ่งพระกร และทอดพระคอสมเด็จพระ เจ้าฟ้าประชาธิปก กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ออกทรงพระดำเนิน กลับไปกลับมาหลายเที่ยว ครั้นแล้วสมเด็จพระ

^{๓๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๓๖ ในพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรตาราเทวี ประสูติเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๔ ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารบกจากประเทศเยอรมัน ทรงดำรงตำแหน่งเลขาธิการทหารบก ทรงเป็นอภิรัฐมนตรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย หลังเปลี่ยนแปลง การปกครองเสด็จไปประทับที่ชวา สิ้นพระชนม์วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๗ ทรงเป็นต้นราชสกุล บริพัตร.

เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ศักดิพริ้งองค์ครองการบ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรม
ราชาถวายราชสมบัติ เจ้านายและข้าราชการ
ซึ่งอยู่ที่นั่นก็พากันกราบถวายบังคมสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่โดยพร้อมเพรียงกัน

**เหตุการณ์ปฏิวัติ : รัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวนี้ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙
พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกกระทรวงมูรธาธร
ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็น
เสนาบดี และโปรดให้โอนงานของกระทรวง
มูรธาธรไปรวมกับกรมราชเลขาธิการ ต่อมาวันที่
๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ทรงมีประกาศเปลี่ยนนาม
ราชเลขาธิการเรียกชื่อใหม่ว่า เสนาบดีกระทรวง
มูรธาธร จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เจ้านายหลายพระองค์และเสนาบดีต่างก็เสด็จไป
ประทับที่พระราชวังไกลกังวลจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ตามที่เคยยึดเป็นพระราชปฏิบัติมาทุกปีในฤดูร้อน
เจ้าพระยามหิธรเสนาบดีมูรธาธรและทำหน้าที่
ราชเลขาธิการก็ได้ตามเสด็จไปปฏิบัติหน้าที่
ถวายงาน ที่หัวหินด้วย เข้าตรู่วันที่ ๒๔ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรก็ทำการปฏิวัติ วันนั้นเอง
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียก
ประชุมเจ้านายผู้ใหญ่และเสนาบดีที่พระราชวัง
ไกลกังวล ทรงหาหรือความเห็นของเจ้านายและ
เสนาบดีทั้งสองฝ่ายแล้ว เห็นว่าถ้าพระองค์จะยอม

สละพระราชอำนาจก็จะไม่ทำให้ผู้ใดเสียหาย
วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ
พระนคร การที่ทรงตกลงพระทัยครั้งนี้ทำให้ประเทศ
รอดพ้นจากสงครามกลางเมืองครั้งใหญ่ และเป็น
การเสียสละพระราชอำนาจส่วนพระองค์
เพื่อประโยชน์ของประชาชนชาวไทย ซึ่งนับว่า
เป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น

ในส่วน of เจ้าพระยามหิธรนั้น ท่านได้
กราบถวายบังคมลาขึ้นรถไฟจากหัวหินกลับมายัง
พระนครในวันที่ ๒๕ มิถุนายน เพื่อเตรียมการที่
จะมีพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญชั่วคราว
รถไฟถึงสถานีหัวลำโพงในค่ำของวันนั้น เมื่อท่าน
ลงจากรถ ก็ได้ถูกทหารควบคุมตัวขึ้นรถยนต์ไปยัง
พระที่นั่งอนันตสมาคม โดยใช้ปืนจ่อไปตลอดทาง
ครั้นวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระบรม
นามาภิไธยพระราชทานรัฐธรรมนูญปกครองแผ่นดิน
ฉบับแรก แล้วก็โปรดเกล้าฯ ให้นัดประชุมสภา
ราษฎร ในการนี้ได้พระราชทานพระราชดำรัส
เปิดประชุม โดยให้เจ้าพระยามหิธรอัญเชิญ
ไปอ่านในที่ประชุมสภาราษฎร ณ พระที่นั่ง
อนันตสมาคม

การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้
เป็นผลให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์
เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ราชการแผ่นดินที่เคยอยู่
ในอำนาจหน้าที่ของกรมราชเลขาธิการในระบอบ

สมบูรณาญาสิทธิราชก็ตกเป็นงานของคณะ
กรรมการราษฎร ด้วยเหตุที่ความสำคัญของงาน
ในกรมราชเลขาธิการลดน้อยลงมากเช่นนี้
เจ้าพระยามหิธรจึงได้กราบถวายบังคมลาออก
จากราชการตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕
เป็นต้นไป ขณะนั้นท่านมีอายุได้ ๕๔ ปี ๒ เดือน
รวมระยะเวลาที่รับราชการเป็นเวลา ๔๑ ปีเศษ
โดยได้รับพระราชทานเงินเดือน ในเดือนสุดท้าย
เป็นเงิน ๒,๗๐๐ บาท

แม้จะลาออกจากราชการแล้วก็ตาม แต่
เจ้าพระยามหิธรก็ยังได้รับพระกรุณาให้เข้าเฝ้า
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอ
เรื่องหนึ่งที่ท่านได้กราบบังคมทูลขอรับพระราชทาน
คำแนะนำจากพระเจ้าอยู่หัว ก็คือเรื่องที่บรรดา
ลูกๆ ได้ขอร้องให้ท่านเขียนบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับ
เหตุการณ์บ้านเมืองที่ท่านพบเห็นมา ท่านเอง
เดียวกับที่บุคคลสำคัญในต่างประเทศได้บันทึก
เหตุการณ์ไว้ เจ้าพระยามหิธรได้รับพระกรุณาธิคุณ
พระราชทานคำแนะนำจากพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องดังกล่าวแล้ว แต่เมื่อ
เริ่มเขียนได้เล็กน้อยท่านก็หยุดบันทึกเพราะเกรง
จะกระทบกระเทือนต่อบุคคลอื่น

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ ตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมว่างลง บุคคล
ในคณะราษฎรจึงขอให้ท่านดำรงตำแหน่งดังกล่าว
พระยาพลพลพยุหเสนา ก็อ่อนวอนให้ท่านเข้ารับ
ตำแหน่งนั้น ในที่สุดเจ้าพระยามหิธรตกลง

รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
จนกระทั่งถึงวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ คณะ
รัฐบาลของพระยาพลพลพยุหเสนากราบถวาย
บังคมลาออกทั้งคณะ เจ้าพระยามหิธรจึงพ้นจาก
ตำแหน่งรัฐมนตรีและออกจากราชการรับพระราชทาน
บำเหน็จบำนาญในเวลาต่อมา

หลังจากลาออกจากราชการแล้ว เจ้าพระยา
มหิธรใช้เวลาในการออกกำลังกาย อ่านหนังสือ
และเล่นของเก่า กับได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์
วิสามัญแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง

ใกล้เบื้องพระยุคลบาท : มหาราชรัชกาลที่ ๙

เมื่อเจ้าพระยามหิธรมีอายุ ๗๔ ปี ท่าน
ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระ
ภูมิพลอดุลยเดชเมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕
โดยในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จพระราชดำเนินเหยียบกระทรวงยุติธรรม
และศาลยุติธรรมเป็นครั้งแรก และทรงรับเป็นเนติ
บัณฑิตกิตติมศักดิ์ เจ้าพระยามหิธรในฐานะที่เป็น
เนติบัณฑิตหมายเลข ๑ ไปคอยเฝ้ารับเสด็จที่ห้องพิธี
กระทรวงยุติธรรมด้วยความจงรักภักดีทั้ง ๆ ที่ท่าน
ขึ้นบันไดเองไม่ไหว และต้องมีคนพยุงแขนทั้งสอง
ข้างขณะเดินขึ้นบันได เมื่อได้เวลาสมควร พระนิติ
ธารณพิเศษ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
เบิกตัวให้ท่านเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็น
กรณีพิเศษ วาระนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับท่าน ซึ่งยังความ

ปลาบปลื้ม ให้แก่ท่านเป็นอันมาก

ในคราวเสด็จนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเหยียบศาลแพ่งด้วย ซึ่งขณะนั้นหลวงจักรปาณิศร์สีลวิสุทธิ (วิสุทธิไกรฤกษ์) บุตรของเจ้าพระยามหิธร ดำรงตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งอยู่ หลวงจักรปาณิศร์สีลวิสุทธิเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับนั่งเก้าอี้อธิบดีศาลแพ่ง และกราบบังคมทูลว่า เก้าอี้ตัวนี้เป็นเก้าอี้ประวัติศาสตร์ ใช้มาตั้งแต่ศาลแพ่งตั้งใหม่ ๆ เมื่อครั้งที่เจ้าพระยามหิธรและเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศเป็นอธิบดี ก็นั่งทำงานที่เก้าอี้ตัวนี้ แต่เก้าอี้นี้หมุนแบบนี้ไม่ใช่เก้าอี้สำหรับทำงาน เป็นเก้าอี้สำหรับใช้ตัดสิน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ฟังคำกราบบังคมทูลของหลวงจักรปาณิศร์สีลวิสุทธิแล้ว พระองค์ตรัสตอบว่า “ดีสิ ต่อไปนี้ถ้าฉันจะตัดสินฉันจะมาหาคุณหลวง”

หลังจากวันเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประมาณ ๓ เดือนคือเมื่อถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ นายวิจิตร อัครวิจิตร ไกรฤกษ์ บุตรชายของเจ้าพระยามหิธร ซึ่งเป็นผู้พิพากษาศาลอาญาในลำดับถัดจากอธิบดี ก็ประสบอุบัติเหตุขณะขับรถยนต์ไปทำอากาศยานดอนเมือง เป็นเหตุให้ถึงแก่กรรม เจ้าพระยามหิธรรู้สึกกระเทือนใจเป็นอย่างยิ่งเพราะบุตรชายประสบอุบัติเหตุถึงแก่กรรมเป็นคนที่ ๒ บรรดาบุคคลในครอบครัวรู้สึกว้าวุ่นตั้งแต่นั้นมา เจ้าพระยา

มหิธรขราลงไปอีกมากและพูดน้อยลงกว่าเดิม ครั้นถึงวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ซึ่งเป็นวันที่ท่านมีอายุได้ ๘๐ ปีบริบูรณ์ มีการทำบุญเลี้ยงพระ โดยมีรัฐมนตรีและผู้พิพากษาศาลในกรุงเทพฯ ทุกศาลเข้าร่วมแสดงความยินดีและร่วมงานบุญเป็นอันมาก วันนั้นมีการตั้งทุนมหิธร ไกรฤกษ์ ขึ้น เจ้าพระยามหิธรได้บริจาคเงินจำนวนถึง ๒๐,๐๐๐ บาท เพื่อเก็บดอกผลบำรุงสมาคมชาวไทย

ต่อมาวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๘ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้เกียรติเป็นอย่างสูงแก่เจ้าพระยามหิธร โดยได้มอบปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ให้แก่ท่าน เจ้าพระยามหิธรจึงเป็นคนแรกที่ได้รับปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ท่านไม่สามารถไปรับปริญญาบัตรด้วยตนเองได้เพราะชราภาพมากแล้ว นายฉัตร ศรียานนท์ เลขาธิการมหาวิทยาลัยจึงนำประกาศนียบัตรและเสื้อครุยกับหมวกปริญญาดุษฎีบัณฑิตมอบแก่ท่านที่บ้าน ซึ่งนับเป็นเกียรติยศครั้งสุดท้ายที่ท่านได้รับ

วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ เจ้าพระยามหิธรป่วย รับประทานอาหารเองไม่ได้และวันรุ่งขึ้นเจ้าพระยามหิธรก็ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ ขณะที่มีอายุได้ ๘๐ ปี ๑๐ เดือน กับ ๖ วัน

ท่านได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำอาบศพและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้วางพวงมาลาของหลวง

เป็นเกียรติยศศพบ กับโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชทานเพลิงศพที่เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙ เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา โดยให้จัดเป็นงานเสด็จพระราชดำเนินซึ่งนับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณของล้นเกล้าล้นกระหม่อมแก่เจ้าพระยามหิธรเนติบัณฑิตหมายเลข ๑ ของประเทศไทยและครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง เจ้าพระยามหิธรได้รับพระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุด เป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลจุลจอมเกล้า คือชั้นปฐมจุลจอมเกล้าพร้อมด้วยสังวาลย์และเครื่องยศคือมาลาเส้าสะเทิน เครื่องทองคำลงยาอดเกี้ยว เสื้อทรงประพาศขลิบทอง กระบี่ด้ามและฝักทองคำสลัก หีบหมากทองคำลงยาหุ้มไม้แดงหลังหีบมีตรารายณ์ประทับยืนแท่น และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลช้างเผือกสูงสุด คือมหาปรมาภรณ์

เจ้าพระยามหิธรบรรพตสุภากร ๕ รัชกาลของศาลฎีกาสองพระเดชพระคุณในใต้ฝ่าละอองจุลธิพระบาทมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนกระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบัน คุณความดีของท่าน จึงเป็นคติเตือนใจอนุชนให้พยายามครองตนตามแบบอย่างบรรพตสุภากร

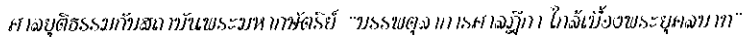
“ประวัติวีระบุรุษไสร้ เดือนใจ เรานา
ว่าอาจจะยังชนม์ เลิศได้
และยามจะบรรลัย ทิ้งซึ่ง
รอยบาทเหยียบแน่นไว้ แทบพันทรายสมัย
ราม ร.”

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ : อธิบดี
ศาลฎีกาเจ้าพระยาคนสุดท้ายของสยามประเทศ^{๓๔}
ณ สงขลา

เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๓ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เหยี่ยง แซ่เฮา ชาวจีนโพ้นทะเลจากเมืองแอมุยโดยสารเรือสำเภามาตั้งรกรากบ้านเรือนอยู่ที่ริมเขาแดงเมืองสงขลา ต่อมาประมุขเป็นนายอากรรังนกได้ หลังจากนั้นก็ได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติและโปรดให้เป็นเจ้าเมืองสงขลา

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ เกิดในสกุลนี้ โดยเป็นทายาทลำดับชั้นที่ ๖ ซึ่งบุคคลในสกุล ณ สงขลาได้รับราชการตำแหน่งสำเร็จราชการเมืองต่อเนื่องกันถึง ๔ คน นับตั้งแต่หลวงสุวรรณคีรีสมบัติจนถึงพระยาวิเชียรคีรี รวมเวลาติดต่อกันเป็นเวลา ๑๒๙ ปี

^{๓๔} เรียบเรียงโดยใช้ข้อมูลจาก สุจริต ถาวรสุข. เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ. พิมพ์เป็นที่ระลึกอนุสรณ์งานพระราชทานเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ (จิตร ณ สงขลา) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันอังคาร ที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์. ๒๕๑๙.

เจ้าพระยาตรีธรรมวิเศษมีชื่อเดิมว่า จิตร
เกิดเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ท่านเป็นบุตร
ของพระอนันตสมบัติ (เอม) ผู้ช่วยราชการเมือง
สงขลา กับท่านเชื้อ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๕ คน
แต่ถึงแก่กรรมเสียเมื่อยังเยาว์ ๓ คน จึงเหลือ
เพียงท่านและพระยามานวราชเสวี (ปลอด) ซึ่งเป็น
น้องชาย

เจ้าพระยาาศรีธรรมาธิเบศเข้าเรียนชั้นต้น
จากครูวัดที่เมืองสงขลา เรียนหนังสือจนจบวิชา
ภาษาไทย ซึ่งเป็นตำราที่แต่งโดยพระยาศรีสุนทร
โวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ครบ ๖ เล่ม จากนั้น
ครอบครัวของท่านประสบความสำเร็จยิ่ง
ใหญ่ท่านเชื่อจึงนำท่านและพระยามานวราชเสวี
ไปอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ท่านได้เข้าเรียนที่โรงเรียน
อัสสัมชัญ เป็นนักเรียนวิชาภาษาไทยและวิชา
ภาษาอังกฤษที่เรียนได้ดีสอบได้ที่ ๑ ตลอดจน
จบการศึกษาเมื่อจบการศึกษาแล้วก็เข้าทำงาน
ที่กระทรวงยุติธรรมเมื่อปลายปี พ.ศ.๒๔๔๕
ขณะที่มีอายุได้ ๑๗ ปีเศษ การเข้ารับราชการที่
กระทรวงยุติธรรมครั้งนี้ถือว่าเป็นโอกาสดีสำหรับ
ผู้ที่กำพร้าบิดาอย่างท่าน เพราะได้รับราชการเป็น
ล่ามฝึกหัดในกองหมายในกระทรวงที่เสด็จในกรม
หลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงเป็นเสนาบดี พระองค์
สนับสนุนให้เจ้าพระยาาศรีธรรมาธิเบศเรียนวิชา
กฎหมาย

ด้วยเหตุที่ท่านมีความสามารถทางด้าน
ภาษาและมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด จึงได้รับการ

เลื่อนขึ้นเงินเดือนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จากการเริ่ม
รับราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ อัตราเงินเดือน ๖๐ บาท
เป็นเงินเดือน ๘๐ บาท ใน พ.ศ. ๒๔๘๘

ตามเสด็จรัชกาลที่ ๕

ปลายปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ท่านสอบไล่ได้เป็น
เนติบัณฑิต ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๙ พระยาพรหมทัต
ศรีพิลาศ (แฉล้ม มิตรานนท์) นักเรียนกฎหมาย
ที่เสด็จในกรมหลวงราชบุรีส่งไปเรียนกฎหมาย
ณ ประเทศอังกฤษ จบการศึกษาและกลับมา
รับราชการในกระทรวงยุติธรรม เสด็จในกรมหลวง
ราชบุรี จึงนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา
ขอพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งเจ้าพระยา
ศรีธรรมมาธิเบศไปเรียนวิชากฎหมายที่ประเทศ
อังกฤษพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็พระราชทาน
พระบรมราชานุญาต โดยให้ตามเสด็จไปในคราว
ที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๕๐

ระหว่างที่ตามเสด็จไปด้วยเรือเดินทะเล
ซัคเซิน (Sachsen) นั้น เจ้าพระยาาศรีธรรมาธิเบศ
ได้รับพระกรุณาธิคุณสูงสุดในชีวิต ซึ่งท่านมักจะ
เล่าให้ลูกหลานฟังตลอดมาว่า ระหว่างเสด็จ
พระราชดำเนิน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวโปรดให้ประกอบพระราชพิธีสงฆ์
พระพุทธรูปที่ในเรือขณะที่อยู่บริเวณทะเลเอเดน
และโปรดให้จัดอาหารกลางวันพระราชทานโดย
ให้ผู้ที่ตามเสด็จจับสลากร่วมโต๊ะเสวย ปรากฏว่า

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศจับสลากได้ ต้องนั่งร่วมโต๊ะเสวย พระองค์โปรดให้นั่งใกล้ที่ประทับ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศเล่าต่อไปว่า ท่านเกิดความประหม่าและเกรงพระบารมีของพระเจ้าอยู่หัวเป็นอันมาก ตลอดระยะเวลาที่นั่งอยู่ไม่กล้าที่จะรับประทานอาหาร จนพระองค์รับสั่งว่า “เป็นไง เอ็งนั่งตั้งนานแล้ว ไม่เห็นกินอะไรเลย กินเสียบ้างซิ”

เมื่อพักอยู่ที่เมืองซานเรโมได้ ๗ วัน เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศก็กราบถวายบังคมลาตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาราชธรรมราช กรมขุนพิษณุพงษ์ไพฑูริย์ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชม กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ไปศึกษาวิชากฎหมายที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

เมื่อไปถึงกรุงลอนดอนแล้วไม่นาน เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศก็ได้เข้าศึกษาวิชากฎหมายที่สำนักเกรย์อิน โดยอยู่ในความควบคุมดูแลของอาจารย์คูมบี้ (Mr. E.H.Coumbe) และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสถึงกรุงลอนดอนก็โปรดให้นักเรียนไทยทั้งหมดรวม ๓๙ คน กับผู้มีเกียรติชาวไทยเข้าเฝ้า พระองค์ทรงสอบถามถึงการศึกษาของนักเรียนทุกคน และโปรดให้ทุกคนร่วมโต๊ะเสวยรวม

๘๐ คน จึงนับได้ว่าเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศได้รับพระเมตตาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ตามเสด็จจากพระนครจนกระทั่งถึงกรุงลอนดอนประเทศอังกฤษ

ต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๔ อาจารย์คูมบี้ได้รายงานผลการศึกษาของเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศไว้ตอนหนึ่งว่า “Nai chitr will sit for his final examination next month and I have no doubt that he will pass. I hope with a good class” ซึ่งก็ปรากฏว่าเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศสอบได้เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ Barrister-at-Law สมดังที่อาจารย์คูมบี้คาดหมายไว้

**เจ้าพระยา อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง :
รัชสมัยรัชกาลที่ ๖**

เมื่อท่านกลับจากประเทศอังกฤษแล้ว เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ กระทรวงยุติธรรมก็ดำเนินการขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตแต่งตั้งให้ท่านเป็นผู้พิพากษาศาลแพ่ง ขณะนั้นท่านมีอายุ ๒๘ ปี โดยท่านได้รับเงินเดือน ๔๐๐ บาท ต่อมาวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ก็ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นหลวงจินดาภิรมย์ ครั้นถึงเดือนพฤศจิกายนในศกนั้น ก็ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศ เงินเดือนที่ขึ้น ๕๐๐ บาท ครั้นถึงวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น

อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง

และในขณะที่ท่านมีอายุเพียง ๓๖ ปี คือเมื่อถึงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๙ ก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาจินดาภิรมย์ราชสมบัติ ซึ่งนับได้ว่าเป็นพระยาที่มีอายุน้อยมาก

ขณะดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งนั้น เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีได้พิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินมารดาท่านผู้หญิงของข้าราชการผู้ใหญ่สำคัญท่านหนึ่ง เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีออกหมายไปถึงข้าราชการผู้ใหญ่ท่านนั้น ก็เป็นเหตุให้ผู้รับหมายไม่พอใจเป็นอันมาก โดยกล่าวว่า การที่ศาลออกหมายเรียกดังกล่าวเป็นการดูถูกข้าราชการผู้ใหญ่ที่ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง และนับว่าเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพด้วย และกล่าวท่านองอำมาตมาตราชัยเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีว่าจะนำความกราบบังคมทูลให้ท่านต้องย้ายไปรับราชการที่ต่างจังหวัด แต่เมื่อความทราบถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิเศษ อธิบดีศาลฎีกา สมเด็จพระเจ้าสวัสดิ์ทรงเชื่อถือในความซื่อสัตย์สุจริตและการปฏิบัติตามระเบียบของเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีที่ท่านปฏิบัติถูกต้องและเป็นผู้รักความยุติธรรม จึงนำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยในการปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษา

ของเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีเป็นอันมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินเหยียบศาลและกระทรวงยุติธรรม ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์วาระนั้นได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตริตาภรณ์มงกุฎสยามเป็นบำเหน็จพิเศษแก่เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีเป็นการเฉพาะตัวในที่ประทับ ซึ่งไม่มีบุคคลอื่นเข้าเฝ้าอยู่ด้วย เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีลี้มบัติเป็นล้นพ้นเพราะมิได้ทราบล่วงหน้ามาก่อน จากนั้นเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีก็ยังคงดำรงตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งต่อไปเช่นเดิม โดยไม่มีพระบรมราชโองการโยกย้ายให้ไปประจำที่ต่างจังหวัดดังที่ข้าราชการผู้ใหญ่ท่านนั้นกล่าวอาฆาตไว้

นอกจากนั้นก็ยังมีการพิจารณาคดีเกี่ยวกับมรดกของพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่อีกองค์หนึ่ง ซึ่งต้องคดีให้ล้มละลาย เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีรู้จักและคุ้นเคยกับเจ้านายพระองค์นี้เป็นอย่างดี แต่ปรากฏว่าในการพิจารณาพิพากษาคดีของท่านท่านในฐานะที่เป็นศาลก็ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเที่ยงตรงโดยมิได้นำความรู้จักคุ้นเคยมาประกอบในการวินิจฉัยคดี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๕ พระยาเกษมสุขการี (คลับ แห่งสภา) กรรมการศาลฎีกาท่านหนึ่งสุขภาพไม่สมบูรณ์ เจ็บป่วยบ่อยครั้งและใคร่กราบบังคมลาออกจากราชการ เจ้าพระยาอภัยราชา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (หม่อมราชวงศ์ถนัด โสณกุล)
เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมพิจารณาอนุญาต
และเห็นควรที่จะแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งแทน จึงได้
กราบบังคมทูลเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๕
ว่า “ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าพระยา
จินดาภิรมย์ราชสภาบดี อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง
รับราชการโดยเรียบร้อยตลอดมา สมควรจะรับ
ราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่ง
กรรมการศาลฎีกาได้ แลพระยามโหสถศรีพิพัฒน์
ธรรมานุวัตรวรสภาบดี ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
กรุงเทพฯ สมควรจะรับราชการสนองพระเดช
พระคุณในตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งได้
ถ้าขอด้วยพระกระแสพระราชดำริห์แล้ว
ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานบรมราชานุญาต
เลื่อนพระยาจินดาภิรมย์ราชสภาบดีขึ้นเป็น
กรรมการศาลฎีกา... รับราชการสนองพระเดช
พระคุณสืบไป”

ครั้นถึงวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พุทธศักราช
๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้
เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศเป็นกรรมการศาลฎีกา
ตามหนังสือที่ ๔/๑๓๔ ลงวันที่ดังกล่าว

“ที่ ๔/๑๓๔

สวนดุสิต

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๕
ถึง เจ้าพระยาอภัยราชา

หนังสือที่ ๑๕/๒๐๖๗ ลงวันที่ ๒๔ เดือน
นี้ ขออนุญาตให้พระยาเกษมสุขการีลาออกจาก
กรรมการศาลฎีกาตามความประสงค์ และขอ
เลื่อนพระยาจินดาภิรมย์ราชสภาบดี อธิบดี
ผู้พิพากษาศาลแพ่ง เป็นกรรมการศาลฎีกา ให้
พระยามโหสถศรีพิพัฒน์เป็นอธิบดีผู้พิพากษา
ศาลแพ่งนั้น เป็นการสมควรแล้ว อนุญาต
ดังที่วามา.

(พระบรมนามาภิไธย) ราช ม.ร.”

ชีวิตราชการของเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ
เจริญก้าวหน้าโดยลำดับ จนกระทั่งสิ้นแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นักนิติศาสตร์คู่พระราชนุเคราะห์ : รัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในต้นปี พ.ศ. ๒๔๖๙ เกิดการโจรกรรม
ในราชสำนัก เมื่อนายยกแข่งกับพวกหลบเข้าไป
ซ่อนตัวอยู่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล้วร่วมกัน
ลักเอาพระราชทรัพย์ไปจำนวนหนึ่ง แต่ต่อมาก็ถูก
เจ้าพนักงานจับกุม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวโปรดให้ตั้งศาลรับสั่งขึ้นพิจารณาคดี
ครั้งนี้เจ้าพระยาธรรมมาธิเบศก็ได้รับพระมหากรุณา
ให้เป็นคณะผู้พิพากษาในศาลนี้ด้วย

เมื่อถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ เจ้าพระยาอภัยราชา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กราบทูลปรารภถึงความชราภาพ

และจะลาออกจากหน้าที่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ อนุญาตและมีพระราชดำริว่า เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) อธิบดีศาลฎีกามีคุณสมบัติควรที่จะรั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม แต่จะเป็นเหตุให้อธิบดีศาลฎีกาวางลง จึงทรงปรึกษารื้อกับเจ้าพระยาอภัยราชามหาญาติธรรมธ และเจ้าพระยาพิชัยญาติ ท่านทั้งสองต่างเห็นว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศเป็นผู้เหมาะสม ด้วยประการทั้งปวง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบ วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาจินดาภิรมย์เป็นผู้รั้งตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา

ครั้นถึงวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ซึ่งเป็นช่วงเวลาปลายปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศปฏิบัติราชการรั้งตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกาด้วยความเรียบร้อย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งอธิบดี ดังปรากฏตามประกาศพระบรมราชโองการ ดังนี้

ประกาศตั้ง

เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เสนาบดีกระทรวงวัง และเสนาบดีกระทรวงธรรมการ กับอธิบดีศาลฎีกา มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ตามประกาศกระแสพระบรมราชโองการตั้ง มหาอำมาตย์โท

เจ้าพระยาพิชัยญาติ เป็นผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม มหาอำมาตย์โทพระยาจินดาภิรมย์ราชสภาพดี เป็นผู้รั้งตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา ลงวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ตั้งมหาเสวกเอก เจ้าพระยาวรวงศ์พัฒน เป็นผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวัง ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ และตั้งมหาเสวกโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต เป็นผู้รั้งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ความพิสดารแจ้งอยู่แล้วนั้น

บัดนี้ทรงพระราชดำริว่า ผู้รั้งตำแหน่งทั้งนี้ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาเป็นที่เรียบร้อย สมควรที่จะตั้งเป็นเสนาบดีและอธิบดีได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ให้ มหาอำมาตย์โท เจ้าพระยาพิชัยญาติ เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

ให้ มหาเสวกเอก เจ้าพระยาวรวงศ์พัฒน เป็นเสนาบดีกระทรวงวัง

ให้ มหาเสวกโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ

ให้ มหาอำมาตย์โท พระยาจินดาภิรมย์ราชสภาพดี เป็นอธิบดีศาลฎีกา

ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๕ มีนาคม

พุทธศักราช ๒๔๖๙

เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลปัจจุบัน”

กรรมการในองคมนตรีสภา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะให้มีการปกครอง ในระบอบรัฐสภามาตั้งแต่แรกที่ทรงรับราชสมบัติแล้ว ต่อมาทรงเห็นควรให้จะมีการฝึกหัดงานด้าน รัฐสภาไปพลางก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตรารพระราชบัญญัติองคมนตรี พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยให้มีผลใช้บังคับในวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๐ และทรงเลือกสรรสมาชิกองคมนตรีจำนวน ๔๐ คน ให้มีหน้าที่ประชุมปรึกษาปัญหาของแผ่นดิน ในจำนวนกรรมการนั้น ปรากฏว่าทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศ ขณะที่มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาจินดาภิรมย์ฯ ด้วยผู้หนึ่ง คณะกรรมการองคมนตรีชุดนี้ประชุม ครั้งแรก เมื่อวันพุธที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ที่ ศาลาสหทัยสมาคมในพระบรมมหาราชวังและ ลงมติเลือกพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นสภานายก กับเลือกเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศ เป็นอุปนายก

ในชั้นต่อมาสภาองคมนตรีได้ ตั้ง อนุกรรมการร่างข้อบังคับการประชุมขึ้นโดยที่ประชุม รับเอาความเห็นของเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศ เป็นแนวในการร่างข้อบังคับ อีกทั้งในส่วนการ รับสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะพระราชทานสิทธิแก่ พลเมืองไทยอย่างแท้จริงก็มีเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศ ผู้หนึ่งที่รับสนองงานตามพระราชประสงค์พระบรม

ราโอบายดังกล่าวมาตลอด เพราะท่านเป็นผู้ที่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้วาง พระราชหฤทัย

ต่อมาวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ เจ้าพระยาพิชัยญาติเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม สุขภาพอ่อนแอและขอพระราชทานพระบรม ราชานุญาตถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรม ราชานุญาตแล้วก็ทรงพิจารณาเห็นว่า เจ้าพระยา ศรัทธาธรรมาธิเบศมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะให้รั้ง ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมได้อีกตำแหน่ง หนึ่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศรั้งตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงยุติธรรมตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ หลังจากนั้น ๖ เดือน คือเมื่อถึงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ก็มีพระราชดำริว่า เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศได้รับราชการด้วย ความเรี่ยวร้อย สมควรจัดตั้งให้เป็นเสนาบดีได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเป็นเสนาบดี กระทรวงยุติธรรมและให้พระยาเทพวิทูรพุล คุรุตาบดี อธิบดีกรมอัยการ เป็นอธิบดีศาลฎีกา และโดยประกาศพระบรมราชโองการ ฉบับเดียวกันนั้น ก็โปรดให้พระยามานวราชเสวี (ปลอด ณ สงขลา) น้องชายของเจ้าพระยาศรั ธรรมาธิเบศ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีศาล คดีต่างประเทศ เป็นอธิบดีกรมอัยการ

ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง

ยุติธรรมนั้น มีเกล็ดเล่าเรื่องกีฬาเทนนิสกับกระทรวงยุติธรรมว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ ได้พยายามจัดหาสถานที่ที่เหมาะสม เพื่อที่จะก่อสร้างสโมสรและสนามเทนนิส ต่อมาเมื่อมีการก่อสร้างเรือนจำบางขวางแล้วก็ได้ย้ายนักโทษของเรือนจำหันตโทษไปอยู่ที่เรือนจำใหม่จากนั้นก็ย้ายเรือนจำลพบุรีไปยังที่เดิมของเรือนจำหันตโทษ จึงมีที่ว่างบริเวณหลังอาคารศาลยุติธรรม ท่านจึงจัดให้มีการก่อสร้างสนามเทนนิสขึ้นในบริเวณดังกล่าว แต่เมื่อถึงยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทางราชการกระทรวงเรือสนามเทนนิสออก ปัจจุบันนี้บริเวณที่เคยเป็นสนามเทนนิสก็ได้กลายเป็นที่จอดรถและโรงอาหารด้านหลังศาลฎีกานั้นเอง

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม มีเรื่องสำคัญเกี่ยวกับพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับข้าราชการพลเรือนและข้าราชการฝ่ายตุลาการที่จะต้องบันทึกไว้เรื่องหนึ่งก็คือ การจัดระเบียบแบบแผนข้าราชการฝ่ายตุลาการให้แยกออกจากข้าราชการฝ่ายพลเรือน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะให้ข้าราชการฝ่ายตุลาการแยกเป็นข้าราชการอีกประเภทหนึ่ง ในการนี้เมื่อเจ้าพระยาพิชัยญาติ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมส่งร่างพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนสอบถามความเห็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ อธิบดีศาลฎีกา

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ ก็อัญเชิญพระราชกระแสรับสั่งตามพระราชหัตถเลขาที่ ๑/๙๐ ลงวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ และพระราชหัตถเลขาที่ ๓/๑๐๔ ลงวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว น้อมนำมาใช้เป็นแนวทางในการวางระเบียบแยกข้าราชการฝ่ายตุลาการออกจากข้าราชการฝ่ายอื่น

จึงเห็นควรนำพระราชกระแสรับสั่งอันเป็นมงคลยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อผู้พิพากษานับถือไว้ ดังนี้

พระราชกระแส ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

“ประเทศที่รุ่งเรืองแล้ว เขากวดขันในการเลือกตั้งผู้พิพากษากันมาก เพราะผู้พิพากษามีหน้าที่บัญชาชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของประชาชน ผู้พิพากษาจึงต้องเป็นคนที่ได้แสดงให้เห็นปรากฏแล้วว่า เป็นผู้ควรนิยมนับถือและน่าไว้วางใจได้จริง กับให้เลือกจากเนติบัณฑิตผู้ชำนาญการว่าความมาแล้ว จากกรมอัยการหรือจากเนติบัณฑิตที่เป็นทนายความเฉลยคดี ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญในการว่าความดี เป็นที่นิยมแล้ว”

ต่อมาเมื่อมีการประชุมเสนาบดีสภาที่ประชุมของสภาแห่งนี้ก็แยกพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายพลเรือนและระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการแยกออกจากกันเป็น ๒ ฉบับ และในที่สุดเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ก็มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๑ พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงเป็นพระราชบัญญัติฉบับแรกที่ได้แยกข้าราชการฝ่ายตุลาการออกจากข้าราชการฝ่ายพลเรือน สมดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงวางแผนและมีพระราชประสงค์ไว้ตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศได้บันทึกความเห็นในเรื่องเกี่ยวกับข้าราชการฝ่ายตุลาการไว้ตอนหนึ่งว่า

“การเข้าเป็นผู้พิพากษานั้น ในชั้นเดิมไม่มีการสอบไล่วิชากฎหมายเหมือนเดี๋ยวนี้ สดแล้วแต่เสนาบดีจะเลือกจากผู้ซึ่งคิดว่ามีความรู้กฎหมายหรือเกี่ยวข้องในโรงศาลมาก่อนและเงินเดือนของผู้พิพากษาในสมัยนั้นก็ได้น้อย ไม่เป็นที่นิยมของบุคคลที่จะใฝ่ใจรับราชการในแผนกนี้ จึงไม่ได้คนดีมาเป็นผู้พิพากษา ประชาชนก็ไม่มีความนิยมเลื่อมใสในผู้พิพากษา ซึ่งรู้สึกว่าจะไม่มีความรู้และฐานะพอที่จะทำหน้าที่ตัดสินคดีอันเกี่ยวกับชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของเขาให้ได้รับความยุติธรรมทั่วหน้ากันได้

...ครั้นถึงสมัยพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีฯ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง

ยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ทรงตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้น มีการสอบไล่นักเรียนกฎหมายออกเป็นเนติบัณฑิตเข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษานับว่าได้ทรงทำนุบำรุงฐานะของผู้พิพากษาให้ดีขึ้นสมแก่หน้าที่ และให้ได้รับพระราชทานเงินเดือนสูงกว่าตำแหน่งข้าราชการพลเรือนธรรมดาในสมัยนั้น... จึงทำให้คนนิยมสมัครมาเรียนกฎหมายเพื่อเป็นเนติบัณฑิตมากขึ้น อันเป็นหนทางให้เลือกคนดีเข้าเป็นผู้พิพากษาสืบต่อมาจนถึงบัดนี้ได้ ๒๙ ปีเศษ ประชาชนมีความเลื่อมใสในศาลยุติธรรม ดีขึ้นกว่าสมัยก่อน และทั้งนานาประเทศก็ได้ยอมยกเลิกอำนางศาลกงสุลในประเทศสยามให้จวนสิ้นแล้ว ด้วยเหตุนี้ถ้าจะจัดให้ตำแหน่งและเงินเดือน ของผู้พิพากษาเท่ากับข้าราชการพลเรือนในกระทรวงอื่น ๆ แล้ว อาจทำให้ฐานะผู้พิพากษาดูลดต่ำลง และเป็นเหตุให้มีความท้อถอยหมดความมานะ และจะหาคนดีได้ยาก...”

เมื่อกล่าวถึงเรื่องนี้แล้ว เห็นควรกล่าวไว้เป็นข้อสังเกตอีกเรื่อง คือ เรื่องปราชญ์ยุติธรรมหรือยุติธรรมปราชญ์

ปราชญ์ยุติธรรม

ในปัจจุบันน่าจะมีการสับสนเกี่ยวกับเรื่องปราชญ์ยุติธรรมอยู่ไม่น้อย จึงควรที่บันทึกไว้เพื่อเป็นข้อสังเกต กล่าวคือ มีผู้นำเอาคำว่าปราชญ์ยุติธรรม ไปใช้สำหรับบุชกสัมฤทธิ์ที่เคย

ประดับไว้เหนืออาคารศาลยุติธรรมครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการสร้างศาลหลวง และเสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาพระฤกษ์และพิธีฤกษ์บัตรไว้ที่ศาลดังกล่าว ในครั้งนั้นมีการส่งบุชบกสัมฤทธิ์มาจากยุโรปเพื่อประดับไว้เหนือรูปปั้นข้างสามเศียรสี่ทิศและมีฉัตรห้าชั้นประดับมุมทั้งสี่ที่ยอดอาคารศาลวาระเดียวกันก็ทรงสปีชพระราชทานชื่อไว้สำหรับเรียกอาคารศาลหลวงนี้ว่า “ศาลสถิตยยุติธรรม” แต่คำว่า “ปราสาทยุติธรรม” นั้นเกิดขึ้นหลังจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินในการพระราชทานพิธีนั้นถึง ๔๕ ปี คือเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องมีอยู่ว่า อาคารศาลยุติธรรมที่มีมาแต่เดิมนั้นคับแคบจนต้องย้ายศาลฎีกาไปใช้อาคารของกระทรวงธรรมการที่ทำข้างเป็นการชั่วคราว ในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีพระราชประสงค์ที่จะให้ก่อสร้างโรงเรียนกฎหมายขึ้นบริเวณที่ดินหน้าโรงเรียนสตรีวิทยาโดยพระราชทานเงินจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อใช้ในการก่อสร้าง แต่ก็ยังไม่ได้มีการก่อสร้าง เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณเดือนพฤษภาคม

พ.ศ. ๒๔๗๐ เจ้าพระยาพิชัยญาติเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมดำเนินการที่จะก่อสร้างกระทรวงยุติธรรมและศาลยุติธรรมขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับการที่เป็นอาคารสำคัญของชาติและเชื่อมโยงวางโครงการสร้างโรงเรียนกฎหมายในคราวเดียวกันเป็นการรวมกลุ่มอาคารศาลยุติธรรมไว้ในที่เดียว และจะออกแบบเป็นอาคารรูปทรงไทย โดยได้กราบทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์^{๖๐} ข่างใหญ่แห่งกรุงสยามและหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร^{๖๑} นายช่างคนสำคัญของประเทศเป็นผู้ออกแบบและตรวจแบบอาคารศาลกับได้มีการขอร้องนายช่างสถาปนิกของกรมสาธารณสุขมาให้ความเห็น เมื่อเจ้าพระยาพิชัยญาติเสนาบดีมีกิจราชการเกี่ยวกับการตรวจราชการคดีศาสนาอิสลามมณฑลปักษ์ใต้ ก็ได้มอบเรื่องให้เจ้าพระยาศรีธรรมธิเบศติดต่อกับช่างจากกรมสาธารณสุขให้ช่วยเหลือ หม่อมเจ้าสกลวรรณกรวรวรรณ อธิบดีกรมสาธารณสุขสมัยนั้นก็ได้มอบหมายให้นายชาร์ลส์เบเกอแลงช่วยเขียนแบบแปลนให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ซึ่งนับว่าเป็นความกรุณาของหม่อมเจ้าสกลวรรณกรเป็นอย่างยิ่ง

^{๖๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นพระราชโอรส ลำดับที่ ๖๓ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระองค์เจ้าพรรณราย ประสูติเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๖ พระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายจิตรเจริญ ทรงเชี่ยวชาญด้านศิลปศาสตร์และการช่าง ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการคลังและเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ สิ้นพระชนม์วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ทรงเป็นต้นราชสกุล จิตรพงศ์

^{๖๑} หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร เป็นโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ประสูติเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๒ และถึงชีพิตักษัยวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ .

แต่เมื่อชาร์ลส์เบเกอแลงรับงานแล้ว ปรากฏว่าเบเกอแลงไม่ถนัดที่จะออกแบบอาคารแบบไทยเพราะไม่มีความชำนาญ และให้ความเห็นว่า หากจะให้ตนออกแบบอาคารอย่างคลาสสิกก็ไม่ชำนาญเช่นกัน แต่ถ้าจะให้ออกแบบอาคารเป็นมอเดิร์นแล้วก็จะมีความชำนาญ เจ้านายชั้นผู้ใหญ่และที่ประชุมของอภิรัฐมนตรีจึงสั่งเลขาธิการไทยจะเห็นด้วยหรือไม่ เพราะสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ก็ทรงเป็นนายช่างและรักสวยรักงามเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระท่านให้ความเห็นว่าหากจะออกแบบอาคารศาลยุติธรรมเป็นแบบมอเดิร์นแล้วพระองค์ก็ทรงไม่มีความขัดข้องเพราะเพียงแต่งานสถาปัตยกรรมไทยในเขตพระราชฐานพระองค์ก็ฝังงานเต็มอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม สำหรับในเรื่องแบบสถาปัตยกรรมนี้เป็นเรื่องใหญ่ จึงมีหลายท่านให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า แม้จะใช้อาคารแบบมอเดิร์นแต่ก็ควรที่จะเสริมสัญลักษณ์แบบทรงไทยหรือรูปพระมหาปราสาทเข้าประกอบด้วยในส่วนบน เข้าใจว่าแนวความคิดแบบนี้คงได้รับการยอมรับในที่สุด จึงมีสิ่งพิมพ์บางฉบับได้ขนานนามอาคารของกระทรวงและศาลยุติธรรมตามโครงการที่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศดำเนินการอยู่นี้เรียกชื่ออาคารว่า “ปราสาทยุติธรรม” ส่วนหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากรนั้น ท่านทรงเรียกว่า “ยุติธรรมปราสาท”

ดังนั้น เมื่อประมาณสองปีมานี้ที่มีการใช้คำว่า ปราสาทยุติธรรม สำหรับเรียกชื่ออุษบกเหนืออาคารศาลหลวงที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงไม่น่าจะเป็นชื่อที่ตรงและถูกต้องตามประวัติศาสตร์ของอาคารศาล

เบเกอแลงได้ทุ่มเทและพยายามที่จะออกแบบการก่อสร้างอาคารนี้เป็นอันมาก ทั้งส่วนราชการต้นสังกัดก็มีความเห็นว่า เบเกอแลงได้มาช่วยงานด้านกระทรวงยุติธรรมอย่างเต็มฝีมือและเต็มเวลา และหากต้องทำโครงการอาคารศาลยุติธรรมหลายปี ทางกระทรวงต้นสังกัดก็จะหาคนบรรจุใหม่เข้ามาแทนเบเกอแลง อย่างไรก็ตาม นับว่าเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่ปราสาทยุติธรรมหรือยุติธรรมปราสาทนี้จะต้องชะงักการก่อสร้างลงเพราะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕

การรับราชการของพระยาจินดาภิรมย์หรือเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศในสมัยรัชกาลทั้งสามแผ่นดินตลอดมาจนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านได้ประกอบกิจราชการน้อยใหญ่เป็นคุณประโยชน์ไว้แก่แผ่นดิน เป็นอันมาก ดังนั้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาจินดาภิรมย์ขึ้นเป็นเจ้าพระยาจารึกในหิรัญบัฏว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศดังความในหิรัญบัตรนั้นว่า

“ (พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก พร

ศุภมัสตฺ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาค ๒๔๗๔ พรรษา ปัจจุบันสมัย อัสสัมพัตสร พุทธจักายนมาศ อัมภมฺสฺรทิน สุริยวาร โดยกาล บริจเนท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ประชาธิปก ฯลฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริว่า พระยาจินดาภิรมย์ ราชสภาพดีมีพื้นพวงศ์สืบมาจากเจ้าพระยาวิเชียรคีรี ฌ่น ณ สงขลา ซึ่งเป็นสกุลเก่า ได้รับราชการ มาทุกชั้นบรรพบุรุษ ส่วนพระยาจินดาภิรมย์ เมื่อ สำเร็จการศึกษาแล้ว ก็ถือตามประเพณีในวงศ์สกุล เข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรม พยายาม ศึกษาวิชากฎหมายจนสำเร็จภูมิเนติบัณฑิตสยาม ได้โอกาสเป็นนักเรียนหลวงของกระทรวงยุติธรรม ส่งไปศึกษาวิชาต่อไปในยุโรป และพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ไปในพวก ตามเสด็จประพาสยุโรปครั้งหลัง ได้ไปอยู่ศึกษา วิชากฎหมายอังกฤษจนสำเร็จได้ปริญญาแบริส เตอร์แอตลอส แล้วกลับเข้ามารับราชการในรัชกาลที่ ๖ ได้เป็นผู้พิพากษาศาลแพ่งสนามสถิตยุติธรรม พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นที่หลวงจินดาภิรมย์ ต่อมาได้เป็นผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศ และได้รั้งตำแหน่งอธิบดีกองหมายกองล้มละลาย และหอทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทอยู่คราวหนึ่ง แล้ว โปรดเกล้าฯ เลื่อนฐานันดรเป็นพระจินดาภิรมย์

ราชสภาพดี เป็นตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง สนามสถิตยุติธรรม ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์ เป็นพระยาจินดาภิรมย์ราชสภาพดี รับพระราชทาน พานทองเป็นเกียรติยศ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯให้เป็นกรรมการศาลฎีกา มียศเป็นมหาอำมาตย์โท.

ถึงรัชการปัจจุบัน เมื่อตำแหน่งอธิบดี ศาลฎีกาว่างลง ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระยา จินดาภิรมย์ สามารถและประกอบด้วยเกียรติคุณ สมควรจะได้รับราชการในตำแหน่งสำคัญอันสูงสุด ในฝ่ายตุลาการได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นอธิบดี ศาลฎีกาอยู่หนึ่งปี แล้วทรงสถาปนาเป็นเสนาบดี กระทรวงยุติธรรม มียศเป็นมหาอำมาตย์เอก เต็มตามตำแหน่ง.

ตลอดเวลาที่รับราชการมา พระยาจินดาภิรมย์ได้แก้ไขจัดวางระเบียบราชการศาลยุติธรรม บางอย่างบางประการให้ได้ผลดีเรียบร้อยเป็นแบบ อย่างมาจนบัดนี้ และได้ปฏิบัติราชการพิเศษ อีกหลายประการ เช่น เป็นกรรมการในเนติ บัณฑิตยสภา สภาร่างกฎหมาย และสภาองคมนตรี มีคุณวุฒิปรากฏเป็นอันมาก จึงได้รับเลือกเป็น อุปนายกบ้าง เป็นประธานบ้าง และรัฐบาลสยาม ได้เสนอนามยกย่องว่าสมควรรับเลือกเป็นตุลาการ ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศของสันนิบาตชาติ ที่กรุงเฮก ซึ่งถือกันว่าเป็นตำแหน่งสำคัญ.

ในราชการส่วนพระองค์ พระยาจินดาภิรมย์ก็เคยสนองพระเดชพระคุณตามโอกาส เช่น

ในคราวเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรง
ศึกษาวิชาการ ณ ยุโรป จึงเป็นที่ทรงรู้จัก
อภัยคัยแต่นั้นมา.

เมื่อได้ระลึกถึงราชการที่พระยาจินดาภิรมย์
กระทำมาทั้งปวงนั้น ก็เป็นพะยานให้เห็นชัดว่า
พระยาจินดาภิรมย์เป็นผู้มีสติปัญญาวิจารณ์ญาณ
สุขุม มีความสามารถในราชกิจน้อยใหญ่ ได้กระทำ
ความดีไว้ในราชการเป็นอันมาก ด้วยเป็นผู้มีนิสัย
เยือกเย็นมั่นคง ตั้งใจปฏิบัติราชกิจสนองพระเดช
พระคุณต้องตามธรรมวินัยบารมีทั้งมีความสามารถ
ในการปกครองยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อยู่ในบังคับบัญชา
ให้มีความสมัคสมาน จงรักมั่นคงในหน้าที่
มีอภัยคัยโอบอ้อมอารีเป็นที่นับถือของคนเป็นอัน
มาก เพราะเป็นผู้เอาใจใส่ที่จะแผ่ความไมตรีสามัคคี
ให้เป็นไปในเพื่อนข้าราชการตลอดถึงประชาชน
ด้วยจริยาวัตรอันสม่ำเสมอ และตั้งตนไว้ในฐาน
อันสมควรแก่เกียรติยศฐานันดรศักดิ์ที่ทรงพระมหา
กรุณาชุบเลี้ยงแต่งตั้งไว้ ในเวลานี้ก็ได้รับราชการ
ในหน้าที่เสนาบดีอันมีตำแหน่งสูงสุดอยู่แล้ว
สมควรจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกย่องให้มี
เกียรติยศใหญ่ยิ่งขึ้น.

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบันฑูร
สุรสิงหนาทดำรงสั้ง ให้สถาปนาพระยาจินดา
ภิรมย์ราชสภาพดีขึ้นเป็นเจ้าพระยา มีสมญา
จารึกในหิรัณยบัฏว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ
สมันตเนตร พิศุทธยุติธรรมธร วิสตรณิตศาสตร
ราชประเพณี วิเชียรคีรีสัลลึงศวัยวัฑฒน

บรมกษัตริสุนทรมหา สวามิภักดิ์ สุขุมลักษณะ
สุจริตารัษฎาครัย ศรีรัตนตรัยสรณากิริติ
อภัยพิริยปรากรมพาหุ อชฌนาม ดำรงศักดิ์นา
๑๐,๐๐๐ จงเจริญที่รชมชนมายู พรพรณ สุขสวัสดิ
พิพัฒน์มงคล ธนสารสมบัติ บริวารสมบุรณ์ทุก
ประการ เทอญ. ฯ”

**เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล**

ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เสด็จไปประทับที่
ประเทศอังกฤษ ทรงมีความขัดแย้งกับคณะของ
รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา และทรงมี
พระราชประสงค์สละราชสมบัติรัฐบาลจึงได้คัดเลือก
คณะบุคคลที่จะเดินทางไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
และเห็นว่า“ควรเลือกผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงรู้จักดีและไว้วางพระราชหฤทัย ทั้งควรเป็น
ผู้ที่ทรงคุณวุฒิในวิชาการและหลักราชการ”

คณะผู้แทนของรัฐบาลซึ่งมีเจ้าพระยา
ศรีธรรมมาธิเบศ หลวงอำรงนาवासวัสดิ์เป็นผู้แทน
และมีนายดิเรก ชัยนาม เป็นเลขานุการ ออกเดินทาง
จากกรุงเทพฯเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗
เวลา ๑๖ นาฬิกา โดยรถไฟด่วนสายใต้ เมื่อถึง
เมืองปิ่นทองคณะของท่านได้ไปพักที่กงสุลสยาม
เมืองปิ่นทองในวันเริ่มต้น ต่อมาจึงพักที่บ้านพัก
ของพระพิทักษ์ชินประชาคหบดีแห่งเมืองภูเก็ต

ซึ่งมีบ้านพักอยู่เมืองปิ่นด้วย วันรุ่งขึ้นคณะของ
เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศขึ้นเรือเดินสมุทรบอริงเยีย
(M.S.Borgia) เดินทางไปเมืองเณว ประเทศอิตาลี
จากนั้นเดินทางต่อไปจนกระทั่งถึงประเทศอังกฤษ
เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

รุ่งขึ้นวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗
เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศมีหนังสือถึงพลโท
พระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร สมุหราชองครักษ์และ
ราชเลขาการในพระองค์ขอพระราชทานพระบรม
ราชานุญาตเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดเกล้าฯ
ให้เข้าเฝ้าในวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อ
ถึงวันดังกล่าว เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและ
คณะก็ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ที่ประทับ
Knowle, Cranleigh, Surrey

หลังจากนั้นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ
และคณะเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกหลายครั้ง คือใน
วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ วันที่ ๒๐ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๗๗ และวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๗
ครั้งวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗ คณะของ
เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศก็ได้รับโทรเลขจาก
พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนามีความว่า “ให้
หลวงอำรงนาวาสวัสดิ์ กลับทางอากาศได้ และ
ให้ไปเฝ้าพระองค์เจ้าอาณันทมหิตล อนุญาตให้เวลา
๒ อาทิตย์ตามที่ขอมา ดิเรกและเจ้าพระยาศรีฯ

ให้อยู่ก่อน”

วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗
เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศพร้อมด้วยพระยาราชวังสัน
และนายดิเรก ชัยนาม เลขาการ ได้เข้าเฝ้าทูล
ละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
เป็นครั้งที่ ๕ และได้กราบทูลถวายมติของสภา
ผู้แทนราษฎรแต่พระองค์ท่าน ทรงรับแล้วก็
รับสั่งแย้งในบางข้อ และตรัสว่าจะทรงรอรายงาน
การประชุมสภาซึ่งรัฐบาลจะส่งไปก่อน วันรุ่งขึ้น
เวลา ๒๑.๓๐ นาฬิกา หม่อมราชวงศ์สมัครสมาน
กฤดากร ผู้ทำการแทนราชเลขาการในพระองค์
ได้มาพบเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและแจ้งว่า
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ
ให้โทรเลขถามรัฐบาลว่า “รัฐบาลจะยอมตาม
เงื่อนไขของพระองค์หรือไม่ ถ้ารัฐบาลตอบคลุมเครือ
จะทรงถือว่าปฏิเสธ”

ครั้นวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๗
หม่อมราชวงศ์สมัครสมานได้มีหนังสือถึงเจ้าพระยา
ศรีธรรมมาธิเบศนำส่งสำเนาโทรเลขซึ่งรับจาก
กรมราชเลขาการในพระองค์ความว่า ได้นำ
โทรเลขพระราชบันทึทซึ่งเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ
ส่งไปเมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ยื่นต่อนายกรัฐมนตรี
แล้วนายกรัฐมนตรีขอให้ราชเลขาการ
กราบบังคมทูลว่า

“คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาพระราชบันทึท
ฉบับสุดท้ายแล้ว ลงมติว่า ตามที่รัฐบาลได้กราบ
บังคมทูลตอบไปนั้นขัดอยู่แล้ว และเมื่อเสนอให้

สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาตามพระราชประสงค์ ก็ปรากฏตามรายงานการประชุมของสภาแล้วว่า สภาเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดดี และได้เห็นชอบ ด้วยกับรัฐบาลและลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ผ่าน ระเบียนวาระไป ฉะนั้น รัฐบาลจึงไม่มีอะไรที่จะ เพิ่มเติมอีก”

หม่อมราชวงศ์สมัคสมานจึงมีหนังสือ แจ้งต่อเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีในฐานะผู้แทน ของรัฐบาลว่า “เมื่อรัฐบาลไม่มีความประสงค์จะ เจริญในเรื่องนี้อีกต่อไปแล้ว จึงเข้าใจว่าคำขอร้อง ตามพระราชบัญญัติไม่เป็นผล จะได้พระราชทาน พระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติมายัง เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีในฐานะที่เป็นประธาน สภาผู้แทนราษฎร และเมื่อทอดพระเนตรรายงาน การประชุมสภาผู้แทนราษฎรแล้ว มีพระราช ประสงค์จะทรงทราบ ว่า เมื่อทรงสละราชสมบัติ แล้วรัฐบาลจะทูลเกล้าถวายหนังสือเดินทางอย่าง พระบรมวงศานุวงศ์อื่น ๆ หรือไม่”

วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗ เวลาค่ำ เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีได้เฝ้าทูลละอองธุลี พระบาทเพื่อกราบบังคมทูลถึงผลการประชุมสภา

วันรุ่งขึ้นเวลา ๒๓ นาฬิกา หม่อมราชวงศ์ สมัคสมานมาหาเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีและ แจ้งว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ พระราชทานพระราชหัตถเลขาทรงสละราช สมบัติมายังเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีในวันที่ ๒

ศกเดียวกัน และจะถือว่ามีผลขาดจากการ เป็นพระมหากษัตริย์ตั้งแต่วันที่ได้รับ”

ในช่วงเวลานี้ถือว่าเป็นเวลาสำคัญครั้ง หนึ่งในชีวิตของเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดี ท่านจึง ได้ทูลทูลหม่อมราชวงศ์สมัคสมานไปว่า “อาณัติ มอบหมายซึ่งได้รับจากรัฐบาลก็คือ มาเข้าเฝ้า เพื่อกราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จกลับ และ ข้อสำคัญใด ๆ อันเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก่อนจะดำเนินการ ไปได้ ก็ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลก่อน เรื่องการสละราชสมบัติเป็นเรื่องสำคัญ ควรติดต่อ ทางผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ณ กรุงเทพฯ”

คืนนั้นเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีก็ได้รับ โทรเลขรายงานรายงานรัฐบาลที่ประเทศไทยคืนนั้น ต่อมาวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เวลา ๑๒.๔๕ นาฬิกา เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีได้รับโทรเลขจาก พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีว่า “ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทาน พระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติแล้ว ให้ เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีรับไว้ และรับโทรเลข แจ้งข้อความเข้าไปให้ทราบโดยด่วน”

เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดีจึงได้รับติดต่อ แจ้งไปยังหม่อมราชวงศ์สมัคสมานว่า ในการที่ จะเชิญพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัตินั้น ขอให้เชิญมาส่งแก่เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิบดี ที่สถานทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน

ครั้นถึงเวลา ๑๖ นาฬิกา หม่อมราชวงศ์ สมัคสมานได้มาถึงสถานทูต และได้มอบพระราช

หัตถเลขาซึ่งทรงเองด้วยพระหัตถ์ให้แก่เจ้าพระยา
ศรีธรรมมาธิเบศ มีความตอนท้ายส่วนหนึ่งว่า

“...ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละ
อำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎร
ทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลาย
ของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยฉะเพาะ เพื่อ
ใช้อำนาจโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียง
อันแท้จริงของประชาราษฎร...”

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระผู้ทรงมีพระราชประสงค์แน่วแน่ที่จะพระราชทาน
พระราชอำนาจในการปกครองให้แก่ประชาชน
ชาวไทยก็ทรงมีเหตุที่จะต้องทรงสละราชสมบัติ
ในขณะเดียวกันเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ อธิบดี
ศาลฎีกาสภาผู้พิพากษาคนหนึ่งได้ถวายงานรับใช้
ใต้เบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวจนวาระสุดท้ายของพระสวณภาพศูนย์
รวมใจในฐานะพระมหากษัตริย์ของปวงชนชาวไทย

วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เจ้าพระยา
ศรีธรรมมาธิเบศก็ได้เข้าเฝ้าพระองค์ท่านเพื่อ
เป็นการแสดงความเคารพและเป็นการเยี่ยมเยียน

วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เวลา ๑๑.๑๕
นาฬิกา เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศรับโทรเลข
จากพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา มีความว่า
“...สภาประชุมกันรับทราบการสละราชสมบัติ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้ลงมติ
เห็นชอบในการอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า

อานันทมหิดลขึ้นครองราชย์สมบัติต่อไป ...”

นอกจากนั้นสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ตั้ง
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น ประกอบด้วย
พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์
ทรงเป็นประธาน พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
อาทิตย์ทิพอาภาและเจ้าพระยาอมราชเป็นคณะ
สำเร็จราชการ และให้เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ
เดินทางไปเฝ้าพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
อานันทมหิดล ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิต
เซอร์แลนด์ เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายความเคารพต่อ
พระองค์ในฐานะที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงสยาม
เมื่อเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่โลซานน์
(Lausanne) แล้ว ให้เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ
กลับกรุงเทพฯ โดยให้นำพระราชหัตถเลขา
สละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวกลับมาด้วยตนเอง

หลังจากนั้นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ
ได้ติดต่อกับหม่อมราชวงศ์สมัคสมานขอ
พระราชทานวโรกาสเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลา
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งพระองค์
ทรงโปรดให้เข้าเฝ้าได้ในวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗
เวลา ๑๑.๓๐ นาฬิกา

เมื่อถึงวันและเวลาดังกล่าว เจ้าพระยา
ศรีธรรมมาธิเบศ พระยาราชวังสัน และนายดิเรก
ชัยนาม ก็ได้ไปเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
พร้อมกัน

ใกล้เบื้องยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

พระนิพนธ์ “แม่เล่าให้ฟัง” ในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนหนึ่งหลังเกิดเหตุเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ไว้ว่า “ต่อมาเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ สมเด็จพระราชชนนีพร้อมด้วยพระราชโอรส พระราชธิดา เดินทางด้วยรถไฟไปปารีสและลงเรืออเมริกันเพอร์ซิเด็นท์เพียร์สไปขึ้นที่เยนัว แล้วขึ้นรถไฟต่อไปยังโลซานน์ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลไม่ทรงแข็งแรง ต้องเสด็จไปประทับ ณ ประเทศที่มีอากาศดี เพื่อจะได้ศึกษาและพระพลานามัยของพระราชโอรส ในการเดินทางครั้งนี้เข้าพักที่โรงแรมวินด์เซอร์ประมาณ ๑ เดือนต่อมา แม่จัดให้ลูก ๆ กับแหม่นไปอยู่ของ โซเลย์ แม่เองไปอยู่กับครอบครัวเดอร์ม (De Rham) ซึ่งมองซิเออร์ เดอ อังวิล (M.de Hoinville) ผู้ดูแลนักเรียนไทยชาวสวิสแนะนำ ส่งบุญเรือนไปอยู่โรงเรียนประจำและเรียนการเลี้ยงเด็กและกลับเมืองไทยพร้อมกันในปี พ.ศ. ๒๔๘๐

เมื่ออยู่ ของ โซเลย์ แล้วประมาณ ๒ เดือน แม่ก็เตรียมแพลดท์ที่เข้าไว้ ๑๖ ถนนทิสไซด์เสร็จเรียบร้อยเราก็ย้ายกัน นอกจากแหม่นแล้วมีสาวใช้คนหนึ่งซึ่งผู้อำนวยการของโซเลย์ กรุณาภักให้ผู้หญิงชาวสวิสคนนี้ชื่อ อิด้า (Ida) ทำงานบ้าน

ทุกอย่าง พร้อมทั้งทำครัวด้วย”

เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศและคณะเดินทางถึงเมืองโลซานน์เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เวลา ๗ นาฬิกา เมื่อไปถึงมีนายอนเนสตราภักย์ นักเรียนไทยซึ่งสมเด็จพระบรมราชชนนีโปรดให้ไปรอรับ และนายอนเนสแจ้งแก่เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จไปประทับอยู่บนเขาซัวคราว และสมเด็จพระบรมราชชนนีโปรดให้เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศไปเฝ้าในวันที่ ๑๖ มีนาคม เวลาเที่ยง

วันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศและนายดิเรก ชัยนาม เดินทางโดยรถไฟไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและสมเด็จพระบรมราชชนนี ทั้งสองพระองค์เสด็จมารออยู่ที่สถานีรถไฟของเมือง Caux เมื่อเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศเข้าเฝ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลประทานพระหัตถ์ให้ท่านเจ้าคุณสัมผัสและโปรดให้ตามเสด็จไปที่โรงแรมมาเรีย (Maria Hotel) ซึ่งเป็นที่ประทับเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศกราบบังคมทูลว่า ท่านมาเข้าเฝ้าในนามของรัฐบาลเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายความเคารพในฐานะที่เป็นรัฐบาลของพระองค์ และแสดงความปิติที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินในกรุงสยาม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งขอบใจรัฐบาล และทรงหวังว่า เมื่อทรงพระเจริญ

ขึ้นจะทรงยังประโยชน์ในการที่จะช่วยให้ประเทศสยามมีความเจริญยิ่งขึ้น จากนั้นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศก็ได้กราบถวายบังคมทูลในนามของสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย ลำดับต่อมาสมเด็จพระบรมราชชนนีโปรดให้พระราชทานเลี้ยงอาหารกลางวันแก่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและนายติเรก ชัยนาม หลังจากการพระราชทานเลี้ยงแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและสมเด็จพระบรมราชชนนีก็โปรดให้เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศตามเสด็จไปเล่นสเก็ตที่ลานสเก็ตจนกระทั่งถึงเวลา ๑๗ นาฬิกา เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศจึงกราบถวายบังคมทูลลากลับนับได้ว่าเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศได้เข้าเฝ้าใกล้เบื้องละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกพระองค์หนึ่ง ในบรรยากาศของการเข้าเฝ้าที่ต่างประเทศ

เมื่อถึงวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ พระยาราชวังสันอัศวราชทูตสยามประจำกรุงปารีสไปเข้าเฝ้าถวายพระพรและแสดงความยินดีในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ครองราชสมบัติและได้ขอให้เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศไปร่วมในงานพิธีนี้ด้วย ในวันนั้นเวลา ๑๕ นาฬิกา เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและนายติเรก ชัยนามก็ได้ขึ้นรถยนต์ไปกราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปที่โรงแรมพาเลซ (Palace Hotel) ซึ่งมีการจัดถวายเป็นที่ประทับเพื่อการรับรอง ซึ่งมีผู้แทนราษฎรสวีตเซอร์แลนด์

๒ คน ร่วมพิธีและได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบบังคมทูลแสดงความยินดีด้วย กับถวายความเคารพในนามของรัฐบาลสวีตเซอร์แลนด์ และได้กล่าวว่าประเทศสวีตเซอร์แลนด์หวังว่าพระองค์จะเสด็จประทับอยู่ที่ประเทศนั้นอีกเป็นเวลานาน พร้อมกับทูลเกล้าฯ ถวายช็อคโกแลตบุแพร ๑ หีบ มีธงชาติไทยและธงชาติสวีตเซอร์แลนด์ประดับไว้เคียงกัน ลำดับจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเป็นใจความว่าทรงขอบพระทัยทั้งสองท่านและรัฐบาลสวีตเซอร์แลนด์เป็นอันมาก แล้วพระยาราชวังสันก็ได้เชิญคณะผู้เข้าเฝ้ารับประทานน้ำชาที่โรงแรมนั้นจนกระทั่งถึงเวลา ๑๗ นาฬิกา ผู้แทนรัฐบาลของประเทศสวีตเซอร์แลนด์กราบถวายบังคมทูลลากลับและเมื่อถึงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและคณะก็ได้ส่งเสด็จยังที่ประทับ

วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เวลา ๑๗ นาฬิกา เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและนายติเรก ชัยนามเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบบังคมทูลว่าคณะรัฐมนตรีมีความประสงค์ที่จะเชิญเสด็จนิวัติประเทศไทยเป็นการชั่วคราวในฤดูหนาวประมาณเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘ เพื่อจะได้เปิดโอกาสให้ประชาชนชาวไทยได้ถวายความเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและคณะได้

เข้าเฝ้ากราบบังคมทูลลงนามถวายพระพร วันนั้น สมเด็จพระบรมราชชนนีโปรดให้เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและคณะร่วมโต๊ะเสวยกับโปรดให้นักเรียนไทยบางคน que ศึกษาในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ร่วมโต๊ะเสวยด้วยในวันนั้นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตลากลับประเทศไทย

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศและนายดิเรก ชัยนาม เดินทางกลับถึงกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

ในการที่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลครั้งนี้ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศมีข้อเสนอต่อรัฐบาลเกี่ยวกับการเนื่องในพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลไว้ว่า

"การศึกษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น อยู่ในขั้นต้น ยังไม่ถึงมัธยมได้ดำเนินไปตามสมควร สังเกตว่าทรงมีความเพียรและเฉลียวฉลาดพอสมควรแก่พระชนมายุ พระทัยโอบอ้อมอารีและมัธยัสถ์ในการใช้จ่ายไม่สุรุ่ยสุร่าย

ในเวลานี้กำลังศึกษาวิชาในภาษาฝรั่งเศส และความรู้ทั่วไป ทรงอ่านและเขียนภาษาฝรั่งเศสได้ตามควร ตามชั้นในโรงเรียน ส่วนภาษาไทย ทรงอ่านและเขียนได้บ้าง โดยพระราชชนนีเป็นครูช่วยสอนบางเวลา แต่ความรู้ยังอ่อนมาก ควรจะทรงภาษาไทยให้มากอีกสักหน่อยควบกันไป

กับที่วิชาที่ศึกษาในโรงเรียน ในทางศาสนาควรอบรมศึกษาให้รู้ธรรมในพุทธศาสนาตามควรแก่พระชนมายุกำกับไปด้วย การรักษานามัยและการอบรมทางบ้าน พระราชชนนีได้เป็นธุระเอาใจใส่เป็นอย่างดีและเลี้ยงดูอย่างฝรั่ง มีความรู้กว้างขวาง มี democratic ideas ไม่ถือองค์เป็นเจ้า การเรียนก็ดี การเล่นในโรงเรียนเวลาเลิกเรียน แล้วก็ คละปะปนกับเด็กอื่นทั่วไป เดิมโรงเรียนไม่ได้ให้สิทธิพิเศษอย่างใด แต่ภายหลังเมื่อทราบว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินขึ้น ทางโรงเรียนได้ให้ความอาทรักขามากขึ้น ข้อนี้ควรจะให้ราชเลขานุการประจำพระองค์เอาใจใส่และติดต่อกับโรงเรียน เพื่อให้ถวายอารักขาและช่วยเหลือเป็นพิเศษ ซึ่งทางโรงเรียนก็คงจะยินดี เพราะเป็นเกียรติยศแก่โรงเรียนเอง การระวังรักษาทางตำรวจมองซิเออร์ Jacquillard หัวหน้ากรมตำรวจ Canton de Vaud ได้รับรองเมื่อพบในการเลี้ยงอาหารที่ Hotel Royal ซึ่งพระยาราชวังสัน อัครราชทูตสยามกรุงปารีสได้เชิญมาเลี้ยงว่าจะเป็น ธุระคอยระวัง เมื่อจะประพาสไปที่ใด ขอให้แจ้งให้เขาทราบ เพื่อจะได้ส่งตำรวจไปคอยดูแล ในขณะที่อยู่โลซานยังไม่มีตำรวจมาประจำที่ประทับ แต่เข้าใจว่าเขาใช้ตำรวจสันติบาลนอกเครื่องแบบคอยระวังรักษาอยู่แล้ว เช่นเมื่อมีการรับรองที่ Palace Hotel มีตำรวจนอกเครื่องแบบไปประจำอยู่หลายคน หากว่าได้ย้ายจาก flat ไปอยู่เป็นบ้าน Villa บางทีอาจขอตำรวจไปประจำก็น่าจะได้

พระราชชนนีศรีสังวาลย์เล่าว่า เดิม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหัศจรรย์พระเสาะกระแสะ แต่ต่อมาบัดนี้ทรงสบายดีแล้ว พระวรกายอยู่ข้าง บอบบาง แต่ตามที่สังเกตทรงแข็งแรงดี ทั้งนี้ เห็นได้จากการไปทรงสเก็ตและเล่นสกีบนเขาที่ Caux

ที่ประทับ ณ เมืองโลซานคือ ๑๖ Avenue Tissot เป็นท่าเลดีพอควร แต่เป็น flat ประทับอยู่ชั้นล่าง ส่วนชั้นสูงขึ้นไปอีก ๓ ชั้นนั้น คนอื่นเขาเช่าอยู่ จะครบสัญญาเช่าในเร็ว ๆ นี้ พระราชชนนีศรีสังวาลย์แจ้งว่า เมื่อสิ้นสัญญาเช่าแล้วจะได้หาที่เช่าใหม่ให้เหมาะและดีกว่าที่เก่า ซึ่งข้าพเจ้าเห็นพ้องด้วยและสนับสนุนว่าเป็นสิ่งที่ควรอย่างยิ่งเพื่อให้สมแก่พระเกียรติยศและความเป็น Villa โดยเอกเทศด้วย อนึ่ง เวลานี้ยังไม่มีรถยนต์ส่วนพระองค์ ซึ่งควรมีเพื่อสะดวกแก่การเสด็จไปศึกษาที่โรงเรียนและเสด็จประพาส ขอนี้ได้เรียนพระราชชนนีเป็นการส่วนตัว"

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จพระราชดำเนินนิวัติประเทศไทย ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ขณะที่ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระบรมราชชนนี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากมลพรหมลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์ประทับ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

พระราชวังดุสิตเป็นเวลา ๒ เดือน จากนั้นก็ได้เสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ ทรงได้รับประกาศนียบัตรทางอักษรศาสตร์ (Bacheliree lettres) จากโรงเรียนยิมนาส คลาซิคเกอ กังโตนาล (Gymnase Classingue Cantonal) แห่งเมืองโลซานน์ และได้ทรงเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยโลซานน์ แผนกวิทยาศาสตร์ แขนงวิศวกรรมศาสตร์

หลังจากเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลพร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช สมเด็จพระบรมราชชนนีและสมเด็จพระเชษฐาธิราช เสด็จนิวัติประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๒ ครั้งนี้ทรงประทับ ณ พระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวัง ครั้นถึงวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ก็เกิดเหตุเศร้าสลดขึ้นในจิตใจของพลกนิกรชาวไทยเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตโดยพระแสงปืน ณ พระที่นั่งบรมพิมาน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ เมื่อดำรงพระอิสริยยศเป็นพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช ทรงเข้าศึกษาตามหลักสูตรชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนเมียร์มองต์ (Ecole Miremont) เมืองโลซานน์

ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖ เมื่อสำเร็จชั้นประถมศึกษาแล้วทรงเข้าศึกษาชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียน เอกอล นูเวลล์ เดอ ลา ซืออิส โรมองด์ (Ecole Nouvelle de la Suisse Romande) ที่เมืองแชลลี ซูโรลซันน์ (Chailly sur - Lausanne) ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนรับนักเรียนนานาชาติ และเน้นการสอนภาษา ๓ ภาษา คือภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศสและภาษาละติน ที่โรงเรียนแห่งนี้พระองค์มีห้องประทับอยู่ที่ห้องใต้หลังคาของโรงเรียนเป็นห้องเล็ก ๆ แคบ ๆ

หลังจากทรงครองราชย์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จไปที่โรงเรียนนี้ มีสเตอร์บุลเลต์ อาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๕๒ ถึง ค.ศ. ๑๙๙๑ เล่าว่า วันหนึ่งในตอนบ่ายมีคนวิ่งมาบอกว่า King of Siam มา ท่านรู้ว่าเป็นพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันของไทย เคยเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียน และครูบางคนที่เคยถวายการสอนเคยเป็นพระอาจารย์ก็ยังคงสอนอยู่ ปีที่พระองค์เสด็จนั้น แม้กระทั่งแม่บ้านของโรงเรียนก็ยังคงเป็นคนเดิม อาจารย์ใหญ่บุลเลต์กับแม่บ้านวิ่งออกมาพบกันที่ลานหน้าตึกเพื่อรับเสด็จ

“ผมออกมาเห็นภาพกำลังประทับยืนอยู่ข้างรถสปอร์ตที่ทรงขับมาเพียงลำพังพระองค์เดียว ไม่มีข้าราชการบริวาร ไม่มีกองอารักขา มีรับสั่งว่าอยากมาดูโรงเรียนเก่า จากนั้นเสด็จไปประทับที่

ได้ต้นไม้ ทางเราบริหารจัดการหาเครื่องวางมาตั้งถวาย และไปตามหาครูเก่า ๆ มา ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับพวกเราและประทับอยู่ที่นี้ถึง ๒ ชั่วโมงทีเดียว”^{๙๐}

สำหรับที่ประทับนั้น เพื่อให้เป็นการสมพระเกียรติแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชชนนีก็ทรงขอเช่าที่ประทับซึ่งเป็นอาคาร ๓ ชั้น ที่เมืองปูยียี (Pully) ซึ่งตั้งอยู่ติดกับเมืองโลซันน์ และตั้งชื่อที่ประทับหลังนี้เป็น วิลล่า วัฒนาวา (Villa Vadhana)

พระตำหนักวิลล่าวัฒนาวาตั้งอยู่เลขที่ ๕๐ Chamblandes Dessus อยู่ระหว่างถนน Tour Haldimand กับถนน General Guisan เมืองปูยียีเป็นเมืองเล็ก ๆ ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองโลซันน์ หน้าพระตำหนักหันไปทางทะเลสาบ Lac Léman มองเห็นเทือกเขาแอลป์

หลังจากวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาเนนทมิดลเสด็จสวรรคตแล้ว รัฐบาลได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติขณะนั้นพระองค์มีพระชนมายุ ๑๘ ปี ๖ เดือน ๔ วัน จึงยังไม่ทรงสามารถบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เองได้ รัฐสภาจึงตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นประกอบด้วย พระสุธรรมวิจิตรชัย พระยานลราชสุวัจน์และนายสงวน จุฑาเดมิย์ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์บางท่าน

^{๙๐} เก็บรายละเอียดมาจาก เที้ยวรอบโลก ฉบับหนึ่ง (ต้นฉบับคงอยู่แต่ค้นไม่พบเลขที่ฉบับ ปีที่พิมพ์ และชื่อผู้เขียนบทความ).

คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ชัยนาทนเรนทร และพระยามานวราชเสวี (ปลอด
ณ สงขลา) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น
ยังทรงมีพระราชภารกิจทางด้านการศึกษา เมื่อ
ประทับในประเทศไทยได้เพียง ๙ เดือนในวันที่ ๑๙
สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ก็ต้องเสด็จพระราชดำเนินกลับ
ไปยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์อีก เพื่อทรงศึกษาต่อ
ณ มหาวิทยาลัยโลซานน์ ครั้งนี้พระองค์ทรงเลือก
ศึกษาวิชากฎหมายและวิชารัฐศาสตร์แทนวิชา
วิศวกรรมที่ทรงศึกษาอยู่เดิม

เมื่อครั้งที่ทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราช
หัตถเลขาถึง อุทัย ศุนิณต์ พระสหายซึ่งต่อมาได้
เป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา ความตอนหนึ่งว่า^{๓๓}

“ข้าพเจ้าไม่เคยตระหนักว่าประเทศ
ของข้าพเจ้าคืออะไร และเกี่ยวข้องกับข้าพเจ้า
แค่ไหน ไม่ทราบตราบนครทั้งข้าพเจ้า
ได้เรียนรู้ที่จะรักประชาชนของข้าพเจ้า เมื่อได้
ติดต่อกับเขาเหล่านั้น ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าสำนึก
ในความรักอันมีค่า ข้าพเจ้าไม่เป็นโรคคิดถึง
บ้านที่จริงจังอะไรนัก แต่ข้าพเจ้าได้เรียนรู้โดย
การทำงานที่นี้ว่า หน้าที่ของข้าพเจ้าในโลกนี้
คือการได้อยู่ท่ามกลางประชาชนของข้าพเจ้า
นั่นคือคนไทยทั้งปวง”

ระหว่างที่ประทับอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์
แลนด์นั้น พระองค์ได้ทรงพบกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์
กิตติยากร ธิดาในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรี
สุรนาถ พระเจ้าหลานเธอในรัชกาลที่ ๕ (ขณะ
ที่เสด็จกรมหมื่นฯ ทรงเป็นอัครราชทูตไทยประจำ
สำนักเซ็นท์เจมส์ประเทศอังกฤษ) และหม่อม
หลวงบัว ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ต่อมา
วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงหมั้นกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์
เป็นการภายใน ณ โรงแรมวินด์เซอร์ เมืองโลซานน์
ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จากนั้นเมื่อถึงเดือนมีนาคม
พ.ศ. ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
อดุลยเดชก็ได้เสด็จนิวัติประเทศไทยพร้อมด้วย
พระคู่หมั้นในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จากนั้น
วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีราชาภิเษก
สมรสขึ้น ณ ตำหนักของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา
บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ วังสระปทุม
ต่อมาวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ โปรดให้
ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณ
ราชประเพณี ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณพระบรม
มหาราชวัง พร้อมกับเฉลิมพระปรมาภิไธย ตาม
จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร

^{๓๓} อังโน เมลิตซาว (นามแฝง). “ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์” สกูลไทย ฉบับที่ ๒๓๑๐, (กันยายน, ๒๕๔๙)
: ๘๘. และโปรดดูรายละเอียดของ พระราชประวัติช่วงนี้ จากฉบับที่ ๒๓๐๙ - ๒๓๑๔ กับ สารานุกรมไทยฉบับกาญจนาภิเษก น. ๑๕ - ๓๙.

รามธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร” และในวันนั้นก็พระราชทาน พระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดิน โดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

งานองคมนตรี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชนี้ พระองค์โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง องคมนตรีเพื่อปฏิบัติราชการในงานราชการแผ่นดินหลายครั้ง สำหรับเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ นั้นท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นองคมนตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ขณะนั้นท่าน อายุ ๖๗ ปี ท่านได้ปฏิบัติราชการในหน้าที่องคมนตรี ตลอดมาจนกระทั่งถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ซึ่งท่านมีอายุ ๘๒ ปี จึงขอพระราชทานกราบ ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เพราะเข้าสู่วัยชรา แล้ว พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ประธานองคมนตรี ทรงมีหนังสือตอบเจ้าพระยา ศรีธรรมมาธิเบศว่า การที่ขอพระราชทานกราบ บังคมลาออกจากตำแหน่งนั้น “ความทราบฝ่า ละอองธุลีพระบาทแล้ว โปรดเกล้าฯ ว่า ยังไม่เต็ม พระราชหฤทัยให้เจ้าคุณลาออก เพราะทรงนับถือ ความคิดเห็นอันเที่ยงตรงยุติธรรมของเจ้าคุณ”

ก็เป็นอันว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่โปรดให้เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศลาออก ท่าน จึงรับราชการถวายงานใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทใน ตำแหน่งองคมนตรีอีกต่อไป

เมื่อถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๔ ขณะที่ ท่านมีอายุ ๘๕ ปี ท่านได้กราบบังคมทูลถวาย บังคมลาออกอีกครั้งหนึ่ง ท่านบันทึกไว้ว่า

“เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๔ ได้ไปประชุม องคมนตรีและได้กราบทูลถามเสด็จประธาน องคมนตรีว่า ตามที่ได้ถวายใบลาออกจากองคมนตรี นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มาว่าอย่างไร ประธานองคมนตรีรับสั่งว่า เสียใจยังไม่ได้ถวาย หนังสือใบลา นั้น โดยได้ปรึกษาคณะองคมนตรี เห็นพ้องต้องกันว่า ยังมีความสามารถควรจะฉลอง พระเดชพระคุณต่อไปก่อน ประธานองคมนตรี ได้ขอร้องให้อยู่ในคณะองคมนตรีต่อไปจนถึงเวลา อันสมควร จะได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณา

ต่อมาวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๔ ได้ไปประชุม องคมนตรี เมื่อเสร็จการประชุม หม่อมราชวงศ์ ทวีสันต์ ลดาวัลย์ ราชเลขาธิการ ได้เข้ามาเฝ้า ประธานองคมนตรีต่อหน้าองคมนตรีทั้งหลาย ประธานองคมนตรีได้รับสั่งกับราชเลขาธิการว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศได้ยื่นใบลาต่อท่าน ขอกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งองคมนตรี ท่านยังไม่ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นเวลา ๑ เดือนเศษแล้ว จะคิดอย่างไรดี ราชเลขาธิการ จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายได้ไหม ทั้งนี้พระองค์ท่าน (เสด็จในกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร-ผู้เรียบเรียง) ก็ปรารถนาจะกราบถวายบังคมลาออกด้วย เพราะ อยู่ในฐานะเดียวกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ทรงแต่งตั้ง ผู้อื่นเข้ามาแทนได้ โดยไม่ เองทรงเกรงใจ

ราชเลขาธิการได้กราบทูลว่า จะให้ราชเลขาธิการนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายหรือพระองค์ท่านจะทูลเกล้าฯ ถวายก็มีผลอย่างเดียวกัน เพราะทราบพระราชประสงค์ดีว่า ในเวลานี้ยังไม่มีใครที่จะเข้ามาแทนได้ เพราะว่าท่านทั้งสองเป็นผู้อาวุโสและมีประสบการณ์เป็นที่นิยมของข้าราชการและปวงชนทั่วไป ยากที่จะหาคนอื่นแทน ทั้งเป็นเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อบ้านเมืองไม่สู้จะราบคาบนัก ถ้ามีเหตุการณ์สำคัญขึ้นก็จะได้ปรึกษาหารือได้ จึงเห็นว่าการที่จะนำใบลาขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายนั้นนอกจากจะยังไม่เป็นผลแล้วจะเป็นที่ขุนเคืองพระยุดลบท ทางดีที่สุดจะต้องรอไว้ก่อนจนกว่าจะถึงเวลาเหมาะสมในกาลข้างหน้าประธานองคมนตรีเห็นชอบด้วย”

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์รับราชการสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไกล่เบี่ยงพระยุดลบทตลอดมาอีกเป็นเวลาถึง ๓ ปี ครั้นถึงต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ขณะนั้นท่านอายุได้ ๕๐ ปี ท่านกราบบังคมทูลขอลาออกจากตำแหน่งองคมนตรีอีกเป็นครั้งที่ ๓ ครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตโดยมิได้ทรงแต่งตั้งองคมนตรีแทน ตามหนังสือของราชเลขาธิการ ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๕๐๘ ความในหนังสือฉบับนั้น ตอนหนึ่งมีว่า

“ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว มีพระราชกระแสว่า เนื่องจากความจำเป็นอันเกี่ยวกับสุขภาพของ ฯพณฯ ซึ่งไม่สามารถจะสนองพระเดชพระคุณตามที่ได้กราบบังคมทูล ก็จำเป็นต้องทรงรับสนองตามความประสงค์ของ ฯพณฯ ด้วยพระราชหฤทัยห่วงใยและทรงเสียดายเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ดี แม้ว่า ฯพณฯ จะมีได้สนองพระเดชพระคุณในหน้าที่องคมนตรี หากมีราชการใดที่มีปัญหาขัดข้อง ก็จะได้นำไปขอรับคำปรึกษาหารือจาก ฯพณฯ ตามโอกาส”

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์รับราชการไกล่เบี่ยงพระยุดลบทในหน้าที่องคมนตรี รวมเป็นเวลา ๒๓ ปี

เห็นควรจะบันทึกรายละเอียดไว้ส่วนหนึ่งด้วยว่า ขณะที่ปฏิบัติหน้าที่องคมนตรีนั้น เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ์ได้ทำหน้าที่เป็นประธานองคมนตรีชั่วคราวด้วยคราวหนึ่ง กล่าวคือ ในระหว่างที่พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร^๑ เสด็จราชการในต่างประเทศเมื่อ

^๑ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เป็นโอรสพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา (ต้นราชสกุล โสณกุล) ประสูติวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๘ พระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าชายธานีวัต ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีวัต และใน พ.ศ. ๒๔๙๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ล้นพระชนม์วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๗

(พระราชประวัติและพระประวัติเจ้านายอ้างอิงจาก บรรเจิด อินทจินทรย์, ราชสกุลพระบรมราชวงศ์จักรี, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๙.).

เดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๖ นั้น
เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศได้ทำหน้าที่ประธาน
องคมนตรีชั่วคราว

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศใช้ชีวิตใน
บ้านปลายอย่างมีความสุขสมบูรณ์ ด้วยสุขภาพ
ตามควรแก่คนวัยชรา และแม้อยู่ในวัยชราซึ่งต้องมี
แพทย์ พยาบาลคอยดูแลปรนนิบัติก็ตาม แต่ความ
ทรงจำของท่านยังดีมาก ไม่หลงลืมและสามารถ
จำบุคคลกับเหตุการณ์ในอดีตได้อย่างแม่นยำ
ต่อมาเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ ท่านป่วยเป็น
โรคไข้วัดใหญ่ และโดยที่ไม่มีใครคาดคิด คืบวันที่
๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๕ เวลาประมาณ ๒๐
นาฬิกา ท่านก็ได้ถึงแก่อสัญกรรมโดยกะทันหัน
ด้วยความสงบ ณ บ้านจิตตสุข ๔๕ ตรอกเวท
ถนนสีลม กรุงเทพมหานคร สิริรวมอายุได้ ๙๐ ปี
๑๑ เดือน ๘ วัน

เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท
ว่าเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศถึงแก่อสัญกรรม
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานเกียรติแก่ศพเป็นอย่างสูง

โดยได้ทรงรับศพไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์
โดยตลอด กับทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพวงมาลาของหลวงและของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถวางประดับหน้า
โกศศพทั้งในวันตั้งศพวันแรกและในวันบำเพ็ญ
พระราชกุศล ๗ วัน เมื่อถึงการพระราชทานเพลิง
ศพก็ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกรเมรุพระราชทาน
และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
พระมหากรุณา ๘ เสด็จพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุ
หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

ขอขอบพระคุณ

๑. ท่านอาจารย์เอียร์ เจริญวัฒนา ใน
การอนุเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์กฎหมาย
และการศาล

๒. พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษม
ศรี ในการอนุเคราะห์ข้อมูลด้านพระประวัติเจ้านาย

๓. ท่านสุรพล ศุขอังจะสกุล ในการ
ตรวจทานต้นฉบับ

การทำให้ความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

การดำเนินความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท*

สุรพล สุขอังจะสกุล**

“สถาบันตุลาการเป็นอำนาจสำคัญในชีวิตของประเทศชาติและเป็นอำนาจที่มาจากคุณธรรม ตามที่ท่านได้ปฏิญาณเมื่อสักครู่นี้คือความยุติธรรม เป็นอำนาจที่มีประสิทธิภาพสูงและไม่ได้อาศัยอาวุธยุทธโธปกรณ์ ไม่ได้อาศัยอำนาจอื่น ฉะนั้นคำปฏิญาณนี้จึงมีความสำคัญและจะต้องให้ซาบซึ้งลงไปในชีวิตใจ จะต้องคิดและทำตลอดชีวิตต่อไป เพราะว่าประชาชนจะมีความสุข มีความก้าวหน้า มีความปลอดภัยก็ด้วยอาศัยความยุติธรรม” °

ไม่ว่าใครจะเป็นผู้เขียนประวัติศาสตร์ ผู้เขียนเชื่อมั่นว่าเขาเหล่านั้นก็ไม่อาจแปรเปลี่ยนความจริงที่เป็นจริงไปได้ความจริงที่กล่าวถึงนั้นคืออำนาจตุลาการเป็นอำนาจทางการเมืองการปกครองเพียงอำนาจเดียวที่ได้รับพระราชทานจากองค์พระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยไม่ต้องใช้กำลังบังคับแย่งชิงจากพระมหากษัตริย์

ดังเช่นอำนาจทางการเมืองการปกครองอื่นและยังคงยืนหยัดหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรมอย่างเที่ยงธรรมเสมอมา

ในนามของความยุติธรรม ซึ่งเป็นเสมือนสมบัติอันล้ำค่าทางจิตใจที่สามารถส่งผลกระทบที่เป็นรูปธรรมต่อสังคมอย่างกว้างขวาง เป็นสิ่งที่ทุกปัจเจกชนในทุกสังคมต่างมุ่งค้นแสวงหา ตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์โดยสร้างสรรค์วิธีการเพื่อเข้าถึงเริ่มต้นแต่พยายามเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันแม้ยังคงแตกต่างกัน แต่ผลที่คาดหวังว่าควรจะได้รับเพียงมีส่วนต่าง และต่างร่ำร้องเรียกหาในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการวิงวอนร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยการบวงสรวง บูชาทั้งด้วยวัตถุ ชากชีวิตและที่คิดรุนแรงไปถึงการใช้ชีวิต ทั้งชีวิตตนตลอดจนชีวิตอื่นหรือใช้วิธีการเรียกร้องอื่น ที่อาจยืนบนหลักคิดชีวิต คือ อาวุธ เพื่อยื้อยุติธรรมมาสู่ตนหรือคนที่รักซึ่งตามความเชื่อ และตามความเข้าใจของ

* ประการแรกผู้เขียนต้องขอขอบกราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทขอพระราชทานอภัยโทษในความคลาดเคลื่อน ที่หากจะพึงมีจากความเข้าใจของผู้เขียนเองจากการนำพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสมาอ้างอิงและขอความกรุณาท่านผู้รู้ทุกท่านโปรดชี้แนะ.

** ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล.

° พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวงเจ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาตุลาการ วันอังคารที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๐.

ผู้ครองอำนาจที่จะจัดสรร กระบวนการที่ปวง
ประชาเรียกร้องก็มักถูกมองด้วยสายตาส่งที่
มุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยว่าเป็นการกระทำที่
กระทบต่อความยุติธรรม แน่แน่นอนฝ่ายเรียกร้องก็
มักใช้กระบวนการเพื่อให้มีการตอบโต้ โดยเฉพาะ
การมุ่งไปยังวิธีการตอบโต้ที่มีผลให้ผู้ตอบโต้
ต้องตกต่ำทำให้การเรียกร้องมีส่วนกลับกลาย
เป็นการทำให้เสียความยุติธรรมด้วย จึงมีฝ่ายที่
อ้างว่าต้องได้รับการปฏิบัติเพื่อให้สังคมได้รับการ
ชดใช้คืนซึ่งความยุติธรรมและความสงบเรียบร้อย
วิธีปฏิบัติที่อ้างว่าเพื่อรักษาความยุติธรรม นั้นไม่
แน่ว่าอีกฝ่ายจะพึงใจ แต่ท้ายที่สุดประวัติศาสตร์
ที่ผ่านมาหากผู้เรียกร้องได้รับชัยชนะได้รับอำนาจ
เต็มในการจัดสรรทรัพยากรก็มักจะมีผู้เรียกร้อง
กลุ่มใหม่มาทวงถามหาความยุติธรรมเสมอ
น่าสงสัยเช่นกันว่าทำไมความยุติธรรมในรอบ
อำนาจจึงขาดโอกาสที่จะเข้าถึงสาธารณชนจน
ต้องรวมกันชวนชวนความไขว่คว้าเสมอมาแล้ว
กระบวนการยุติธรรมในอำนาจวางตนเช่นไร

เมื่อคนทั้งหมดหลุดพ้นจากสถานะความ
เป็นทรัพย์สินของผู้มีอำนาจตามกติกาสากลสิ่งที่
ได้รับการจัดสรรตามกติกาภายในมักกล่าวกันว่า
ได้รับสิทธิเท่าเทียมในกติกาเดียวกันโดยละวาง

เงื่อนไขพื้นฐานแห่งปัจจัยที่ไม่เท่าเทียมกันทั้งทาง
วัตถุ ความรู้ที่รู้ รวมทั้งวิธีการเพื่อให้ได้รับความ
ยุติธรรมและความเข้าใจในความยุติธรรมที่ไม่แน
ว่าจะถูกต้องตรงกันหรือไม่ มีบ่อยครั้งที่ผู้เขียนเคย
รับทราบ มีผู้เข้าใจว่าความยุติธรรมคือได้ในสิ่งที่
ตนพอใจไม่ว่าจะได้มาโดยวิธีการใด หรือใครเป็น
ผู้ดำเนินการให้ไม่ว่าสิ่งที่ได้ที่พอใจจะมีความชอบ
ธรรมระดับใด เพราะต่างมีประโยชน์ที่อาจได้รับ
จากสิ่งที่เรียกว่ายุติธรรมนั้นต่างกัน และ “ความ
ยุติธรรมของคนหนึ่งอาจเป็นความอยุติธรรม
ของคนอื่น เพราะว่าคนต้องมีผลประโยชน์”^๙
“ความจริงคนแต่ละคนก็เชื่อได้ว่าไม่ปรารถนาที่
จะหา ความทุกข์แต่บางทีเพราะเหตุว่าต้องการที่
จะหา ความสุขนั่นเอง จึงหาทางที่อาจผิด ไม่ถูกต้อง
ตามเรื่องของศีลธรรมหรืออาจจะเป็นการเบียดเบียน
ผู้อื่นได้”^{๑๐} ความเสมอภาคเท่าเทียมที่ทฤษฎีทาง
กฎหมายจัดสรรให้ภายใต้พื้นฐานดังกล่าวจึงกลายเป็น
เป็นมูลเหตุแห่งการเรียกร้องแสวงหาความยุติธรรม
ในกาลต่อมาอย่างต่อเนื่อง และเพราะการที่
ยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ยึดมั่นว่าเป็นยุคแห่งความเป็น
นิติรัฐที่รัฐยอมรับและบังคับตาม ‘กฎหมาย’ ที่เป็น
บันทึกข้อตกลงของผู้มีอำนาจไม่ว่าจะได้อำนาจมา
โดยทางใดและให้ใครมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายนั้น

^๙ พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวงเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๗.

^{๑๐} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษาประจำกระทรวงในโอกาสเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๒.

สัญลักษณ์ถูกใช้เป็นสื่อแทนเจตนาและสาระของข้อบังคับที่อ้างว่าตกลงกันแล้วนั้นและพลันภายหลังจากที่ตกลงกันมันก็จะกลายเป็นอดีตไปทันที การนำมาบังคับแก่ทุกคนทั้งที่รู้และไม่รู้หรือไม่เข้าใจความหมายก่อนพัฒนาและที่พัฒนาแล้วของสัญลักษณ์นั้น การบังคับดังกล่าวเป็นการบังคับเพื่อรักษาอดีตให้คงเป็นจริงในสภาพแห่งบริบทขณะพิพาท และในขณะที่ใช้กระบวนการเพื่อหิบบิ้นความยุติธรรมก็เป็นช่วงเวลาต่อมาในกำหนดอายุความที่กำหนดไว้ตั้งแต่หนึ่งถึงยี่สิบปีหลังจากมีการกระทำที่ละเมิดกฎหมายในทางอาญาหรือน้อยกว่าในกรณีที่ไม่มีการร้องทุกข์ เป็นการหิบบิ้นความยุติธรรมตามเงื่อนไขในอดีตโดยบุคคลผู้ทำหน้าที่ ในกรอบเวลาและบริบททางสังคมปัจจุบัน นั่นเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าในการบังคับใช้กฎหมายความยุติธรรมภายใต้เงื่อนไขเช่นนั้นเป็นความยุติธรรมที่พอเพียงหรือไม่ ดังนั้นสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกยุติธรรมได้ในบริบทดังกล่าวจึงตกเป็นภาระแก่บุคคลที่มีหน้าที่อันได้แก่ผู้ทำหน้าที่ในทางกฎหมายทั้งหลาย

ทำไมเราจึงต้องมุ่งมั่นบังคับตามกฎหมายด้วยความเชื่อว่าการปฏิบัติตามกฎหมายเป็นการรักษาความยุติธรรม จึงก่อให้เกิดคำถามตามมาว่ากฎหมายกับความยุติธรรมเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่ ซึ่งเราเข้าใจได้อย่างซาบซึ้ง แน่ชัดตามรอยพระยุคลบาทว่า “โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย...” “และ “กฎหมายนั้นไม่ใช่ตัวความยุติธรรม” “ แต่เราปฏิบัติกันอย่างไรเพื่อให้สังคมโดยเฉพาะปัจเจกบุคคลได้รับความเป็นธรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกันอีกชั้นหนึ่งว่าความเป็นธรรมกับความยุติธรรมเป็นสองชื่อเรียกที่มีเพียงสิ่งเดียวหรือมากกว่า เพราะมี “...บางคนที่ปฏิบัติการในด้านกฎหมายก็คงได้เห็นเหมือนกันว่ามีคดีบางคดีที่เราารู้ได้ว่าตามความเป็นธรรมเขาควรที่จะชนะความ แต่ตามความยุติธรรม ตามตัวหนังสือ เขาต้องแพ้” “

แม้จะมีพระราชดำรัสดังกล่าวแต่ในทางปฏิบัติของนักกฎหมายก็ยังคงยึดถือตัวบทกฎหมาย

^๙ พระบรมราชโองการในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ เนติบัณฑิตยสภา วันจันทร์ที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๕.

^{๑๐} พระบรมราชโองการในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้วิชาความรู้ชั้นเนติบัณฑิต สมัยที่ ๓๓ ปีการศึกษา ๒๕๑๓ ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๑๔.

^{๑๑} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวัน “นิติศาสตร์รำลึก” ครั้งที่ ๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันศุกร์ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๑๓.

เป็นหลักเพราะเหตุใด เพราะระบบหรือเพราะความไม่เข้าใจระบบ ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของกฎหมายและระบบกฎหมายของนักกฎหมาย

หากสนใจติดตามพระราชดำรัสต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายจะพบว่าส่วนที่สำคัญและเป็นสิ่งที่ได้รับการย้ำเน้นตามพระราชดำรัสหรือพระบรมราโชวาทเสมอมาคือเกี่ยวกับตัวผู้ปฏิบัติในทางกฎหมายทั้งเป็นเพียงผู้สำเร็จการศึกษาทางกฎหมายเพื่อเข้าทำหน้าที่ในทางกฎหมายเช่นผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิต หรือศึกษาในคณะนิติศาสตร์หรือทนายความ ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยตำรวจ และโดยเฉพาะผู้พิพากษาว่าตัวผู้ใช้กฎหมายมีความสำคัญ “เพราะว่าที่เวลานี้มีปัญหามาก็เพราะโดยมากใช้ความรู้ในทางวิชาการส่วนหนึ่งและใช้ปัญญ่อีกส่วนหนึ่งแยกกัน ซึ่งวิชาการและปัญญานั้นแยกกันไม่ได้...ปัญญานี้ไม่ได้หมายถึงความเฉลียวฉลาดเท่านั้นเองคือไม่ได้หมายถึงเฉลียวฉลาดในทางวิชาการ แต่เฉลียวฉลาดในทางธรรมะคือมีความรู้ว่าจะอะไรควรไม่ควร เห็นการไกล เกือบจะเป็นผู้ที่มีปัญญาเห็นทางสว่าง แทบจะมองอนาคตได้ เพราะที่ใช้ปัญญาสอง วิธีจะใช้ปัญญามาสองทางของตนคืออาศัยเหตุผล ถ้าเราใช้ปัญญา

ในทางที่ถูกเท่ากับจะเห็นอนาคตได้เพราะว่าเราเห็นที่ผ่านมาเป็นอย่างไรมีกฎเกณฑ์อย่างไร”^๗

ตัวอย่างหนึ่งที่อาจเป็นปัญหาจากกระบวนการใช้ปัญญา ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะปรากฏตามพระราชกระแส เช่น กรณีเกี่ยวกับที่ดินและสิทธิในที่ดินซึ่งเชื่อมโยงถึงกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ ที่ว่า

“กฎเกณฑ์ใดจะทำให้ผู้ใดจะมีกรรมสิทธิ์แล้วไม่เบียดเบียนกัน และกฎหมายจะเข้าไปตัดสินอย่างไรว่าใครมีสิทธิ์ ก็ตามหลักนั้นว่า ผู้ที่มีใบสำคัญจึงจะเป็นเจ้าของที่ดินได้ แต่ความจริงเดี๋ยวนี้คนที่ทำงานในที่ดินเป็นเวลาเป็นสิบ ๆ ปีได้ทำให้ที่ดินนั้นเป็นประโยชน์ขึ้นมาโดยไม่ได้เบียดเบียนคนอื่น เป็นคนไม่มีสิทธิ์ถ้าไม่มีใบอะไรอย่างหนึ่งที่แสดงกรรมสิทธิ์ ส่วนผู้ที่ไปอำเภอแล้วไปขอใบสำคัญในเรื่องที่ดินแล้วนายอำเภอบอกว่าที่ดินว่างเปล่า จ้องได้ เป็นผู้ได้กรรมสิทธิ์หรือยังจ้องไม่ได้เพราะเป็นป่าสงวน เมื่อป่าสงวนยกเลิกไปก็ผู้นั้นมีสิทธิ์ก่อน ไม่ได้นึกถึงคนที่อยู่ข้างในเพราะไม่เคยเห็น อย่างนี้ใครจะเป็นผู้คุ้มครองประชาชนที่ทำงาน ที่เชื่อได้ว่าเป็นคนที่มีความสุจริตที่ไปบุกเบิกโดยที่ไม่ทราบว่าเป็นป่าสงวนหรือไปบุกเบิกก่อนที่ป่านั้นถูกสงวนไว้ตามกฎหมาย”^๘

^๗ พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการ เนติบัณฑิต สมัยที่ ๒๔ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๕ มีนาคม ๒๕๑๗.

^๘ พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวัน “นิติศาสตร์รำลึก” ครั้งที่ ๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันศุกร์ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๑๓ นอกจากนั้นยังปรากฏจากพระราชดำรัสเกี่ยวกับการสิทธิการทำกินของราษฎรอีกหลายครั้ง.

หากผู้ใช้กฎหมายเอาแต่ยึดมั่นตามตัวบทกฎหมายตามตัวอักษรที่เป็นกรอบเกณฑ์ยึดเอาข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับหลักฐานทางทะเบียน^{*} โดยที่ประชาชนก็ไม่อาจนำสืบพิสูจน์หักล้างหรือไม่เข้าใจวิธีการพิสูจน์มีเพียงความบริสุทธิ์ใจตามข้อเท็จจริงที่ตนมี ในภาวะที่ศาลวางตัวเป็นกลางตามหลักกล่าวหาที่แม้จะเปิดให้ใช้อำนาจในทางไต่สวนเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม^{๐๐} แต่ด้วยความหวั่นต่อความเป็นธรรมที่ตนอาจได้รับจากผู้มีอำนาจ เพราะการใช้อำนาจในทางไต่สวนซึ่งผู้เขียนเห็นว่าน่าจะมีการพิจารณาสร้างสมดุลระหว่างหลักการในทางไต่สวนและระบบกล่าวหาให้เหมาะสมกับคนและคดี โดยผู้เขียนเห็นว่านักกฎหมายทั้งหลายควรจะได้พิจารณาข้อสังเกตจากพระราชดำรัสนี้

“ความจริงผู้พิพากษานั้นโดยมากบอกว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ฟังในศาลเป็นสิ่งที่จะต้อง

รับมาพิจารณา ถ้าไม่ใช่เรื่องที่อยู่ในโรงศาลไม่ให้พิจารณาตามหลักเขาว่าอย่างนั้น แต่ความจริงที่จะต้องรับพิจารณา ต้องรู้ว่านอกโรงศาลทำอะไร หมายความว่าประชาชนอยู่เป็นอย่างไร หรือผู้ที่เข้ามาเป็นคู่คดีในศาล เขาเป็นใคร เขาทำอะไร มิฉะนั้นท่านจะไม่เข้าใจ ท่านจะไม่รู้จะทำอย่างไร ท่านจะไม่สามารถพิจารณาว่าอะไรถูก อะไรไม่ถูก ฉะนั้นท่านต้องเปิดหูเปิดตา...และพิจารณาว่าโลกนี้เป็นอย่างไร ชีวิตของประชาชนเป็นอย่างไร ที่ใช้คำว่า ‘ประชาชน’ หมายถึงทั้งผู้ที่เป็นขานาขาวไว้ ผู้ที่เป็นคนขับรถบรรทุกหรือจะเป็นใครก็ตามเป็นประชาชนทั้งนั้น ว่าเขามีชีวิตอย่างไร และมีเหตุผลใดที่จะเกิดคดีกันในโรงศาล” ^{๐๐}

แต่เมื่ออ้างกรอบเกณฑ์ตามกฎหมายในลักษณะดังกล่าวประชาชนก็อาจต้องแพ้ “...จึงเป็นปัญหาสำคัญว่าความยุติธรรมนั่นเองจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นมาได้ทำให้

* ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๓๗๓ บัญญัติว่า “มาตรา ๑๓๗๓ ถ้าทรัพย์สินเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ได้จดทะเบียนไว้ในทะเบียนที่ดิน ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลผู้มีชื่อในทะเบียนเป็นผู้มีสิทธิครอบครอง”.

^{๐๐} ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา ๔๖ บัญญัติว่า.

“มาตรา ๔๖ เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังไม่ได้กิดหรือเป็นพยาน หลักฐานที่รับฟังได้ แต่ได้ยื่นฝ่าฝืนตอบทบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ให้ศาลปฏิเสธไม่รับพยานหลักฐานนั้นไว้
เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดฟังเพื่อยเกินสมควร หรือประวิงให้ชักช้า หรือไม่เกี่ยวข้องแก่ประเด็น ให้ศาลมีอำนาจงดการสืบพยานหลักฐานเช่นนั้น หรือพยานหลักฐานอื่นต่อไป

เมื่อศาลเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมเป็นการจำเป็นที่จะต้องนำพยานหลักฐานอื่นอันเกี่ยวกับประเด็นในคดีมาสืบเพิ่มเติม ให้ศาลทำการสืบพยานหลักฐานต่อไป ซึ่งอาจรวมทั้งการที่จะเรียกพยานที่สืบแล้วมาสืบใหม่ด้วย โดยไม่ต้องมีฝ่ายใดร้องขอ”.

^{๐๐} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลยุติธรรมเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเรีงวังไกลกังวล วันศุกร์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕.

เกิดความเข้าใจผิดและเกิดตีร้นฟันแทงกันลงท้าย ก็ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล ต้องลงโทษกันโดยมิเป็นธรรม แต่พวกที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายก็บอกว่า ‘ต้องทำตามตัวบทกฎหมาย ตามตัวหนังสือ’^{๑๒}

เมื่อเป็นดังนี้แล้วความเป็นธรรมกับความยุติธรรมนั้นนักกฎหมายทั้งหลายจะทำเช่นไร จะใช้ปัญญาอย่างไรที่จะให้เป็นธรรม “แต่ถ้าเรามีปัญญาจริง ๆ ส่องความไปข้างหน้า”^{๑๓} มองการณ์ไกลมองให้เห็นอนาคตให้ได้ อนาคตที่เราต้อง ‘ส่องความ’ ด้วยปัญญาให้เห็นนั้นควรเป็นเช่นไร

เราควรสร้างนักกฎหมายเช่นไร เป็นหน้าที่ของนักกฎหมายในการดำเนินรอยตามพระยุคลบาท ด้วยการสร้างคุณลักษณะเช่นนั้นในหมู่นักกฎหมาย และควรจัดลำดับความสำคัญของกลุ่มที่จะต้องเริ่มก่อนให้ได้อย่างเร่งด่วน ส่วนกรอบการสร้างวิธีการมองอนาคตนั้นควรเป็นอนาคตจากฐานของกฎหมายนั้น จากฐานของเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนั้นหรือระบบกฎหมาย หรือกฎหมายทั้งหมด นี่คงเป็นปมประเด็นที่นักกฎหมายต้องใช้ปัญญาส่องความอย่างจริงจังต่อไป โดยผู้เขียนเห็นว่าผู้พิพากษาน่าจะเป็นผู้นำในการเร่งดำเนิน

ความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท

ในการใช้ปัญญาส่องความในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำผิดนั้น พระองค์ท่านทรงกล่าวถึงหน้าที่ของผู้พิพากษาว่า “...เป็นหน้าที่ของท่านจะดูว่า ที่คนทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องมาจากอคติข้อใด และจะได้รู้ว่าเขาผิดหรือไม่ผิด”^{๑๔}

“ถ้าเป็นคดีอาญาก็จะดูว่าการก่อการนั้น จะทำให้ความผาสุกของส่วนรวมเสียหายไปเพราะว่าทำสิ่งที่ผิดศีลธรรมโดยตรง เราก็จะต้องดูว่าทำไมเขาจึงต้องทำอย่างนั้น เพื่อที่จะเข้าใจเต็มที่ในการที่ได้กระทำผิด หรือสามารถที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ของผู้พิพากษาในการตัดสินความผิดหนักเบาแค่ไหน ฉะนั้นการที่จะต้องรู้ใจของผู้ที่จะเป็นอาจเรียกได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์ของการงานเราต้องรู้ใจเขา เมื่อรู้ใจก็ต้องรู้เกี่ยวข้องกับชีวิต ข้อนี้เป็นเรื่องยากสำหรับผู้ที่เป็นผู้พิพากษา เพราะว่าจะต้องรู้จักจิตใจของบุคคลในทางที่เป็นจริงเป็นชีวิตและมาดูว่าเข้ากับเรื่องบทบัญญัติที่มีอยู่ในกฎหมายหรือไม่ และก็ตัดสิน ฉะนั้นในกฎหมายจึงมีบทบัญญัติเกี่ยวข้องกับดุลยพินิจของผู้พิพากษา กว้างขวางพอใช้ เพราะว่าแล้วแต่คดีจะไปในรูปแบบใดกรณีใด ก็อาจจะตัดสินได้โดยใช้ดุลยพินิจนี้ ฉะนั้น

^{๑๒} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวัน “นิติศาสตร์รำลึก” ครั้งที่ ๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันศุกร์ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๑๓.

^{๑๓} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการ เนติบัณฑิต สมัยที่ ๒๔ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๕ มีนาคม ๒๕๑๗.

^{๑๔} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลยุติธรรมเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเรขารังไกลกังวล วันศุกร์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕.

ก็เป็นสิ่งที่สำคัญที่จะรู้จักความเป็นอยู่ อันนี้เป็นข้อหนึ่งในการปฏิบัติงานโดยตรงในโรงศาล”^{๙๔}

“ความจริงคนแต่ละคนก็เชื่อได้ว่าไม่ปรารถนาที่จะหาความทุกข์แต่บางทีเพราะเหตุว่าต้องการที่จะหาความสุขนั่นเอง จึงหาทางที่อาจผิดไม่ถูกต้องตามเรื่องของศีลธรรมหรืออาจจะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นได้ แต่ที่เขาปฏิบัตินั้นเขานิยมว่า เขาหาหาความสุขแท้จริงหาความทุกข์ใส่ตัว แต่การปฏิบัติเช่นนั้นต้องมีเหตุผลคือเหตุผลในใจของเขา จึงได้กระทำออกมาเช่นนั้น ฉะนั้นผู้พิพากษาต้องรู้เหตุและผล ทำไมผู้ที่ปฏิบัติที่ดูว่าผิดนั้น เขาจึงต้องทำความผิดด้วยเหตุผลใด จึงจะเข้าใจว่าควรที่จะตัดสินใจอย่างไร ถ้าเป็นคดีระหว่างสองพวกที่เป็นเอกชนทั้งสองพวกที่เรียกว่าคดีแพ่งก็ดูได้ว่าคนนี้มีผลประโยชน์อะไรคนนั้นมีผลประโยชน์อะไร”^{๙๕}

หน้าที่ในการค้นหาสาเหตุของการกระทำความผิดผู้ที่ทำหน้าที่ทุกคนพึงปฏิบัติเพื่อดำเนินรอยตามพระยุคลบาท

ในขณะที่เดียวกันพระองค์ทรงกล่าวถึงคุณลักษณะของผู้พิพากษานอกจากที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาความรู้ความสามารถในการส่อง

ความดังกล่าวแล้วในส่วนที่เกี่ยวกับจิตใจหรือคุณธรรมนั้น อคติเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงเน้นแก่ผู้พิพากษาดุลาการโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับอคตินี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำกับผู้พิพากษาบ่อยครั้งมากควรที่จะได้ตระหนักเพื่อเจริญรอยตามพระยุคลบาทเป็นอย่างยิ่ง

และหากจะดำเนินตามรอยพระยุคลบาทแล้วควรประเมินตนเองได้ว่าสมควรแก่ฐานะในความเป็นตุลาการหรือผู้รักษากฎหมายโดยเฉพาะการรักษาคติธรรมและความเป็นธรรมหรือไม่ โดยการประเมินตนที่คำว่า “อคติ” เพราะ “อคติ” ผู้เขียนเข้าใจเอาเองจากการที่ได้อ่านพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ตุลาการว่าพระองค์ทรงเห็นว่ามีคามสำคัญจึงทรงเน้นย้ำตลอดทุกครั้งกับผู้พิพากษาเข้าเฝ้าถวายสัตย์ โดยเฉพาะ “...สื่ออย่างนี้ เป็นอคติ ซึ่งผู้พิพากษาจะต้องระมัดระวังที่สุดต้องเว้นอคติเสียโดยเด็ดขาด”^{๙๖}

แล้วเราท่านทั้งหลายจักน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเช่นไรในการทำหน้าที่ ยิ่งในทางสังคม ทางการเมืองที่แปรเปลี่ยน อคตินี้ พระองค์ท่านทรง ให้ความหมายว่า ไม่ไปในส่วนในที่ที่ไม่

^{๙๔} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษาประจำกระทรวงในโอกาสเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๒.

^{๙๕} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษาประจำกระทรวงในโอกาสเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๒.

^{๙๖} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวงเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๗.

ควรไป”^{๙๔} หรือ ‘คิดสิ่งที่ไม่ควรทำ’”^{๙๕} หรือ ‘อย่าไปในที่ที่ไม่พึงควร’”^{๙๖} ถ้าไม่มีอคติก็หมายถึงว่าเราไม่ไปในที่ที่ไม่ควรไป ทั้งทางกายและทางใจ และ “ทางใจนี้สำคัญที่สุด”^{๙๗} โดย “...ถ้าไม่ไปในที่ที่ไม่ควรไปก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งแล้วที่ท่านจะปฏิบัติหน้าที่ได้ดี”^{๙๘} และ “ถ้าไปด้วยจิตใจในที่ที่ไม่ควรไป ก็หมายความว่าเราจะไปทำอะไรที่ไม่สมควรไม่เป็นมงคล”^{๙๙}

เพราะสถาบันตุลาการเป็นอำนาจที่สำคัญและ “เป็นอำนาจที่มาจากคุณธรรม...เป็นอำนาจที่มีประสิทธิภาพสูง” ^{๑๐๐} “แม้ท่านเป็นตุลาการถือว่าไม่ถึงอาวูธ แต่อาวูธสำคัญคือความสามารถทางสมอง ในสมัยปัจจุบัน อำนาจทางสมองเป็นอาวูธที่สำคัญที่สุด” ^{๑๐๑} ประกอบกับ

“ผู้พิพากษาเป็นผู้ที่มีความสำคัญมากในระดับประเทศ...และในการวินิจฉัยคดีต้องอาศัยศาล”^{๑๐๒} ในฐานะดังกล่าวผู้เขียนเห็นว่าการจะดำเนินรอยตามพระยุคลบาทนั้นตัวบุคคลในสถาบันมีความสำคัญยิ่ง สถาบันใด ๆ ก็ตามจักคงอยู่และเจริญมั่นคงหรือดับสูญเพียงเพราะบุคคลในองค์กรโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างอัตราการพัฒนาของบุคลากรกับความเปลี่ยนแปลง ภายนอกองค์กรในส่วนของผู้พิพากษา

“...ถ้าผู้พิพากษาขาดความยุติธรรมคือความเป็นกลาง กลไกต่าง ๆ ของประเทศชาติก็คงเสื่อมโทรมลงไปไม่น้อย และคนก็จะไม่มีที่พึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้นสังคมก็จะอลเวง”^{๑๐๓}

^{๙๔} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวงเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพุธที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๓๗.

^{๙๕} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวงเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๗.

^{๙๖} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลปกครองสูงสุดนำคณะตุลาการศาลปกครองกลางเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเริง วังไกลกังวล วันพุธที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔.

^{๙๗} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลยุติธรรมเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเริง วังไกลกังวล วันศุกร์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๔๔.

^{๙๘} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลยุติธรรมเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเริง วังไกลกังวล วันศุกร์ที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๔๔.

^{๙๙} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลปกครองสูงสุดนำคณะตุลาการศาลปกครองกลางเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเริง วังไกลกังวล วันพุธที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔.

^{๑๐๐} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลยุติธรรมเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาดุสิดาลัย วันศุกร์ที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๔๐.

^{๑๐๑} พระราชดำรัสในโอกาสที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนำตุลาการศาลทหารสูงสุดตุลาการศาลทหารกลาง และตุลาการศาลทหารกรุงเทพเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ท้องพระโรง ศาลาเริง วังไกลกังวล วันพุธที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๔.

^{๑๐๒} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวงเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๗. และโปรดดูพระราชดำรัสที่พระราชทาน แก่คณะผู้พิพากษาที่เข้าเฝ้าเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๔.

^{๑๐๓} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวงเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๕.

ดังนั้นการสร้างคุณลักษณะของบุคคลที่ปราศจากอคติเพื่อการดำรงอยู่ของสถาบันและสังคมที่สงบสุขผู้เขียนเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จักต้องเร่งสร้างเพราะหากนักกฎหมายละวางอคติได้จะไม่ทำในสิ่งไม่เป็นมงคล

“เมื่อกฎหมายของเราดีอยู่แล้ว จุดใหญ่ที่สำคัญที่สุดในการธำรงรักษาความยุติธรรมในบ้านเมืองจึงได้แก่การสร้างนักกฎหมายที่ดีที่สามารถจะวิเคราะห์และใช้กฎหมายได้ตรงตามจุดประสงค์” ^{๓๓}

ความในพระราชดำรัสส่วนนี้ที่จะต้องยึดเป็นสาระสำคัญของการจัดอบรมบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมและผู้เขียนใคร่ขอย้ำอีกครั้งว่าโดยเฉพาะผู้พิพากษานั้นจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีอบรมเพื่อให้บุคลากรมีคุณลักษณะดังกล่าวคือเป็นกลางละวางอคติให้ได้ เข้าใจเจตนารมณ์ของกฎหมายและเชื่อมโยงกฎหมายอย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่กระบวนการทำคำสั่งคำพิพากษาอันเป็นผลสัมฤทธิ์ของการใช้กฎหมายเพราะเป็นหลักฐานสำหรับการสอบสวนผลของการศึกษาอบรมว่านำไปใช้อย่างถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์หรือไม่ นอกจากภาระการฝึกอบรมบุคลากรซึ่งเป็นภาระ

ขั้นต้นที่ผู้รับผิดชอบต้องน้อมนำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับบุคลากรใหม่แล้วพระองค์ทรงมีพระราชดำรัสให้เป็นหน้าที่ของนักกฎหมายทุกคนด้วยที่จะต้องฝึกฝนตน โดย “ข้าพเจ้าจึงปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ทุกคนสร้างตนเป็นนักกฎหมายที่ดีที่แท้ โดยฝึกตนให้มีความกล้าในอาชีพของนักกฎหมายคือกล้าที่จะปฏิบัติการไปตามความถูกต้องเที่ยงตรงทั้งตามกฎหมายและศีลธรรม ไม่ปล่อยให้ยากดี... อีกประการหนึ่งต้องฝึกให้มีความเคารพเชื่อมั่นในสัจธรรมคือความถูกต้องตามคลองธรรมตามความเป็นจริงอย่างมั่นคง ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมไม่เห็นสิ่งอื่นไฉนยิ่งไปกว่าความจริง สำหรับป้องกันมิให้ความอยุติธรรมและความทุจริตเกิดขึ้น นอกจากนั้นต้องฝึกให้มีความสุขุมถี่ถ้วนในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน สำหรับระดับปกครองป้องกันมิให้การงานบกพร่องผิดพลาดแม้ในสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งนี้เพื่อทุกคนจักเป็นนักกฎหมายที่แท้จริงที่จะขัดช่องโหว่ในกฎหมายให้หมดไปและทำให้การใช้กฎหมายเป็นไปตามวัตถุประสงค์อันสูงที่มุ่งหมายไว้” ^{๓๔}

อคติและวัตถุประสงค์ของกฎหมายซึ่งเป็นสิ่งที่บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมควร

^{๓๓} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๒๐ ณ ศาลาดุสิตาลัย วันพฤหัสบดีที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๘.

^{๓๔} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๒๐ ณ ศาลาดุสิตาลัย วันพฤหัสบดีที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๘.

เสริมสร้าง ทำความเข้าใจเพื่อการดำเนินรอยตาม พระยุคลบาท ดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนพบว่าพระองค์ท่านยังทรงชี้แนะแนวทางให้แก่ นักกฎหมายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอีกคือ

“นอกจากความรู้เกี่ยวข้องกับตำราบทบัญญัติ และกฎหมาย จะต้องมีความรู้เกี่ยวข้องกับชีวิตทั่ว ๆ ไป อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ”^{๗๖} และทรงชี้แนะอย่างเฉพาะเจาะจงแก่ผู้พิพากษาถึงงานในหน้าที่ซึ่งมีสองส่วนคือที่ปฏิบัติในศาลและนอกศาล ส่วนนอกศาลนั้นทรงพระราชทานไว้ดังนี้

“งานอีกอย่างที่ไม่ได้เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยตรงแท้ แต่เป็นหน้าที่เหมือนกันของคนที่เป็นผู้พิพากษาในฐานะที่เป็นคนที่มีความรู้สูง และมีหน้าที่สูง เป็นคนที่น่าจะควรจะเป็นที่ยกย่องนับถือของประชาชนทั่วไปคือเป็นงานที่นอกเหนือจากงานของผู้พิพากษา แต่มีผลดีสำหรับประเทศชาติและอยู่ในขอบข่ายที่จะปฏิบัติได้คือจะต้องเอาใจใส่นอกศาล หมายความว่าควรจะศึกษาดูว่าสภาพความเป็นอยู่ในท้องที่นั้น ๆ เป็นอย่างไร และอาจหาทางแก้ไขได้ แนะนำได้ งานนี้ก็เท่ากับเป็นงานป้องกันอาชญากรรม หรือป้องกันคดี

ท่านจึงมีงานสองอย่าง งานที่จะตัดสินในศาล งานผู้พิพากษาแท้ ๆ ถ้ามีคดีมากก็อาจจะมีงานมาก ถ้ามีคดีน้อยก็อาจจะมีงานน้อยงานอีกด้านหนึ่งก็คืองานการป้องกันอาชญากรรมหรือป้องกันความขัดแย้ง ป้องกันความเข้าใจผิด เพื่อป้องกันมิให้มีคดีมากเท่ากับเป็นการป้องกันมิให้ต้องทำงานในศาลมากเกินไปนักซึ่งดูเหมือนว่าเป็นการตัดอาชีพระแต่มีใช้อย่างนั้น เพราะว่าผู้พิพากษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปราบปรามการที่จะต้องพิจารณาคดีไม่ใช่จำนวนคดีมากจะมีความพอใจมาก ถ้ามีคดีน้อยหมายความว่าคนเบียดเบียนกันน้อยก็ดีใจงานในด้านป้องกันจึงเป็นงานที่สำคัญมาก และท่านก็ทำได้ เพราะว่ามีความรู้พอมีความรู้มากในด้านกฎหมาย และควรที่จะมีความรู้พอในทางชีวิตทั่วไป”^{๗๗}

“...งานในศาลก็ต้องประสาทความยุติธรรม นอกศาล โดยที่ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถคนเขาจะยกย่องคนเขาจะมองว่าเป็นคนที่มีความสามารถ เขาจะต้องมาปรึกษา จะต้องมาถามว่าจะปฏิบัติตัวอย่างไร อันนี้จะต้องตอบเขา...ในศาลเป็นไปตามกติกาของ

^{๗๖} พระบรมราชโองการพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษาประจำกระทรวงในโอกาสเข้าเฝ้าฯถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๒.

^{๗๗} พระบรมราชโองการพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษาประจำกระทรวงในโอกาสเข้าเฝ้าฯถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๒ ‘งานนอกศาล’ นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำแก่ตุลาการใหม่หลายครั้งเช่นกัน.

กระบวนการยุติธรรม และนอกโรงศาลเป็นเรื่องของผู้ที่มีความรู้และผู้ที่จะให้คำปรึกษาได้” ^{๓๓}

“ฉะนั้นก็ขอฝากให้ช่วยกันปฏิบัติงานทั้งสองด้านอย่างเข้มแข็งจะเป็นประโยชน์เต็มเปี่ยมตามที่ได้เปล่งคำปณิธานคำปณิธานนั้นก็มิใช่สำคัญที่ความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อความยุติธรรมก็ขอให้รักษาไว้ ทั้งในการทำงานโดยตรงคือในโรงศาลทั้งในงานป้องกัน” ^{๓๔}

นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระกรุณาให้คำแนะนำแก่นักกฎหมายที่ต้องสนใจศึกษาศาสตร์อื่นในลักษณะสหวิทยาการเพื่อประโยชน์แก่การอำนวยความสะดวกยุติธรรมดังจะเห็นจากพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมาดังนี้

“พวกที่เรียนในทางกฎหมายโดยตรงแล้วจะมาปฏิบัติตามกฎหมายโดยตรงโดยความบริสุทธิ์ใจ ก็ต้องยอมรับว่า ต้องมีอย่างอื่นนอกเหนือจากกฎหมาย ต้องนับถือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ต้องนับถือกฎเกณฑ์ของวิชาอื่น เช่น จิตวิทยา หรือแม้แต่วิชาการเมือง ก็จะต้องนำมาประกอบด้วย ฉะนั้นผู้ที่มีหน้าที่ในทางกฎหมาย มีอาชีพในทางกฎหมาย ต้องพยายามที่จะหาความรู้ในทางอื่น ๆ

ที่ไม่ใช่ในทางกฎหมายด้วย...สำหรับประเทศไทยสำหรับโลก ถ้าเราจะมุ่งในทางหนึ่ง จะเป็นคนฉลาดมากเกินไป จึงต้องมีคนที่มีความรู้รอบตัวเพื่อที่จะประสานให้งานเฉพาะต่าง ๆ นี้ไปได้ ให้มีเหตุผล” ^{๓๕}

ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของนักกฎหมายสถาบันตุลาการจะดำเนินรอยตามพระยุคลบาทในส่วนนี้เช่นไร

มีคำกล่าวในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ว่าปัจจุบันเป็น ‘รัฐทหารและรัฐตุลาการ’ หรือ ‘ตุลาการครองเมือง’ ไม่ว่าจะมีความมุ่งหมายอย่างไร แต่ก็สะท้อนถึงการเข้าสู่ภาวะอีกหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติอย่างค้ำึงถึงภาพและสถานะของฝ่ายตุลาการโดยเฉพาะอคติและเป็นธรรม และแม้จะเป็นคำกล่าวที่มีข้อโต้แย้งและจะต้องมีฝ่ายที่กล่าวว่าดีกว่า ‘รัฐตำรวจ’ หรือ ‘รัฐทหาร’ อย่างเดียว ในขณะเดียวกันเราก็ต้องยอมรับว่ามีตำรวจที่คนในสังคมยกย่องว่าดีและมีฝ่ายอื่นที่ถูกกล่าวถึงในทางตรงข้ามหรือเป็นพวกที่แสวงหาแต่อำนาจ หากเราเปิดรับฟังอย่างไม่มีอคติซึ่งถือเป็นคุณสมบัติหลักทางจริยธรรมของนักกฎหมายโดยเฉพาะตุลาการแล้ว

^{๓๓} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลยุติธรรมเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเริงวังไกลกังวล วันพุธที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๔๔.

^{๓๔} พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะผู้พิพากษาประจำกระทรวงในโอกาสเข้าเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันอังคารที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๒.

^{๓๕} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานแก่เนติบัณฑิตซึ่งสำเร็จการศึกษาทางกฎหมาย จากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๒๐ ณ เนติบัณฑิตยสภา วันศุกร์ที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๒.

ต้องพร้อมยอมรับความหลากหลายทางความเห็นของคนในสังคมหากเป็นกติกาทิศทางรัฐศาสตร์ที่ถือความเท่าเทียมในสิทธิทางการเมืองจึงเป็นผลให้ยอมรับเสียงข้างมากซึ่งรวมทั้งการยอมรับเสียงข้างมากของวงการนิติศาสตร์เช่นการรับตามเสียงข้างมากของที่ประชุมใหญ่หรือองค์คณะ และ ‘อย่ามัว’ ทั้งยังมีสิ่งที่ควรคิดและดำเนินรอยตามพระยุคลบาท คือ “พอสมควร” ตามกระแสพระราชดำรัสที่ว่า “สำหรับ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ‘พอสมควร’ ก็เป็นสิ่งสำคัญ”^{๙๖} คำว่า “พอสมควร” นี้ผู้เขียนยังไม่มั่นใจนักว่าใกล้เคียงกับคำว่า “พอเพียง” ที่ “ต้องรู้จักประมาณตน มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน” หรือไม่เพราะคำว่าพอเพียงกำลังเป็นที่แพร่หลายและอาจจะมากกว่าหนึ่งในสี่แล้วก็เป็นได้ ซึ่งไม่ว่าจะมีความหมายที่ลงตัวเช่นไร หน้าที่ในการดำเนินตามรอยพระยุคลบาทจำเป็นต้องนำไปพิจารณา ซึ่งสิ่งที่จำเป็นต้องพิจารณาอีกประการหนึ่งคือลักษณะของการใช้การดำเนินกลไกของกระบวนการยุติธรรมนั้น พระองค์ทรงพระราชทาน

ข้อชี้แนะว่า

“...ทุกคนจะต้องคิดพิจารณาและสำนึกว่ากฎหมายไม่ใช่เครื่องจักรแท้ ที่เรียกว่ากลไกของกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่กลไกแต่เป็นสิ่งที่ต้องใช้สมองคิด และสมองนี้ออกจะยืดหยุ่นได้มาก...จึงต้องพิจารณาให้รอบคอบและพยายามถ่ายทอดการพิจารณาอันรอบคอบนั้นให้เป็นหลักวิชาที่เป็นที่เข้าใจแก่ประชาชนและแก่ตนเองในด้านกฎหมาย...ได้เห็นมามากเหมือนกันว่าถ้าปกครองด้วยหลักที่แข็งแกร่งแล้ว แม้ว่าจะสุจริตเท่าไร ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างก็พังหมด จึงต้องมีความยืดหยุ่นคือยืดหยุ่นในทางดี”^{๙๗} และต้อง”สามารถพิจารณาสิ่งที่ดีที่ชอบแยกออกจากสิ่งที่ไม่ชอบไม่ดี แล้วก็ปฏิบัติในทางที่เหมาะสมที่สุด”^{๙๘}

ในฐานะที่เป็นข้าราชการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่กระทำการในหน้าที่ในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์^{๙๙} ควรที่ทุกท่านที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องจักได้น้อมนำสาระจากแนวพระราชดำรัสซึ่งมีสาระที่แจ่มชัดแจ้งยิ่งแล้วนั้น

^{๙๖} พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวัน “นิติศาสตร์จุฬา” ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๒.

^{๙๗} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวัน “นิติศาสตร์จุฬา” ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๒.

^{๙๘} พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานแก่เนติบัณฑิตซึ่งสำเร็จการศึกษาทางกฎหมาย จากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๒๐ ณ เนติบัณฑิตยสภา วันศุกร์ที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๒.

^{๙๙} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลยุติธรรมเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเริงวังไกลกังวล วันศุกร์ที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๔๖.

ไปแปรเป็นผลในทางปฏิบัติก็เป็นประโยชน์ยิ่งแก่ประชาชน และประชาชนในที่นี้หมายถึงประชาชนทั้งหมดไม่ใช่เพียงในกรุงเทพมหานครหรือเฉพาะที่เรียกตนเองว่ามีการศึกษาหรือมีฐานะควรนึกถึงประชาชนดังเช่น ที่พระองค์ท่านทรงกล่าวถึง “ที่ใช้คำว่า ‘ประชาชน’ หมายถึงทั้งผู้ที่เป็นชาวนาชาวไร่ ผู้ที่เป็นคนขับรถบรรทุกหรือจะเป็นใครก็ตามเป็นประชาชนทั้งนั้น”^{๙๙} หากนักกฎหมายทุกคนทำได้ ผู้มีหน้าที่ทุกคนอำนวยความสะดวก

ตามรอยพระยุคลบาทได้อย่างไม่มีอคติ ไม่หวังหรือไม่รับสิ่งตอบแทนไม่ว่าทางการเมืองหรือทางอื่นใด นอกจากสิทธิอันชอบธรรม ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นเหตุผลโดยถ่องแท้ทั้งสาเหตุของการกระทำและวัตถุประสงค์ของกฎหมาย ใช้อย่างยืดหยุ่นในทางที่ดีย่อมจะเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ประชาชนทุกคน^{๑๐๐} และเป็นการทำหน้าที่สมกับที่เป็นพสกนิกรผู้เปี่ยมด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างแท้จริง

^{๙๙} พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำศาลยุติธรรมเฝ้าถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเริง วังไกลกังวล วันศุกร์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕.

^{๑๐๐} โปรดพิจารณาคำว่า ‘ประชาชน’ กับคำว่า ราษฎรและประชากรราษฎรในพระราชหัตถเลขาที่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติตอนหนึ่งที่ว่า

“ข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครอง ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้ ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร...”

ดูเพิ่มเติมจากบทความของท่านนิกร ทัสโล ในหนังสือนี้.

การใช้ตุลพิษบังคับกำหนดโทษทางอาญา

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.gu.th

การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษทางอาญา

ดร.สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์*

ในหนังสือประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ผู้พิพากษาศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๕๑๘-๒๕๔๖ “แนวทางการปฏิบัติงาน และการดำรงตนของผู้พิพากษาศาลยุติธรรม” ที่สำนักงานศาลยุติธรรมจัดพิมพ์ขึ้นเป็นที่ระลึก ๑๒๕ ปี ศาลยุติธรรม ในวันศาลยุติธรรม (๒๑ เมษายน ๒๕๔๙) นั้น หัวข้อหนึ่งที่พระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำในหลาย ๆ ครั้งก็คือเรื่องการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษา^{*} โดยเฉพาะในส่วนของ การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษ พระองค์ท่านได้ทรงพระราชทานแนวทางไว้ว่าต้องลงโทษให้เป็นธรรม”

อย่างไรเป็นการลงโทษที่เป็นธรรมนั้น ความเห็นในทางตำราค่อนข้างยุติแล้วว่า ต้องเป็นการลงโทษที่ได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิดและเหมาะสมกับจำเลยแต่ละคน

ในการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษศาลฎีกาเองก็ยึดแนวทางดังกล่าวเป็นหลักเช่นกัน

ปัญหาว่าแนวทางการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษของไทยในปัจจุบันสามารถที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ของการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษที่เป็นธรรมหรือไม่นั้น เป็นประเด็นที่บทความชิ้นนี้จะนำมาวิเคราะห์

แนวคิดว่าด้วยการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษในปัจจุบัน

ถ้าพิจารณาจากแนวคิดในเรื่องดังกล่าว จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นความเห็นของนักวิชาการ หรือความเห็นทางศาล โดยหลักการแล้วจะเป็นไปในทำนองเดียวกันซึ่งอาจพอสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้ กล่าวคือ

* ผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ประจำสำนักประธานศาลฎีกา นบ. (ธรรมศาสตร์) นบท. นม. (ธรรมศาสตร์) Magister Legum (sehr gut) (Muenchen) Dr. jur. (magna cum laude) (Muenchen).

* ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ผู้พิพากษาศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๕๑๘-๒๕๔๖ “แนวทางการปฏิบัติงานและการดำรงตนของผู้พิพากษาศาลยุติธรรม” น. ๕-๖ : ๔๒, ๔๗.

* เพิ่งอ้าง, น. ๒๖-๒๗.

๑. การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษต้องเป็นกลางปราศจากอคติใดๆ”

๒. การกำหนดโทษต้องเป็นไปตามอัตราโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมาย”

๓. การกำหนดโทษต้องอยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกัน”

๔. การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษต้องคำนึงถึงทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษ”

๕. การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงต่างๆ ในคดี เช่น สภาพและพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิด ลักษณะของผู้กระทำความผิด ลักษณะของผู้ถูกทำร้าย ประโยชน์ของรัฐ ผลของการกระทำความผิด ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น สาเหตุแห่งการกระทำความผิด เป็นต้น”

วิเคราะห์แนวคิดว่าด้วยการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษในปัจจุบัน

๑. การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษที่เป็นกลางปราศจากอคติ

การใช้ดุลพินิจที่เป็นกลางและปราศจากอคตินั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะในชั้นกำหนดโทษแต่รวมถึงในชั้นพิจารณาพิพากษาคดีด้วย อย่างไรก็ตาม การใช้ดุลพินิจที่เป็นกลางและปราศจากอคตินั้น ไม่น่าจะใช้ประเด็นหลักในเรื่องของการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษที่เป็นธรรมเพราะแม้จะมีการใช้ดุลพินิจที่เป็นกลางและปราศจากอคติก็อาจเป็นการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษที่ไม่เป็นธรรมได้ นอกจากนี้ประเด็นหลักในเรื่องของความเป็นกลางและปราศจากอคตินั้น น่าจะเป็นประเด็นหลัก

^๑ วิชา มหาคุณ, ผู้พิพากษากับการใช้ดุลพินิจในการลงโทษ, ดุลพาท เล่ม ๒ ปีที่ ๒๔ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๒๗), น. ๖๑.

^๒ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว, น. ๖๒ ; ญัตยา จรรยาชัยเลิศ, ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษของศาลยุติธรรม, วิทยานพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๔๖, น. ๘๘-๘๙.

^๓ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว, น. ๖๓ ; สุวัช รัตนอุดม, ดุลพินิจในการกำหนดโทษ, วารสารกฎหมายจุฬา เล่ม ๑ ปีที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๗, น. ๓ ; ญัตยา จรรยาชัยเลิศ, อ้างแล้ว, น. ๙๐.

^๔ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว, น. ๕๕-๕๙ ; สรรเสริญ ไกรจิตติ, ดุลพินิจในการกำหนดโทษ, ดุลพาท เล่ม ๑ ปีที่ ๒๗ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗), น. ๒๗-๒๘ ; สุวัช รัตนอุดม, อ้างแล้ว, น.๑ ; แสงว บัญเฉลิมวิภาส, แนวความคิดเกี่ยวกับดุลพินิจในการลงโทษ หนังสือรวมบทความ ๘๔ ปี อาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, น. ๑๙๖-๒๐๒ ; ไชยศ วรนนท์ศิริ, ดุลพินิจในการลงโทษผู้กระทำความผิด, ดุลพาท เล่ม ๕ ปีที่ ๔๑ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๓๓), น. ๑๒๗; ประสพสุข บุญเดช, ดุลพินิจในการกำหนดโทษ, ดุลพาท เล่ม ๒ ปีที่ ๔๔ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๐) น. ๑๖๓ ; ญัตยา จรรยาชัยเลิศ, อ้างแล้ว, น. ๘๙.

^๕ สรรเสริญ ไกรจิตติ, อ้างแล้ว, น. ๒๘-๓๓ ; วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว, น. ๖๒-๖๓ ; ประมาณ ชันชื้อ, หลักการใช้ดุลพินิจในการใช้ดุลพินิจในการลงโทษ, ดุลพาท เล่ม ๕ ปีที่ ๓๗ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๓๓), น. ๕ ; สุวัช รัตนอุดม, อ้างแล้ว, น. ๔-๕ ; จิตติ ดิงคัทย์, กฎหมายอาญาภาคหนึ่ง, หัวข้อ ๔๓๗, ฎีกา ๑๓๐๔/๒๕๐๐ ; ญัตยา จรรยาชัยเลิศ, อ้างแล้ว, น. ๙๐-๙๒.

ในเรื่องของการคัดค้านผู้พิพากษามากกว่า

๒. การกำหนดโทษต้องเป็นไปตามอัตราโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

การกำหนดโทษต้องเป็นไปตามอัตราโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายนั้น ไม่น่าจะใช่ประเด็นหลักในเรื่องของการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษที่เป็นธรรมอีกเช่นกัน เพราะการที่ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดโทษ แม้ว่าศาลจะกำหนดโทษให้เป็นไปตามอัตราโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษที่เป็นธรรม เพราะความผิดแต่ละฐานนั้นฝ่ายนิติบัญญัติกำหนดอัตราของโทษไว้ค่อนข้างกว้าง เพื่อปล่อยให้ศาลที่จะกำหนดโทษในแต่ละคดีให้เกิดความเป็นธรรม (มีบางกรณีเท่านั้นที่ฝ่ายนิติบัญญัติกำหนดอัตราโทษไว้ตายตัว เช่น มาตรา ๒๔๙ เป็นต้น)

เพราะประเด็นของเราก็คือการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษของศาลนั้น ศาลต้องกำหนดโทษอย่างไรจึงจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมทั้งกับจำเลย ผู้เสียหายและสังคม กล่าวคือ เป็นการกำหนดโทษที่ได้สัดส่วนกับการกระทำผิดและเหมาะสมกับ

จำเลยแต่ละคน

๓. การกำหนดโทษต้องอยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกัน

เพื่อให้การกำหนดโทษต้องอยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกัน ในทางปฏิบัติจึงได้มีการจัดทำบัญชีอัตราโทษของศาลไว้เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้พิพากษาใช้ในการทำงาน ปัญหาว่าบัญชีอัตราโทษดังกล่าว โดยหลักการแล้วเป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือไม่ ในประเด็นดังกล่าวอาจแบ่งความเห็นกว้าง ๆ ออกเป็นสองแนวทางด้วยกัน กล่าวคือ ฝ่ายที่เห็นด้วยกับการมีบัญชีอัตราโทษ^๔ โดยฝ่ายนี้เห็นว่าบัญชีอัตราโทษจะทำให้คำพิพากษาของศาลเป็นไปในแนวทางเดียวกัน แม้จะเห็นว่าบัญชีอัตราโทษจะมีข้อเสียในแง่ของการทำให้ผู้พิพากษาไม่สามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างเต็มที่ก็ตาม โดยเสนอทางออกไว้ว่าบัญชีอัตราโทษไม่ควรกำหนดโทษไว้ตายตัว แต่ควรยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งที่ดูเหมือนจะเป็นความเห็นฝ่ายข้างน้อยในขณะนี้คือฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการมีบัญชีอัตราโทษ^๕

ในประเด็นดังกล่าวผู้เขียนเห็นว่า ถ้าจะถือ

^๔ วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว, น. ๖๔ ; สรรเสริญ ไกรจิตติ, อ้างแล้ว, น. ๓๔ ; ศรัณย์ พรหมสุรินทร์, ปัญหาเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจลงโทษในคดีอาญา, ดุลพินิจ เล่ม ๒ ปี ๒๕๔๖ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๔๖), น. ๑๙๖-๑๙๗ ; สุวัช รัตนอุดม, อ้างแล้ว, น. ๓.

^๕ แสง บุญเฉลิมวิภาส, อ้างแล้ว, น. ๒๐๒ ; คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๓๐๔/๒๕๐๐ “การที่จะยึดถือเอาอัตราที่กำหนดที่คิดกันขึ้นแล้วอ้างว่าเป็นมาตรฐานโดยไม่คำนึงถึงพฤติการณ์ประกอบการกระทำผิดตามหลักวิชาธรรมศาสตร์นั้น อาจก่อให้เกิดการอยุติธรรมได้ง่าย และเมื่อปรากฏว่าศาลที่สูงกว่าไม่เห็นด้วยในดุลพินิจในการพิพากษาคดีเช่นเดียวกันนั้นแล้ว ศาลชั้นต้นก็ชอบที่จะรับเป็นข้อควรคำนึงในการที่จะอำนวยความสะดวกต่อไป”.

ว่าบัญญัติอัตราโทษเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษที่เป็นธรรม กล่าวคือ เป็นการกำหนดโทษที่ได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิดและเหมาะสมกับจำเลยแต่ละคนแล้วก็ดูเหมือนว่าบัญญัติอัตราโทษจะไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ได้ เพราะบัญญัติอัตราโทษให้ความสำคัญเฉพาะแต่การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษในส่วนของความร้ายแรงของการกระทำความผิด และถ้าจะว่าไปแล้ว บัญชีอัตราโทษก็ไม่ได้แก้ปัญหของการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษในส่วนของสภาพความร้ายแรงของการกระทำความผิดได้เสียทีเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีข้อเสนอที่จะให้มีบัญญัติอัตราโทษกลางขึ้นมาใช้ทั่วประเทศ^{๙๐} เพราะปัญหาว่าความผิดอาญาฐานใดฐานหนึ่งจะมีผลกระทบต่อความสงบสุขของชุมชนใดชุมชนหนึ่งนั้น ก็ได้หมายความว่า จะมีผลกระทบเท่า ๆ กันในทุกชุมชน สภาพความร้ายแรงของการกระทำความผิดในความผิดอาญาฐานใดฐานหนึ่งจึงสามารถที่จะมีความแตกต่างออกไปจากกันได้ในแต่ละชุมชน นอกจากนี้ น่าจะเป็นที่ยอมรับกันได้ว่า บัญชีอัตราโทษเป็นสิ่งที่สวนทางกับการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษในส่วนของ การกำหนดโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดเป็นราย ๆ ไป เพราะบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน

ออกไปไม่ว่าจะเป็นในแง่ของพื้นฐานความเป็นมาของชีวิต สาเหตุของการกระทำความผิด เป็นต้น

๔. การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษต้องคำนึงถึงทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษ

ในหัวข้อนี้ จะได้กล่าวถึงหลักกฎหมายเยอรมันก่อนว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษอย่างไร หลังจากนั้นจึงจะได้วิเคราะห์ในส่วนของกฎหมายไทยต่อไป

๔.๑ ทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษ (Die Straftheorien) ตามกฎหมายเยอรมัน

๔.๑.๑ ทฤษฎีแก้แค้นทดแทน (Die Vergeltungstheorie)

ตามทฤษฎีแก้แค้นทดแทน การลงโทษทางอาญาไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสร้างให้เกิดประโยชน์ใด ๆ ขึ้นแก่สังคม แต่การลงโทษทางอาญามีไว้เพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนอย่างเป็นธรรมต่อการกระทำความผิดที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำไป ทฤษฎีนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างว่าทฤษฎีเด็ดขาด (absolute Theorie) ทั้งนี้เพราะการลงโทษตามทฤษฎีดังกล่าวไม่ได้คำนึงถึงผลของการลงโทษที่จะเกิดขึ้นแก่สังคม แนวคิดในเรื่องของการลงโทษที่เป็นการแก้แค้นทดแทนนั้นเป็นแนวคิดที่มีมาแต่โบราณแล้วและยังคงเป็นแนวคิดที่ยังคงอยู่ในใจของคนทั่วไป กล่าวคือ

^{๙๐} ศรัณย์ พรหมสุรินทร์, อ้างแล้ว, น. ๑๙๖.

การลงโทษทางอาญาจะต้องเป็นธรรมและจะเป็นธรรมได้ก็ต่อเมื่อโทษทางอาญาไม่ว่าจะเป็นในส่วนของระยะเวลาในการลงโทษและความรุนแรงของการลงโทษจะต้องได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิด หลักว่าด้วยการแก้แค้นทดแทนที่มีมาแต่เดิม (Das alte Talionsprinzip) ที่ว่า ตาต่อตา ฟันต่อฟันนั้นเป็นหลักที่เป็นแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีแก้แค้นทดแทน^{๙๖}

ในปี ๑๗๙๘ ในหนังสือชื่อ “Metaphysik der Sitten” KANT ได้วางหลักเกี่ยวกับแนวคิดในเรื่องของการแก้แค้นและความยุติธรรมไว้ว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่อาจที่จะเปลี่ยนแปลงได้และคัดค้านแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องอรรถประโยชน์นิยม โดยกล่าวไว้ว่า ฆาตกรก็คือคนที่ทำบุคคลอื่นหรือช่วยเหลือหรือเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดดังกล่าว จึงมีคนมากมายที่ต้องเสียชีวิตจากการกระทำของฆาตกรเหล่านี้ ... เพราะหากความยุติธรรมต้องสูญเสียไปก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่ควรจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อีกต่อไป สำหรับ KANT แล้ว การลงโทษทางอาญาก็ยังถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นอยู่แม้ว่ารัฐและสังคมจะไม่มีอยู่อีกต่อไปตามความเห็นของ KANT แล้ว ฆาตกรที่อยู่ในคุกเป็นคนสุดท้าย

ก็ยังคงจะต้องถูกตัดสินประหารชีวิต^{๙๗}

HEGEL เขียนตำราที่มีชื่อว่าหลักพื้นฐานของนิติปรัชญา (Grundlinien der Philosophie des Rechts) ไว้ในปี ๑๘๒๑ โดยกล่าวไว้ว่าการกระทำความผิดอาญาถือว่าเป็นการปฏิเสธต่อกฎหมายและการลงโทษทางอาญาเป็นการปฏิเสธต่อการปฏิเสธดังกล่าว กล่าวคือการลงโทษทางอาญาถือว่าเป็นการยกเลิกการกระทำความผิดอาญาและเป็นการสร้างกฎหมายให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง และเช่นเดียวกันกับ KANT HEGEL เห็นว่าวัตถุประสงค์ในการลงโทษไม่ใช่เป็นวัตถุประสงค์ในการป้องกันอย่างในกรณีของการทำให้ประชาชนกลัวจะได้ไม่กระทำความผิด (Abschreckung) และการแก้ไขไม่ให้ประชาชนกลับไปกระทำความผิดอีก (Besserung)^{๙๘}

นอกจากนี้ ศาสนาคริสต์ไม่ว่าจะเป็นนิกายคาทอลิกหรือโปรเตสแตนต์ ต่างก็สนับสนุนทฤษฎีการแก้แค้นทดแทน โดยเห็นว่าความยุติธรรมที่เกิดขึ้นนั้นเป็นข้อบัญญัติของพระเจ้าและการลงโทษทางอาญานั้นเป็นไปตามบัญชาของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า^{๙๙}

^{๙๖} Vgl. Roxin, Strafrecht : Allgemeiner Teil, Band I, ๓. Auflage, ๑๙๙๗, บทที่ ๓, หัวข้อ ๒.

^{๙๗} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๓

^{๙๘} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๔.

^{๙๙} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๕.

ความเห็นของศาลก็ยอมรับแนวคิดของ
ทฤษฎีแก้แค้นทดแทนเช่นกัน คำพิพากษาของ
ศาลรัฐธรรมนูญเล่มที่ ๒๒ หน้าที่ ๑๓๒ ได้ระบุไว้
ว่า โดยสาระของการลงโทษทางอาญาก็คือ
การแก้แค้นทดแทนโดยทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับ
ความเดือดร้อน นอกจากนี้ในคำพิพากษาของ
ศาลรัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆ ก็ได้ระบุว่า วัตถุประสงค์
ของการลงโทษนอกจากการป้องกันไม่ให้บุคคลอื่น
มากระทำความผิด (Abschreckung) และการแก้ไข
ไม่ให้ผู้กระทำความผิดกลับมามีความผิดอีก (Besserung)
แล้ว การแก้แค้นทดแทนก็เป็นอีกวัตถุประสงค์
หนึ่งของการลงโทษ อีกทั้งคำพิพากษาของศาล
แห่งสหพันธรัฐ แบนกคดีอาญา (BGH)^{๙๔} ก็ได้เน้น
ให้เห็นถึงแนวคิดในเรื่องของการแก้แค้นทดแทนอยู่
เสมอๆ เช่น ในคำพิพากษาของศาลแห่งสหพันธรัฐ
แบนกคดีอาญา เล่มที่ ๒๔ หน้าที่ ๑๓๔ ได้ระบุ
ไว้ว่า โทษทางอาญาจะต้องไม่มากและไม่น้อยไปกว่า
สิ่งที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำลงไป ตามมาตรา ๔๖ (๑)
ประโยคที่หนึ่งประมวลกฎหมายอาญาเยอรมัน
ได้บัญญัติไว้ว่า ความน่าตำหนิของผู้กระทำความผิด
ถือว่าเป็นพื้นฐานของการกำหนดโทษ แม้ว่าการ

ตีความบทบัญญัติดังกล่าวจะไม่จำเป็นต้องตีความ
ให้เป็นไปตามทฤษฎีแก้แค้นทดแทนแต่ก็ไม่ห้าม
การตีความบทบัญญัติดังกล่าวตามแนวคิดของ
ทฤษฎีแก้แค้นทดแทน^{๙๕}

ข้อดีของทฤษฎีแก้แค้นทดแทนก็คือ ทฤษฎี
ดังกล่าวจะเป็นตัววางกรอบระดับของการลงโทษ
ถ้าการลงโทษทางอาญาจะต้องได้สัดส่วนกับการ
กระทำความผิด (Groesse der Schuld) ดังนั้น
จึงเป็นการต้องห้ามที่จะลงโทษให้หนักในกรณีของ
การกระทำความผิดเพียงเล็กน้อย แม้ว่าจะไม่อาจ
กำหนดให้เป็นที่แน่นอนได้ว่าโทษประเภทใด
ถึงจะเหมาะสมกับระดับของความน่าตำหนิ
แต่ก็อาจที่จะกำหนดระดับของอัตราโทษได้
ในระดับหนึ่งโดยอาศัยหลักเกณฑ์ในการกำหนดโทษ
ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔๖ ประมวลกฎหมายอาญา
เยอรมันและทฤษฎีทางกฎหมายว่าด้วยการกำหนดโทษ^{๙๖}

ความเห็นทางตำราในปัจจุบัน ไม่ยอมรับ
ทฤษฎีแก้แค้นทดแทนโดยมีการให้เหตุผลว่า
กฎหมายอาญามีไว้เพื่อที่จะเป็นการคุ้มครอง
นิติสมบัติในวิถีทางสุดท้าย^{๙๗} ดังนั้น เพื่อให้บรรลุ
ถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าวจึงไม่อาจที่จะใช้การ

^{๙๔} เทียบกับของประเทศไทย คือศาลฎีกา.

^{๙๕} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๖.

^{๙๖} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๗.

^{๙๗} รายละเอียดดูใน สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, การกำหนดความผิดอาญาตามกฎหมายเยอรมัน, ข่าวนิติบัณฑิตยสภา ฉบับที่ ๑๙๒ ปีที่ ๑๔ (กรกฎาคม ๒๕๕๔), น. ๑๒.

ลงโทษทางอาญาได้ในกรณีที่การลงโทษดังกล่าวจะเป็นการไม่คำนึงถึงเป้าหมายอื่นๆของสังคม (soziale Zwecke) ตามแนวคิดในเรื่องของการแก้แค้นทดแทนต้องมีการลงโทษทางอาญาด้วย แม้ว่าจากเหตุผลในเรื่องของการคุ้มครองนิติสมบัติแล้ว การลงโทษทางอาญาจะไม่ได้เป็นสิ่งที่จำเป็นก็ตาม และถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว โทษทางอาญาก็ไม่ได้มีไว้เพื่อเป็นการสนองตอบต่อการกิจของกฎหมายอาญา^{๔๙}

นอกจากนี้ทฤษฎีแก้แค้นทดแทนยังส่งผลเสียต่อการกลับคืนเข้าสู่สังคมของผู้กระทำผิด จึงถือว่าเป็นวิธีการที่ไม่เหมาะสมในการที่จะป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำความผิด^{๕๐}

๔.๑.๒ ทฤษฎีการป้องกันพิเศษ (Die Theorie der Spezialpraevention)

ทฤษฎีการป้องกันพิเศษ เป็นทฤษฎีที่ตรงกันข้ามกับทฤษฎีแก้แค้นทดแทนโดยทฤษฎีการป้องกันพิเศษเห็นว่า วัตถุประสงค์ในการลงโทษมีไว้เพียงเพื่อยับยั้งไม่ให้ผู้กระทำผิดกลับไปกระทำความผิดอีกในอนาคต วัตถุประสงค์ในการลงโทษจึงเป็นเรื่องของการป้องกันที่จำกัดเฉพาะตัวผู้กระทำผิดเป็นราย ๆ ไป ทฤษฎีการป้องกัน

พิเศษเป็นทฤษฎีสัมพัทธ์ (eine relative Theorie) เพราะเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นไปที่วัตถุประสงค์ในการป้องกันการกระทำความผิด^{๕๑}

ผู้ที่เป็นหัวเรือใหญ่ของทฤษฎีการป้องกันพิเศษคือ FRANZ v. LISZT (๑๘๕๑-๑๙๑๙) โดย FRANZ v. LISZT เห็นว่า การป้องกันพิเศษสามารถที่จะทำได้ในสามรูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ การทำให้สังคมปลอดภัยจากตัวผู้กระทำความผิดโดยการขังผู้กระทำความผิด การข่มขู่ไม่ให้ผู้กระทำความผิดกลับมากระทำความผิดอีกโดยการลงโทษผู้กระทำความผิด และโดยการแก้ไขปรับปรุงตัวผู้กระทำความผิดไม่ให้กลับมากระทำความผิดอีก นอกจากนี้ FRANZ v. LISZT ยังได้เสนอวิธีการที่จะจัดการกับผู้กระทำความผิดให้แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของผู้กระทำความผิด กล่าวคือ กับผู้กระทำความผิดที่เป็นมืออาชีพ (der Gewohnheitsverbrecher) ที่ไม่อาจจะแก้ไขปรับปรุงไม่ให้กระทำความผิดอีกและที่การลงโทษไม่อาจข่มขู่ไม่ให้ผู้กระทำความผิดไม่กระทำความผิดอีกได้แล้ว LISZT เสนอที่จะใช้วิธีการขังบุคคลดังกล่าวไว้กับผู้กระทำความผิดเป็นครั้งคราว (der blosse Gelegenheitsstaeter) LISZT เสนอที่จะใช้การลงโทษเพื่อที่จะเป็นการข่มขู่ไม่ให้ผู้กระทำความผิด

^{๔๙} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๔.

^{๕๐} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๕.

^{๕๑} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๑.

คนดังกล่าวไปกระทำความผิดอีกและกับผู้กระทำความผิดที่สามารถแก้ไขปรับปรุงตัวเองไม่ให้ผู้กระทำความผิดอีกได้ (der Besserungsfähigen) LISZT ได้เสนอวิธีการลงโทษในแบบของการแก้ไขปรับปรุง ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ในทางตำราเรียกว่าเป็นการแก้ไขเพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนเข้าสู่สังคมได้อีกครั้งหนึ่ง (Resozialisierung) และเป็นวิธีการที่ยังมีอิทธิพลในช่วงหลังสงคราม^{๓๓}

แนวคิดในเรื่องทฤษฎีป้องกันพิเศษเป็นแนวคิดที่มีอยู่ในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเยอรมันตั้งแต่ปี ๑๙๖๙ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๔๖ (๑) ประโยคที่สองในภาคทั่วไปได้บัญญัติเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษไว้ว่า “ผลที่จะเกิดขึ้นจากการลงโทษทางอาญาต่อตัวผู้กระทำความผิดในการใช้ชีวิตในสังคมในอนาคตเป็นผลที่จะต้องนำมาพิจารณาด้วย” ตามมาตรา ๒ ของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ (Strafvollzugsgesetz) บัญญัติว่า ในการบังคับโทษจำคุกจะต้องทำให้ผู้ต้องขังมีความสามารถที่จะกลับเข้ามาใช้ชีวิตในสังคมโดยไม่ไปกระทำความผิดอีก^{๓๔}

แนวคำพิพากษาของศาลช่วงหลังก็ได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดในเรื่องของ

การกลับคืนเข้าสู่สังคมของผู้กระทำความผิด (dem Resozialisierungsgedanken) ศาลรัฐธรรมนูญ (BVerfGE ๓๕, ๒๐๒, ๒๓๘f.) ได้เคยวินิจฉัยไว้ว่า “ในฐานะที่เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายพื้นฐานอันเป็นผลมาจากแนวคิดในเรื่องศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ผู้กระทำความผิดที่ศาลได้ตัดสินลงโทษแล้วจะต้องได้รับโอกาสภายหลังจากการที่ได้รับโทษแล้วในอันที่จะกลับคืนเข้าสู่สังคมได้อีก” ซึ่งถ้าพิจารณาจากมุมมองของผู้กระทำความผิดเองแล้วโอกาสดังกล่าวเป็นผลมาจากสิทธิขั้นพื้นฐานตามมาตรา ๒ (๑) ประกอบมาตรา ๑ กฎหมายรัฐธรรมนูญเยอรมัน หากพิจารณาจากมุมมองทางสังคมแล้วอันเป็นผลมาจากหลักในเรื่องของรัฐสวัสดิการ (das Sozialstaatsprinzip) ศาลแห่งสหพันธ์รัฐ แผนกคดีอาญา (BGHSt ๒๔, ๔๐, ๔๒) ก็ได้เคยวินิจฉัยไว้ว่า โทษทางอาญาไม่ได้มีไว้เพื่อเป็นการแก้แค้นทดแทนเพียงอย่างเดียว (Schuldausgleich) หากแต่ความชอบธรรมของโทษทางอาญาอยู่ที่ว่าในขณะที่เดียวกันโทษทางอาญาก็ได้แสดงให้เห็นว่า โทษทางอาญาเป็นมาตรการที่จำเป็นในอันที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ในด้านการป้องกันของกฎหมายอาญาด้วย^{๓๕}

ในปัจจุบันผู้ที่สนับสนุนทฤษฎีการป้องกัน

^{๓๓} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๒.

^{๓๓} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๔.

^{๓๔} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๔.

พิเศษได้เน้นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องของการกลับคืนเข้าสู่สังคมของผู้กระทำผิด ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือว่าเป็นข้อดีของทฤษฎีป้องกันพิเศษเพราะแนวคิดในเรื่องการกลับคืนเข้าสู่สังคมของผู้กระทำผิดเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับภารกิจของกฎหมายอาญาที่จะต้องคุ้มครองปัจเจกชนและสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องช่วยให้ผู้กระทำผิดกลับคืนเข้าสู่สังคมได้อีกครั้งหนึ่งและยังเป็นการช่วยเสริมแนวคิดในเรื่องรัฐสวัสดิการ (Sozialstaatsprinzip) ได้ดีกว่าทฤษฎีการลงโทษประเภทอื่น^{๑๕}

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการป้องกันพิเศษก็มีข้อด้อยในแง่ที่ว่า ทฤษฎีดังกล่าวขาดการกำหนดขอบเขตของการลงโทษ (kein Masssprinzip fuer die Strafe) โดยผลของทฤษฎีป้องกันพิเศษก็จะทำให้รัฐสามารถที่จะเอาตัวผู้ต้องขังไว้ได้นานจนกว่าผู้ต้องขังจะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้กลับคืนเข้าสู่สังคมได้ ซึ่งจะส่งผลให้เป็นการนำไปสู่การลงโทษโดยไม่มีกำหนดระยะเวลาในความผิดเล็กๆ น้อยๆ รัฐจึงสามารถที่จะลงโทษจำคุกเป็นเวลานานได้จึงเป็นการลงโทษที่เกินกว่าขอบเขตซึ่งต่างจากทฤษฎีแก้แค้นทดแทนที่การลงโทษจะต้องได้สัดส่วนกับการกระทำความผิดตามทฤษฎีการป้องกันพิเศษ เสรีภาพของปัจเจกชน

จึงถูกจำกัดเกินกว่าที่ในรัฐเสรีประชาธิปไตยจะยอมให้ทำได้^{๑๖}

นอกจากนี้ ตามทฤษฎีป้องกันพิเศษก็มีปัญหาว่ารัฐมีสิทธิอะไรที่จะไปแก้ไขปรับปรุงและให้การศึกษาแก่คนที่บรรลุนิติภาวะแล้ว KANT และ HEDEL เห็นว่าการกระทำความผิดของรัฐบาลเป็นการขัดต่อศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ศาลรัฐธรรมนูญ (BVerfGE ๒๒, ๒๐๙f.) ก็ได้เคยวินิจฉัยไว้ว่า รัฐไม่มีหน้าที่ที่จะต้องมาแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมของประชาชน มาตรา ๑ (๑) กฎหมายพื้นฐานก็บัญญัติห้ามการบังคับให้การศึกษา (eine Zwangserziehung) ตราบเท่าที่การให้การศึกษาอบรมดังกล่าวเป็นการกระทบต่อสิทธิความเป็นส่วนตัวที่ไม่อาจถูกล่วงละเมิดได้ของผู้บรรลุนิติภาวะ^{๑๗}

ในทางความเป็นจริงแล้ว ตั้งแต่ราวปี ๑๙๗๕ แนวทางของนิติบัญญัติระหว่างประเทศไม่ได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดในเรื่องของการกลับคืนเข้าสู่สังคมของผู้กระทำผิดและกลับมาให้ความสนใจเกี่ยวกับทฤษฎีแก้แค้นทดแทนและทฤษฎีการป้องกันทั่วไป^{๑๘}

ข้อด้อยอีกประการหนึ่งของทฤษฎีการป้องกันพิเศษก็คือ ทฤษฎีดังกล่าวใช้ไม่ได้

^{๑๕} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๕.

^{๑๖} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๖.

^{๑๗} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๗.

^{๑๘} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๘.

กับผู้กระทำผิดที่ไม่มีปัญหาในการกลับคืนเข้าสู่สังคม (nicht resozialisierungsbeduerftig) ซึ่งได้แก่ผู้กระทำผิดโดยประมาทและผู้กระทำผิดเป็นครั้งแรกในความผิดเล็กๆ น้อยๆ รวมทั้งผู้กระทำความผิดร้ายแรงที่ปราศจากความเสี่ยงที่จะไปกระทำความผิดซ้ำ (keine Wiederholungsgefahr) เพราะการกระทำผิดได้เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้อีก เช่น หากพิจารณาจากแนวคิดของทฤษฎีการป้องกันพิเศษก็ไม่มีเหตุผลที่จะไปลงโทษผู้กระทำผิดในสมัยนาซีที่ในปัจจุบันไม่ได้มีความเป็นอันตรายอีกแล้ว”^{๙๙}

๔.๑.๓ ทฤษฎีการป้องกันทั่วไป (Die Theorie der Generalpraevention)

ตามทฤษฎีนี้ วัตถุประสงค์ของการลงโทษไม่ได้อยู่ที่การแก้แค้นตอบแทนหรือการที่โทษทางอาญามีผลต่อตัวผู้กระทำความผิดเป็นรายๆ ไป หากแต่อยู่ที่การลงโทษจะส่งผลต่อประชาชนโดยทั่วไปที่จะเป็นการยับยั้งไม่ให้คนไปกระทำความผิด”^{๑๐๐}

ทฤษฎีป้องกันทั่วไปได้รับการพัฒนามาจาก PAUL JOHANN ANSELM v. FEUERBACH (๑๗๗๕-๑๘๓๓) FEUERBACH ได้อธิบายทฤษฎี

การป้องกันทั่วไปโดยอาศัยหลักทฤษฎีว่าด้วยการบังคับของจิตใจ (Theorie des psychologischen Zwang) ที่ FEUERBACH ได้คิดค้นขึ้นมากล่าวคือ FEUERBACH มองว่าจิตใจของคนที่จะไปกระทำผิดนั้นเปรียบเสมือนกับเวทีการต่อสู้ (als einen Kampfplatz) ซึ่งเป็นการต่อสู้กันระหว่างความต้องการที่จะกระทำผิดและความต้องการที่จะยับยั้งการกระทำผิดดังกล่าว และ FEUERBACH เห็นว่าจะต้องทำให้คนที่ยังไม่ตัดสินใจว่าจะทำผิดหรือไม่นั้นเกิดความรู้สึกที่จะไม่อยากจะไปกระทำผิดโดยใช้วิธีการกำหนดโทษทางอาญา โดยจะต้องทำให้ความรู้สึกดังกล่าวอยู่เหนือความรู้สึกที่อยากจะไปกระทำความผิดอาญาและโดยวิธีการนี้เองจึงเป็นการบังคับทางจิตใจเพื่อนำไปสู่การที่จะงดเว้นไม่กระทำความผิด”^{๑๐๑}

ในปัจจุบันทฤษฎีการป้องกันทั่วไป เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมาก ตามทฤษฎีดังกล่าวพิจารณาว่า ประชาชนทั่วไปจะสามารถยับยั้งตนเองไม่ไปละเมิดต่อกฎหมายก็ต่อเมื่อเห็นว่าใครก็ตามที่ไม่สามารถยับยั้งตนเองได้แล้วไปละเมิดต่อกฎหมายก็จะได้รับผลร้ายตามมา ในปัจจุบันทฤษฎีการป้องกันทั่วไปได้แบ่งออกเป็น ๒ มุมมองด้วยกันกล่าวคือ การป้องกันทั่วไป

^{๙๙} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๑๙.

^{๑๐๐} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๒๑.

^{๑๐๑} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๒๒.

ในทางลบและการป้องกันทั่วไปในทางบวก^{๓๒}

การป้องกันทั่วไปในทางลบ (Der negative Aspekt der Generalprävention) อธิบายอยู่บนแนวคิดที่ทำให้บุคคลอื่นเกิดความหวาดกลัวที่จะไปกระทำความผิดอาญาซึ่งเป็นมุมมองที่เป็นไปตามทฤษฎีการบังคับทางจิตใจของ FEUERBACH อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันแนวคิดได้ตกผลึกแล้วว่า คนที่จะไปกระทำผิดเพียงบางส่วนเท่านั้นที่คิดเช่นนั้นและที่กลัวนั้นก็ไม่ได้กลัวว่าจะได้รับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้หากแต่กลัวว่าตนเองจะถูกจับกุมมากกว่าว่ามีความเสี่ยงแค่ไหนที่จะถูกจับ ดังนั้น การที่จะให้ทฤษฎีการป้องกันทั่วไปประสบความสำเร็จจึงไม่ได้อยู่ที่การเพิ่มโทษหากแต่อยู่ที่ประสิทธิภาพของการจับตัวผู้กระทำความผิดดำเนินคดีให้ได้^{๓๓}

การป้องกันทั่วไปในทางบวก (Der positive Aspekt der Generalprävention) อธิบายอยู่บนแนวคิดของการที่ทำให้ประชาชนทั่วไปเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ในปัจจุบันแนวคิดของการป้องกันทั่วไปในทางบวกมีความสำคัญมากกว่าแนวคิดของการป้องกันทั่วไปในทางลบ^{๓๔}

เป้าหมายและผลที่เกิดขึ้นจากการป้องกันทั่วไปในทางบวก อาจแบ่งออกได้เป็นสามประเภทด้วยกันคือ ผลในทางการเรียนรู้ (der Lerneffekt) หมายถึงความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบกฎหมายที่เกิดขึ้นจากการบังคับโทษ ผลในทางความไว้วางใจ (der Vertrauenseffekt) ที่จะเกิดขึ้นเมื่อประชาชนเกิดความเชื่อมั่นต่อระบบกฎหมายหากประชาชนเห็นว่ากฎหมายได้มีการบังคับใช้และสุดท้ายคือผลในทางความพอใจ (der Befriedungseffekt) ที่จะเกิดขึ้นเมื่อผู้กระทำความผิดถูกลงโทษ^{๓๕}

ทฤษฎีการป้องกันทั่วไปมีข้อดีในแง่ที่ว่า เป็นทฤษฎีที่เน้นไปที่ภารกิจในแง่ของการป้องกันโดยตรงกล่าวคือ การป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำความผิดอาญาขึ้น ซึ่งเป็นการกึ่งหนึ่งของกฎหมายอาญา จึงต่างจากทฤษฎีแก้แค้นทดแทน นอกจากนี้ ทฤษฎีการป้องกันทั่วไปก็ไม่ได้ไร้ความหมายแม้ว่าในขณะเดียวกันจะมีการยอมรับทฤษฎีการป้องกันพิเศษก็ตาม เพราะว่าการป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดเกิดขึ้นนั้นจะไม่ได้ผลเท่าที่ควรหากโทษทางอาญาที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นจำกัดเฉพาะผู้ที่ได้เคยกระทำความผิดไปแล้ว

^{๓๒} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๒๔.

^{๓๓} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๒๕.

^{๓๔} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๒๖.

^{๓๕} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๒๗.

ในทางตรงกันข้าม ในแง่ของนโยบายทางสังคม (Sozialpolitisch) แล้วจะเป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากกว่าที่จะป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำความผิดอาญามาตั้งแต่เริ่มต้นและสิ่งนี้เองคือเป้าหมายของทฤษฎีการป้องกันทั่วไป^{๓๖}

นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีการป้องกันพิเศษแล้ว ทฤษฎีการป้องกันทั่วไปยังมีข้อดีในแง่ที่สามารถอธิบายได้ว่าในกรณีที่ปราศจากอันตรายที่จะไปกระทำความผิดซ้ำแล้วเหตุใดการลงโทษทางอาญายังคงเป็นสิ่งที่จำเป็นอยู่เพราะหากมีการกระทำความผิดอาญาแล้วผู้กระทำความผิดไม่ได้รับโทษก็จะนำไปสู่การเลียนแบบการกระทำความผิด^{๓๗}

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการป้องกันทั่วไปก็มีข้อด้อยในลักษณะเดียวกันกับทฤษฎีการป้องกันพิเศษในแง่ที่ปราศจากขอบเขตในการกำหนดระยะเวลาในการลงโทษ (keinen Massstab zur Begrenzung der Strafdauer) นอกจากนี้ ข้อโต้แย้งที่ว่า การลงโทษโดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อเป็นการป้องกันนั้นเป็นการขัดต่อศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งตามทฤษฎีป้องกันทั่วไปแล้วถือว่าการขัดต่อศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์มากกว่าตามทฤษฎีป้องกันพิเศษ

เพราะว่าในขณะที่ตามทฤษฎีป้องกันพิเศษนั้นผู้กระทำความผิดจะได้รับการแก้ไขเยียวยาเพื่อกลับคืนเข้าสู่สังคมได้นั้น กล่าวคือ การลงโทษเป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้กระทำความผิดด้วยแต่การลงโทษโดยอาศัยเหตุจากการป้องกันโดยทั่วไปนั้นเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดโดยอาศัยเหตุผลเพื่อสังคมโดยส่วนรวมโดยแท้ และการจะทำเช่นนั้นได้จะต้องมีเหตุแห่งความชอบธรรมซึ่งทฤษฎีป้องกันโดยทั่วไปไม่อาจที่จะหาเหตุแห่งความชอบธรรมดังกล่าวมาอธิบายได้^{๓๘}

๔.๑.๔ ทฤษฎีแบบผสมผสานที่เน้นการแก้แค้นทดแทน (Die vergeltende Vereinigungstheorien)

ทฤษฎีดังกล่าวแต่เดิมเป็นความเห็นฝ่ายข้างมากโดยได้รับการยอมรับทั้งจากฝ่ายตำราและทางฝ่ายศาล แต่ปัจจุบันทฤษฎีดังกล่าวยังคงได้รับการยอมรับเฉพาะจากทางศาล ส่วนความเห็นทางตำราฝ่ายข้างมากไม่ได้เห็นด้วยกับทฤษฎีดังกล่าวแล้ว ทฤษฎีนี้เป็นการรวมแนวความคิดของทฤษฎีทั้งหมดที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นโดยเห็นว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษนั้นเป็นทั้งเรื่องของการแก้แค้นทดแทน การป้องกันพิเศษ และการป้องกันทั่วไป โดยใน

^{๓๖} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๒๔.

^{๓๗} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๒๙.

^{๓๘} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๓๒.

ยุคแรกเริ่มนั้นเห็นว่าวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่เป็นการแก้แค้นทดแทนเป็นวัตถุประสงค์หลักของการลงโทษ “หลักสำคัญในประการแรกก็คือ วัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการแก้แค้นทดแทน โดยมีวัตถุประสงค์ของการข่มขู่ (der Abschreckungszweck) เป็นส่วนประกอบ ส่วนวัตถุประสงค์อื่น ๆ ของการลงโทษกล่าวคือ วัตถุประสงค์ในการแก้ไขปรับปรุงตัวผู้กระทำผิด เป็นวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่อยู่ในลำดับท้ายสุด (RGSt ๕๔, ๑๐๙) และแม้ว่าในปัจจุบันก็ได้รับการเน้นอยู่บ่อยๆ ที่ว่าน่าจะเป็นทฤษฎีแบบผสมผสานโดยแท้ (einer “echten” Vereinigungstheorie) ก็ต่อเมื่อวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันนั้นไม่ได้มากระทบต่อวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่เป็นการแก้แค้นและวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันดังกล่าวดำเนินไปโดยอยู่ในขอบเขตของการแก้แค้นทดแทน”^{๓๔}

ในเวลาต่อมาทฤษฎีแบบผสมผสานที่เน้นการแก้แค้นทดแทนเห็นว่า วัตถุประสงค์ในการลงโทษไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่เป็นการแก้แค้นทดแทน การป้องกันพิเศษ และการป้องกันทั่วไปนั้น ไม่ได้มีระดับของความ

สำคัญในระดับเดียวกันแต่เป็นไปตามความจำเป็นจึงเป็นไปได้ที่วัตถุประสงค์ในการลงโทษที่เป็นวัตถุประสงค์หลักนั้นอาจจะเป็นวัตถุประสงค์ในการลงโทษวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งก็ได้ ซึ่งความเห็นดังกล่าวเป็นความเห็นของศาลรัฐธรรมนูญ (BVerfGE ๔๕, ๑๘๗, ๒๕๓f.) ที่วินิจฉัยไว้ว่า “... สำหรับการกระทำความผิดนั้น การลงโทษที่เหมาะสมกับความผิด (Schuldausgleich) การป้องกัน การแก้ไขปรับปรุงให้ผู้กระทำผิดกลับคืนเข้าสู่สังคมได้ การแก้แค้นทดแทน ล้วนเป็นมาตรการการลงโทษทางอาญาที่เหมาะสม...” ในคำพิพากษาศาลรัฐธรรมนูญเล่มที่ ๓๙ หน้า ๕๗ ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยไว้ว่า ไม่ถือว่าเป็นการกระทบต่อภารกิจของโทษทางอาญาที่จะข่มขู่และแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำผิดให้กลับคืนเข้าสู่สังคม ในกรณีที่มีการลงโทษทางอาญาสำหรับการกระทำความผิดจะเป็นไปเพื่อการแก้แค้นทดแทน ซึ่งศาลแห่งสหพันธ์รัฐ (BGH) ก็วินิจฉัยไปในแนวทางเดียวกัน”^{๓๕}

๔.๑.๕ ทฤษฎีแบบผสมผสานที่เน้นการป้องกัน (Die praeventive Vereinigungstheorie)

ก) วัตถุประสงค์ของการลงโทษเป็นไปเพื่อการป้องกันเท่านั้น (Der ausschliesslich

^{๓๔} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๓๓.

^{๓๕} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๓๔.

praeventive Zweck der Strafe)

วัตถุประสงค์ของการลงโทษมีไว้เพื่อเป็นการป้องกันเท่านั้น เพราะความชอบธรรมของการลงโทษจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อการลงโทษนั้นเป็นไปเพื่อคุ้มครองเสรีภาพของปัจเจกชนและคุ้มครองระเบียบของสังคมที่มีไว้เพื่อคุ้มครองเสรีภาพของปัจเจกชนนั่นเอง ดังนั้น โทษทางอาญาที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดจึงต้องเป็นไปเพื่อการป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดขึ้นเท่านั้น จากหลักดังกล่าวจึงก่อให้เกิดผลที่ว่า การป้องกันพิเศษและการป้องกันทั่วไป เป็นวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่จะต้องยืนเคียงข้างกันอยู่ เพราะการยับยั้งการกระทำความผิดอาญาทำได้ทั้งโดยการที่โทษทางอาญามีผลต่อตัวผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคลไป และโดยการที่โทษทางอาญามีผลต่อสังคมโดยรวม^{๙๙}

วัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้งสองกรณี กล่าวคือ การป้องกันพิเศษและการป้องกันทั่วไป นั้น สามารถดำเนินไปได้พร้อมๆ กันโดยไม่มีปัญหา ในกรณีที่โทษทางอาญาที่ใช้ในการตัดสินคดีใดคดีหนึ่งนั้นสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้งในแง่การป้องกันพิเศษและการป้องกันทั่วไป และแม้ว่าในบางกรณีจะไม่อาจบรรลุถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกัน

พิเศษได้เพราะขาดความเสี่ยงของการกระทำ ความผิดซ้ำก็ตาม การบรรลุถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันทั่วไปเพียงประการเดียวก็ถือว่าเป็นการเพียงพอแล้ว เพราะวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันนั้น ไม่จำเป็นที่วัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้งสองประการ (ที่เป็นการป้องกันพิเศษและการป้องกันทั่วไป) จะต้องเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน^{๑๐๐}

การป้องกันพิเศษและการป้องกันทั่วไปจะขัดแย้งกันก็ต่อเมื่อเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้งสองประการนี้แล้ว ไม่อาจที่จะใช้อัตราโทษเดียวกันได้ เช่น ในกรณีของการข่มขืนต่อผู้เด็กหนุ่มคนหนึ่งได้กระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกายเป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตาย หากพิจารณาจากเหตุผลของการป้องกันทั่วไป และตามมาตรา ๒๒๖ (๒) ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันแล้วโทษจำคุก ๓ ปี เป็นโทษที่เหมาะสมสำหรับกรณีดังกล่าว แต่หากพิจารณาจากเหตุผลของการป้องกันพิเศษแล้ว การลงโทษจำคุก ๑ ปี โดยให้รอการลงอาญาถือว่าเป็นโทษที่เหมาะสมเพราะการลงโทษที่หนักกว่านี้จะเป็นเหตุให้ผู้กระทำความผิดไม่อาจที่จะกลับคืนเข้าสู่สังคมได้และจะทำให้ผู้กระทำความผิดกลับไปกระทำความผิดอีกในอนาคต ในกรณีดังกล่าวจึงมี

^{๙๙} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๓๓๗.

^{๑๐๐} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๓๔.

ความจำเป็นที่จะต้องมาชั่งน้ำหนักประโยชน์ระหว่างวัตถุประสงค์ของการลงโทษในการป้องกันพิเศษและการป้องกันทั่วไปว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษใดจะมีน้ำหนักความสำคัญมากกว่า ในกรณีดังกล่าวต้องถือว่าวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่เป็นการป้องกันพิเศษมีความสำคัญมากกว่า ดังนั้น จึงต้องลงโทษจำคุก ๑ ปี โดยให้รอการลงอาญา เหตุผลประการแรกคือการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิดให้กลับคืนเข้าสู่สังคมนั้นถือว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ไม่อาจจะละเลยได้หากสามารถทำได้เหตุผลประการที่สองคือในกรณีที่วัตถุประสงค์ทั้งสองประการมีความขัดแย้งกันแล้ว หากเราให้น้ำหนักความสำคัญกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันโดยทั่วไปแล้วจะเป็นผลให้วัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันพิเศษต้องเสียไปในทางตรงกันข้าม การให้น้ำหนักความสำคัญกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันพิเศษจะไม่ทำให้วัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันทั่วไปต้องเสียไป อย่างมากก็แค่ทำให้ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ที่เป็นการป้องกันทั่วไปได้อย่างเต็มที่เพราะโทษที่เบาว่าก็ยังมีส่วนในแง่ของการป้องกันทั่วไปอยู่ดี อย่างไรก็ตาม การให้น้ำหนักความสำคัญกับการป้องกันพิเศษเหนือกว่า

การป้องกันทั่วไปจะทำได้ก็ต่อเมื่อไม่ได้ทำให้ผลที่เป็นการป้องกันทั่วไปต้องเสียไป กล่าวคือ เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของการป้องกันพิเศษ การลดโทษทางอาญาจะต้องไม่ทำให้ประชาชนถึงกลับไม่เคารพกฎหมายเพราะมิฉะนั้นแล้วจะมีผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบกฎหมายและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการกระทำ ความผิด^{๔๙}

ทฤษฎีแบบผสมผสานที่เน้นการป้องกันจึงเป็นทฤษฎีที่คำนึงถึงทั้งหลักในเรื่องของการป้องกันพิเศษและหลักในเรื่องของการป้องกันทั่วไป ซึ่งบางครั้งอาจจะให้ความสำคัญกับหลักในเรื่องของการป้องกันพิเศษบางครั้งให้ความสำคัญกับหลักในเรื่องการป้องกันทั่วไป และในกรณีที่หลักในเรื่องการป้องกันพิเศษและหลักในเรื่องการป้องกันทั่วไปขัดแย้งกันจะให้ความสำคัญกับหลักในเรื่องการป้องกันพิเศษเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการทำให้ผู้กระทำความผิดได้กลับคืนเข้าสู่สังคม แต่อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่า การป้องกันทั่วไปจะหมดความสำคัญลง และในกรณีที่ขาดวัตถุประสงค์ในการป้องกันพิเศษ วัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการป้องกันทั่วไปก็จะเป็นตัวที่จะสร้างความชอบธรรมให้กับการลงโทษทางอาญา^{๕๐}

^{๔๙} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๔๑.

^{๕๐} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๔๓.

ข) การสละซึ่งวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการแก้แค้น (Der Verzicht auf jede Vergeltung)

ตามทฤษฎีแบบผสมผสานที่เน้นการป้องกัน จะไม่นำวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เป็นการแก้แค้นทดแทนมาพิจารณา แม้จะมีผู้ให้เหตุผลว่าเหตุผลที่ใช้ในการลงโทษผู้กระทำความผิดในสมัยนาซีที่ในปัจจุบันได้ใช้ชีวิตตามครรลองของกฎหมายนั้น ต้องใช้เหตุผลเฉพาะจากทฤษฎีแก้แค้นทดแทนก็ตาม แต่เหตุผลดังกล่าวฟังไม่ขึ้น เพราะการลงโทษการกระทำความผิดในสมัยนาซีนั้น ยังคงมีความจำเป็นอยู่ หากพิจารณาจากเหตุผลที่เป็นการป้องกันทั่วไปเนื่องจากการไม่ลงโทษการกระทำความผิดดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อความเคารพกฎหมายของคนในสังคม (das allgemeine Rechtsbewusstsein) และทำให้ผู้ที่กระทำความผิดฐานฆ่าผู้อื่นในกรณีอื่นๆ ที่ไม่มีความเสี่ยงต่อการที่จะไปกระทำความผิดซ้ำ อ้างได้ว่าตนเองก็ไม่ควรที่จะถูกลงโทษเช่นเดียวกัน ซึ่งจะทำให้บัพญญูติว่าด้วยการห้ามการฆ่าบุคคลอื่นและผลในทางป้องกันของบัพญญูติดังกล่าวมีปัญหาได้^{๔๔}

ค) หลักความน่าตำหนิในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการกำหนดขอบเขตของการลงโทษ

(Das Schuldprinzip als Mittel der Eingriffsbegrenzung)

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของทฤษฎีว่าด้วยการแก้แค้นทดแทนที่ไปกันได้กับทฤษฎีแบบผสมผสานที่เน้นการป้องกันก็คือ หลักความน่าตำหนิในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการกำหนดขอบเขตของการลงโทษที่จะมาเป็นตัวกำหนดขอบเขตของการลงโทษที่ทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษที่เป็นการป้องกันทั้งหลายขาดอยู่ กล่าวคือ ระยะเวลาของการลงโทษไม่ว่าจะเกินเลยกว่าขอบเขตของความน่าตำหนิ แม้ว่าประโยชน์ในแง่ของการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดประโยชน์ในแง่ของการทำให้สังคมปลอดภัยหรือประโยชน์ในแง่ของการข่มขู่แล้วจะเรียกร้องให้ลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นระยะที่ยาวนานกว่าความน่าตำหนิก็ตาม^{๔๕}

หลักที่ว่าโทษทางอาญาจะต้องไม่เกินกว่าความน่าตำหนิของผู้กระทำความผิด ในปัจจุบันได้รับการยอมรับโดยทั่วไป^{๔๖}

อย่างไรก็ตาม ในทางทฤษฎีแล้วอัตราโทษทางอาญาสามารถที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดได้ต่ำกว่าระดับของความน่าตำหนิ แม้ว่าโทษทางอาญาไม่สามารถที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดได้เกินเลยกว่าระดับของความน่าตำหนิก็ตาม

^{๔๔} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๔๔.

^{๔๕} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๔๔.

^{๔๖} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๔๔.

แต่โทษทางอาญาก็สามารถลงแก่ผู้กระทำผิดได้ต่ำกว่าระดับของความน่าตำหนิหากว่าไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์ในการป้องกัน ประเด็นนี้จะทำให้ทฤษฎีแบบผสมผสานที่เน้นการป้องกันแตกต่างจากทฤษฎีการลงโทษที่เป็นการแก้แค้นทดแทนที่จะจำกัดขอบเขตของโทษทางอาญาอยู่ที่ระดับของความน่าตำหนิโดยไม่คำนึงถึงความจำเป็นในการป้องกันแต่อย่างใด^{๕๓}

ง) ข้อสรุป

ตามความเห็นของ ROXIN ทฤษฎีการลงโทษสามารถสรุปได้ดังนี้คือ โทษทางอาญามีไว้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การป้องกันพิเศษและการป้องกันทั่วไป อัตราโทษทางอาญาจะถูกจำกัดขอบเขตไม่ให้เกินกว่าระดับของความน่าตำหนิ แต่อัตราโทษทางอาญาสามารถที่จะถูกกำหนดให้ต่ำกว่าระดับของความน่าตำหนิได้เท่าที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่เป็นการป้องกันพิเศษและไม่ขัดต่อความจำเป็นขั้นต่ำของการป้องกันทั่วไป^{๕๔}

๔.๒ ประเภทของทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษตามกฎหมายไทย

ความเห็นทางตำราฝ่ายแรก^{๕๕} เห็นว่าทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษประกอบไปด้วย

๑. การลงโทษเพื่อตอบแทนความผิดที่ได้กระทำขึ้น

๒. การลงโทษเพื่อยับยั้งมิให้เกิดการกระทำผิดอย่างเดียวกันขึ้นอีก

๓. การลงโทษเพื่อการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นคนดี

๔. การลงโทษเพื่อป้องกันสังคมจากผู้กระทำผิดโดยการทำให้สิ้นความสามารถ

ความเห็นทางตำราฝ่ายหลัง^{๕๖} เห็นว่าทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษประกอบไปด้วย

๑. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อทดแทนความผิด

๒. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกัน ซึ่งแบ่งออกเป็น การลงโทษเพื่อเป็นการป้องกันพิเศษ และการลงโทษเพื่อเป็นการป้องกันทั่วไป

จากทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษของความเห็นทางตำราฝ่ายแรกเราจะเห็นว่า ในส่วนของวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่ว่า การลงโทษเพื่อเป็นการตอบแทนความผิดที่ได้กระทำขึ้นโดยเนื้อหาของวัตถุประสงค์ของการลงโทษดังกล่าวก็คือ ทฤษฎีการลงโทษเพื่อทดแทนความผิดตามความเห็นทางตำราฝ่ายหลัง ซึ่งก็คือทฤษฎีแก้แค้นทดแทนตามกฎหมายเยอรมันนั่นเอง

^{๕๓} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๕๐.

^{๕๔} Vgl. Roxin, อ้างแล้ว, หัวข้อ ๕๕.

^{๕๕} ประสพสุข บุญเดช, อ้างแล้ว, น. ๑๖๒-๑๖๓ ; ญัตติฯ จรรยาวัชเลิศ, อ้างแล้ว, น. ๔๐-๔๕ ; สุริช รัตนอุดม, อ้างแล้ว, น. ๑

^{๕๖} แสงวณ บุญเฉลิมวิภาส, อ้างแล้ว, น. ๑๙๖-๑๙๗.

ส่วนวัตถุประสงค์ของการลงโทษในกรณีที่เหลือของความเห็นทางตำราฝ่ายแรกไม่ว่าจะเป็นกรณีของการลงโทษเพื่อยับยั้งมิให้เกิดการกระทำ ความผิดอย่างเดียวกันขึ้นอีก การลงโทษเพื่อปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับตนเป็นคนดี หรือการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมจากผู้กระทำผิด โดยการทำให้สิ้นความสามารถโดยเนื้อหาของวัตถุประสงค์ของการลงโทษดังกล่าว ก็คือทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษเพื่อป้องกัน ตามความเห็นทางตำราฝ่ายหลังหรือทฤษฎีการป้องกันพิเศษและการป้องกันทั่วไปตามกฎหมายเยอรมันนั่นเอง

ความเห็นทางตำราฝ่ายที่สาม^{๓๒} เห็นว่า ทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษประกอบไปด้วย

๑. ทฤษฎีลงโทษเพื่อเป็นการทดแทน

๒. ทฤษฎีข่มขู่ นอกจากนี้ความเห็นทางตำราฝ่ายนี้ยังเห็นอีกว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษมีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการคือ

๑. เพื่อเป็นการปราบปรามโจรผู้ร้าย โดยทำโทษผู้กระทำผิดกฎหมายอาญาให้เป็นตัวอย่าง เป็นเครื่องมือเตือนใจให้ผู้ร้ายรู้สำนึก

๒. เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ความผิดเกิดขึ้นอีกโดยกระทำให้ผู้ร้ายไม่สามารถจะกระทำร้ายได้อีกต่อไป เช่น คำพิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิตก็ย่อมทำให้ผู้รับโทษไม่สามารถ

กระทำความผิดอีกได้

๓. เพื่อเป็นการดัดสันดานผู้ร้าย ให้กลับกลายเป็นคนดี

๔. เพื่อชดใช้ค่าเสียหายไม่ใช่แก่ของผู้ถูกอันตรายเท่านั้น แต่ทำให้เหมาะสมกับความประสงค์และเป็นที่พอใจของสาธารณชนคนทั้งเมือง เมื่อเกิดการปล้นที่ตำบลใดคนทั้งหลายรู้สึกหวาดหวั่นและเคียดแค้น กฎหมายย่อมทำโทษผู้ร้ายที่ไร้กิริยาบังอาจเช่นนี้ โดยวิธีวางโทษหนักกว่าผู้ร้ายสามัญเพื่อชดใช้ความเสียหาย บรรเทาความแค้นเคือง

ในส่วนของความเห็นทางตำราฝ่ายที่ ๓ เราจะพบว่าแม้ว่าจะมีการพูดถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่แตกต่างออกไป แต่โดยเนื้อหาแล้วก็ยังคงเป็นไปตามทฤษฎีหลักว่าด้วยการลงโทษทั้ง ๓ ทฤษฎีนั่นเอง กล่าวคือในส่วนของทฤษฎีลงโทษเพื่อเป็นการทดแทน โดยเนื้อหาแล้วคือทฤษฎีแก้แค้นทดแทนตามกฎหมายเยอรมัน ส่วนวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อชดใช้ค่าเสียหาย โดยเนื้อหาแล้วจะไม่โดยตรงแต่ก็พอยึดโยงกับทฤษฎีแก้แค้นทดแทนตามกฎหมายเยอรมันนั่นเอง ในส่วนของทฤษฎีข่มขู่โดยเนื้อหาคือทฤษฎีป้องกันทั่วไปและป้องกันพิเศษตามกฎหมายเยอรมัน ในส่วนของวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่เหลือ

^{๓๒} วิชา มหาคณ, อ้างแล้ว, น. ๕๕-๕๘ : ในส่วนของวัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้ง ๔ ประการที่เห็นไปในทำนองเดียวกันด้วย ดูสรเสรีญ ไกรจิตติ, อ้างแล้ว, น. ๒๔.

(ข้อ๑-๓) โดยเนื้อหาคือทฤษฎีการป้องกันพิเศษตามกฎหมายเยอรมัน

ความเห็นทางตำราฝ่ายที่ ๔^{๙๐} เห็นว่าทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษประกอบไปด้วย

๑. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้แค้น
๒. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องปราม
๓. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อตัดโอกาสมิให้กระทำผิดอีก

๔. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อฟื้นฟูผู้กระทำผิด

๕. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อขจัดความเสียหาย

๖. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อให้สาสมกับความผิดที่ได้กระทำ

เช่นเดียวกับความเห็นทางตำราฝ่ายอื่นๆ ทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษตามข้อ ๑, ๖ ก็คือทฤษฎีแก้แค้นทดแทน ส่วนทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษตามข้อ ๒ ก็คือทฤษฎีป้องกันทั่วไปและป้องกันพิเศษ ส่วนทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษตามข้อ ๓, ๔ ก็คือทฤษฎีป้องกันพิเศษ

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ถ้าพิจารณาถึงเนื้อหาของวัตถุประสงค์ของการลงโทษแล้วเราจะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของการลงโทษเป็นไปตามทฤษฎีหลักว่าด้วยการลงโทษทั้งสามทฤษฎี

กล่าวคือทฤษฎีแก้แค้นทดแทน ทฤษฎีการป้องกันพิเศษและทฤษฎีการป้องกันทั่วไปนั่นเอง

๔.๓ การปรับใช้ทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษตามกฎหมายไทย

จากที่กล่าวไว้ข้างต้น (ข้อ ๔.๒) เราจะเห็นได้ว่าในทางตำราของไทยนั้นแม้จะมีการพูดถึงทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษรวมทั้งวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปก็ตามแต่โดยเนื้อแท้แล้วล้วนเป็นไปตามทฤษฎีหลักว่าด้วยการลงโทษทั้ง ๓ ทฤษฎีนั่นเอง ในส่วนเนื้อหาของทฤษฎีการลงโทษจึงกล่าวได้ว่าไม่มีข้อแตกต่างกันแต่อย่างใด

ส่วนที่แตกต่างกันเห็นจะเป็นการนำทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษดังกล่าวข้างต้นมาปรับใช้กับการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไปตั้งแต่ความเห็นที่ปล่อยปัญหาดังกล่าวทิ้งไว้โดยไม่ได้ให้ความเห็นต่อปัญหาดังกล่าว ว่าควรจะใช้ทฤษฎีการลงโทษใด^{๙๑} ความเห็นที่กล่าวรวม ๆ ว่าใช้ทุก ๆ ทฤษฎีรวมกันโดยไม่ได้ระบุว่าจะใช้ทฤษฎีใดเป็นหลักเป็นพิเศษ^{๙๒} ไปจนถึงความเห็นที่แม้จะใช้ทุก ๆ ทฤษฎีรวมกันแต่ก็แสดงจุดยืนค่อนข้างชัดเจนว่าจะนำทฤษฎีการลงโทษใดมาเป็นหลักในการปรับใช้

^{๙๐} ไชยยศ วรนนท์ศิริ, อ้างแล้ว, น. ๑๒๑-๑๒๖.

^{๙๑} ไชยยศ วรนนท์ศิริ, อ้างแล้ว, น. ๑๒๖-๑๒๘.

^{๙๒} ญัษฐา จรรยาชัยเลิศ, อ้างแล้ว, น. ๔๕-๔๖; วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว, น. ๖๒.

กับการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษซึ่งก็มีทั้งความเห็นที่เน้นโทษฎีก์ป้องกัน^{๖๖} และความเห็นที่เน้นโทษฎีก์แก้แค้นทดแทน^{๖๗}

ปัญหาว่าความเห็นที่เน้นโทษฎีก์ป้องกันกับความเห็นที่เน้นโทษฎีก์แก้แค้นทดแทน ความเห็นใดควรจะเป็นความเห็นที่นำมาปรับใช้กับการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษนั้น ผู้เขียนเห็นด้วยกับความเห็นที่เน้นโทษฎีก์ป้องกันเพราะหากนำความเห็นที่เน้นโทษฎีก์แก้แค้นทดแทนมาปรับใช้จะทำให้ในบางกรณีไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดต่ำกว่าระดับของความน่าตำหนิได้ แม้ว่าจะไม่เป็นการขัดต่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันก็ตาม

๕. การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงต่างๆ ในคดี

ในประเด็นนี้ความเห็นในทางตำราของไทยดูเหมือนว่าจะเป็นไปในแนวทางเดียวกันจะต่างกันไปบ้างก็ในส่วนของการรายละเอียดของข้อเท็จจริงว่าข้อเท็จจริงใดบ้างที่ศาลจะต้องคำนึงถึงเมื่อใช้ดุลพินิจกำหนดโทษที่แม้จะมีข้อดีในแง่ที่ทำให้ผู้พิพากษาสามารถใช้ดุลพินิจได้อย่าง

กว้างขวาง แต่เพื่อให้การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษของผู้พิพากษาเป็นไปโดยสมบูรณ์ขึ้นจึงได้มีการเสนอให้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษไว้ในกฎหมาย^{๖๘} ซึ่งเป็นความเห็นที่ผู้เขียนเห็นพ้องด้วยเพราะจะทำให้การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษของศาลเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยเสนอให้บัญญัติหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษไว้ในกฎหมายอย่างในประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันมาตรา ๔๖ ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำให้การใช้ดุลพินิจกำหนดโทษมีมาตรฐานเดียวกันแล้วยังจะทำให้การคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการลงโทษจากการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษมีความชัดเจนขึ้น รวมทั้งหลักการที่ว่าโทษต้องได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำความผิดมีความชัดเจนขึ้นด้วยเพราะจะทำให้หลักการดังกล่าวที่แต่เดิมเป็นแต่ความเห็นในทางตำรา กลายสภาพมาเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้และผูกมัดศาลให้ต้องคำนึงถึงหลักการดังกล่าวในการใช้ดุลพินิจกำหนดโทษ

^{๖๖} ประสพสุข บุญเดช, อ้างแล้ว, น. ๑๖๓.

^{๖๗} แสวง บุญเฉลิมวิภาส, อ้างแล้ว, น. ๒๐๐.

^{๖๘} วิชา มหาคุณ, อ้างแล้ว, น. ๖๔-๖๕.

ปรัชญากฎหมายตามแนวพระราชดำริ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.co.jp

ปรัชญากฎหมายตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สมบัติ พุทธิพิงศก*

นิติปรัชญา คือ การศึกษาตรรกตรองเกี่ยวกับกฎหมายในลักษณะทั้งมวล เป็นการตรรกตรองทางนามธรรมชั้นสูง นิติปรัชญาจึงไม่เหมือนวิชานิติศาสตร์ในแง่ที่ว่า นิติศาสตร์สอนกฎหมายแต่ละเรื่อง แยกสอนเป็นเรื่อง ๆ แต่นิติปรัชญาได้แยกศึกษากฎหมายเป็นเรื่อง ๆ แต่ศึกษาปัญหาเจาะลึกในชั้นรากฐานว่า กฎหมายแท้ๆ คืออะไร ไม่ได้ศึกษากฎหมายเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น นิติกรรม หนังสือ กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา เป็นส่วนๆไป การศึกษานิติปรัชญาจึงมีลักษณะเป็นการศึกษาในระดับความคิดที่บริสุทธิ์ชั้นสูง^{*} กฎหมายในแง่นิติปรัชญามีความหมายอย่างไร เป็นเรื่องที่ถกเถียงกันมานาน โดยเฉพาะในแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายของปรัชญากฎหมายตะวันตกซึ่งปรากฏจากแนวความคิดของสำนักความคิดต่างๆ ส่วนแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายของปรัชญากฎหมายไทยจะปรากฏอยู่ในตัวบทกฎหมายในช่วงการปกครองสมัยต่างๆ

ของไทยโดยเฉพาะกฎหมายไทยดั้งเดิม ปรัชญากฎหมายตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้กล่าวถึงกฎหมายไว้อย่างไรเมื่อเทียบกับแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายของปรัชญากฎหมายตะวันตกและแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายของปรัชญากฎหมายไทย อาจพิจารณาได้ดังนี้

แนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายของ ปรัชญากฎหมายตะวันตก

๑. สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) กล่าวว่า กฎหมายเป็นคำสั่งของรัฐอธิปัตย์ รัฐเป็นอำนาจสูงสุดโดยไม่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ใดๆ เมื่อกฎหมายเป็นคำสั่ง จึงเป็นเรื่องของอำนาจไม่ใช่ความถูกต้องหรือผิด ความชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรม และความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม กฎหมายจึงมาจากเจตจำนงหรืออำเภอใจของมนุษย์ และแตกต่างไปจากศีลธรรม หรืออาจกล่าว

* นิติศาสตร์บัณฑิต (ธรรมศาสตร์), เนติบัณฑิตไทย, นิติศาสตรมหาบัณฑิต (จุฬา), LL.M, Master in European Business Law, University of Aix-Marseille III, France.

* ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: มิตราการพิมพ์, ๒๕๓๑), น. ๔๘-๔๙.

ได้ว่าเป็นความยุติธรรมตามกฎหมาย ซึ่งมี ความหมายโดยปริยายว่าความยุติธรรมตาม กฎหมายอาจไม่เป็นธรรมก็ได้ ความคิดของสำนัก กฎหมายบ้านเมืองได้รับการยอมรับในอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและประเทศที่พัฒนาแล้วตั้งแต่ ศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงต้นศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจาก อยู่บนรากฐานของการเป็นรัฐสมัยใหม่ที่ยึดถือ แนวความคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยในการทำให้ บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง โดยอำนาจสิทธิขาด ของรัฐ กฎหมายของรัฐสมัยใหม่จึงควรมีลักษณะ เด็ดขาดและสมบูรณ์ในตัวเองไม่ขึ้นอยู่กับศีลธรรม หรือความยุติธรรม

๒. สำนักธรรมนิยมหรือนักกฎหมาย ธรรมชาติ (Natural Law School) กล่าวว่า กฎหมายที่แท้จริงคือเหตุผลที่ถูกต้อง เหตุผลนี้ เป็นสากลหรือระบบระเบียบทางศีลธรรมหรือ กฎหมายธรรมชาติซึ่งมีอยู่โดยตัวเองไม่ขึ้นอยู่กับ เจตจำนงหรืออำเภอใจของมนุษย์ ธรรมชาติของ มนุษย์มีเหตุผลคือ รู้สึกผิดชอบชั่วดีได้เนื่องจาก เป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลสากลที่มนุษย์ได้รับมา กฎเกณฑ์และกฎหมายบ้านเมืองที่ใช้อยู่ในสังคม มีบ่อเกิดจากเหตุผลของมนุษย์ดังกล่าวและ เป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายธรรมชาติ ดังนั้น ธรรมะ ความยุติธรรม และศีลธรรมจึงสัมพันธ์ ไกล่ชิดกับกฎหมายบ้านเมือง แนวความคิดของ สำนักธรรมนิยมหรือนักกฎหมายธรรมชาติ มีลักษณะตรงกันข้ามกับแนวความคิดของสำนัก

กฎหมายบ้านเมือง และได้รับการตั้งคำถามมากมาย ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ แต่หลังจากได้รับประสบการณ์อันขมขื่นจากการ กระทำโดยชอบด้วยกฎหมายบ้านเมืองของเผด็จการ ฮิตเลอร์ทำให้นักคิดในยุโรปสมัยหลังสงครามโลก ครั้งที่ ๒ กลับมานิยมเชื่อดีและให้ความสำคัญ กฎหมายธรรมชาติ เพราะประสงค์จะหาหลักการ บางประการในการวินิจฉัยการกระทำของรัฐ ว่ามีความถูกต้องอย่างไรซึ่งไม่อาจอาศัยหลัก ของกฎหมายบ้านเมืองได้ ความคิดของสำนัก ธรรมนิยมหรือสำนักกฎหมายธรรมชาติจึงกลับมา รุ่งเรืองอีกครั้งและอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการ ต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนที่ดำเนินอยู่เป็นส่วนหนึ่ง ของการฟื้นฟูความคิดของสำนักธรรมนิยม หรือสำนักกฎหมายธรรมชาติ ทั้งนี้การต่อสู้ เพื่อสิทธิมนุษยชนนั้นจะต้องต่อสู้ทางความคิด กับแนวความคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมือง อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๓. สำนักประวัติศาสตร์ (Historical School) กล่าวว่า กฎหมายเกิดจากจิตวิญญาณ ของประชาชาติ คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของ ชนชาติใดๆซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ชนชาติดั้งเดิมเริ่มแรก และได้วิวัฒนาการไปตามกาลเวลา ได้รับการ ปรับแต่งไปตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ แต่ละชนชาติจึงมีความรู้สึก ผิดชอบชั่วดีที่ปรากฏในรูปของศีลธรรมและจารีต ประเพณีอันแตกต่างกัน เมื่อสังคมมีความเจริญขึ้น

กฎเกณฑ์และความประพฤติในรูปของศีลธรรม และจารีตประเพณีจะถูกปรุงแต่งอย่างสลับซับซ้อน จนกลายเป็นหลักกฎหมายในวิชานิติศาสตร์ ดังนั้น หลักกฎหมายของแต่ละชาติจึงแตกต่างกันและไม่อาจนำเอากฎหมายของประเทศหนึ่ง มาใช้กับอีกประเทศหนึ่งได้ การจัดทำประมวลกฎหมายจึงไม่ควรทำโดยพลการหรือใช้เหตุผลตามความคิดของนักปราชญ์ โดยถือเอาอำนาจ และเจตจำนงของรัฐแต่เพียงอย่างเดียว ประมวลกฎหมายที่ดีจะต้องสอดคล้องกับจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริงโดยต้องเป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ให้เข้าถึงจิตใจของประชาชนและหลักนิติศาสตร์ที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจากจิตใจของประชาชนแล้ว

แนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายของ ปรัชญากฎหมายไทย

แนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายของ ปรัชญากฎหมายไทย จะปรากฏอยู่ในตัวบทกฎหมายต่างๆ ในการปกครองของไทยแต่ละยุค โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายไทยดั้งเดิม คือ กฎหมายชั้นสูงหรือกฎหมายชั้นธรรมะในปรัชญากฎหมายไทยที่เรียกว่า พระธรรมศาสตร์หรือคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ หลักจตุรธรรมในคัมภีร์

พระธรรมศาสตร์ได้กล่าวว่า กฎหมายมิใช่ กฎเกณฑ์หรือคำสั่งของผู้ปกครองซึ่งอาจมีเนื้อหา อย่างไรก็ได้ตามอำเภอใจ กฎหมายต้องสอดคล้อง สัมพันธ์กับธรรมะหรือศีลธรรม ต้องมี จุดมุ่งหมายเพื่อความสุขหรือประโยชน์สุขของ ประชาชน การใช้อำนาจทางกฎหมายของ พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองต้องอยู่บนพื้นฐาน ของหลักทศพิธราชธรรมหลักจตุรธรรมในคัมภีร์ พระธรรมศาสตร์จึงเทียบได้ กับกฎหมายธรรมชาติ ตามแนวความคิดของสำนักธรรมนิยมหรือนัก กฎหมายธรรมชาติของปรัชญากฎหมายตะวันตก^๙

ปรัชญากฎหมายตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

แนวพระราชดำริทางปรัชญากฎหมาย ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งนับว่า มีความสำคัญมากที่สุดคือ เรื่องกฎหมาย กับความยุติธรรมโดยจะปรากฏอยู่ในพระบรม ราชโฆวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทาน ในโอกาสต่างๆ เช่น

๑. “โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือ ในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าวจึงไม่ควร ถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หาก ควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมาย

^๙ จรัญ โฆษณานันทน์, ปรัชญากฎหมายไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), น. ๒๐๒-๒๐๓.

และอยู่เหนือกฎหมาย การพิจารณาพิพากษา อรรถคดีใดๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้นจะไม่เป็นการเพียงพอ จำต้องคำนึงถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอ การใช้กฎหมายจึงจะมีความหมายและได้ผลที่ควรจะได้”^๓

๒. “ผู้ที่ได้ผ่านสำนักอบรมศึกษากฎหมาย ทุกคนควรจะได้รับ การชี้แจงเน้นหนักให้ทราบชัดว่า **กฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม** หากเป็นแต่เพียงบทบัญญัติหรือปัจจัยที่ตราไว้เพื่อรักษาความยุติธรรม...จึงสมควรจะถือว่าการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินมีวงกว้างอยู่เพียงแคขอบเขตของกฎหมาย จำเป็นต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรม จรรยา ตลอดจนเหตุและผลตามเป็นจริงด้วย”^๔

๓. “...การที่อยู่กับกฎหมายและใช้กฎหมาย มากๆ นั้นอาจทำให้ติดในตัวบทกฎหมายมากเกินไป และทำให้เห็นว่าลำพังตัวบทกฎหมายจะให้ความยุติธรรมได้โดยสมบูรณ์ **ความจริงกฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับกำหนดความถูกต้อง**

เพื่ออาศัยเป็นหลักวินิจฉัยในการอำนวยความยุติธรรม หากใช้ปัจจัยสิ่งเดียวในการให้ **ความยุติธรรมไม่** ทั้งนี้ เพราะตัวบทกฎหมายรวมทั้งข้อเท็จจริงที่นำมากล่าวแก่ศาลเป็นสิ่งที่อาจนำมาพลิกแพลงให้ผิดเพี้ยนไปได้ต่างๆ ด้วยความหลง ด้วยอคติ หรือด้วยเจตนาอันไม่สุจริต ทำให้ความเที่ยงธรรมต้องถูกริดรอนทำลายไป การอำนวยความยุติธรรมจึงต้องอาศัยตัวผู้ใช้กฎหมาย คือท่านทั้งหลายเป็นปัจจัยสำคัญเท่าๆ กันกับตัวกฎหมาย...”^๕

๔. “**ความยุติธรรมเป็นสิ่งที่กว้างกว่ายุติธรรม** ก็หมายความว่า ต้องให้ยุติสักครั้ง ในทางธรรมะหมายความว่า สิ่งที่ดีจริง สิ่งที่เป็นจริง แต่ว่าหาความจริงนี้ยาก จึงต้องมีการยุติธรรม ถ้าหากไม่ยุติความจริงนั้นจะไม่สิ้นสุด...”^๖

จะเห็นได้ว่า ปรัชญากฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งปรากฏอยู่ในพระบรมราโชวาท และพระราชดำริดังกล่าวได้ยึดถือธรรมะหรือความยุติธรรมเป็นใหญ่เหนือกฎหมายหรือกฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม

^๓ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักศึกษา ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเนติบัณฑิต ณ เนติบัณฑิตยสภา วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕.

^๔ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบได้เป็นเนติบัณฑิต ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๒.

^๕ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันจันทร์ที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๑.

^๖ พระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำคณะผู้พิพากษาประจำกระทรวงเผ้า ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพุธที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙.

อันสอดคล้องกับปรัชญากฎหมายไทยในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์และเทียบได้กับแนวความคิดในปรัชญากฎหมายตะวันตกของสำนักธรรมนิยมหรือสำนักกฎหมายธรรมชาติ แต่ตรงกันข้ามกับแนวความคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมือง ปรัชญากฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องกฎหมายกับความยุติธรรมยังปรากฏแนวความคิดว่ากฎหมายจะต้องบัญญัติและใช้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคมซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของปรัชญากฎหมายไทยในพระธรรมศาสตร์ที่กล่าวถึง ความยุติธรรมในการตัดสินคดีว่าจะบังเกิดได้ด้วยการยึดมั่นในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์โดยถึงพร้อมด้วยปัจจัยภายในคือสติสัมปชัญญะและวาทญาณปัญญาแล้วจะต้องคำนึงถึงปัจจัยภายนอก อันได้แก่สภาพแวดล้อม สังคมหรือประเพณีแห่งบ้านเมืองหรือเทศกาลบ้านเมือง ซึ่งยังอาจเชื่อมโยงได้กับแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายของสำนักประวัติศาสตร์ในปรัชญากฎหมายตะวันตกที่กล่าวว่ากฎหมายเกิดจากจิตวิญญาณของประชาชาติอีกด้วย โดยพิจารณาได้จากพระบรมราโชวาท ดังต่อไปนี้

๑. “การนำบทบัญญัติที่ปฏิบัติไม่ได้ตามสภาพที่เป็นจริงของชีวิตมาบังคับใช้เป็นต้นเหตุ

แห่งความเดือดร้อนแตกแยกในชาติและประชาชน บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะยังความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นได้ต้องตราขึ้นตามสภาพการณ์ และสภาพชีวิตที่แท้จริงของบ้านเมืองและบุคคล”^๙

๒. “กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่เป็นจริงอาจขัดกัน และในกฎหมายก็มีช่องโหว่มีไข่น้อย เพราะเราปรับปรุงกฎหมายและการปกครองอย่างโดยอาศัยหลักการของต่างประเทศโดยมิได้คำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนว่าในที่ใดเป็นอย่างไร...”^{๑๐}

๓. “...บางทีเราตั้งกฎหมายขึ้นมาก็ด้วยวิชาซึ่งได้มาจากต่างประเทศ เพราะว่าวิชากฎหมายนี่ก็เป็นวิชาที่กว้างขวาง จึงต้องมีทำอะไอย่างหนึ่ง แต่วิชาการนั้นอาจไม่เหมาะสมกับสถานการณ์หรือท้องที่ของเรา...ฉะนั้นต้องหาวิธีที่จะปฏิบัติตามกฎหมายให้ถูกต้องตามหลักของธรรมชาติ...เช่น ในป่าสงวนซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่าเป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก แต่ว่าเราขีดเส้นไว้ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้วเราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวน แล้วเพิ่งไปสงวนทีหลังโดยขีดเส้นบนเศษกระดาษก็ชอบกลอยู่...ถ้าดูในทางกฎหมาย เขาก็ฝ่าฝืนเพราะว่าตรามาเป็นกฎหมาย

^๙ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันเสาร์ที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๔.

^{๑๐} พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวัน “นิติศาสตร์จุฬา” ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๒.

โดยชอบธรรม แต่ว่าถ้าตามธรรมชาติใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมายก็ผู้ที่ผิดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่ก่อน เขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมายความว่า ทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง”^๔

จึงกล่าวได้ว่า แนวพระราชดำริทางปรัชญากฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากจะเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายที่สอดคล้องกับกฎหมายชั้นสูงของไทยอันเป็นที่เคารพยึดถือในสังคมไทยมาตั้งแต่โบราณแล้ว ยังสอดคล้องกับความคิดเกี่ยวกับกฎหมายแนวใหม่

ในสังคมโลกปัจจุบันซึ่งเป้าหมายสูงสุดก็คือ ธรรมะ หรือความยุติธรรม โดยการยึดถือความยุติธรรม ยิ่งกว่ากฎหมายหรือกฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพในด้านกฎหมาย อันลึกซึ้งหาที่เปรียบมิได้ ทั้งนี้ แนวพระราชดำริทางปรัชญากฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังได้สะท้อนถึงพระราชปณิธานที่ทรงประกาศอย่างชัดแจ้งในพระปฐมบรมราชโองการ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ วันศุกร์ที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ว่า เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

^๔ กระแสพระบรมราชาบาท พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงาน “วันระพี” ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๖, อ้างแล้ว, น. ๕๔-๕๕.

ข้าราชการตุลาการกับการสนองตอบ
ทศพิธราชธรรมตามรอยพระยุคลบาท

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.co.jp

ข้าราชการตุลาการกับการสนองตอบ ทศพิธราชธรรมตามรอยพระยุคลบาท

นิติธร วงศ์ยืน*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ที่มลรัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติขณะมีพระชนมพรรษา ๑๙ พรรษา เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ณ วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ ตลอดระยะเวลา ๖๐ ปี ที่ผ่านมา พระองค์ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม ทรงตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

นับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนประชาชนตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ด้วยความห่วงใยในทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ และทรงอุทิศพระองค์

เพื่ออาณาประชาราษฎร์ตลอดเวลา เพราะทรงมีพระราชปรารภกับพระองค์เองว่า เมื่อต้องเป็นพระราชา ก็ต้องเป็นพระราชาตลอด ๒๔ ชั่วโมง^๑ ซึ่งเอเซียวิกิเคยตีพิมพ์บทความตอนหนึ่งกล่าวว่า พระองค์ได้เสด็จไปทุกซอกทุกมุมของประเทศ ย่ำพระบาทไปทุกผืนแผ่นดิน มีพระราชปฏิสันถารกับพลสภานับไม่ถ้วน “เมื่อต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เคยสรุปรวมเสาหลักแห่งบ้านเมืองเอาไว้ ในรูปพีระมิด ซึ่งประกอบด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่เห็ดทูนไว้สูงสุด รองลงมาคือศาสนา และต่อด้วยคนไทยทั้งชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระกระแสรับสั่งไว้ครั้งหนึ่งว่า มีบางครั้งที่เรารู้สึกประหลาดใจว่า พีระมิดดังกล่าวนี้กลับหัว โดยที่ปัญหาทั้งหลายของปวงชนกดทับลงบนปากของพระองค์”^๒

ในด้านกระบวนการยุติธรรมนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นปราชญ์ในสาขา

* ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา, น.บ. (ธรรมศาสตร์), นบท., Master of Laws (M.C.L.) Indiana University , Master of Laws (LL.M.) University of Minnesota.

^๑ <http://www.sarakadee.net/feature/๑๙๙๙/๑๒/index.htm> Feature Magazine ฉบับที่ ๑๗๔ ธันวาคม ๒๕๔๓.

^๒ เพิ่งอ้าง.

นิติศาสตร์ ทรงเข้าใจและปฏิบัติตามหลักกฎหมายอย่างลึกซึ้งถ่องแท้ และทรงประสงค์ให้ผู้นำกฎหมายไปใช้ได้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามครรลอง เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปด้วยความรอบคอบเที่ยงธรรม พระองค์จึงได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย รวมทั้งข้าราชการตุลาการในหลากหลายวาระ ทั้งเรื่องหลักการ แนวคิด และแนวทางในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการดำรงตน เพื่อให้ทุกคนนำไปยึดถือปฏิบัติบังเกิดผลแก่ประชาชนและประเทศชาติโดยรวมดังเช่นที่เคยพระราชทานในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร แก่ผู้สำเร็จการศึกษา ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๒ ตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะเห็นท่านทั้งหลาย ผูกหัดตนให้เป็นคนกล้า คือ กล้าที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามความถูกต้อง เที่ยงตรง ทั้งตามกฎหมายและศีลธรรม โดยไม่หวั่นไหวต่ออิทธิพลหรืออคติใดๆ ทั้งหมด ให้เป็นคนที่มั่นคงในสัจย์

สุจริตและความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่ปล่อยให้ความสุจริตยุติธรรมถูกข่มขืนหมองได้ ทั้งนี้เพื่อท่านจักได้สามารถกำจัดสิ่งที่เรียกว่า ช่องโหวในกฎหมายให้บรรเทาเบาบางและหมดสิ้นไป และทำให้การใช้อกฎหมายเป็นไปตามวัตถุประสงค์อันสูงส่งตามที่มุ่งหวังไว้”^๙

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า หลักธรรมประการสำคัญที่สถิตอยู่ในพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดมานั้น ได้แก่ ทศพิธราชธรรม ซึ่งทศพิธราชธรรมนี้ พระธรรมเทศนาของสมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร ได้แสดงไว้ครั้งหนึ่งว่า “ไม่ใช่เฉพาะแต่ที่พระมหากษัตริย์จะทรงปฏิบัติทศพิธราชธรรมต่อประชาชนเท่านั้น หากแต่ประชาชนเรานี้ก็ย่อมปฏิบัติทศพิธราชธรรมตอบเบื้องพระยุคลบาทของพระมหากษัตริย์ได้ด้วย”^{๑๐} และสำหรับบรรดาข้าราชการในฐานะข้าพระบาทซึ่งเป็นผู้นำราชการของพระองค์ท่านไปทำก็ควรสนองตอบโดยยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ^{๑๑} ประเทศชาติ

^๙ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๒.

^{๑๐} อัครวัฒน์ โอลสถานเคราะห์, สองธรรมราชา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๙), น.๔๘.

^{๑๑} สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนได้ประมวลหลักที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้แสดงให้ประชาชนดูมาตลอด จำนวน ๑๐ ข้อ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักทศพิธราชธรรม ว่าการเป็นข้าราชการที่ดีนั้น ประการแรกจะต้องทำงานอย่างผู้รู้จริง ประการที่สอง คือความอดทน มุ่งมั่น ยึดธรรมและความถูกต้อง ประการที่สาม ความอ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่ายและประหยัด ประการที่สี่ มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก ประการที่ห้า รับฟังความเห็นของผู้อื่น เคารพความคิดที่แตกต่าง ประการที่หก มีความตั้งใจจริง และขยันหมั่นเพียร ประการที่เจ็ด มีความสุจริตและความกตัญญู ประการที่แปด พึ่งตนเอง ส่งเสริมคนดีและคนเก่ง ประการที่เก้า รักประชาชน และประการที่สิบ การเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ในสุเมธ ดันติเวชกุล, หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๙), น.๒๙-๓๕.

จึงจะมั่นคงและมีความสงบโดยถาวร

เพื่อแสดงความจงรักภักดีและน้อมรำลึก
ในพระมหากรุณาธิคุณ ผู้เขียนในฐานะข้าราชการ
ตุลาการคนหนึ่ง จึงใคร่ขอสะท้อนหลักปฏิบัติของ
ผู้พิพากษาหรือข้าราชการตุลาการซึ่งได้สนองตอบต่อ
ทศพิธราชธรรมตามรอยพระยุคลบาท มา ณ โอกาสนี้

ทศพิธราชธรรม ธรรมสำหรับพระราชา

พระไตรปิฎกระบุว่าพระพุทธเจ้ามีพระพุทธ
ดำรัสเรื่องทศพิธราชธรรมว่าพระราชาที่ดีนั้น
ทรงประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ^๑ โดย
พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ได้ให้
ความหมายทศพิธราชธรรมว่า หมายถึง “ราช
ธรรม ๑๐ หรือธรรมสำหรับพระราชา กิจวัตรที่
พระเจ้าแผ่นดินควรปฏิบัติ คุณธรรมของผู้ปกครอง
บ้านเมือง หรือธรรมของนักปกครอง” ได้แก่ ทาน
ศีล บริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร
ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน
และความไม่คลาดธรรม สามารถอ่านเป็นคาถา
ในบาลี และแปลความทศพิธราชธรรมแต่ละ
ประการได้ ดังต่อไปนี้”

ทาน สีสํ บริจาคํ อาขขว์ มททวํ ตบ
อกโกธํ อวิหีสญจ ขนฺติญจ อวิโรธนํ

๑. ทาน หรือการให้ คือ สละทรัพย์สินของ
บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญ
สาธารณประโยชน์

หมายถึง การพระราชทานพระราช
ทรัพย์ส่วนพระองค์ การทรงเสียสละพระกำลัง
ในการปกครองแผ่นดิน การพระราชทานพระราชดำริ
อันก่อให้เกิดสติปัญญาและพัฒนาชาติการพระราช
ทานเสรีภาพอันเป็นหัวใจแห่งมนุษย์

๒. ศีล ความประพฤติดีงาม คือ สรรวม
กายและวจีหวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษา
กิตติคุณให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพ
นับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน
อาทิ ทรงมีพระราชจริยวัตรที่ปรากฏทางพระวรกาย
ทางพระวาจา ล้วนหมดจดงดงามเป็นที่จับใจ
ของผู้พบเห็น การตั้งและทรงประพฤติพระราช
จรรยาวัตร พระกาย พระวาจา ให้ปราศจาก
โทษ ทั้งในการปกครอง (กฎหมายและนิติราช
ประเพณี) และทางศาสนา (เบญจศีล)

^๑ อัครวัฒน์ โอสถานุเคราะห์, สองธรรมราชา, น.๘๖.

^๒ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

๓. **ปริจาคะ** การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง อันได้แก่ การที่ทรงสละสิ่งไม่เป็นประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยเพื่อสิ่งที่ดีกว่า คือ เมื่อถึงคราวก็สละได้ แม้พระราชทรัพย์ตลอดจนพระโลหิต หรือแม้แต่พระชนม์ชีพเพื่อรักษาราชธรรมและพระราชอาณาจักรของพระองค์

การบริจาคตามความหมายของปริจาคะนั้นเป็นการให้ภายใน หรือที่เรียกว่าทางจิตใจ เป็นการให้แบบไม่ต้องมีผู้รับ เป็นการยอมสละส่วนเฉพาะตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นต้น^๙

๔. **อาชชวะ** ความซื่อตรง คือ ซื่อตรง ทรงสัตย์ไรรมารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน อันได้แก่ การที่ทรงซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตร

และอาณาประชาราษฎร์

๕. **มัททวะ** ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยไมเย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวล

ความเป็นผู้อ่อนโยนตามหลักมัททวะได้แก่ มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ ผู้เจริญอ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า วางตนสม่าเสมอไม่เลือกชั้นวรรณะ และไม่ดูหมิ่นผู้อื่น^๙ เคารพในเหตุผลที่ควร

๖. **ตปะ** ความทรงเดช (ความเพียร) คือ แผลดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำ ย่ำยีจิตระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอหรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

ในด้านความเพียร ได้แก่ ความบากบั่นก้าวหน้า ไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่อันเป็นคุณสมบัติที่เฝ้าผลาญกิเลสความเกียจคร้านทั้งปวง^{๑๐}

^๙ สุนทร ตันติเวชกุล, หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท, น. ๑๐๔.

^๙ เพิ่งอ้าง, น. ๑๐๖.

^{๑๐} เพิ่งอ้าง, น. ๑๐๗.

๗. **อักโกระ ความไม่โกรธ** คือ ไม่กริ้ว กราดลู่อำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัย ความและกระทำการต่างๆผิดพลาดและเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัย ความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตัวเอง

ราชธรรมข้อนี้ คือ การไม่พยายามมุ่งร้าย ผู้อื่นแม้จะลงโทษผู้ทำผิดก็ทำตามเหตุผล และ สำหรับพระมหากษัตริย์นั้นต้องทรงมีพระเมตตา ไม่ทรงก่อเวรแก่ผู้ใด ไม่ทรงพระพิโรธโดยเหตุ ที่ไม่ควร และแม้จะทรงพระพิโรธ ก็ทรงข่มเสีย ให้สงบได้

๘. **อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน** คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีบูดรีด หรือเกณฑ์แรงงาน เกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ ผู้ใดเพราะอาศัยความเกลียดชัง กล่าวคือ ทรงมี พระราชอัธยาศัย กอปรด้วยพระมหากุณา ไม่ทรงก่อทุกข์หรือเบียดเบียนผู้อื่น ทรงปกครอง ประชาชนดังบิดาปกครองบุตร เป็นต้น

๙. **ขันติ ความอดทน** คือ อดทนต่องาน ที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายนาเหนื่อยหน่าย เพียงไรก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกข่มขู่ถูกหยันด้วยคำ เสียดสีถากถางแต่อย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

ทรงรักษาพระราชหฤทัย และพระอาการ พระกาย พระวาจา ให้เรียบร้อย

๑๐. **อะวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม** (ความเที่ยงธรรม) คือ วางองค์เป็นหลักแน่น ในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลากลักการะ หรืออภิชฺฐารมณฺ์ อภิชฺฐารมณฺ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบ แบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้คลาดเคลื่อน วัธไป

หลักราชธรรมข้อนี้ มุ่งถึงการที่ทรง ตั้งอยู่ในขัตติยราชประเพณี ไม่ทรงประพฤติผิด จากพระราชจริยานุวัตร นิติศาสตร์ ราชศาสตร์ ไม่ทรงประพฤติให้คลาดจากความยุติธรรม ทรงอุปถัมภ์ยกย่องคนที่มีความชอบ ทรงบำราบ คนที่มีความผิดโดยปราศจากอำนาจอคติ ๔ ประการ และไม่ทรงแสดงให้เห็นด้วยพระราชหฤทัย ยินดียินร้าย

สำหรับหลักปฏิบัติของผู้พิพากษา จะ สอดคล้องต่อหลักทศพิธราชธรรมข้างต้นหรือไม่ เพียงใดนั้น อาจต้องศึกษาจากกฎเกณฑ์หรือข้อ บังคับที่มีมานับแต่อดีตกาลเป็นเบื้องต้น ที่สมควร หยิบยกมากล่าวถึง ได้แก่ หลักคำสอนที่เรียกว่า หลักอินทภาษ

อินทภาษ

หากพิจารณาจากกฎหมายตราสามดวง แล้ว จะพบว่าได้มีการกำหนดหลักปฏิบัติของผู้พิพากษาไว้เป็นประการสำคัญประการหนึ่ง เรียกว่า หลักอินทภาษ

หลักอินทภาษได้รับการกำหนดไว้ในกฎหมายตราสามดวง เป็นส่วนหนึ่งของ มุลคดีแห่งผู้พิพากษาและตุลาการในหมวด พระธรรมศาสตร์ (มุลคดี) ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในมิติของวัฒนธรรมทางกฎหมาย เพราะมิใช่ว่า พระธรรมศาสตร์จะถูกยกสร้างขึ้นใหม่ในกฎหมายตราสามดวง หากแต่พระธรรมศาสตร์นี้เป็นบทนำแห่งบรรดากฎหมายเก่าทั้งปวงในสมัยอยุธยา^{๙๙} โดยมีที่มาจากแนวคิดของลัทธิพราหมณ์ว่าเป็น คัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์และเป็นหลักคำสอนในการ ดำรงชีวิตที่ชอบ มีลักษณะสากลซึ่งกำหนดโดย พระผู้เป็นเจ้า ไม่ว่าผู้ใดยอมไม่อาจเปลี่ยนแปลง หรือละเมิด และพระมหากษัตริย์เองก็ไม่อาจกำหนด มุลคดีขึ้นใหม่ได้^{๑๐๐} โดยหมวดพระธรรมศาสตร์ ดังกล่าวเป็นหมวดที่ว่าด้วยมุลคดีต่างๆ อันแบ่งออก

เป็นมุลคดีแห่งผู้พิพากษาและตุลาการ ๑๐ ประการ และมุลคดีวิวาท ๒๙ ประการ

ส่วนที่มาของหลักอินทภาษนั้น เป็นผลสืบเนื่องจากกระบวนการยุติธรรมของไทยโบราณ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีพราหมณ์ที่ถือว่า พระมหากษัตริย์ต้องเสด็จออกตัดสินคดีความ ด้วยพระองค์เอง แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นไปได้ที่พระเจ้าแผ่นดินจะทรงออกตัดสินคดีต่างๆ เองทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ จึงมอบหมายคณะตุลาการ (ตระลาการ) ทำหน้าที่แทนพระองค์ แต่อย่างไรก็ตาม การพิจารณาความอาจเบี่ยงเบนไปจากความยุติธรรมได้ เพราะตระลาการและผู้พิพากษาต่างเป็นมนุษย์ซึ่งอาจเป็นเหยื่อของอารมณ์ ปัญหาสำคัญที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมเบี่ยงเบน จึงอยู่ที่จรรยาบรรณของตุลาการ และผู้พิพากษามากกว่าตัวบทกฎหมาย ดังนั้น ในประมวลกฎหมายไทยสมัยโบราณจึงมีคำสอนที่เรียกว่า อินทภาษ ไว้สำหรับตระลาการและผู้พิพากษา^{๑๐๑} โดยยกให้เป็นคำสอนศักดิ์สิทธิ์จากสมเด็จพระอัมรินทรราชา ผู้เป็นใหญ่ในชั้นจตุมหาราชิกา

^{๙๙} ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส - ไทยศึกษา, ร.แสงกาต์กับไทยศึกษา: รวมบทความแปลและบทความศึกษาผลงาน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), น. ๑๐๔-๑๒๗.

^{๑๐๐} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กฎหมายตราสามดวง: แว่นส่องสังคมไทย ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ลำดับที่ ๒ โครงสร้างกฎหมายตราสามดวง: การพิจารณาใหม่, (กรุงเทพฯ: เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๗), น. ๒-๑๓.

^{๑๐๑} หลักอินทภาษระบุว่าตระลาการหรือตุลาการมีหน้าที่ได้ส่วน คือฟังคู่ความ พยานและหลักฐานที่อ้างทั้งสองฝ่าย เมื่อการไต่สวนสำเร็จ แล้วจึงส่งสำนวนให้ผู้พิพากษาเป็นผู้ตัดสิน สำหรับคำว่าตุลาการมักถือว่ามาจากภาษาสันสกฤต คำว่าตุละและอาการ แปลว่าตั้งตราชู แต่อาจมาจากคำภาษามอญ คำว่า ตลา ซึ่งแปลว่าเจ้า ตุลาการจึงแปลว่า เจ้าการหรือเจ้าความ ในมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), น.๓๙๔.

ซึ่งเป็นเทพในศาสนาพราหมณ์ มิใช่มนุษย์เป็นผู้กำหนด ซึ่งหลักการของอินทภาษนั้นเองก็เป็นคำสอนที่อิงอยู่กับพุทธศาสนา เพื่อกำหนดจริยธรรม และองค์ความรู้ต่างๆ สำหรับบุคคลที่เป็นผู้พิพากษา และตุลาการพึงมี และผู้พิพากษาหรือผู้ตัดสินคดีจะต้องยึดมั่นในหลัก ๓ ประการ กล่าวคือ^{๑๔}

๑. หลักจริยธรรม เน้นว่า สุภาตระลาการ และผู้พิพากษา จะต้องคำนึงถึงอคติธรรมทั้ง ๔ โดยหลักเสียง ฉันทาคติ (ความลำเอียงอันเกิดจากความรัก ความชอบและความยินดีในอำมิสสินจ้าง) โทษาคติ (ความลำเอียงอันเกิดจากความโกรธ จะเอาโทษผู้อื่น) ภัยาคติ (ความลำเอียงเพราะกลัวภัย) และโมหาคติ (ความหลงและอวิชชา) ซึ่งทั้งหมดนี้เรียกว่า กัณโถมม หรือธรรมฝ่ายดำ คือ อกุศลกรรม

๒. ศีลธรรม เน้นให้ตั้งอยู่ในสัจในศีล ทั้ง ๕ ประการ ๘ ประการ และ

๓. หลักการพิจารณาความสอนว่า ผู้พิพากษาระลาการต้องมีอาการอันเที่ยงธรรม ดังตราฐและบรรทัด และต้องมีจิตระมัธมอย่างกลาง โดยยึดถือพระธรรมศาสตร์ ราชศาสตร์และนิติศาสตร์ อย่างเคร่งครัด

กล่าวได้ว่า หลักอินทภาษนี้ เป็นหลักที่ผู้พิพากษายึดถือในการพิจารณาคดีอันเป็นคติธรรม

สูงสุด มิให้เกิดกัณโถมมขึ้นในจิตใจ มิฉะนั้นจะได้รับผลแห่งกรรมนั้น ดังจะขอคัดความสำคัญตอนหนึ่งของหลักอินทภาษ มาดังนี้

“สมเด็จอำรินทราธิราชเมื่อจะตรัสสำแดงซึ่งครองธรรมนั้นเป็นฝ่ายข้างสุจริตแห่งบุคคลอันเป็นไปตามอะคติให้พิศดารยิ่งขึ้นไป จึงตรัสว่าดูกรรมานพ อันว่าบุคคลอันไปตามฉันทาคตินั้นคือพิจารณาความถึงซึ่งอำนาจแห่งโลก เห็นแก่ลามโลกามิคติในสินจ้างสินบนเข้าด้วยฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย เป็นเหตุจะได้ซึ่งวิญญานกะทรัพย์และอะวิญญานกะทรัพย์ ถ้าผู้ต้องคดีฝ่ายใดบลานให้ทรัพย์แก่ตนแล้ว ถึงคดีผู้นั้นจะแพ้ก็ไม่ละอายแก่บาป เบือนหน้าเสียจากสุจริตธรรม กตขี้ผู้ที่ไม่บลนนั้นกลับเอาคดีอันชนะนั้นเป็นแพ้ เอาแพ้เป็นชนะ มิได้เป็นไปตามธรรมสาตราราชสาตรดังนี้ชื่อว่าไปตามฉันทาคติ ตั้งอยู่ในอะคติเป็นปถม”

“แลประพฤติโดยโทษาคตินั้น คือบุคคลมากไปด้วยความโกรธพิจารณาความพุ่งชานไปโดยอำนาจโทโสอันมีลักษณะอันร้าย ถ้าผู้ต้องคดีผู้ใดเป็นคนผิดกับตนในก่อนแล้ว ถึงมาทว่า ผู้นั้นจะชนะก็กตขี้ให้ฝ่ายแพ้ด้วยกำลังพยายามทองแวนมิได้คิดละอายเกลียดกลัวแต่บาป ละเสียซึ่งโบราณราชนิติสาตร อันเป็นบรรทัดทานทำได้ด้วยสามารถแห่งโทสะจิตระ ดังนี้ได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในโทษาคติ

^{๑๔} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กฎหมายตราสามดวง: แวนสองสังคมไทย ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ลำดับที่ ๑ สถานภาพการศึกษากฎหมายตราสามดวง, (กรุงเทพฯ:เพื่องฟ้า, ๒๕๔๗), น. ๑๒-๑๔.

ประพจน์ตามอะคัตติเป็นคำรับรอง แลบุคคล
อันถึงซึ่งกะยาคตินั้นคือพิจารณาความมีจิต
อันหาใดไหวแก่ไทยความกลัวฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย
ถ้าผู้ต้องคดีผู้ใดเป็นคนอธิบดีมีศกาคักดี และ
คนมีวิทยาคมกำลังกายแลมีฝีมือกล้า แล้วก็
เข็ดขามคร้ามกลัว ถึงมาทว่าคดี ผู้นั้นจะแพคดี
ผู้น้อยนายศักดิ์ และผู้หาวิทยาคมกำลังกายมิได้
ซึ่งมีคดีควรชนะนั้นกลับให้ อับประกาศฝ่ายแพ้
แก่ผู้มียศศักดิ์ มิได้ดำเนินโดยธรรมสาตราตรา
อันเป็นหลักทำด้วยสามารถความสดุ้งกลัว ดังนี้
ชื่อว่าประพจน์ตามอะคัตติตั้งอยู่ในอะคัตติเป็น
คำรับสาม และบุคคลอันถึงซึ่งโมหาคตินั้น คือ
พิจารณาความมีโมหะหลงเสมอเป็นเบื้องหน้า
มีแต่มีดโมหะการครอบงำโดยรอบคอบ มิได้รู้จัก
ว่าสิ่งนี้เป็นบาปบุญคุณโทษ สิ่งนี้เป็นประโยชน์
และใช้ประโยชน์ทั้งธรรมสาตรา ราชสาตราแล
ราชนิติคดีก็มิได้รอบรู้ เมื่อพิพากษานั้นผู้ใดจะ
แพ้ผู้ใดจะชนะก็มิได้รู้ ปัญหาไปตามอำนาจโมหะ
คืออวิชา แล้วแพ้เป็นชนะกลับเอาชนะเป็นแพ้
จะเห็นแก่ทรัพย์สินจางและกลัวเกรงโกรธผู้ใด
ก็หามิได้กระทำด้วยกำลังหลง ดังนี้ชื่อว่าประพจน์
ตามโมหาคติ ตั้งอยู่ในอะคัตติธรรมเป็นคำรับสี่
ธรรมที่กล่าวมานี้ชื่อว่ากำหนดะธรรมมิควรอัน

บุคคลอันสะอาดจะพึงถึง ถ้าผู้ใดเสียสละนิจยา
การประพจน์เนื่องๆ แล้วเมื่อใดตัดสินสะยะโลนียะดิ
อันว่าอศริยศแลบริวารยศแห่งบุคคลผู้นั้นก็จะ
เสื่อมสูญไป ประดุจดั่งพระจันทร์เมื่อวันกาฬปักษี
แลผู้นั้นครั้งดับชีวิตินทรแล้วก็จะไปเสวยเวทนา
สาหัสอยู่ในอบายภูมิอันหาโอกาสแห่งความสุข
มิได้^{๙๕}

นอกจากนี้ หลักอรรถาธิบายยังได้กำหนดว่า
โทษของการละเมิดคำสอนนั้น เป็นโทษหนัก
ไถ่ถอนไม่ได้ แม้ได้เป็นภักษัตริย์ ทำบุญบำเพ็ญทาน
ต่างๆ เท่าใด ก็ไม่สามารถกลบลบกองกรรมนี้ได้
บาปหนักยิ่งกว่าการฆ่าสัตว์ที่หาความผิดไม่ได้
พ้นคน หรือฆ่าพราหมณ์อันทรงพรตพรหมจรรย์
นับร้อย ดังนั้น หากตระลาการและผู้พิพากษา
ไม่รักษาความยุติธรรม ก็จะได้รับผลร้ายต่างๆ นานา
ที่ควรตกแก่ผู้กระทำผิดและสมควรได้รับโทษ^{๙๖}

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงไม่เพียงแต่ตระลาการ
และผู้พิพากษาเท่านั้น ที่มีความเชื่อในผลแห่ง
การละเมิดหลักอรรถาธิบาย หากแต่นักศึกษา
กฎหมายในสมัยก่อนต่างก็ถือหลักอรรถาธิบายเป็น
เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและตระหนักถึงผลแห่งการ
ละเมิดหลักดังกล่าวเสมอมา ซึ่งแม้แต่นายปรีดี
พนมยงค์ นักเรียนกฎหมายสมัยใหม่ขณะนั้น

^{๙๕} ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑๑ เล่ม ๑ น. ๔๖ - ๔๗.

^{๙๖} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กฎหมายตราสามดวง: แนวนองสัจจคมไทย ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ลำดับที่ ๑, น. ๑๔.

ที่สำเร็จการศึกษาดอกเตอร์อังเดรวัต จากประเทศฝรั่งเศส ก็เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมที่แสดงออกในหลักอินทภาษว่า แม้ผู้กระทำชั่วจะสามารถรอดพ้นจากกระบวนการพิพากษาของทางโลกแต่ก็ต้องถูกฟ้าดินลงโทษอยู่ดี โดยระบุว่า “ศักดิ์สิทธิ์นัก เพราะปรากฏว่าผู้ที่ละเมิดลักษณะอินทภาษได้รับผลทันตาเห็นแล้วหลายราย อาทิ ผู้นั้นต้องตายด้วยความวิบาก เป็นต้น”^{๙๙}

จากหลักอินทภาษสู่ประมวลจริยธรรม

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการจัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ แล้วเสร็จมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙ โดยคณะกรรมการตุลาการขณะนั้นมีมติเห็นชอบให้มีการร่างระเบียบหรือคำแนะนำ วางแนวทางให้ผู้พิพากษาประพฤติปฏิบัติ ทั้งในด้านการปฏิบัติหน้าที่ราชการ และการครองตนในสังคม ด้วยการวางไว้ให้เป็นกฎเกณฑ์แน่นอนเท่าที่จะทำได้ โดยมีนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นประธานคณะกรรมการ ด้วยเหตุว่าในเรื่องของจริยธรรมนั้น บรรดาบรรพตูลาการถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการพิจารณาพิพากษาคดีไม่เพียงแต่อยู่ที่การให้ความเที่ยงธรรมแก่คู่ความเท่านั้น หากแต่

อยู่ที่คู่ความและประชาชนเชื่อถือและศรัทธาในตัวผู้พิพากษาและสถาบันตุลาการเพียงใดด้วย และจำเป็นต้องอาศัยจริยธรรมข้าราชการตุลาการเป็นปัจจัยสำคัญ บรรพตูลาการจึงถือปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมอย่างเคร่งครัด และเป็นประเพณีสืบทอดกันมาช้านาน ทั้งได้มีการพร่ำสอนอบรมผู้พิพากษาและผู้ช่วยผู้พิพากษาในเรื่องเหล่านี้มาโดยตลอด โดยมุ่งเน้นว่าผู้พิพากษาที่ดีควรจะปฏิบัติหน้าที่ราชการศาลยุติธรรมอย่างไร และควรจะครองตนในสังคมอย่างไร ครั้นเมื่อบรรดาผู้พิพากษาเห็นสมควรจะให้มีความปฏิบัติในเรื่องจริยธรรมที่แน่นอนเนื่องจากบางเรื่องเป็นปัญหาใหม่ที่ยังมีความเห็นเป็นหลายฝ่ายหาข้อยุติไม่ได้ จึงได้มีการรวบรวมจริยธรรมของข้าราชการตุลาการที่กระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ และประเพณีของบรรพตูลาการที่ยังมิได้มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในที่เดียวกัน สำหรับเรื่องใดที่ยังเป็นปัญหาโต้เถียงกันอยู่หาข้อยุติไม่ได้ก็บัญญัติเป็นจริยธรรมขึ้นใหม่โดยถือทางสายกลางที่ผู้พิพากษาพึงยึดถือปฏิบัติ”^{๑๐๐}

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการนี้ แม้ว่าผู้ใดละเมิดย่อมมีสภาพบังคับและลงโทษได้ตามหลักจารีตประเพณีอยู่แล้วก็ตาม แต่ต่อมา

^{๙๙} คำตัดสินใหม่กรณีสวรคต ร. ๘, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๓) น. ๑๖๒.

^{๑๐๐} ดูคำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๑) และบทนำ ในสำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม, ประมวลจริยธรรมข้าราชการ ตุลาการ, ๒๕๒๙.

ภายหลังยังได้รับการบัญญัติรับรองไว้เป็นกฎหมายอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งกำหนดให้ข้าราชการตุลาการต้องถือปฏิบัติตามและรักษาไว้โดยเคร่งครัด หากผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษ^{๙๙}

หลักจริยธรรม ทำตามรอยพระยุคลบาท

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ มีด้วยกันทั้งสิ้น ๔๓ ข้อ แบ่งออกเป็น ๖ หมวด หากพิจารณาโดยละเอียดแล้ว จะพบว่ามีความสอดคล้องต่อหลักทศพิธราชธรรมหลายประการ โดยผู้เขียนขอเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนขึ้น ดังนี้

ทาน การให้ ในบทบาทและพันธกิจของผู้พิพากษา ย่อมได้แก่ การให้ความยุติธรรมแก่ผู้มีรรถคดี ซึ่งเป็นหัวใจของวิชาชีพโดยแท้ และจะต้องกระทำด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ตามนิติประเพณีซึ่งบรรพบุรุษการยึดถือกันมาว่าถูกต้อง และปฏิบัติตาม ประการสำคัญ การให้ความยุติธรรมนี้ยังต้องแสดงให้เห็นปรากฏแก่สาธารณชนด้วยว่าได้ทรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม และไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้อไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง ซึ่งทั้งหมดนี้ปรากฏในประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๑ หมวด ๑ ว่าด้วยอุดมการณ์ของผู้พิพากษา

สำหรับการให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชานั้น ผู้พิพากษาพึงสนับสนุนส่งเสริมผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่ซื่อสัตย์สุจริต มีผลงานดีเด่น มีความรู้ความสามารถ และขยันขันแข็ง ทั้งจักต้องให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาซึ่งปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยชอบ และพึงเอาใจใส่ดูแล และอนุเคราะห์ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาตามควรแก่กรณี^{๑๐๐}

ศีล ความประพฤติดีงาม ในการกำหนดให้ข้าราชการตุลาการต้องปฏิบัติตามศีลนี้ เริ่มตั้งแต่ขั้นกระบวนการสรรหาแล้ว โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของผู้จะมีสิทธิสอบเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ ที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งมีให้ผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดีมีสิทธิเข้ารับการสอบ ทั้งเมื่อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาและผู้พิพากษาแล้ว ก็จะต้องรักษาชื่อเสียงมิให้ขึ้นชื่อว่าประพฤติชั่ว ห้ามมิให้ประพฤติตนเป็นคนเสเพล มีหนี้สินรุงรัง เสพของมึนเมาจนไม่สามารถครองสติได้ ไม่เล่นการพนันเป็นอาชญา กระทำความผิดอาญา หรือกระทำการอื่นใดซึ่งความประพฤติหรือการกระทำดังกล่าวอาจทำให้เสียเกียรติศักดิ์แห่งตำแหน่งหน้าที่ราชการ

^{๙๙} พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๕๕, ๖๒.

^{๑๐๐} ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๑๘, ๒๐.

นอกจากนี้ ยังต้องสุภาพเรียบร้อยและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหน้าที่ราชการ จะดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลใดๆ มิได้ ^{๒๖}

สำหรับในการปฏิบัติหน้าที่นั้น ขณะนั่งพิจารณาคดีพึงสำรวมให้เหมาะสมกับหน้าที่ ไม่ปล่อยตัวตามสบาย แต่งกายเรียบร้อย ใช้วาจาสุภาพ ฟังความจากคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ ให้ความเสมอภาค และมีเมตตาธรรม^{๒๗}

ประการสำคัญ จะต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด อยู่ในกรอบของศีลธรรม และพึงมีความสันโดษครองตนอย่างเรียบง่าย สุภาพ สำรวมกิริยามารยาท มีอัธยาศัยยึดถือจริยธรรม และประเพณีอันดีงามของตุลาการ ทั้งพึงวางตนให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาของบุคคลทั่วไป^{๒๘}

ปริจจาคะ การบริจาค สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังที่กล่าวข้างต้นว่า ผู้พิพากษานอกจากมีหน้าที่อำนวยความยุติธรรมแล้ว ยังต้องแสดงให้เห็นปรากฏแก่สาธารณชนด้วยว่าได้ทรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม ในการนี้ การปฏิบัติหน้าที่หรือการดำรงตนของผู้พิพากษาจึงต้องเป็นไปตลอดเวลา

บางครั้งต้องยอมสละความสุขสบายส่วนตัวเพื่อแสดงออกให้ปรากฏถึงความยุติธรรมที่จะพึงมีแก่คู่ความ ทำนองเดียวกันนี้ ในคำอธิบายประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๒๖ ยังได้กล่าวถึงจริยธรรมเกี่ยวกับกิจการอื่นของผู้พิพากษาที่ต้องไม่เป็นกรรมการ ผู้จัดการ ที่ปรึกษา หรือดำรงตำแหน่งอื่นใดในทางหุ้นส่วน บริษัท ห้างร้าน หรือธุรกิจของเอกชน เว้นแต่เป็นกิจการที่มีได้แสวงหากำไร ทั้งต้องไม่ประกอบอาชีพ หรือวิชาชีพหรือกระทำการใด อันจะกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา โดยมีเหตุผลว่า “... เนื่องจากโดยสภาพและลักษณะของงาน ตุลาการจำเป็นที่จะต้องให้ผู้พิพากษาดำรงตนอยู่เหนือความขัดแย้งและผลประโยชน์ทางธุรกิจการค้าให้มากที่สุด การที่ผู้พิพากษาจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการใดๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นการหารายได้พิเศษจึงจำเป็นที่จะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง มิให้เป็นปฏิปักษ์ต่อภาพพจน์แห่งความเป็นกลางหรือขัดแย้งต่อการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งตุลาการของตนได้” ดังนั้น แม้ผู้พิพากษาจะมีความรู้ ประสบการณ์สามารถหารายได้ด้านอื่นมาจุนตนเองและครอบครัวก็ตาม แต่ก็ต้องไม่เข้าเป็นกรรมการ

^{๒๖} พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๒๖ (๕), ๖๐, ๖๑.

^{๒๗} ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๓.

^{๒๘} ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๓๕.

ผู้จัดการ ที่ปรึกษาหรือดำรงตำแหน่งอื่นใดในกิจการดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อตัดปัญหาให้บุคคลทั่วไปและบุคคลที่มีข้อพิพาทกับองค์กรทางธุรกิจการค้าเหล่านั้นหาความระวางไปได้ว่าองค์กรธุรกิจการค้าดังกล่าวอาจอาศัยชื่อและตำแหน่งของผู้พิพากษาไปแสวงหาประโยชน์ และหากแม้การที่ผู้พิพากษาจะประกอบอาชีพ วิชาชีพ หรือดำเนินกิจการได้ด้วยตนเองซึ่งอาจทำได้ ก็ยังจำเป็นที่จะต้องระมัดระวังให้อยู่ในลักษณะที่พอเหมาะพอควร ทั้งจะต้องมิให้กระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาหรือเกียรติศักดิ์ของสถาบันตุลาการ ด้วย^{๓๔}

นอกจากที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีข้อห้ามทำนองนี้อยู่ในประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการอีกจำนวนมาก เช่น ผู้พิพากษาจักต้องละเว้นการคบหาสมาคมกับคู่ความ หรือบุคคลอื่นซึ่งมีส่วนได้เสีย หรือผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับคดีความ หรือบุคคลซึ่งมีความประพฤติ หรือมีชื่อเสียงในทางเสื่อมเสีย^{๓๕} ไม่พึงแสดงปาฐกถา บรรยาย สอน หรือเข้าร่วมสัมมนา อภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นใดๆ ต่อสาธารณชน ซึ่งอาจกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติศักดิ์

ของผู้พิพากษา ไม่พึงเป็นกรรมการ สมาชิก หรือเจ้าหน้าที่ของสมาคม สโมสร ชมรม หรือองค์การใดๆ หรือเข้าร่วมในกิจการใดๆ อันจะกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหรือเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษา ไม่พึงรับเป็นผู้จัดการมรดก ผู้จัดการทรัพย์สินหรือผู้ปกครองทรัพย์สิน เว้นแต่เป็นกรณีที่ตัวผู้พิพากษาเอง คู่สมรส ผู้บุพการี ผู้สืบสันดานของตน หรือญาติสืบสายโลหิต หรือเกี่ยวพันทางแต่งงาน ซึ่งผู้พิพากษาถือเป็นญาติสนิทมีส่วนได้เสียในมรดกหรือทรัพย์สินนั้นโดยตรง เป็นต้น^{๓๖} ดังนั้นผู้พิพากษาจึงต้องเสียสละความสุขและผลประโยชน์ส่วนตนนั้นเสียเพื่อรักษาริยธรรมในเรื่องดังกล่าวไว้มิให้กระทบกระเทือนต่อความเชื่อถือศรัทธาของบุคคลทั่วไป

อาชวชะ ความซื่อตรง ในเรื่องของความซื่อตรงของผู้พิพากษานี้ ย่อมได้แก่ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ประพฤติตรง จริ่งใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกง และไม่หลอกลวง ประพฤติชอบ และประพฤติด้วยตั้งใจดี^{๓๗} ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่สุดประการหนึ่งของผู้พิพากษา ดังปรากฏในกฎหมายหลายฉบับ เช่น ในพระราชบัญญัติ

^{๓๔} สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม, น. ๕๙-๖๐.

^{๓๕} ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๔๓.

^{๓๖} โปรดดูประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๒๔ - ๓๔.

^{๓๗} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.

ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๕๗ ที่กำหนดให้ข้าราชการตุลาการต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและเที่ยงธรรม หรือในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่เดิม ในมาตรา ๑๔ วรรคสอง ที่กำหนดถ้อยคำถวายเป็นสัตย์ปฏิญาณของผู้พิพากษาต่อองค์พระมหากษัตริย์ โดยเน้นให้เห็นความสำคัญในเรื่องนี้ว่า “ข้าพระพุทธเจ้า จะเทิดทูนและจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โดยปราศจากอคติทั้งมวล เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชนและความสงบสุขแห่งราชอาณาจักร ทั้งจะสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ” ซึ่งคำกล่าวถวายเป็นสัตย์ปฏิญาณ ของผู้พิพากษานี้ ต่อมาได้มีการนำไปกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญมาตรา ๒๕๒ โดยเปลี่ยนแปลงถ้อยคำบางประการเพื่อเน้นว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธย แต่คงไว้ในสาระสำคัญที่มีอยู่เดิมแทบทั้งหมด

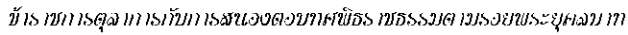
นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีที่กำหนดไว้ในมาตรา ๖๖ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการฯ ถึงความซื่อสัตย์

สุจริตของข้าราชการตุลาการว่า ข้าราชการตุลาการต้องไม่เข้าไปก้าวก่ายหรือแทรกแซงการพิจารณาพิพากษาคดีของข้าราชการตุลาการอื่นหรือกระทำการใดๆ อันเป็นเหตุให้การพิจารณาพิพากษาคดีของข้าราชการอื่นขาดความเป็นอิสระหรือความยุติธรรม ตลอดจนกำหนดในประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๑ ดังที่ได้กล่าวในตอนต้นแล้ว

สำหรับในเรื่องธรรมาภิบาล ผู้พิพากษาผู้ปฏิบัติหน้าที่ในทางบริหารอยู่ด้วย ก็จะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และอย่างเต็มความสามารถเพื่อให้งานธรรมาภิบาลของศาลมีประสิทธิภาพและลำพังตนเองมีความซื่อสัตย์สุจริตยังไม่มั่นใจเพียงพอ แต่ต้องกำกับดูแลให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความซื่อสัตย์สุจริตด้วย กล่าวคือ ต้องควบคุมให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และอย่างเต็มความสามารถเช่นเดียวกัน^{๑๔}

มัททวะ ความอ่อนโยน มีอัธยาศัยอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ผู้เจริญ ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เคารพในเหตุผลที่ควร ปรากฏในประมวลจริยธรรม ข้อ ๓ ว่า ในการนั่งพิจารณาคดีของผู้พิพากษานั้นพึงสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ ใช้อำนาจสุภาพเหมาะสม ไม่กระทบกระเทือนเปรียบเปรย

^{๑๔} ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๑๕.

และรับฟังความคิดเห็นดังกล่าวที่ขอบด้วยเหตุผล^{๓๐}

ตะปะ ความทรงเดช แผลดเผากิเลสตัณหา
มีความเพียร นอกจากพระราชบัญญัติระเบียบ
ข้าราชการฝ่ายตุลาการฯ มาตรา ๖๔ จะกำหนด
ไว้ว่าผู้พิพากษาต้องเป็นผู้มีความอดสาหะใน
หน้าที่ราชการแล้ว ในประมวลจริยธรรมยังได้วาง
แนวทางไว้อีกว่าผู้พิพากษาพึงปรับปรุงตนเอง
ให้ดีขึ้นเป็นลำดับและพึงชวนขวยศึกษาเพิ่มเติม
ทั้งในวิชาชีพตุลาการและความรู้รอบตัว” ส่วนใน
ด้านการแผลดเผากิเลสตัณหา ระเบียบยังจิตใจ
ไม่หลงใหลในความสุขสำราญและความปรนเปรอ
มีความเป็นอยู่สมำเสมอและสามัญนั้นสำหรับ
ผู้พิพากษาจะต้องมีความสันโดษ ครองตน
อย่างเรียบง่าย ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลจริยธรรม
ข้าราชการตุลาการ ข้อ ๓๕ ซึ่งความสันโดษที่กล่าว
ถึงนี้ มีด้วยกันหลายประการ กล่าวคือ”

ยถาสภาสน์โดษ คือ ยินดีตามที่ได้ เมื่อได้
สิ่งใดก็ยินดีสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งอื่นที่เกินไปมากไป

ยถาพลสันโดษ คือ ความยินดีตามกำลัง
ถ้าสิ่งที่ได้มาไม่เหมาะสมแก่กำลังของตน ก็แลก
เปลี่ยนให้เหมาะแก่กำลังของตน

๓๓ สำนักงานส่งเสริมงานตลาดการ กระทรวงยุติธรรม, น.๗๗-๗๙.

ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร ถ้าได้มาแล้วเห็นว่าไม่เหมาะไม่สมควรแก่ตน เพราะเป็นของดีเกินไป ก็สละให้แก่ผู้ที่สมควร แสวงหามาใช้แต่ที่พอเหมาะพอควร หรือเพราะ เป็นของที่ตนไม่ควรจะใช้สอยด้วยเหตุว่าเกินฐานะ ก็ไม่รับมาหรือสละไปเสีย

สันโดษในความคิด ระวังความคิดที่ฟุ้งซ่าน อยากได้โน่นได้นี่ที่เกินไป มากไป หรือที่อยากได้ ในทางผิดดังกล่าว พอใจในการใช้ความคิดในการ ที่ถูกที่ควร

สันโดษในการแสวงหา คือ ยินดีแสวงหา แต่สิ่งที่ควรจะได้ ที่จะพึงบริโภคนั้นใช้สอยได้ตามกำลัง ของตน

สันโดษในการรับ คือ รับแต่ที่ควรรับ และ รับพอประมาณ มิใช่ว่าเมื่อจะได้ หรือเมื่อมีผู้จะให้ ก็รับทุกอย่าง และ

สันโดษในการบริโภค คือ ยินดีรับบริโภค ใช้สอยสิ่งที่ได้มาด้วยการพิจารณาให้รู้ถึงประโยชน์ ที่ต้องการ

อภิโกธ ความไม่โกรธ ไม่ลุอำนาจ ความโกรธ ผู้พิพากษาพึงใช้บทบัญญัติว่าด้วย ละเมิดอำนาจศาลด้วยความระมัดระวังไม่ลุแก่

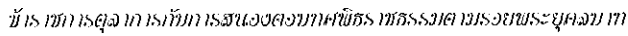
โทสะ^{๓๔} เพราะหากผู้พิพากษาแยกเรื่องอารมณ์ ออกจากงานในหน้าที่ไม่ได้ก็อาจเกิดโทสะจริต เข้าแทนที่ และผลสืบตามใช้อำนาจที่ตนมีอยู่อย่าง เต็มที่ โดยขาดการกลั่นกรองและใคร่ครวญ อย่างสุชุม ความยุติธรรมย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ที่เป็น คู่ความและผู้อื่นที่เกี่ยวข้องทันที^{๓๕} ทั้งในการพิจารณา พิพากษาคดีจะต้องปราศจากโทสะคติ คือ ลำเอียง เพราะโกรธ มุ่งจะเอาโทษผู้อื่นเป็นสำคัญ

อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ขาดความ กรุณา ในข้อนี้มีความสัมพันธ์กับประมวลจริยธรรม ของข้าราชการตุลาการอยู่หลายประการ กล่าวคือ ได้กำหนดให้ผู้พิพากษาพิจารณาคดีด้วยความ เป็นกลาง ให้ความเสมอภาค มีเมตตาธรรม^{๓๖} คือ ความกรุณา แต่ทั้งนี้ย่อมมิใช่เรื่องความสงสาร จำเลย หรือเห็นใจโจทก์ หากแต่เป็นเรื่องของความ มีน้ำใจให้แก่คู่ความ ตลอดจนผู้มาศาล ทั้งต้อง ไม่เบียดเบียนหาเหตุผลโทษโจทก์จำเลยเพราะ อาศัยความเกลียดชัง ในขณะเดียวกัน เมื่อจะ พิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีเรื่องใด ก็จะต้องวินิจฉัย โดยไม่เห็นแก่หน้าผู้ใด กล่าวคือ มีอุเบกขา วางเฉยเมื่อช่วยอะไรไม่ได้ หากทำได้ดังนี้เท่ากับ มีพรหมวิหารธรรม ซึ่งได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา

^{๓๔} ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๕.

^{๓๕} สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม. น. ๑๕.

^{๓๖} ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๓.

เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้เกิดความบริสุทธิ์ในจิตใจ
กับมีความเที่ยงธรรม ห้ามใจมิให้หลงมัวเมา
ต่อกิเลสสิ่งชั่วๆ อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ
และความหลง ซึ่งหากทำดังกล่าวได้แล้ว ย่อม
ทำให้จิตใจเกิดความบริสุทธิ์ สามารถประสาท
ความยุติธรรมแก่ผู้มีอรรถคดีได้ ทั้งนี้ เปรียบดัง
คำสอนของพระธรรมปิฎก (ปยุต ปยุตฺโต) ที่ว่า
บุคคลใดจะรักษารธรรมให้แก่สังคมได้ ต้องรักษา
ดุลยภาพให้แก่ใจของตน^๙

ดังที่ได้กล่าวมาตอนต้นว่า หน้าที่สำคัญ
 ของผู้พิพากษา คือ การอำนวยความยุติธรรม ซึ่ง
 จำต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเที่ยงธรรม
 ถูกต้องตามกฎหมาย และนิติประเพณี ทั้งจำต้อง
 แสดงให้เห็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่าตน
 ปฏิบัติเช่นนี้อย่างเคร่งครัดครบถ้วน ซึ่งการจะปฏิบัติ
 หน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรมได้นั้นผู้พิพากษา
 จะต้องขจัดอุปสรรคสำคัญอันได้แก่อคติสี่ กล่าวคือ
 ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทษาคติ ลำเอียง
 เพราะโกรธ ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว และ
 โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา และทางป้องกันอคติ
 ในการวินิจฉัยบรรดาคติที่ดีประการหนึ่งคือ
 ต้องมีอเบกขา ทำใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสินใจว่า

อะวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรมดา หรือ
ความเที่ยงธรรม หากจะพิจารณาว่าราชธรรม
ข้อใดตรงกับการดำรงตนของผู้พิพากษามากที่สุด
ก็คงจะสรุปได้โดยมิต้องสงสัยว่า ได้แก่ อะวิโรธนะ
ราชธรรมข้อนี้เอง ทั้งนี้เพราะโดยหน้าที่ของ
ผู้พิพากษา ถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้ต้องเข้าถึง
ธรรม^{๓๔} กล่าวอีกนัยหนึ่งผู้พิพากษาต้องมีธรรม

กมย. ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ ๕ วรรคหนึ่ง.

คำบรรยายตุลาการภิธรรม ครั้งที่ ๑๐/๒๕๕๙ เรื่องตุลาการตามอุดมคติแห่งพระพุทธศาสนา, พระอรินันท์มณี (พุทธทาส อินทปัญโญ) บรรยายอบรมผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษา ณ ห้องบรรยายของเนติบัณฑิตยสภา ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ในพุทธทาสภิกขุ, ตุลาการภิธรรม คำบรรยาย หลักพุทธศาสนา อบรมฝั่งทรงโปรดเกล้าฯเป็นตุลาการ เล่มที่ ๑, (กรุงเทพฯ: การพิมพ์ พระนคร, ๒๕๑๓) น. ๒๓๙.

^{๙๙} สำนักงานอัยการสูงสุด, นิติศาสตร์แนวพทธ., (กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙) น. ๙๐.

ใครถูกใครผิด ก่อนจะได้ฟังความจากทั้งสองฝ่าย และได้ไต่ครุทญอย่างถ้วนถี่แล้ว^{๙๙}

ด้วยเหตุดังกล่าว ในประมวลจริยธรรม ข้าราชการตุลาการจึงกำหนดให้ผู้พิพากษาต้อง ยึดมั่นในธรรม ทั้งมีความเที่ยงธรรม ประพฤติตน ให้ถูกต้องตามครรลองประเพณี และให้การ ปฏิบัติงานและการปฏิบัติตนของผู้พิพากษาในแทบ ทุกกรณีจะต้องกระทำด้วยความเป็นกลางโดยปราศ จากอคติ อาทิ ที่ปรากฏในประมวลจริยธรรมข้อต่างๆ ต่อไปนี้

ข้อ ๓ ในการนั่งพิจารณาคดี ผู้พิพากษา จะต้องวางตนเป็นกลางและปราศจากอคติ ทั้ง พึงสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ แต่งกายเรียบร้อย ใช้วาจาสุภาพ ฟังความจาก คู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ ให้ความ เสมอภาค และมีเมตตาธรรม

ข้อ ๑๒ เมื่อจะพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดี เรื่องใดผู้พิพากษาจะต้องละวางอคติทั้งปวงเกี่ยวกับ คู่ความหรือคดีความเรื่องนั้น ทั้งจะต้องวินิจฉัย โดยไม่ชักช้า และไม่เห็นแก่หน้าผู้ใด

ข้อ ๑๗ ผู้พิพากษาต้องปกครองผู้อยู่ใต้ บังคับบัญชาด้วยความเที่ยงธรรม และควบคุมให้

ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามวินัยและจริยธรรม โดยเคร่งครัด

การรายงานความดีความชอบของผู้อยู่ใต้ บังคับบัญชาจะต้องตรงตามความเป็นจริง และการให้ความเห็นเกี่ยวกับผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา จะต้องปราศจากอคติ

ข้อ ๓๕ ผู้พิพากษาจะต้องเคารพและ ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด อยู่ในกรอบของ ศิลธรรมและพึงมีความสำนึตระหนักตนอย่าง เรียบง่าย สุภาพ สำรวมกิริยามารยาท มีอัธยาศัย ยึดถือจริยธรรม และประเพณีอันดีงามของตุลาการ ทั้งพึงวางตนให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาของบุคคล ทั่วไป

ข้อ ๓๙ ผู้พิพากษาพึงยึดมั่นในระบบ คุณธรรม และจะต้องไม่แสวงหาตำแหน่ง ความดี ความชอบ หรือประโยชน์อื่นใดโดยมิชอบจาก ผู้บังคับบัญชา หรือจากบุคคลอื่นใด

ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้ ผู้เขียน มุ่งนำเสนอให้เห็นว่าหลักทศพิธราชธรรมก็ดี หลักอินทภาษก็ดี หรือหลักจริยธรรมของผู้พิพากษา ก็ดี ล้วนมีความกลมกลืนสอดคล้องต้องกันอยู่ หลายประการ ซึ่งข้อปฏิบัติด้านจริยธรรมต่างๆ

^{๙๙} สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม, น. ๘ - ๙.

เหล่านี้ หากผู้พิพากษาทุกคนจะได้นำไปยึดถือปฏิบัติและระลึกอยู่ในจิตใจเสมอแล้ว ก็คงจะพอกล่าวได้ว่า ผู้พิพากษาในฐานะเป็นข้าราชการตุลาการ ได้สนองตอบทศพิธราชธรรมตามรอยพระยุคลบาทอยู่บ้างแล้ว และจะเป็นการแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งส่งผลต่อการอำนวยความสะดวกต่อประชาชนอย่างแท้จริง อันนำมาซึ่งความเชื่อมั่นและศรัทธาในศาลสถิตยุติธรรม ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม สมดังที่ได้เปล่งวาจา กล่าวคำสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ก่อนเข้าทำหน้าที่ว่า จะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธยด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โดยปราศจากอคติทั้งปวง เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชนและความสงบสุขแห่งราชอาณาจักร ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายทุกประการ

ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนใคร่ขออัญเชิญพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำคณะผู้พิพากษาประจำกระทรวงเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙ ที่ทรงกล่าวถึงหน้าที่ของผู้พิพากษา เพื่อเป็นข้อเตือนใจ ดังนี้ :

“หน้าที่ผู้พิพากษานั้นเป็นสิ่งสำคัญกว้างขวาง จึงต้องมีการตั้งสติไว้ให้แจ้งให้ดีอย่างทีกล่าวกำปฏิญาณนี้ก็เพื่อจะเตือนใจว่าหน้าที่สำคัญยิ่ง สำคัญและเป็นสองอย่างทั้งอายุคือในศาล ในศาลนั้นผู้ทำหน้าที่ของผู้พิพากษาก็เรียกว่าเป็นผู้สำคัญที่สุด เพราะว่าเป็นผู้ที่จะต้องตัดสินว่าความยุติธรรมนั้น และความยุติธรรมเป็นสิ่งทีกว้าง ว่ายุติธรรมก็หมายความว่าต้องให้ยุติสักครั้งในทางธรรมะ หมายความว่าถึงสิ่งที่ตรงสิ่งที่เป็จริง แต่ว่าหาความจริงนี้ยาก จึงต้องมีการยุติธรรม ถ้าหากว่าไม่ยุติ ความจริงนั้นจะไม่สิ้นสุด แต่ก็จะต้องหาให้สิ้นสุดสักทีเพื่อจะทำหน้าที่ให้ลุส่งไปได้ การหาความจริงนั้น ผู้พิพากษาก็จะต้องได้รับข้อมูลต่างๆ จากการให้การ เบิกความต่างๆ และมาดูเปรียบเทียบกับบทกฎหมายว่าสิ่งนั้นถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ถ้าไม่ถูกต้องมีการพิพากษาประการใด ก็จะต้องพลิกกฎหมายที่มีไว้แต่โดยที่กฎหมายที่มีอยู่ ทุกคนก็ทราบว่าเป็นสิ่งที่เรียกว่าสมมติขึ้นมามาตั้งขึ้นมา บางทีก็ไม่ตรงกับประเด็นของคดี ฉะนั้น ผู้พิพากษาก็จะต้องมีดุลยพินิจซึ่งในกฎหมายก็มีดุลยพินิจของผู้พิพากษาดุลยพินิจนี้ตามคำก็มีความหมายว่าให้พิจารณาตามความคิดของตัวเอง และชั่งน้ำหนักดูว่าทางไหนจะไปในทางที่ถูกต้อง ฉะนั้นหน้าที่นี้สำคัญมาก เพราะจะต้องอาศัยความรู้กฎหมาย แล้วก็ความรู้ผิดชอบอะไรถูกหรือไม่ถูก อีกอย่างซึ่งยากมาก และถ้าหากว่า

ปฏิบัติได้ทั้งทางวิชาการทางกฎหมาย รวมทั้งมีดุลยพินิจที่เหมาะสม คือมีความฉลาด มีความรู้ อะไรที่ถูกต้องควร ก็จะได้ตัดสินใจถูกต้องและเป็นประโยชน์ ทั้งเป็นประโยชน์แก่ผู้เสียหาย บางครั้งแม้แต่ผู้ที่ทำความผิดนั้นก็ได้รับประโยชน์ เพราะว่ากฎหมายนั้นก็ต้องลงโทษหรือปรับ หรือจะอะไรให้เป็นธรรมที่ดีที่สุด ถ้าหากว่าทางกฎหมายไม่ให้เป็นธรรม ทั้งผู้เสียหาย ทั้งผู้ที่เป็นผู้ต้องหา ก็เสียหายด้วยกัน ฉะนั้นงานนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก และถ้าผู้พิพากษาดี ก็ทำให้บ้านเมืองมีชื่อเสียง มีความสงบเรียบร้อย และได้ทำหน้าที่ของผู้ที่มีความรู้ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ได้เต็มที่ เพื่อให้บ้านเมืองมีความมั่นคง ข้อนี้ก็เป็นด้านแรกของหน้าที่ผู้พิพากษา

ด้านที่สองที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าด้านที่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าในงานของตนในโรงศาล ข้อที่สองนอกโรงศาล ทั้งในและนอกโรงศาลก็ต้องรักษาที่จะเรียกภาษามัยใหม่ว่า ภาพพจน์ของความยุติธรรมของผู้พิพากษา ข้อนี้เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะว่าถ้าหากว่าภาพพจน์ของผู้พิพากษาของ ขบวนการยุติธรรมที่ดี ก็ทำให้บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อยได้ขึ้นมากและทำให้ผู้ที่เป็นผู้พิพากษา

มีโอกาสที่จะทำหน้าที่เพื่อบ้านเมืองเรียกว่าโดยตรง แต่ก็ไม่ใช่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว หน้าที่หรือด้านที่สองของหน้าที่ของผู้พิพากษานี้จึงเป็นหน้าที่สำคัญและปฏิบัติต้องระมัดระวัง ต้องไม่มีการเผลอสติเผลอเรอ และตามที่ได้ปฏิญาณตะกี้ว่า จะปราศจากอคติ ต้องปราศจากอคติตลอด ๒๔ ชั่วโมง ถ้าอยากจะเป็นผู้พิพากษาที่ดี และถ้าอยากจะทำประโยชน์ต่อส่วนรวมเต็มที่ รวมทั้งทำประโยชน์แก่ตัวเอง เพราะว่าจะทำให้ชื่อเสียงเป็นที่นิยมและเป็นผู้ที่ไว้วางใจของคนทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อย ทั้งทุกๆ ฝ่ายทุกคน ทั้งไทยและทั้งเทศ จะนับถือตัวผู้พิพากษาที่มีความยุติธรรม มีความฉลาดและวางตัวที่ดี ในการวางตัวของผู้พิพากษาเพื่อภาพพจน์นี้เป็นสิ่งที่ท้าทาย เพราะว่าจะต้องวางตัวให้เป็นผู้ใหญ่ที่แท้เป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ทุกเมื่อ และการที่จะให้เขานับถือนั้นก็ต้องแบ่งเป็นส่วนที่เป็นวิชาการ คือ คนที่มีความรู้ในด้านกฎหมาย แต่ว่าก็ต้องมีความรู้ดีในด้านความรู้รอบตัว ช่วยเหลือคนอื่นได้ เป็นที่ปรึกษาใหญ่ของประชาชนได้ แล้วก็ในด้านอีกอย่างหนึ่งก็คือการประพฤติปฏิบัติตนวางตัวให้ดี ไม่ทำให้เสื่อมเสียในการวางตัวในชีวิตประจำวัน"

บรรณานุกรม

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. **คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร**. บรรยายในหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๔๗ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน (ปรอ.) รุ่นที่ ๑๗ และหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน และการเมือง (วปม.) รุ่นที่ ๒ ณ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๘.

..... **บทบาทของศาลยุติธรรมในสังคม**. บรรยายในงานเลี้ยงผู้พิพากษาเกษียณอายุราชการ ณ ราชนาวิกสภา กองทัพเรือ ๑๕ กันยายน ๒๕๔๗.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒
พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

..... **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. **บันทึกของนายยอร์ช ปาดูซ์ (Georges Padoux) ที่ปรึกษาการร่างกฎหมายเกี่ยวกับการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗**. กรุงเทพฯ : วิทยุชน, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **ตุลาการภิธรรม คำบรรยายหลักพุทธศาสนาอบรมผู้จะทรงโปรดเกล้าฯ เป็นตุลาการ เล่มที่ ๑**. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๗.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **หลักธรรม หลักทำ ตามรอยพระยุคลบาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๙.

แสวง บุญเฉลิมวิภาส. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : วิทยุชน, ๒๕๔๕. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. **กฎหมายตราสามดวง : แฉ่งสองสังคมไทย ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ลำดับที่ ๑ สถานภาพการศึกษากฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพฯ : เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๗.

..... **กฎหมายตราสามดวง : แฉ่งสองสังคมไทย ผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ลำดับที่ ๒ โครงสร้างกฎหมายตราสามดวง : การพิจารณาใหม่**. กรุงเทพฯ : เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๗.

สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม. **ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๙**.

สำนักงานศาลยุติธรรม. กฎหมาย ระเบียบ
ประกาศ ข้อบังคับและแนวทางตาม
มติ ก.ต. เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล
ข้าราชการตุลาการ. กรุงเทพฯ : บริษัท
ไรไทยเพรส จำกัด.

สำนักงานอัยการสูงสุด. นิติศาสตร์แนวพุทธ.
กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด , ๒๕๓๙.
ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส

ไทยศึกษา. ร. แลงกาดักกับไทยศึกษา :
รวมบทความแปลและบทความศึกษา
ผลงาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

อัศววัฒน์ โอสธานุเคราะห์. สองธรรมราชา.
พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๙.

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

สถาบันพระมหากษัตริย์กับศาสนยุติธรรม

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.coj.go.th

สถาบันพระมหากษัตริย์กับศาลยุติธรรม

จารุณี ฐานธนาภรณ์*

“สถาบันพระมหากษัตริย์” เป็นสถาบันสำคัญที่เคียงคู่กับความเป็นชาติไทยมาแต่โบราณกาล “กษัตริย์” เป็นผู้นำในทุกด้าน ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศอยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ ในการจัดการบริหารบ้านเมือง บำรุงพระศาสนา บำรุงเสนาบดี ข้าราชการบริพาร ตลอดจนไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ “สถาบันพระมหากษัตริย์” จึงมีบทบาทสำคัญต่อความวัฒนาถาวรของชาติและศาสนามาแต่แรกเริ่ม จวบจนปัจจุบันและในอนาคต

อำนาจอันเป็นสันทัน ของพระมหากษัตริย์ ส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ได้แก่ อำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ซึ่งแม้พระมหากษัตริย์จะทรงมีอำนาจที่ล้นพ้นเพียงใด แต่ก็เป็นไปภายใต้ทศพิธราชธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ประการอื่นๆ อันมีส่วนทำให้การใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ในการพิจารณาพิพากษาคดีนี้เป็นไปตามครรลองที่ควรจะเป็น ดังนั้น สถาบันศาลยุติธรรมจึงเป็นสถาบันที่อยู่คู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์มาแต่โบราณกาล

และเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ภายใต้พระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริย์มาโดยตลอด ขณะเดียวกันความเป็นไปของสถาบันศาลยุติธรรมก็มีส่วนเชิดชูพระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริย์อย่างสำคัญจากการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีในพระปรมาภิไธยแห่งองค์พระมหากษัตริย์ ดังนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันศาลยุติธรรมจึงเป็นสถาบันที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ

ทัศนคติและความเชื่ออันเกี่ยวของระหว่างพระมหากษัตริย์กับการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีนั้น ได้มีผู้ค้นคว้าและให้ความคิดเห็นไว้ดังนี้ °

เนื้อหาสาระของพระธรรมศาสตร์ในกฎหมายตราสามดวงได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่เป็นสากลของคนในสังคมพุทธศาสนา แต่โบราณว่ามี ๓ อย่างที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันคือ จักรวาล กษัตริย์ และผู้พิพากษาตุลาการ... จากความคิดและความเชื่อในเรื่องจักรวาลที่เกี่ยวกับสวรรค์และโลกมนุษย์ดังกล่าว

* ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๒.

° ศรีศักร วัลลิโภดม, กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย...กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๕ น. ๓๐, ๓๑, ๓๒, ๓๔, ๓๕.

นี้ มีผลมาถึงเรื่องของกษัตริย์ คือ ผู้ที่มาเป็นกษัตริย์องค์แรกก็มาจากสวรรค์เช่นเดียวกัน ดังที่พระธรรมศาสตร์กล่าวว่าสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์เจ้าได้มาบังเกิดเป็นพระมหาบุรุษในโลกมนุษย์เป็นบุคลลธรรมดาที่บำเพ็ญตบะและคุณความดีจึงได้รับเลือกจากฝูงชนให้เป็นพระมหาสมมตราชเมื่อเกิดผู้คนมากขึ้น เกิดบ้านเมืองและประเทศมากมายในทวีปต่างๆของโลก ก็ยากที่จะปกครองโดยยุติธรรมได้ จำเป็นต้องมีผู้ช่วยเหลือแบ่งเบาภาระหน้าที่ ผู้ช่วยเหลือนี้ก็คือ ผู้ที่มีบุญบารมีเป็นท้าวมหาพรหมองค์หนึ่งชื่อ พรหมเทวะ จุดมาเป็นอำมาตย์รับใช้ ซึ่งเชื้อสายของมหาอำมาตย์ท่านนี้คือ มะโนสารฤาษี เป็นผู้นำเอาคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาจากกำแพงจักรวาลบนสวรรค์มาสั่งสอนพระเจ้าสมมตราชให้อยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ทศพิธราชธรรมดังกล่าวนี้คือธรรมะที่ควบคุมความประพฤติของพระมหากษัตริย์โดยตรง ผู้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ให้ผู้คนยอมรับนับถือก็ต้องประพฤติทศพิธราชธรรม จึงจะมีอำนาจความชอบธรรมและบุญบารมีที่จะดำรงสถานภาพได้กฎหมายมังรายศาสตร์อันเป็นกฎหมายของรัฐล้านนาที่ร่วมสมัยเดียวกันกับกรุงศรีอยุธยาเรียกกษัตริย์ที่ประพฤติทศพิธราชธรรมว่า “ขุนธรรม” เพราะฉะนั้น ในการรับรู้ของประชาชนและบุคคลทั่วไปนับถือพระพุทธศาสนานั้น

พระมหากษัตริย์ก็ไม่ได้เป็นเทพเจ้าอวตารมาเกิดแต่อย่างใด หากเป็นพระธรรมราชาที่ต้องประพฤติธรรมและความยุติธรรมนั่นเอง

นอกจากการแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์และผู้ที่เป็นอำมาตย์คือบุคคลที่ภูมิหลังทางบุญบารมีลงมาเกิดเพื่อผดุงความยุติธรรมแล้วพระธรรมศาสตร์ยังกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษาและตุลาการโดยเฉพาะอีกด้วย เป็นเรื่องที่อยู่ในคัมภีร์อินทภาษ ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระอินทร์ในการเป็นผู้อภิบาลโลกอย่างชัดเจน อาจนับได้ว่าเป็นเทพเจ้าที่มีตำแหน่งประจำสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่ว่าได้ในพระคัมภีร์นี้พระอินทร์เป็นผู้โน้มน้าวให้เทพบุตรลงมาเกิดเป็นผู้พิพากษา แล้วกำหนดกฎเกณฑ์และหลักปฏิบัติในการตัดสินคดีความที่เป็นครรลองยุติธรรมให้เป็นสากล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวความคิดเกี่ยวกับพระบรมราชานุภาพของพระมหากษัตริย์ไว้ดังนี้^๓

“อนึ่ง พระบรมราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ ไม่ได้มีปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใด ด้วยเหตุถือว่าเป็นที่ล้นพ้น ไม่มีข้อใด สิ่งอันใดหรือผู้ใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้ แต่เมื่อว่าตามความที่เป็นจริงแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติการอันใด ก็ต้องเป็นไปตามทาง

^๓ ประยูร ลิทธิพันธ์, มหาราชกวี, สำนักพิมพ์นครหลวงกรุงเทพธนบุรี, พ.ศ. ๒๕๒๗, น. ๓๔๔.

ที่สมควรแก่ที่เป็นอุทธรณ์ เพราะเหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าไม่มีความรังเกียจอันใด ซึ่งจะมีกฎหมาย กำหนดพระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดิน เช่นประเทศทั้งปวงมีกำหนดต่างๆ กันนั้น”

นอกจากนี้ พระยาจินดาภิรมย์ (จิตร ณ สงขลา) ได้แสดงทัศนคติของท่านเกี่ยวกับอำนาจ พิจารณาพิพากษาคดีไว้ดังนี้ “

“อันว่าตำแหน่งผู้พิพากษานี้เป็นตำแหน่งสูง และก่อปรด้วยเกียรติศักดิ์ มีอำนาจพิจารณา พิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของ ประชาชนทั่วไป อำนาจนี้หากมิได้อาศัยพระบรม เชนาอนุญาตแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงอาชญาสิทธิ์พระราชทานไว้แก่ศาลหลวง แล้วหาได้ไม่ ในชั้นเดิมการพิพากษาคดีตักเตือน พินาห์นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง พระราชวินิจฉัยเอง ครั้นต่อมาพระราชกรณียกิจ มีมากขึ้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สุภา ตูลาการนั้น ณ ศาลหลวงเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดี ตามพระราชกำหนดกฎหมาย เป็นการแบ่งเบา พระราชภาระไปส่วนหนึ่ง”

สำหรับอุดมคติของตุลาการนั้น ท่านพุทธ ทาสภิกขุได้กล่าววอบรมผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ตอนหนึ่งว่า“

“สำหรับอุดมคติของตุลาการนั้น อาตมา

รู้สึกว้า ถ้าถือกันตามหลักธรรมแล้ว ควรจะถือว่า ตูลาการคือบุคคลผู้ที่มีหน้าที่อภิบาลรักษารธรรม ของโลกประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกันกับบุคคลบาง ประเภทที่เป็นบรรพชิต ที่มีหน้าที่รักษารธรรมของ โลกอยู่ส่วนหนึ่งด้วยเหมือนกัน การรักษารธรรม ของโลกนั้น ถือเอาความหมายได้กว้าง เพราะคำว่า ธรรมเป็นคำกว้าง ธรรมเป็นเครื่องมือสำหรับ ทำความพ้นทุกข์ แต่มีความหมายกว้างแม้ที่สุด แต่การรักษารความเป็นธรรม หรือความยุติธรรม ในโลกก็ได้ชื่อว่าเป็นการรักษารธรรมเหมือนกัน เพราะคำบาลีก็ได้ใช้คำๆเดียวกัน คือคำว่าธรรมนี้ หมายถึงความยุติธรรม เป็นคำที่กว้าง อุดมคติ ของผู้รักษารธรรมของโลกนั้น ย่อมอยู่สูงเหนือกว่า ที่เราจะถือตัวเพียงว้าเราเป็นข้าราชการกระทรวง ยุติธรรมหรืออะไรทำนองนี้ แต่เมื่อเราเป็นผู้ยึด อุดมคติที่สูงในฐานะที่เป็นผู้รักษารธรรมของโลก ก็จะเป็นการครอบคลุมอุดมคติที่ต่ำ ๆ กว่านั้นไว้ให้ ในตัวเสร็จ เช่นว้า เป็นตูลาการผู้รักษารกฎหมาย เป็นข้าราชการของกระทรวงยุติธรรมหรือเป็น ผู้รับใช้ประชาชนอะไรก็สุดแท้แต่ว้าควรจะยึดถือ ให้ถูกความจริง ซึ่งเป็นความจริงแท้และเหมาะสม คืออุดมคติที่ว้าผู้รักษารธรรมของโลกนั้น จะประเสริฐกว่า เราจะต้องไม่เป็นเพียงข้าราชการ ของประเทศไทย เราต้องเป็นผู้รักษารธรรมของธรรม

* “บทบัญญัติ” นิตยสารของเนติบัณฑิตยสภา เล่ม ๒๕ ตอน ๑ มกราคม ๒๕๑๑.

* พระบาทสมเด็จพระภูมิพลมหาราช ร่มเกล้าฯ ชาวยุติธรรม. โรงพิมพ์เสียงเสียง พ.ศ. ๒๕๓๐, (น. ๑๓๕).

หรือของโลกโดยไม่ต้องจำกัดเชื้อชาติหรืออื่นๆ ธรรมนั้นเป็นของโลก เรามีชีวิตอยู่ในโลกช่วยกัน รักษาธรรมให้คงมีอยู่ในโลก การมีจิตใจกว้างอย่างนี้ จะเหมาะสมกับการเป็นตุลาการและจะเป็น ผู้ประพุดิธรรมพร้อมกันไปในตัว”

ในปัจจุบันการอำนวยความยุติธรรม แก่ประชาชนโดยมีศาลเป็นสื่อ นั้น นับเป็นปัจจัย สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ยังความสงบสุขแก่ปวงชน ศาล เป็นสถาบันซึ่งเป็นผู้ปรับบทกฎหมาย ใช้กฎหมาย ที่ออกมาโดยฝ่ายนิติบัญญัติและเป็นผู้ใช้กฎหมาย เพื่อบรรลุผลอันเป็นยอดปรารถนา คือ การยังให้ เกิดความสงบสุขของสังคมอันเป็นพื้นฐานสำคัญ แห่งความสงบสุขภายในประเทศ วัฒนธรรมที่ดี ประเพณีที่ดี ความเจริญในทุกๆ ด้านต่างเจริญ งอกงามและสืบทอดต่อกันได้ด้วยบรรยากาศแห่ง สภาพสังคมที่มีความสงบสุข หากเมื่อใดที่สังคม มีความวุ่นวายย่อมทำให้เกิดความหยุดชะงัก ในการงอกงามแห่งความเจริญด้านต่างๆ ทั้งทำให้เกิดภาวะชะงักงันแห่งการสืบต่อความเจริญ ตลอดจนเป็นที่มาแห่งความหายนะของทุกสิ่งในที่สุด ความสงบสุขภายในจึงนับเป็นรากฐานสำคัญ ที่เป็นแกนแห่งความเจริญในทุกๆ ด้าน ดังนั้น ในเมื่อความสงบสุขของสังคมเป็นผลสืบเนื่อง มาจากความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ตลอดจน ความมีประสิทธิภาพแห่งการประสาทความยุติธรรม แล้ว ศาลจึงย่อมจะเป็นองค์กรที่มีบทบาท อย่างสำคัญในการคลี่คลายให้ได้มาซึ่งความ

สงบสุขดังกล่าว โดยที่อำนาจตุลาการเป็นอำนาจที่ พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่ปวงชนโดยผ่าน ทางสถาบันศาล ดังนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันศาล จึงเป็นสิ่งที่คู่กันจนมิอาจแบ่งแยก จากกันได้มาแต่โบราณกาล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล ปัจจุบัน ได้รับการยกย่องจากชาวโลกว่า ปัจจุบัน ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ ทั้งปวง ด้วยทรงเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชนในชาติ ทรงเป็นที่มาแห่งอำนาจตุลาการทั้งในอดีต และปัจจุบัน ทรงเป็นผู้ประสาทความยุติธรรม แก่ปวงชน ทรงเป็นทั้งความหวัง และที่พึ่งพิง ทางใจ พระราชจริยาวัตร พระราชกรณียกิจทุก ๆ ประการ จะมีความยุติธรรมสอดแทรกอยู่ ทรงพยายามทำให้ประชาชนทุกคนประจักษ์ ถึงความยุติธรรมที่ได้สอดแทรกอยู่ในตัวคนและ ทุกกิจการที่เกี่ยวข้อง พระราชกรณียกิจทาง กิจการศาลยุติธรรมที่แสดงออกทุกประการล้วน แต่ก็เพื่อการทำให้เกิดความยุติธรรมในสังคมทั้งสิ้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราช กรณียกิจหลายประการที่มุ่งชี้ถึงความเอา พระทัยใส่ในทุกข์สุขของประชาชนอยู่เสมอมา ส่วนหนึ่งที่ทรงถือเป็นการกิจสำคัญได้แก่ การที่ ทรงติดตามผลงานของศาลยุติธรรม รวมทั้ง การเสด็จพระราชดำเนินในกิจการศาลยุติธรรม อยู่เป็นเนืองนิตย์ ไม่ว่าจะเป็นพิธีเปิดศาลสำคัญๆ ตลอดจนการเสด็จออกในการถวายสัตย์ปฏิญาณตน

ของผู้พิพากษาในวาระต่างๆ รวมทั้งการพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่บุคคลในวงการศาลยุติธรรม ตลอดจนบุคคลในวงการกฎหมายอื่นๆ พระราชกรณียกิจและพระราชภารกิจต่างๆ ได้บ่งบอกถึงความผูกพันห่วงใยตลอดจนความเกี่ยวข้องลึกซึ้งที่ทรงมีต่อวงการกฎหมายของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อวงการศาลยุติธรรม

“สถาบันพระมหากษัตริย์” จึงเป็นสถาบันที่มีคุณูปการต่อความเป็นชาติของคนไทยมาแต่ดั้งเดิม ทั้งพระบารมีแห่งสถาบันนี้ได้ปกป้อง “สถาบันศาลยุติธรรม” อยู่โดยดุซมิญภาพ และมีส่วนคุ้มครองป้องกัน บันดาลให้เกิดความรอดปลอดภัยแก่ชาติไทยมาโดยตลอด

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
www.library.coj.go.th

คำสั่งเกี่ยวกับการจัดทำหนังสือ
การดำเนินการตามยุทธศาสตร์ตามรอยพระยุคลบาท

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
www.library.cmu.ac.th

ศาลยุติธรรม

คำสั่งเกี่ยวกับการจัดทำหนังสือ

การดำเนินการตามรัฐธรรมนูญตามรอยพระยุคลบาท

คำสั่งคณะกรรมการเตรียมการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
และงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาส
พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐
ที่ ๑/๒๕๕๔

เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน

เนื่องในศุภวาระที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๔ สำนักงานศาลยุติธรรมจึงเห็นสมควรจัดให้มีโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชนเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสดังกล่าว และให้การดำเนินการตามโครงการฯ สำเร็จลุล่วงภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ คณะกรรมการเตรียมการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปีฯ จึงแต่งตั้งคณะทำงานในโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน ประกอบด้วย

๑. นายวัส ติงสมิตร	ประธานคณะทำงาน
ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์ภาค ๒	
ช่วยทำงานชั่วคราวในตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าคณะ	
ในศาลอุทธรณ์ประจำสำนักประธานศาลฎีกา	
๒. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง	คณะทำงาน
๓. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา	คณะทำงาน
๔. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งธนบุรี	คณะทำงาน
๕. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญาธนบุรี	คณะทำงาน
๖. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแรงงานกลาง	คณะทำงาน
๗. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาษีอากรกลาง	คณะทำงาน

/๔ ...

๘. อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่งกรุงเทพใต้ คณะทำงาน
๙. อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญากรุงเทพใต้ คณะทำงาน
๑๐. อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง คณะทำงาน
๑๑. อธิบดีผู้พิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาและ
การค้าระหว่างประเทศกลาง คณะทำงาน
๑๒. อธิบดีผู้พิพากษาศาลล้มละลายกลาง คณะทำงาน
๑๓. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๑ คณะทำงาน
๑๔. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๒ คณะทำงาน
๑๕. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๓ คณะทำงาน
๑๖. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๔ คณะทำงาน
๑๗. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๕ คณะทำงาน
๑๘. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๖ คณะทำงาน
๑๙. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๗ คณะทำงาน
๒๐. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๘ คณะทำงาน
๒๑. อธิบดีผู้พิพากษาศาลภาค ๙ คณะทำงาน
๒๒. นายชาญณรงค์ ปราณจิตรดี คณะทำงาน
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๒๓. นายธรรมบุญ พิทยาภรณ์ คณะทำงาน
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๒๔. นายสุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์ คณะทำงาน
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๒๕. นางสาวสุนทรียา เหมือนพะวงศ์ คณะทำงาน
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๒๖. นายดล บุนนาค คณะทำงาน
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
๒๗. นางเยาวรัตน์ เตมีศรีสุข คณะทำงาน
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา

๒๘. นายสมบัติ พงติพงศ์ศักดิ์	คณะทำงาน
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา	
๒๙. นางสาวเปรมรัตน์ วิจารณ์ญาณ	คณะทำงาน
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา	
๓๐. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการศาลยุติธรรม	คณะทำงานและ เลขานุการ
๓๑. ผู้อำนวยการกองวิทยบริการศาลยุติธรรม	คณะทำงานและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๓๒. นางกรรณแก้ว โฆกขมรรคกุล	คณะทำงานและ
นิติกร ๔ สำนักวิชาการศาลยุติธรรม	ผู้ช่วยเลขานุการ
๓๓. นางดวงสมร เวชกิจ	คณะทำงานและ
บรรณารักษ์ ๗ กองวิทยบริการศาลยุติธรรม	ผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔. นางจิตติมา พันธ์ลิ้ว	คณะทำงานและ
เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ๖	ผู้ช่วยเลขานุการ
กองวิทยบริการศาลยุติธรรม	

ให้คณะทำงานมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการตามโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรม เพื่อประชาชนและดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามที่คณะกรรมการเตรียมการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ฯ มอบหมาย ซึ่งเป็นกิจกรรมในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ให้สำเร็จลุล่วง ภายในปี พ.ศ. ๒๕๔๙

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

(นายชัย ชลวร)

เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

ประธานกรรมการ

คำสั่งคณะกรรมการหอสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน

ที่ ๒/๒๕๔๔

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือตามโครงการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

เนื่องในมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๔ สำนักงานศาลยุติธรรมได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการหอสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน และเห็นควรให้มีการจัดทำหนังสือที่ระลึกเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปีขึ้น ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดทำหนังสือดังกล่าวสำเร็จลุล่วงภายในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ คณะกรรมการหอสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน จึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือตามโครงการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ขึ้น ดังนี้

คณะที่ปรึกษา

๑. นายวิชา มหาคุณ	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
ประธานแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลฎีกา	
๒. นางสาวดุษฎี หัสละเมียร	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์แผนกคดีเยาวชนและ	
ครอบครัว	
๓. นายธรรมบุญ พิทยารมณ์	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักประธานศาลฎีกา	

/๔...

๔. นายสุรพล ศุขอจจะสกุล
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำกองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
ที่ปรึกษาคณะดำเนินการ
๕. นางสาวจารุณี ฐานรตาภรณ์
ผู้อำนวยการสำนักศาลยุติธรรมประจำภาค ๒
ที่ปรึกษาคณะดำเนินการ

คณะดำเนินการ

๑. นายสุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
ประธานคณะดำเนินการ
๒. นางสาวสุนทรียา เหมือนพะวงศ์
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
คณะดำเนินการ
๓. นายดล บุนนาค
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
คณะดำเนินการ
๔. นางเยาวรัตน์ เตมีศรีสุข
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
คณะดำเนินการ
๕. นายสมบัติ พงศ์พิงศ์ศักดิ์
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
คณะดำเนินการ
๖. นางสาวเปรมรัตน์ วิจิราภรณ์
ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำสำนักประธานศาลฎีกา
คณะดำเนินการ
๗. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการศาลยุติธรรม
คณะดำเนินการ
๘. หัวหน้ากลุ่มเอกสารวิชาการ
สำนักวิชาการศาลยุติธรรม
คณะดำเนินการและ
เลขานุการ
๙. นางสาววงษ์เดือน ดาวเรือง
นิติกร ๗ ว สำนักวิชาการศาลยุติธรรม
คณะดำเนินการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ
๑๐. นางสาวสมปอง ยศธาสโรดม
นิติกร ๕ สำนักวิชาการศาลยุติธรรม
คณะดำเนินการและ
ผู้ช่วยเลขานุการ

/ให้คณะ....

ให้คณะดำเนินการมีหน้าที่ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเนื่องในโอกาสจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เป็นไปอย่างเรียบร้อยและสมพระเกียรติ และดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามที่คณะทำงานโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชนมอบหมาย ซึ่งเป็นกิจกรรมในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ให้สำเร็จลุล่วงภายในปี ๒๕๔๙

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

(นายวิส ดิงสมิตร)

ประธานคณะทำงานโครงการห้องสมุดและ
วิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน

คำสั่งคณะกรรมการโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน

ที่ ๑/๒๕๔๙

เรื่อง แต่งตั้งคณะดำเนินการจัดทำหนังสือตามโครงการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
เพิ่มเติม

ตามที่คณะกรรมการโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชนได้มีคำสั่งที่ ๒/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๘ แต่งตั้งคณะดำเนินการจัดทำหนังสือตามโครงการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ขึ้น ให้ดำเนินการจัดทำหนังสือที่ระลึกเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปีขึ้น นั้น

บัดนี้ เห็นสมควรแต่งตั้งคณะดำเนินการเพิ่มเติม จึงแต่งตั้งนางอภิตี โพธิ์พร้อม ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล เป็นคณะดำเนินการจัดทำหนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เพิ่มเติม

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๙

(นายวัส ดิงสมิตร)

ประธานคณะกรรมการโครงการห้องสมุด
และวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน

คำสั่งคณะกรรมการโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน

ที่ ๒/๒๕๔๙

เรื่อง แต่งตั้งคณะดำเนินการจัดทำหนังสือตามโครงการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
เพิ่มเติม

ตามที่คณะกรรมการโครงการห้องสมุดและวิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชนได้มีคำสั่งที่ ๒/๒๕๔๘ ลงวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๘ แต่งตั้งคณะดำเนินการจัดทำหนังสือตามโครงการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ขึ้น ให้ดำเนินการจัดทำหนังสือที่ระลึกเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี นั้น

บัดนี้ เห็นสมควรแต่งตั้งคณะดำเนินการเพิ่มเติม จึงแต่งตั้งนายนิกร ทัสโสโร ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดเดชอุดม เป็นคณะดำเนินการจัดทำหนังสือที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เพิ่มเติม

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๙

(นายวัส ดิงสมิตร)

ประธานคณะกรรมการโครงการห้องสมุดและ
วิชาการศาลยุติธรรมเพื่อประชาชน

การดำเนินความยุติธรรมตามรอยพระยุคลบาท

สงวนลิขสิทธิ์

จัดพิมพ์โดย : สำนักงานศาลยุติธรรม

พิมพ์ครั้งแรก : ธันวาคม พ.ศ. 2549

จำนวน : 1,800 เล่ม

ISBN : 974-9861-57-4

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ดอกเบ๊ย เลขที่ 1032/203-208 ซอยร่วมศิริมิตร แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
กทม. 10900

โทรศัพท์ 0-2272-1169-72 โทรสาร 0-2272-1173

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์
[www.library.coj.go.th]

ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ศาลยุติธรรม
[www.library.coj.go.th]

สำนักงานศาลยุติธรรม